



Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

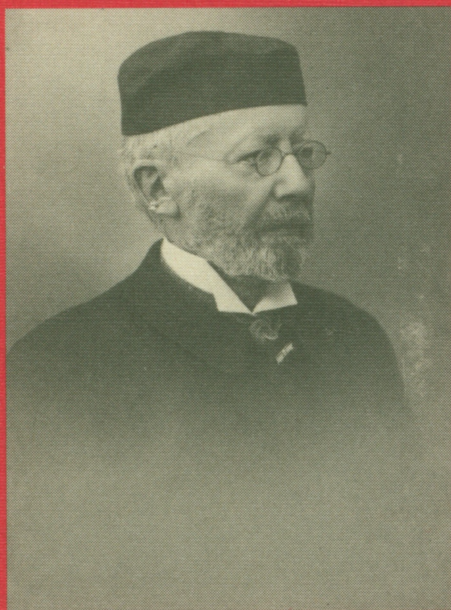
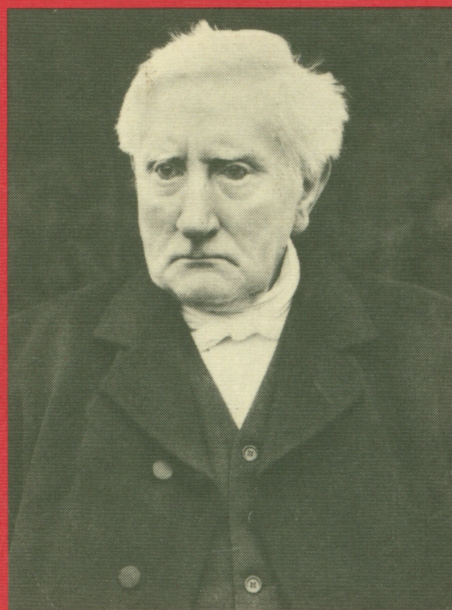
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Erik Nørr

Mellem
Otto
og
Jakob



2

Selskabet for Danmarks Kirkehistorie

Gad

Mellem Otto og Jakob

Mellem Otto og Jakob

61 års brevveksling mellem Gyllingpræsten Otto Møller
og præsten og naturvidenskabsmanden Jakob Severin
Deichmann Branth

Ved Erik Nørr

Bind II 1891-1915

Selskabet for Danmarks Kirkehistorie
G·E·C Gads Forlag 1986

Trykt med støtte af
Ruth Deichmann Branth
Esther Degnbol f. Branth
Knud Deichmann Branth
Jens Nørregaards og Hal Kochs Mindefond
Gads Fond
Alfred Goods Personalhistoriske Fond

Renskrivning på composer: Det teologiske Fakultet, Aarhus
Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s
ISBN Bd. 1 87-12-01683-7
Bd. 2 87-12-01684-5
Samlet 87-12-01685-3



Billederne på forsiden af bd. II:

De to brevskrivere som ældre.

Foroven: Otto Møller. Foto V. Svale, Horsens 1910 (K.B.'s billedsamling).

Forneden: J. S. Deichmann Branth. Foto Georg Burcharth, Kolding. D.B. bærer ridderordenen, som han fik tildelt i 1908 (privateje).

INDHOLD

Bd II

BREVVEKSLINGEN 1891-1914(15)	249-466
Forkortelser anvendt i noter og register	469-470
Noter til brevene	471-537
Otto Møller - bibliografi	538
Jakob Deichmann Branth - bibliografi	538
O.M.'s nærmeste familie	546
D.B.'s nærmeste familie	546
Stamtavler	547
Voluntører, medhjælpere og kapellaner hos Otto Møller	548
Personregister	549-573

BREVVEKSLING 1891-1914 (15)

112. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Snetrup 4 Febr 91

Gamle ven!

5

Rigtignok troer jeg, at det er Dig, som skylder mig brev, men jeg skylder min egen dyd, at tilstå, at jeg ikke desto mindre længe har bestemt at skrive til Dig. Aarsagen til at det nu er blevet til noget, er nærmest, at jeg fik en uventet fritagelse for et mig højst kedeligt arbejde, nemlig at beregne tiende-opkrævnings-tabel, ved at min

10 kone, som er stiv i regning, påtog sig dette mod en godtgørelse af 50 ø, hvilket jeg følte som en stor lindring, da jeg, når jeg har regnet et kvarter, opfyldes med et indvendigt raseri over at skulle gøre så nedrigt arbejde, hvilket raseri gerne volder, at jeg regner galt.

15 Nu idag er det hendes fødselsdag - 27de -, men der er længe til hun når mig. Jeg kan kun sige, at medens det ellers er en sjældenhed om ikke i det hele, så dog i enkelte henseender at undgå skuffelse og illusion i ægteskabet, så ere mine forventninger i ingen henseende

20 blevne skuffede, og de ikke ganske små ting, som jeg ængstede mig noget for, have vist sig at være ganske ugrundede. At gå og plage sig med, at der kan ske pludselig og uventet ulykke, det vilde jo både være ukristeligt og ufornuftigt, i stedet for at sige tak for det gode man har. Det er dog såre viseligt indrettet, at den tid, der er gået godt, ikke kan komme slem tilbage.

25 De to værste ting her, er at der ikke er nogen ende at se på min formand, hvem jeg i alt har udbetalt c. 18000 kr, og som gør sig al den umage et menneske kan for at hænge sammen. Jeg bemærker at han er rig og ubehagelig foruden aldeles åndløs; for resten er han skikkelig nok. Det andet punkt er, at menigheden er lige så død som

30 formanden er levende. Lidt opvækkelse er der dog blevet nu, og så længe de fleste ikke have set, at det er muligt at leve og tænke anderledes end verden (= de fleste), kan man jo egentlig ikke undre sig over, at de ikke vil tro det.

I sommer under et ophold ved Silkeborg vandkur, som jeg be-

35 fandt mig såre fortræffeligt ved, hørte jeg af en prest, Møller fra Sejling, at når Du havde anfald af astma, sad Du med hovedet i hænderne og læste Davids salmer på Hebraisk; vel modsagde jeg ikke den skikkelige sladderhank, men jeg tvivler meget, om Du kan Hebraisk nok dertil. Et interessantere bekendtskab var med professor P. Madsen, i hvem jeg fandt en konservativ teolog fra top til tå

med et forbavsende personalbekendtskab. Universel dannelse og videre syn besidder han vist ikke i højere grad end prester i almindelighed; men jeg troede dog at kunne mærke, at sigtet var taget på Guds rige, og så kan jo det andet ganske vist undværes - om det
5 end hører til de gode ting.

Jeg læste nylig et sted den bemærkning, at i de nyere (tydske) teologiske behandlinger fulgte man sjelden den gamle satisfaktions- eller straffeteori; vil Du efterse f.eks Luthardts dogmatik (der nu bruges som historisk kompendium ligesom Hases Hutterus redivivus i vor tid) så vil Du finde, at dette er sandt. Dette forhindrer
10 naturligvis ikke det danske preste-skab, som hverken kender Anselm eller Luther, i at holde fast derved.

Dansk Kirket. er bedre redigeret end det først tegnede til; jeg er nu ked af at min medholder har afsagt den. Drummonds forreste
15 bog om kærlighed, er ikke noget særdeles; det er jo desværre således, at man næsten ikke kan nævne kærlighed uden at folk tude af rørelse over deres eget gode hjerte. -

Vor gamle provst fik da så Mygind i Tamdrup til eftermand. Der blev sagt, at det var fordi Clausen, medens han var i Horsens,
20 spiste tykmælk hos M. Han er svag af helbred og *har* i det mindste været overmåde nervøs, så at det kan være tvivlsomt, om det går. Guldberg vilde gerne havt Brorson, der har stået på pinde for ham - muligvis har han trøstet Brorson med hvad G. fortalte, at en havde trøstet ham selv med, da Brammer mod hans ønske gjorde ham til
25 provst: "Å, bryd Dig aldrig om det, det er der så mange hoveder der er".

Jeg har det på en måde dårligt i denne tid, da jeg ligesom den lille skal have tænder. Det er en grim ting på en gang at få 16 tænder eller tandrødder udtrukne; jeg skulde kloroformeres, men det kunde
30 ikke gå, fordi enten standsede puls og åndedræt ganske, eller også slog jeg om mig og skældte ud. Det varer et par måneder efter udtrækningen inden munden kommer i orden til de ny tænder, og i denne tid lever jeg så mest af bakkemad. Nå - det hører til de større af de små plager. Jeg vilde hjertelig ønske, at Du ikke havde dem
35 større.

I anledning af provsteskiftet kom jeg til at tænke på, at når en hund ikke selv vil eller kan gnave et ben, kan den dog ikke rigtig lide, at en anden hund får det. - Jeg tilbringer så megen tid som muligt med at undersøge og bestemme en del ældre samlinger af likener fra den botaniske haves herbarier; det synes nu jeg er et

interessant arbejde.

Har Du "Naturen og Mennesket" fra sidste halvår, så vil jeg gerne låne det. Fra nytår holder jeg det selv.

Det er nogle sølle ting de stakkels gamle bisper udpønske, "fuld messe", hvorom Holberg med rette siger: "hvad godt er der ved at høre det samme utydeligt sunget, som man straks efter hører tydeligt oplæst?" Der er 10 gange mere sund sans og retfærdighed i kultusministeriets kontorer end hos bisper og lignende utøj. -

Du er jo vel som sædvanlig "bundet ind" om vinteren; det elendigste punkt af vinteren, "den kære jul" er da lykkelig overstået. Med hjertelig hilsen fra min hustru til Eder begge.

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

15

113. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[12/2-1891]

20 Kjære Branth.

Tak for dit Brev saavel som for de medfølgende Søndagstanker. Det er rigtigt, at det er mig, der er i Gjæld med Brev til Dig, og det ligger i, at da Du i det forrige Brev ønskede Fortsættelsen af "Naturen og
25 Menskt.", saa har jeg ventet paa at kunne sende noget; men det er at vente forgjæves. Der er nogle Mennesker i Odder, som faar mine læselige Sager, og naar det først lander hos dem, saa bliver det liggende; en Del af det faar jeg slet ikke igjen. Jeg kunde jo sige Stop med at lade dem faa det; men det kunde let føre til For-
30 nærmelse, og saa meget synes jeg ikke, det hele er værd, da jeg holder grumme lidt af at være paa Kant med nogen. Det sidste Halvaar, som Du ønsker, venter jeg ikke at se det første Aar. Du skulde hellere købe de to Aargange, der er udkommen; der er alligevel ikke noget ved at have Stumper af et Tidsskrift.

35 Det er ellers glædeligt at høre, saa godt som Du har det i dit Hjem med den unge Kone. Vel jamrer Du over dit Tandskifte, som jo sagtens ogsaa har været ubehageligt nok; men det kunde Du jo have sparet Dig; man skal altid lide noget for Stadsen. Jeg har ogsaa kun nogle bedrøvelige Rester af Tænder, men jeg tror dog ikke, jeg kunde falde paa at anskaffe mig forlorne; i min alder maa

man lide det, som høre Alderen til. Men det staar jo enhver frit for at narre sit Spejl.

Den anden Ulempe, Du klager over, at din Formand gjør dig Tiden saa lang, er der jo ikke noget at gjøre ved; jeg ved ikke, om det egentlig er ganske moralsk forsvarligt at se paa ham med de Øjne, som Du gjør. Du holder jo ellers saa haardt paa de 10 Bud som snart det Vigtigste i Christendommen; men der er ogsaa et Bud der, der almindeligt kaldes det femte om ikke at ønske andet over sin Næste end, hvad man ønsker sig selv; og det er altid ligesaa vigtigt som det om Sabbaten. Jeg har ikke noget mod det sidste, men det andet er ogsaa et godt Bud. Og din Formand er dog paa en Maade din Næste, da I er fælles om at nyde dit Embedes Frugter, og der jo ikke er noget bestemt om, at han skal gaa først fra Fadet. Han har jo desuden ikke søgt om at faa Dig til Deltager i hans Embede, men Du har søgt om at komme til at sidde med ved hans Fad. Det er noget slemt noget med dette Pensionsvæsen, men man maa jo vide, at man har selv valgt at have det, som det er. Og Du trængte jo vist egentlig ikke til at flytte, da Du sidst gjorde det. Kort sagt, man kan ikke faa baade i Pose og Sæk, og vær Du glad ved Kone og Barn, og ønsk din Formand ligesaa langt et Liv, som Du ønsker dig selv. Han er maaske endnu kun ringe skikket til at komme herfra.

Vi har det ikke i alle Maader paa den grønne Gren. Kort før Jul døde en af mine Søstre efter en pinlig Sygdom. For Tiden ligger min Kone, men er dog ved at komme lidt oven Senge igjen; men hun er ikke videre stærk. Vor Dreng gaar og drages med en stor Kjertelknude, og nu skulde han jo ellers til at bestille noget, da vi siden Novbr. har holdt en Lærer til ham. Men noget skal vi vel have at drages med alle sammen, og Gavn skulde det jo gjøre, hvad jeg desværre har saa ondt ved at faa at se, at det gjør.

Jeg har i denne Tid læst en ganske morsom Bog: Brændende Spørgsmaal af Bugge Asperheim i Norge. Skjøndt jeg ikke paa noget Punkt er enig med ham, gaar hans Søgen dog vist i den rigtige Retning. Det, han skriver om, er: Forsoning, Retfærdiggjørelse, Inspiration og Omvendelse efter Døden. I alle Stykker vil han ud af den stivnede norske Orthodoxi. Han søger sine Raad i Tydskland, især hos Schoeberlein, og Raadene er derefter. Men hans Bog vilde vist ellers interessere Dig, da han er en frejdig Fyr, der dog nok i Grunden vil det rette. Ligeledes staar der en Afhandling i sidste Hefte af Sthyr's Tidsskrift af Cand J. P. Bang, som jeg anbefaler

dig. Afhandlingen hedder: "Om den christl. Erfaring som dogmatisk Udgangspunkt". Det er jo ogsaa hele Tiden efter tydske Mønstre, at han broderer, men ellers er det vist den bedste Afhandling, der i det hele har staaet i dette Tidsskr. i alle de Aar, det er udkommet.

Fr. Nielsen har skrevet et ypperligt lille Skrift om de ny Salmer mod H. Scharling. Det er noget af det bedste, Fr. N. har skrevet.

Ja de ulykkelige Bisper, hvad de dog kan finde paa; og det Kirke- raad, det har vi da faaet for vore Synders Skyld. Det er skammeligt med dette Paafund at formene Confirmation før det 15 Aar; thi det er jo Meningen, hvis man skal gennemføre det, der forlanges. Resultatet bliver i Almh. kun, at Skolecommissionen herefter kalder alt det godt, som vi før kaldte temmelig godt og maadeligt. Thi det er baade skammeligt og unyttigt at holde alle de fattige Fæ- hoveder i Skolen til de er 15 Aar. Nej ophæv Aldersgrænsen for Confirm. og lad dem saa gaa i Skole ogsaa efter Confirm., hvis det er nødvendigt. Man kan som confirmeret ligesaavel gaa i en Almue- skole som i en Real- eller Latinskole.

Det er en uværdig Pris, Du giver din Kone for at udregne Tiende. Igaar udregnede jeg hele min Tiende, for mig er det en ligefrem Hvile at sidde og sysle med disse Regnerier. Lev saa nu vel gamle Ven. Gid Du og dine maa have det vel i alle Maader.

Din heng
Otto Møller

Gylling 12 Febr. 1891

114. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Snetrup 18/6 91

Gamle ven!

Da Du i Dit næstsidste brev i anledning af den måde, hvorpå jeg omtalte vor lille pige og navnlig i anledning af at jeg kaldte hende "ungen", stillede mig til behageligt valg, at jeg enten viste mig utaknemlig eller affekteret, så faldt dette mig vel noget underligt, men jeg tog mig det dog ikke videre nær, da slige opfattelser eller misforståelser jo ikke ere værd at lægge stor vægt på, og jeg vidste mig nogenlunde fri for begge dele. I Dit sidste brev skylder Du mig for

forfængelighed, fordi jeg gjorde anstalt til at få kunstige tænder, og for at gå det femte bud for nær, fordi jeg i anledning af min nu tiårige formands-pension finder det trykkende at udrede denne, tilmed til en velhavende og lidet tiltalende person. Jeg frygtede
5 for, at Du var bleven barsk og gnaven, hvilket glædede mig at høre af Nørregaard dog ikke var tilfældet. Så er jeg bleven stående ved den antagelse, at Du vil foreholde mig, at jeg selv var skyld i det første og måtte være belavet på det sidste, og det er jo i virkeligheden et godt svar på klager, når man kan foreholde den klagende:
10 ”det er Din egen dårskabs skyld”, eller ”det måtte Du have forudset”. Metoden er rigtig i sig selv; men den forudsætter for at anvende den overfor andre, *både* at man kender den vedkommende plage ikke just af egen erfaring, men således, at man ved besked om den i sig selv, og at man kender den plagedes forhold, hvorledes
15 han er kommen ind deri. Angående hensigten med at få kunstige tænder, så er det forbavsende, at Du ikke har hørt, at den sædvanlige hensigt er at blive i stand til at tygge sin føde samt at kunne tale uden at læspe og hvisle, ligesom det heller ikke er meget ubekendt, at tandstumper ofte volde pine, navnlig også gigt i hovedet,
20 når der går betændelse i rødderne. Det er naturligvis fuldkommen uskyldigt, at være uvidende derom, men ikke når man vil irttesætte andre den ting vedkommende.

Det er naturligvis rigtigt at ingen prest behøver at søge forflyttelse for at leve, da enhver må sætte tæring efter næring, men Du ved
25 jo aldeles intet, om jeg flyttede for at få større indtægter, hvad Du synes at antage som givet. Så lidt jeg end billiger Metodistpresternes omflytning hvert tredie år som almindelig regel, har det dog vist også sine farer at opstille den modsatte regel, at en prest bør blive hvor han er hele sit liv; det går dog gerne således
30 at både prest og menighed trænge til forandring, skønt det undtagelsesvis kan være tjenligst for begge ikke at gøre forandring. (Jeg er således temmelig sikker på, at det vilde være til gavn både for mig og disse sogne, om vi skiltes, men nu befordres ingen uden protektion). Måske har Du lagt mærke til en nylig sket omannekter
35 ing af nogle sogne i det nordlige Vendsyssel, deriblandt de to, hvor jeg var prest, hvis kirker lå c. 1 1/2 mil fra hinanden, altså 3 miles kørsel hver søndag, og muligvis vil Du indrømme, at alene dette med nogen grund kunde fremkalde ønsket om forandring. Da jeg søgte og fik embedet her, hvor gården var bortforpagtet og afgiften mig naturligvis bekendt, så jeg, at jeg ret vel kunde klare mig også

med formandspension, men derimod kunde jeg ikke forudse, at jeg vilde komme til at overtage gården i forhjasket og forsømt tilstand, lige så lidt som de nuværende dårlige landvæsens-forhold i det hele. At jeg ikke skulde tænke på, at hele min økonomiske stilling årlig forringes, så længe min formand lever, og hvis han lever i mange år, vil blive meget slet, er virkelig en umulighed, selv om jeg nok kan undgå at nære noget brændende ønske om hans død.

Hvis Du agter at vedblive med at formane og irettesætte mig, hvilken bestræbelse det dog muligvis kunde være fuldt så heldigt at indskrænke, så vil jeg altså i ethvert tilfælde anbefale Dig ikke at gøre det uden noget kendskab 1) til den sag det drejer sig om og 2) til mine personlige forhold angående tilfældet.

Dine egne personlige forhold har Birkedal jo påtaget sig at fremlægge på en meget ugenert og taktløs måde, da Din mave, Din vin og Din omgangskreds dog billigvis ikke skulde anrettes offentlig. Jeg har havt meget tilovers for Birkedals frimodighed og ridderlige åbenhed, men han synes både at nyde en glad selvbeskuelse af disse egenskaber og at kokettere med dem, ligesom man allerede må finde sig selv meget mærkværdig, for *to gange* i levende live at udgive sine memoirer. Det burde helst være overladt til den pikante journalistik at give nu levende sådanne personlige skudsmål om deres interiører.

Hoslagt nogle stykker om søndagssagen; særtrykket af Jyllands-posten er bekostet af en Kvæker. Jeg forlanger aldeles ikke, at Du skal være henrykt over min virksomhed i den sag, jeg ved naturligvis meget godt, at den i det hele taget ikke behager Grundtvigianerne, fordi både de doktrinære og de radikale Grundtvigianere intet vil høre om lov, og fordi de besindige ville, at der helst intet skal siges af folk udenfor partiet, som kan mishage de to første sorter, til hvilke de dog føle sig knyttede, fordi de ikke kan eller vil rive sig løs fra de svagheder hos Grundtvig, hvori den doktrinære og den radikale Grundtvigianisme bundes. S. Rørdam har ærligt og redeligt gjort hvad han kunde for at forplumre søndagssagen, hvad dog ikke er lykkedes, navnlig fordi den strækker sig over egne, der ere "gejstligheden" ubekendte; hans fetter den godvillige Rørdam er også en brav mand også når han ligger på maven for V. Beck. -

Jeg finder for resten - godvillighed og velmentheden ufortalt - de fortsatte Betesdamøder og det nylig udklækkede fælles-konvent mindre heldige, fordi deltagerne synligt nok må anvende stor an-

strengelse for ikke at skælde hinanden ud, hvilket spild af inde-sluttet damp i høj grad formindsker kraften. Muligvis vilde det gensidige forhold blive fuldt så godt, når man sjeldnere kom sammen, da det altid er ærgerligt ikke at kunne give sig luft.

5 Vi leve - på formandspensionens konsekvenser nær - meget vel og med disse konsekvenser vel. Både Emmy og jeg havde ikke, uagtet vi virkelig til at begynde med vare glade for hinanden, ventet at det skulde gå så godt som det gør, navnlig havde hun troet at rivninger ikke kunde undgås. Siden Du så ivrigt har irttesat mig,
10 så vil jeg give Dig det råd ikke ret ofte at fortælle Din hustru, at Du tog hende uden kærlighed, og når Du gør det, da altid tilføje som sandt er hvad hun nu er for Dig. Lad mig nu se, at Du diskuterer dette punkt med hende og ikke med mig, så vil hun og dermed også Du, være glad for det. Lev så vel og spar på formaningerne.

15

Din gamle ven
J. S. Deichmann Branth

Hils hustru og barn fra os begge

20

115. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[22/8-1891]

Kjære Branth

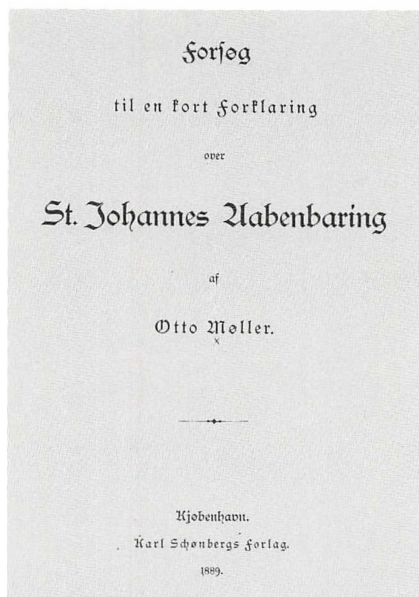
25

Der er ikke gaaet saa lidt Tid, siden jeg hørte fra Dig; men for mig er denne Tid gaaet saa svært hurtig, idet der næsten stadigt har været fremmede her. Der er jo noget oplivende ved at se fremmede Mennesker, naar man er nødt til at holde sig saa meget hjemme,
30 som jeg er. Men der er ogsaa noget trættende ved det, naar det saaledes kommer paa een Gang som i denne Sommer. Var det blot fordelt noget ligeligt Aaret om, saa fik man mere Gavn deraf. Med Aarene tror jeg ogsaa, man faar vanskeligere ved at afpasse sin Sjæls-tilstand efter andre. Som man maa tillæmpe sine Øjne efter de
35 forskellige Afstande, man ser i, saaledes maa man ogsaa akkomodere sin Sjæl efter de forskellige Mennesker, man skal tale med, og med Aarene bliver man langsommere i Vendingen. Især er dette føleligt, naar det er ny og ukjendte Personer, man skal sætte sig i Forhold til. Jeg har derfor i Sommer ofte været meget træt, naar en er rejst, og er ikke ret kommen i Rolighed igjen, før der kom



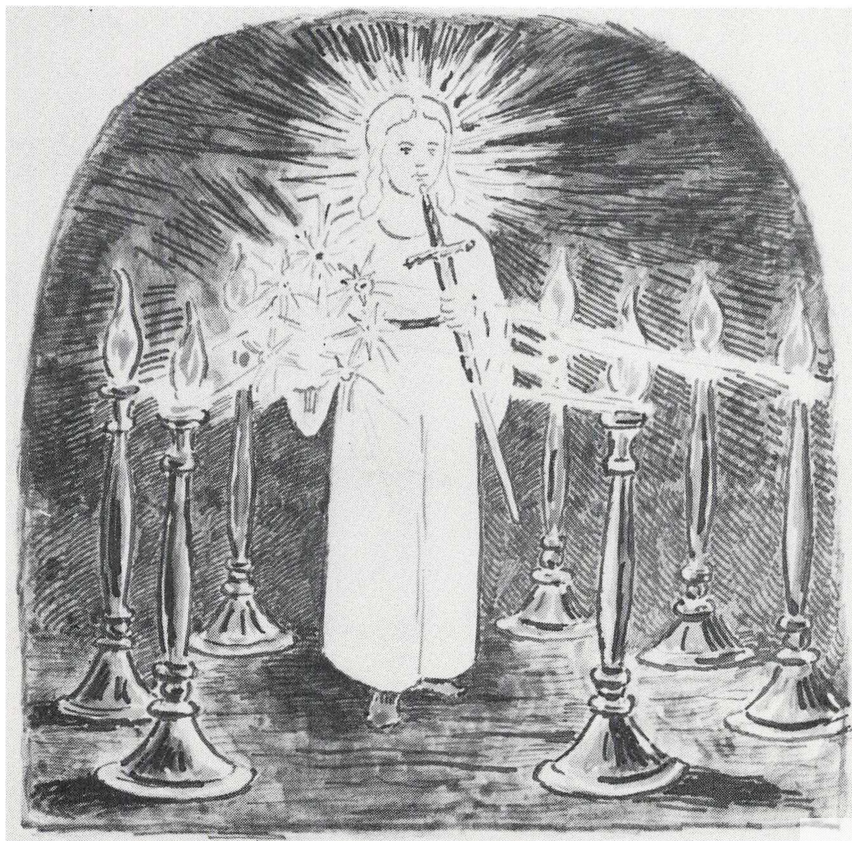
Otto Møller med hustru og sønnen Erik Møller. Foto Laurine Andersen & Co.,
Odder. K.B.'s billedsamling.

TAVLE 22



O.M. benyttede det meste af vinteren 1882-83 til at studere Johannes Åbenbaring (jfr. nedenfor s. 161) og nedskrive sine tanker herom, men hans bog om Johannes Åbenbaring udkom først i 1889. (Foto Statsbiblioteket).

O.M. har tegnet et helt hæfte med farvelagte illustrationer til Johannes Åbenbaring. Her ses hæftets første billede. (K.B. NKS 4435,4⁰ – O.M.'s tegninger).



en ny. Dog er det vist ikke blot Alderen, der volder det, men ogsaa Vanen, thi f.Eks. Nørregaard synes med Aarene lige utrættelig. Og de Folk, der besøge mig, ere ogsaa utrættelige i flere Dage igjennem at spørge og forhandle.

5 Det meste af Interesse i den senere Tid er vel H. Scharlings Allarmraab og Følgerne deraf. Jeg har ikke liden Sympathi med samme Scharling. Vel er der noget underlig barnagtigt og umodent ved ham, som om Aarene slet ikke gjorde ham klogere; men i Realiteten er der noget sandt i det, han siger. Jeg er enig med ham i, at
10 det var uheldigt, om enten indre Mission eller Grundtvigianerne kom til at dominere Folkekirken. Begge Dele er altfor meget boreret Partivæsen, og begge Steder gaar det med Stikord og store Talemaader uden tilsvarende Valuta. Jeg synes ikke synderligt om nogen af Parterne, hvorvel jeg jo har mine fleste Venner blandt
15 Grundtvigianerne, dog ikke blandt de røde. Men bedst kan jeg alligevel med dem, der ikke ret er nogen af Delene; somme Tider er jeg ligesom i Uvished om, hvad der er bedst at være "opvakt" eller ikke at være det. Man ser saa mangen uopvakt, der tilsidst skikker sig langt bedre end de "vakte" gjør, anderledes villigt og
20 taalmodigt siger farvel til denne Verden og giver sig Herren i Vold; og det er dog Enden, det kommer an paa.

Der er vel saadan noget lignende, der rører sig i Scharling, men han har ikke de bedste Evner til at sætte det frem; det havde været gavnligt, at en dygtigere, alvorligere og modnere Mand havde sagt
25 os disse Sandheder; der er vist heller ingen, der er rigtig glad ved at have ham til Talsmand. Fr. Nielsen har meget bedre Gaver, og hans Skrift mod Scharling vinder langt flere for sig; og alligevel er der noget paa Bunden, hvori Scharling har og beholder Ret. Jeg ved ikke, om Du saa en Artikel i Dansk Kirket. af Monrad om Sch. Det var
30 efter min Forstand et skammeligt Stykke. Denne Monrad har en Evne til at sige skruede Vittigheder. Han gaar og samler paa dem og gemmer paa dem. I mange Aar lader det til, at han har samlet sammen paa Brandere om Scharling; nu kommer han og hælder hele Bøtten over ham. Det er ikke til nogen Verdens Nytte, men
35 til stor Skade, og det røber et daarligt Sind; saaledes kommer det da mig for. Jeg har heller ikke hørt, at der er nogen, der billiger Monrads Færd; jeg synes, han er en daarlig Redaktør, der kun lægger an paa at more ved at skrive Følgetongartikler. Gamle Brandt var ogsaa en vittig Mand, men der var anderledes Alvor i ham.

Det glæder mig at se af dine Breve, at Du i alle Maader og ved-

blivende har det godt i din Ægtestand. Jeg er selv saa lykkelig at være godt gift og under alle den samme Lykke af Hjærtens Grund. Det er for mig saa meget glædeligere at høre det fra Dig, fordi jeg var ikke tryk fra først af. Det er vist sjældent, at det gaar saa godt, og holder ud; men derfor er det jo dobbelt godt, naar det virkelig lykkes. Gud give, at I fremdeles maa være raske og den lille Pige ligesaa, og at I maa have Glæde af at se, at der vokser noget godt frem i hende; noget Ukrudt er der jo altid, men hvor der er god Jord, kan der jo ogsaa gro god Sæd.

10 Jeg haaber, at Du vil bemærke, at jeg har efterkommet *din Formaning*: ikke at sende Dig Formaninger. Jeg deler i saa Henseende ikke Smag med Dig; jeg vil godt høre Formaninger, selv om de endda ere mindre velgrundede; der er dog gjerne noget at lære af dem. Men Smag og Behag ere jo forskellige, og ogsaa dertil kan jeg

15 tage Hensyn.

Det er et sørgeligt Vejr i denne Tid. At det dog snart maatte blive Vejr til at faa Korn taaleligt i Hus! Lev nu vel, og lad høre fra Dig igjen.

20

Din gml. Ven
Otto Møller

Gylling 22/8 91

25 **116. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller**

Snetrup 11 Dec 91

Kære ven!

30 Siden jeg sidst skrev til Dig, er der indtruffet to for mig betydningsfulde og så vidt det er muligt at skønne, heldige begivenheder, først at her kom en søn, der i anledning af at han fødtes 6 Juli blev kaldt Johan Olaf efter Johan Huss og Olaf Rye, der begge faldt med sejr den dag, på hvilken forøvrigt Huss ogsaa var født.

35 Navnet kan måske, dersom han får lov at bære det, bidrage til at minde ham lidt om, at både det himmelske og jordiske fædreland er værd at leve og dø for. For øjeblikket er han alt andet end krigersk stemt, hvilket hans moder siger kommer af hans gode sind, medens jeg mener at grunden er det fedtlag, som dækker hans krop.

I anledning af drengens fødsel fik jeg et tillæg på lidt over 1000 kr årlig, da min formand døde, hvilket næppe var nogen for tidligt. Han var aldeles åndløs og dertil pengegerig og gnaven, men dog ikke blottet for hvad Brammer i en visitatsbemærkning i embedsbogen kaldte "presteligt sind" d.v.s. en vis mat gravitetisk guds frygt; nå jeg håber, at det var bedre end intet. For mig var hans død en stor lettelse, da jeg nærmest kan anskueliggøre Dig min økonomiske stilling ved at sige, at formandspensionen var lig tienden, offeret = byggegæld og dræningsgæld indtil for et par år siden, og gården, som jeg altså hidtil har måttet leve af, halvt så indbringende som Gylling. Når Du sætter Dig ind i, at Du hverken havde tiende eller offer, og skulde overtage og leve af det halve af Din prestegård, så vilde Du næppe sige som katten, da han sad i grødfadet: "nu sidde vi alle lunt og godt". Det eneste, der har hjulpet mig om end klippet, så dog nogenlunde helskindet over slig misère, er den gode skov, og så at jeg har havt forstand nok til ikke at lade mig imponere af skrålet om at en dygtig landmand kendes på at han kraftfodrer stærkt, hvorimod min landøkonomiske grundsætning er: sælg så meget korn Du kan og erstat en del (ikke det hele) af det, der gives kørerne med agerhø og roer, og en del af det, der gives svinene med kartofler, hvilke to sidste dele dyrkes i en del af brakmarken. Jeg tager omtrent 1/3 af indtægten af smør, 1/3 af korn og 1/3 af tillæg (svin, udsætterkøer og lam). Jo bedre jorden er og i jo bedre drift, og jo bedre kørerne, desto bedre vil det kunne betale sig at tage indtægten af disse. Nu har bønderne respekt for mit landvæsen, uden at dette dog i mindste måde baner vej for Guds rige. Det er en stor løgn, at det er så rart, at presten er "et hoved højere end alt folket", i alt fald er det absolut skadeligt, at han er to hoveder højere.

Hvad angår det Du ytrer om opvækkelse, som jo væsenlig går ud på, at den ikke er et ganske ubetinget gode, så er det ganske vist, at den giver bryderi og plager, ligesom de små børn idelig vil have mad, skråle dels af ondskab og dels fordi de have ondt i maven, og dertil gøre sig urene, alt uden at spørge om belejlig tid - men sådan er nu en gang de spæde også i åndens verden, ikke blot søde og fornøjelige, som man helst vilde. Den smule opvækkelse her er begyndt giver mig naturligvis mere at bestille end alle de sovende, og karakteren jeg må give er ingenlunde altid ug. For øjeblikket står det dog ikke bedre, end at jeg opfordrer alt (inkl. Frelsens Hær, kun ikke Mormoner og radikale Grundtvigianere, hvilke sidste

jo iøvrigt nødig give sig af med religion) til at komme, fordi *alt* hvad der er præget af at forholdet til Gud er en magt, det er også for flertallet nyt og gavnligt, da det aldeles ikke kender religion som en magt. Brammer vilde ganske vist ikke have anset det for
 5 vidnesbyrd om "presteligt sind" at fraternisere med Metodister og Frelsens Hær, men når har vel "gejstlighed" kunnet skelne mellem fjern udvortes ærbødighed for det overleverede og hjertets grebthed af Gud?

Det Du ytrer om Scharling må jeg for største delen give Dig
 10 ret i. Han kompromitterer enhver sag han tager op, fordi han står udenfor den; man får indtryk af at han ikke har det mindste af selvsyn på Grundtvigianere og indre mission, men af sagn og selvgjorte trivialiteter, i modsætning til Fr. Nielsen, der åbenbart selv har set parterne. *Ikke destomindre* indgyder den ubekymrede ro,
 15 hvormed H. Scharling stiller sig slet rustet men uden vrede imod mægtige strømninger, alligevel respekt, ligesom hans uretfærdige karrikatur af Ploug og Bille i "Uffe Hjelms og Palle Løves bedrifter" ikke forhindrer romanen i at være båret af et varmt fædrelands-sind.

20 Jeg traf nylig Nørregård, som gav mig ideen til at høre Dig prædike en søndag; det kan også være jeg gør det, når den lyse tid kommer, om jeg end skal spørge bispem om forlov. Han var her i Oktbr. og det var ikke mærkeligt. At han indførte i sine bemærkninger i embedsbogen, at et Danmarkskort i Bjørstrup skole trængte til
 25 reparation, det viser jo en slags iver for skolevæsenet.

Gid Drummond ikke havde skrevet andet end "Naturens Lov i Åndens Verden"; det udbasunede: "Det største i verden" giver håndsækning til den almindelige forveksling af Gud og verden, religion og humanitet.

30 Vor lille pige begynder nu at blive morsom og uartig. At ville gøre hvad man har lyst til, er jo for resten ikke andet end selvhævdelse, en side af den såkaldte "selvopholdelsesdrift", og ikke at få sin villie er død, afdøen fra verden. Det kan gøre en ondt, at menneskelivets vilkår er så tidligt at begynde på døden, om end
 35 det, der skal afdøes fra ikke blivende er vort eget. Med hilsen fra Emmy og mig til Eder begge, samt ønsket om at den usle juletid må gå godt for Eder - og lidt til.

Din hengivne
 J. S. Deichmann Branth

117. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[11/1-1892]

Kjære Branth.

5

Juletiden med dens Arbejde, der med Aarene falder mig mindre let at komme over, har været Grunden til, at jeg ikke, som jeg havde burdet, har ønsket eder til Lykke med den mandhaftige Søn. Navne-
 10 ne kan han jo bære uden at generes af dem; et godt Navn er en god Ting, men et paafaldende stort Navn bliver sjældent indfriet og det bliver en Plage for den lille Fyr, der skal bære det. Der gaar adskillige saadanne overlæssede Smaaafyre omkring her i Landet. Men som sagt din Søns Navne ere gode nok, thi de kræve ikke videre. Gid I nu maa beholde ham og ogsaa faa nogen Glæde af
 15 ham; Sorgerne vil vel heller ikke helt udeblive, som det gamle Ord siger: Børn er vis Sorg men en uvis Glæde.

Jeg kan da heller ikke andet end finde det meget naturligt, at Du er glad ved, at dine Indtægter ere bleven forøgede, thi Børn vil kræve Brød og mere end det. Nu var det vel saa den rette Tid,
 20 at dette faldt i Lave for Dig, og har Du havt det knapt før, saa har Du jo deraf lært, hvad adskillige Præster ikke forstaa til Nytte, at holde Hus med det, der haves. Jeg husker nok fra vor Ungdom, at jeg saa smaat misundte Dig, der boede frit paa Borchs Coll. og havde de mange Penge i Baghaanden, mens en Stymper som jeg
 25 havde lige af Haand og i Mund. Siden have jeg jo nok forstaaet, at Du har ikke havt saa meget at slaa til Side med; men nu har det jo saa rettet sig. Og jeg erkjender tilfulde, at det er godt at have rigelig dagligt Brød og lidt tilovers til den, der have behov, og af dem træffer man uden Vanskelighed paa sin Vej.

30 Vi har det nogenlunde her men heller ikke mere; thi jeg har en Søster, der er meget lidende og som det stadigt gaar nedad med. Det er en Hjærtefejl, som er uhelbredelig, og den pinligste Følge deraf er Vattersot, som nu tager til i høj Grad. Ifjor til Jul døde en af mine Søstre her, og nu nærmere det sig med den næste. Vi
 35 blive jo alle til Aars og mindes om, at vi faa at holde os rejsefærdige. Det er vist smaat nok med det for vort Vedkommende, der har det nogenledes; men disse, der faa Vandrebud, faa da hidtil ogsaa Naade til at kunne tage derimod med godt Haab. Men en Fryd er det ikke at skulle se paa friske Grave jævnt hen. Vi er i det hele en skrøbelig Slægt, og det har sine forskjellige Sider at ses fra; bl. andet fører

det med sig, at der næsten altid er syge her i Huset, og derfor kan det rigelige daglige Brød ikke ligefrem hjælpe. Men vi skal jo have det ene med det andet, og før eller senere gaar det vel alle paa den samme Maade. Vi er alle skamagtige, og noget Tryk skal der til, om vi skal holdes hver paa sin Side af Stangen.

Før Jul læste jeg de to første Dele af Fru Heibergs Liv; det er en mærkværdig interessant og velskreven Bog. Jeg kan ikke andet end i høj Grad beundre hende, uden at jeg derfor just kommer til at synes godt om hende. Men hun var en mærkelig begavet Personlighed, og det kommer mig for, at hun havde været en bedre Lod værd end at være Skuespillerinde og gift med Heiberg. Men det lader da forresten til, at selv om hun havde været gift f. Eks. med Martensen, var hun ikke bleven hjulpen til at være andet end det, hun var. Martensen gik da ud og ind hos hende i flere Aar som Beundrer, udenat han gav hende noget Stød til at gaa i Kirke; thi fra hun var 16 Aar, til hun blev 30, var hun aldrig indenfor en Kirkedør. Martensen viser sig her som en sær Ven, og Mynster da med, thi han var ogsaa Beundrer til Loftet.

Til Nytaar har vi jo faaet Overraskelsen med de ny Kirkebøger. Det er nogle sære Paafund, man bruger sin Tid til at udgranske. Der er nu dette, at enhver Fader, der anmelder Barn, og er viet udenfor Sognet, skal møde helst med sin og Kones Døbeattester og *i hvert Fald* med Vielsesattest. Faktum er nu, at ikke en af hundrede har den; og der er ikke noget Middel anvist, hvorved vi kan tvinge Dem til at møde med den; thi vi kan da ikke negte at indskrive Barnet som født endnu mindre skrive det ind som uægte. Vi skal jo hver Maaned under 300 Kr. Mulkt melde alle Fødsler til Sogneraadet. Ja her staa vi net i det; jeg ved ingen Raad, og vor Provst ved det heller ikke. Han kan gribe til at lade Jordemoderen minde Faderen om hans Pligt, men det skal nok stort hjælpe. Det er i mine Tanker Misregering. Man burde begynde med Begyndelsen at paalægge, at alle, der vies, leveres en Vielsesattest, som de saa skulde bevare. Skal alle de, der ingen har, nu til at anskaffe dem, bliver det en Udgift paa omtr. 100,000 Kr. og den vil mest ramme Smaafolk. At fremtvinge Attesten ved ellers at negte at døbe Barnet var vel det allermisligste, thi saa gribe mange til at lade dette være.

Jeg er meget stærkt forkølet i disse Dage, og vil ønske, at Du ikke har det paa samme Maade. Man gaar og frygter for, at det

er Influenzaen, som jo i Aar er meget slem. Lev nu vel gamle Ven, og hils Hustru og Børn.

Din heng.
Otto Møller

5

Gylling 11/1 92

118. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

10

[6/10-1892]

Gamle Ven.

Vi har nok ikke mærket noget til hinanden, siden Du i Foraaret
 15 var saa venlig at besøge mig, og jeg fik Lejlighed til at lade Dig se mig i al min Skrøbelighed. Ja det gik da over igjen den Gang, men der er jo det, der ikke gaar over, og jeg synes nok, at dette sidste Aar har taget svært paa mig i flere Maader. Alle Daarligheder gaa jo endnu over, men de gaa ikke *helt* over; der bliver for hver
 20 Gang et Minus, der ikke helt opvejes igjen. Men saadan er det jo nu engang at blive gammel, og mens der jo er mange i min Alder, der holde sig ranke som unge, saa er jeg ikke længer mægtig for det. Indvendig synes jeg, at jeg er ung endnu; men de mange legemlige Skrøbeligheder kan jeg ikke længer komme over som før. Men jeg
 25 har dog Grund til at være taknemlig for, at jeg hidtil har kunnet holde Gjerningen gaaende, og saa længe jeg kan det, er det jo egentlig Uret at jamre sig, især da for andre. I min Enlighed har jeg jo Lov til at sukke saa meget jeg vil.

At jeg nu bliver færdig til at skrive til Dig, er fordi jeg skal have
 30 disse to Bøger sendt til Dig efter gammel Skik. Det er mig egentlig en Plage med denne skriven og især da med Korrekturlæsningen; men jeg bliver ligesom nødt til at gjøre det. Det lille Skrift "om den christl. Vished" er udkommet blandt Fred. Nielsens Smaaskrifter, og han har flere Gange anholdt om, at jeg skulde levere noget der-
 35 til. Da jeg saa havde dette liggende, sendte jeg ham det, skjøndt jeg ikke venter, at det vil finde videre Modtagelse, da jeg er ude af Kurs nu. Jeg havde ikke sendt Dig det, hvis jeg antog, at Du var Subscribent paa disse Smaaskrifter; men det antager jeg, at Du ikke er efter det Øje, jeg ved, at Du i det hele har til Professor Nielsen fra gammel Tid. Derfor altsaa sender jeg det med, og der er jo da

heller ingen Fare ved, om Du har det i Forvejen.

Den anden Bog har Schönberg villet have ud paa ny, og da han betaler den anstændigt, saa har jeg paataget mig Besværen, thi Penge er jo dog altid brugelige, som ingen ved bedre end vi Præster, Du selv ikke undtaget. Jeg har foretaget en Del Forandringer med Bogen for at gjøre den noget mindre stødende, end første Udgave var, og navnlig har jeg indsat et helt nyt Stykke: en Ledetraad gennem Herrens jordiske Gjerning, som jeg vil anbefale Dig at læse, selv om Du ikke har Lyst eller Tid til at læse det hele igjen.

Jeg havde i Sommer et Besøg af Sk. Rørdam til ikke ringe Glæde; han skal forresten nu afsted til et tydsk Badested, da hans Hals ikke vil gjøre sin Pligt mere; og han mener, at vi kan sagtens sidde her ude paa Landet med simple Mennesker, men at med den gaar det ikke an at stille an i en kjøbenhavnsk Kirke, hvor der altid skal tales højt og tydeligt. Jeg var fristet til at sige: ja stort skal det altid være, selv naar det gjælder om en Daarlighed. Men ellers havde jeg min Morskab af ham i Sommer. Han mener naturligvis fremdeles, at jeg har forset mig ved at røre ved Forsoningslæren; men han betroede mig som noget, han havde opdaget, at der ingensteds i Skriften tales om, at Gud er bleven forsonet, ikke heller omtales det i Luthers Katechismus. Dette var han bleven opmærksom paa i det sidste Aars Tid. Og da jeg gjorde ham opmærksom paa, at det var jo egentlig kun dette, jeg havde gjort opmærksom paa, saa vilde han naturligvis ikke indrømme det. Alt er galt, som man ikke selv har set først.

Igaar var jeg i Randlev hos Borch, hvor ogsaa Rasmussen fra Saxild var. Jeg skulde holde Altergang for dem. Borch har en Søn i Kjøbenhavn som Student, fra hvem han oplæste et fortræffeligt Brev. Det er en anderledes Karl, end jeg var i den Alder; men han har ogsaa en kvik og dygtig Fader at tage Arv efter. Det er en mærk- værdig hurtig og livlig Mand; naar han prædiker, kan man næsten sige, det er Vers, der triller fra ham. Han gjorde i sin Tid paa Grund af fleraarig Sygdom en mindre heldig Examen, og det er vist Skyld i, at han ikke er bleven noget andet end Landsbypræst. Det kommer mig altid for, han skulde været Biskop; han egnede sig netop til det, bedre end de allerfleste. Men nu bliver han, hvor han er.

Iaar maa Du da have havt en god Avl. Alle her er saa overmaade tilfreds, om de end ikke er videre glade ved at betale deres Tiende fra ifjor, som jeg i disse Dage lader indkræve. Det er bleven saadan Skik her at sætte det hen til Mikkelsdag; og de er godt nok tilfreds

med det, indtil samme Mikkelsdag kommer.

Jeg haaber, at I har det godt, baade Søn og Datter, men især den smukke lille Pige. Blot hun ikke skal blive ligesaa smuk, naar hun bliver stor; thi det er ikke godt for Piger. Naa, lev nu vel og lad
5 mig engang igjen høre fra eller se Dig.

Din gamle Ven
Otto Møller

Gylling 6/10 92

10

119. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Snetrup pr. Skanderborg
25 Nov 92

15

Kære gamle ven!

For Dine to bøger bringer jeg Dig min oprigtige tak, både af hensyn til forfatteren og indholdet, skønt jeg ikke kan sætte Matthæus
20 så langt over Markus og Lukas - dertil er ligheden imellem dem mig for stor. Det glæder mig altid at repetere de ældste vidnesbyrd og beretninger om evangelierne, thi det er jeg aldeles enig i, at de ere af betydelig større vægt end hypoteserne og konstruktionsforsøgene, som synes mig i det mindste overflødige, ligesom jeg ikke forlanger
25 en ny konstruktion af mit hus så længe det kan stå som det er konstrueret af min forgænger her anno 1740, da hans konstruktion efter 150 års forløb er meget solid og holdbar. Bogen har jeg hørt skal bruges på seminarierne.

”Den kristelige vished” behandler et såre vanskeligt spørgsmål.
30 Efter en bemærkning på s. 13 om at den indre overbevisning ikke er ejendommelig for de kristne, men må findes i alle Religioner, skulde vel titlen lige så godt have været: ”Den religiøse visheds natur” eller lignende, og så kommer spørgsmålet: *hvorledes kan det så godtgøres at disse indre oplevelser ikke ere illusioner?* Det er
35 ikke blot imod Schleiermacher, at dette spørgsmål kan rettes, men imod al erfaringsteologi, som man kan kalde både Din og Schlm’s teologi - om Du end nok så meget frabeder Dig hans selskab. Jeg vilde antage at ovenstående spørgsmål kunde besvares omtrent således: ved en kritisk sammenligning med andre menneskers erfaring. Det er i det mindste metoden for at godtgøre at sansningens vished ikke

er selvbedrag, og parallelt med Augustins: non crederem, nisi ecclesia suaderet. Men det er ikke let i det hele at læse noget uden at forlange andet, hvad dog er stor uret mod en forfatter, der overhovedet giver noget godt, og dette har Du gjort i den lille bog, hvad jeg også har
5 hørt andre udtale.

Kender Du Kromanns: "Vor naturerkendelse"? han giver i en mere end almindelig læselig form en oversigt over mange filosofiske spørgsmål, og er dertil ærlig og honnet, medens de fleste filosoffer lyve tykt om deres modstandere.

10 Jeg var i sommer til naturforsker møde, hvilket jeg langt foretrækker for de kirkelige møder, hvor den indeklemte og dog mere end halvt løsslupne galde giver det hele et grimt gulgrønt skær, medens man alligevel er så gravitetisk som en gammel hankat og er uforskammet og forblindet nok til at påstå, at man "mødes i kærlighed"
15 med de mennesker, som man gerne gad æde rå. Tvi! Det er ikke godt muligt at se en større flok prester sammen uden at føle sig udfordret af det skrige misforhold mellem deres pretentioner og deres præstationer. Efter min erfaring er der i det hele større chance for at der er noget ved en metodist- eller baptist-
20 prest end ved en luthersk dito, dersom der skal spørges om alvor og sandhed. Jeg besøgte f.eks. nylig den nuværende metodistprest i Horsens, som føler sig i min gæld, fordi han i sin opvækkelsestid (i Fredrikshavnseggen) besøgte mig for at overfuse mig, hvilket jeg godt så var gjort i oprigtighed og derfor ikke gengældte. Det
25 gjaldt om at anbefale ham en person herfra, som havde båret sig skidt ad og nu var i Horsens, for at holde hans ører varme og forhindre hans samvittigheds brændemærke i at gro sammen - og derved muligvis få ham til at gøre ret.

Uagtet mit prestehad har jeg dog nylig holdt foredrag ved kon-
30 ventet i Aarhus imod apokatastasis, som til min forundring ingen forsvarede, skønt jeg nok antager, at de halve Grundtvigianere og unævnelige have den i baglommen, men det var med større fornøjelse jeg holdt hoslagte foredrag ved naturforsker mødet. Der er for resten et stort princip bagved, nemlig at ikke opstille flere arter,
35 end der ere begrænsede, og dette sigter atter til at lade den kendsgerning komme til sin virkelige ret, at der er grænser og ikke uendelige overgange, således der ifølge evolutionslæren skulde være.

Det er dog en grusom skandale bisperne have gjort ved at forlange at de pensionerede prester skulle bidrage til at lønne deres kontorfolk både ved at afgive en pc. af pensionen og først få den

udbetalt efter forfaldstid, for at bispens kontorfolk kunne trække nogle renter deraf. Det er så sjofelt, at sjofelheden kun overgås af frækheden; det er kirkefyrster, der have vadsket sig - i snavs.

Vi leve vel; der har endnu ingen af børnene fejlet noget. Den lille
 5 pige (2 3/4 år), sagde nylig lidt efter at hun havde fået skænd for en
 forselse: "Elle vist slem", det var den første syndsbe kendelse, og jeg
 vil håbe, at den følger med til det sidste, om hun end ganske vist oftere
 siger, at ba eller andre er slem, når hun ikke får sin villie. Min svigerinde,
 som er en skønhed, blev i sommer forlovet med en søn af bibliotekar
 10 Chr. Bruun, som er juridisk kandidat og fuldmægtig i Vejle.

Det er afgjort en dårlighed med at drive så stor en prestegård, ikke
 fordi der behøver at være tab derved eller noget går galt her, men fordi
 det optager ens tid, når det skal gå som man vil have det, en fordring jeg
 ikke kan opgive, når jeg har med en sag at gøre; således forlanger jeg
 15 f.eks. at visse pløjninger skulle være særlig dybe, men folkene gøre det
 ikke, uden man passer på dem. Jorden er kun middelmådig; da jeg
 overtog gården, gav den i de første 3 år kun 7 fold (td korn pr td. land),
 da den var forjasket og halvgødet; nu giver den en fold mere foruden
 agerhø og rodfrugter, som forpagteren havde lidt eller intet af. Hver
 20 fold mere er = c 600 kr. Det vanskeligste er at få gode køer. Den stærke
 kraftfodring anser jeg for ruinerende. Om menigheden giver mere end
 en fold over det tidligere ved jeg ikke. Muligvis er der ikke nået stort
 mere end 1) at niveauet er løftet, så at de have mærket, at det, som de
 hidtil anså for et passende mål af gudsfrygt, nu ikke skal gælde derfor,
 25 og 2) at når der komme gudfrygtige mennesker fra andre steder, give de
 presten ret. Nogle få ere dog komne mere hjertelig med.

Pudsigt nok kunde jeg mærke, at min anselse steg ved min formands
 død, fordi jeg fik større indtægter, det er disse som verden respekterer.

Det jeg ærgrer mig mest over bedriften for i denne tid, er ellers ikke
 30 fordi den afdrager mig fra prestegerning, men fra likener, af hvilke jeg
 har alt det, som blev indsamlet på Ryders Grønlandsekspe dition til
 undersøgelse og bestemmelse. Min eneste løn er bevidstheden om
 at jeg er den eneste her i landet, som kan gøre det. Hjertelig hilsen til Dig
 og hustru fra og ved din gamle ven.

35

J S D B

[I brevs margin]: Til lykke eller dog fornøjelse med ridderkorset. Vor
 (for resten sølle) bisp er med dekorationer vist mindre stiv end de andre
 bisper. Han sagde en gang, at det var en fejl at V. Beck ikke var blevet
 ridder.

120. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[6/2-1893]

Gamle Ven.

5

Tak for Dit Brev, som Du sendte mig for en Tid siden. Du havde dengang været ude at holde Foredrag i Aarhus om Apokatastasis. Jeg læste et Referat deraf, det var vel i Dansk Kirketidn; og jeg syntes godt om det. Det er en anskuelse, der tager Kraften af al ethisk Energi, og jeg har aldrig følt nogen Dragelse dertil. Det er just ikke, fordi jeg synes at træffe Mennesker, der ikke du til andet end evig Fordømmelse; men meget mere, fordi jeg har en uudslettelig Gru for selv at gaa fortabt. Og der var jo ingen Mening deri, naar der overhovedet ingen Fortabelse var. Men det er ikke utænkeligt, at adskillige blødhjærtede Mennesker gaar og luske om med denne Forhaabning i Baghaanden. Naar saa er med Præster, er det ikke sært, at deres Vidnesbyrd bliver mat, og at de er tilfredse med blot at holde det gaende.

Det, som for Øjeblikket beskjæftiger eller uroliger mig mest, er den frimodige Maade, hvorpaa den utilslørede Rationalisme vover sig frem iblandt os. Vore Bisper og de store gjør intet; de finde alt i sin Orden, blot vi ikke er saa ugudelige at assistere ved Ligbrænding. Hvor det dog er en Ynkelihood, at de ikke har andet at sige os, men ryster af Forargelse, om en Præst gik hen og talte et Ord ved en brændts Aske. Som Talsmand for Rationalismen melder sig jo først Morten Pontoppidan i sit ny Tidsskrift: Frit Vidnesbyrd. Han er en farlig Mand, thi han er et begavet og dygtigt Menneske, og i visse Maader en religiøs Natur, et gudfrygtigt Menneske paa sin Vis. Man ser, at Monrad i Dansk Kktidn. er meget bekymret i Anledning af hans Fremtræden, og fra Skat Rørdam har jeg nylig havt et Brev, hvor han jamrer i høje Toner. Ja det er jo kedeligt nok for dem, der har paataget sig at vogte Hjorden i særegen Forstand, men det vil vel nok vise sig, at de gjør, som de pleje; de tie stille og dukke Nakken. Rørdam har i de senere Aar gjort Udsættelser paa alt, hvad jeg gjør, han kunde naturligvis havet skrevet det meget bedre. Nu er jo saa Lejligheden for ham og hans Ven Monrad, der jo da ogsaa er meget klogere end Mennesker af min Art, at vise, hvad de kan; men de tie nok og nøjes med at jamre. Man taber Lysten til at tage Haand i med, naar man kun faar Utak for, hvad man gjør.

Saa er der den forlorne Søn Uffe Birkedal, der leverer Søndags-tanker, man siger til: 26 venstreblade, og fylder sine Læsere med alle mulige Tvivl og Grublerier. Han er nu saa urimelig kaad og løbsk i Munden; hans Slægt mener, at han egentlig er gal. Men en for-
5 skrækkelig Tjeneste er det da, han besørger for at tjene de Smaa-skillingen. Og længe kan det vel heller ikke gaa, før den kirkelige Øvrighed maa tage sig af ham. Men det er atter uheldigt, thi hvor er Enden paa det, hvis der skal afsættes Præster. Der er mange, der mene det samme som ham, men raabe det kun ikke saa højt
10 ud. Det ser noget broget ud, og de Folk, der staa ved Roret, er ikke "deres Post mægtige". Saa var dog Mynster og Martensen anderledes Personligheder, der ikke sad og tav bomstille til alt, hvad der foregik om dem. Men den Race, der har forpagtet Styrelsen i vor Folkekirke, er ligesom udlevet; den kan og vil ingen Ting
15 mere uden dette at modtage Indberetninger og sidde og sove over dem. Det bærer vel frem imod, at Folkekirken opløses i Partier, og at det hele falder fra hinanden.

Under alt dette sære Virvar sidde vi jo hver i sin Krog og passe vore Sager, som vi selv vil og kan. Men vi blive gamle og ret længe
20 kan vi vel ikke gjøre Fyldest. Jeg vilde ønske, jeg havde en ung Mand ved Siden, der kunde tage fat med ny Kræfter og navnlig samle de unge og muligt faa noget Hold paa dem; thi det mægter jeg ikke mere. Man maa selv være ung for at kunne faa de unge med sig. Der er en ung Mand Andreas Storm, som var oppe til Eksamen nu sidst og
25 kom meget godt fra det. Han har sat sig i Forbindelse med mig, fordi han gjerne vilde herover og være hos mig en Tid og øve sig i Præstegjerning. At han har tænkt paa det, er, fordi han mener at dele Anskuelse med mig i det hele. Jeg vilde nu ogsaa godt have ham her, og jeg kunde jo ogsaa gjerne have og lønne ham som Huslærer. Men
30 her er det i Vejen, at vi har en Lærerinde (mathematisk Student), som jo er dygtig nok og som vel nødtigt saa, at vi sagde hende op. Hende synes vi derfor, at vi maa beholde, da hun nu er her, og saa er det jo lidt bekosteligt at have en til. Storm skal nu imidlertid gennemgaa Pastorseminariet og saa skal han i Sommer ind
35 som Marinesoldat, og før alt dette er overstaaet, kan han jo faa andre Tanker og maaske føle sig nødt til at tage en vellønnet Plads, der vel sagtens kan tilbyde sig. Det er altsaa saa temmelig paa det uvisse med denne uordnede Medhjælper.

Nu nærmere jo Fastetiden sig, da Du ifjor var saa venlig at besøge mig. Tænker Du paa at gjøre noget lignende i Vinter. Det er

Skade, at der er saa lang Vej mellem os, thi navnlig ved Vinter-tide er det besværligt at skulle ud. For et Par Aftener siden maatte jeg ud at døbe et Barn ude i Sognets Udkant, og det var rigtignok en stræng Tur for mig gjennem Snedriver over Grøfter og Gjærder. 5 Jeg frygtede for, at vi havde tilsat baade Heste og Slæde og selv knækket Arme og Ben, som vi blev tumlet omkring. Jeg kom da hjem med hele Lemmer alligevel, men dygtig forfrossen og medtaget, og det kan jeg saa have at drages med i lange Tider.

Jeg havde forleden Besøg af en usædvanlig god Mand, Valgmenighedspræst Larsen i Holstebro. Det er et Særsyn af en Valgmenighedspræst at være. 10

Vi har det ellers saa omtrent, som vi pleje. Vi har jo noget Forkølelse til jævns enten den ene eller den anden, og vi er jo ikke videre kraftige til at overvinde den igjen; men hidtil er det da gaaget. 15 Gid alt nu maa staa vel til hos eder, baade med de gamle og de smaa Børn. Det er en Fryd at have saadanne at se paa, naar de skride sundt fremad. Hils Din Hustru.

Din gamle Ven
Otto Møller

20

Gylling 6/2 93

121. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

25

Snetrup 15/7 93

Kære ven!

Den 12 Juni rejste jeg til Silkeborg for at bruge bade i 5-6 dage, 30 hvilket ikke kunde udsættes, da der om nogle uger ventedes familieførogelse. Bl.a. tog jeg de hoslagte særtryk og konvolut med for at skrive til Dig under dette otium og rejste af, skønt Emmys befindende kunde tyde på allehånde. Som jeg var rejst om morgenen, arriverede der kl 1 en datter, til hvis lidt uventede ankomst Emmy 35 selv dirigerede alt og desuden skrev 3 breve et par timer efter fødslen, uden at være særlig afrakket, ligesom også *ungen* befandt og befinder sig vel. Emmy er også i andre retninger en knob; således går hun f.eks. hver dag over i forpagterboligen, hvor folkenes mad tillaves og undersøger om den er ordenlig behandlet, hvilket ikke ellers er at stole på, da den ny husholderske er et lille pjok.

Nu har jeg altså 3 børn, og når man er 61 år skulde det også helst blive derved, da den sag ikke uden hykleri kan fremstilles som om "det må Vorherre (menes Gud Fader) råde for", som man idelig kan høre folk sige derom. Så kan jeg næsten bedre lide en gammel Nordmands standpunkt, der ligeledes havde en ung kone, men henimod en halv snes børn. Jeg talte om det urigtige i at indbyde gæster, som man ønskede skulde blive borte, og han indrømmede det og sagde, at han havde haft mange tunge timer derover, "men nu må det gå sin skæve (norsk: sjæve) gang"; det var i det mindste ærligt.

Du skriver om den frembrydende rationalisme; for så vidt det er de unge Grundtvigianeres ustyr, så er det familiesorger, som ikke vedkommer os andre; vi have jo for længe siden sagt, hvad I ikke vilde høre, at spiren dertil lå i Grundtvigs: det menneskelige eller folkelige. Nu må I tage vildskaben, ligesom Aserne plagedes af Fenrisulven, i stedet for at kvæle ham, den gang de kunde. Det er netop som når nu gårdmændene ryste af skræk for socialismen, hvilken de selv have kælet for, uagtet det blev forud sagt tydelig nok, hvordan det vilde gå. Du og andre have jo nok advaret de vilde Grundtvigianere, men I have ikke brudt med dem og sat dem udenfor partiet, hvorfor? fordi I ikke kunde modstå noget, der kaldte sig efter Grundtvig anderledes end *indenfor* broderkredsen, og den skulde I netop have sat dem ud af. Forunderligt er det at møde en sådan kortsynethed som hr. Mallings, der priser grundtonen "Dig selv"; det er naturligvis ganske barnagtigt og ubevidst at han sætter "Dig selv" i stedet for Gud og Guds ord, men hos Brücker og Plenge er det næppe ganske ubevidst; den sidste har forøvrigt vel ikke videre med Grundtvig at gøre, men hvorfor ryste de ham ikke af sig? Der er intet sted noget brud i den række af overgange og mellemlid, hvorigennem Guds riges Grundtvigianere hænge sammen med de åbenbare fornægtere, til hvem, der går en uafbrudt kæde af broderhænder. Gerne indrømmes, at Du har *mindre* skyld end nogen anden af partiet; det er bruddet, skellet, der mangler.

Jeg køber af og til en eller anden håndbog for at repetere efter, således har jeg nu læst det udkomne af Heggtveits illustr. Kirkehistorie og er bleven mere bestemt opmærksom på Kædmons sange end før. Vil Du ikke låne mig hvad Du har om Kædmon navnlig af Grundtvig og Hammerich, samt S. Rørdams oversættelse af Efræm Syrer. Den så kaldte gotiske eller angelsaksiske eller middelalder-

lige opfattelse af Jesus som kongen (sancte drotten dyre), er jo ikke andet end den grundkristelige, navnlig vil man uagtet al gotisk racehovmod ikke kunne negte, at det både var profeternes og de frommes på Jesu egen tid - og så skidt med det teologisk-dogmatiske
5 vrøvl.

Tak for din indbydelse i vinter, men det var jo kolde og strænge forhold den gang, skønt jeg tænkte på at besøge Dig.

Henrykt over den kirkelige stilling er jeg imidlertid langt fra. Det er kuriøst at se, hvorledes V. Beck lige så lidt som andre kan
10 tåle magt og indflydelse, fordi absolut kongemagt er skabt til at fordærve sin indehaver. Han har bl.a. sagt i en prædiken hos Deichmann, at Baptisternes forkastelse af barnedåben var synd imod den Hellige Ånd. Deichmann mente, at det ingen skade gjorde, fordi det var så urimeligt, at enhver kunde tage og føle derpå. Kuriøst er det at
15 pietister ville være dogmatiske pindehuggere.

Jeg venter den indre missions vice-guvernør Asschenfeldt Hansen til at holde en gudstjeneste her efter min opfordring, har også lyst til at se lidt på ham og høre lidt nærmere af ham om et og andet.

Atter er det kuriøst at se hvordan de kirkelige konservative (med
20 urette kaldte højkirkelige) have overført deres had og frygt fra de ikke længere farlige Grundtvigianere til de fremtrængende indremissionske. Stikordet fra deres side er for tiden at man skal vogte sig for Metodisme, hvorved de forstå tale om omvendelse - o quantae tenebrae!

25 Tak for det tilsendte lille skrift om forholdene i Slesvig. Et bidrag skal jeg sende Dig pr. postanvisning, når vi komme over den magre tid, særligt når jeg bliver af med nogle svin, som ikke holde deres vægt endnu.

Med høsten bliver det knapt. For at forberede mig derpå lod jeg
30 gammel Byghalm lægge lagvis i lige så meget halvtørt enghø, så kalde vi det altsammen hø. Jeg måtte selv våge over at det skete ordenlig, fordi ingen af mine folk havde set sligt. De ere her i det hele lige så lidt oplagte til at se, høre og lære i timelig som i åndelig hensende. Rodfrugternes behandling og opbevaring må jeg ligeledes selv passe på, fordi bæsterne ikke kan eller gide.
35

Med hilsen fra Emmy til Dig og husfrue (ikke "hustru", som kun er oplysningstidens mangel på oplysning).

Din gamle
J. S. Deichmann Branth



D.B. og Emmy Branth med deres førstefødte Ellen (født 1890) i Sneptrup præstegårdshave. Bemærk havemanden i baggrunden og barnevognsmøden. Foto C.A. Beck (privateje).



På gårdspladsen i Sneptrup Præstegård kort før pastor Branth's afsked. Bemærk mejerispandene op ad præstegårdens mur. Personerne er fra venstre Eva Bruun, Kaj Bruun (børnebørn af overbibliotekar Chr. Bruun), til hest Ellen og Ruth, Inger, hunden Pasop, D.B., Esther og Emmy Branth. (Foto i privateje).

1/1 86

Til en Kammere Lov: gælding fra 1886
 d. 10 Novbr. midtvej ud. i indbyrdes samlet
 præfærence og lavet afprøvet i

Orting
 Odde
 Valgmenigheden
 Saxild
 Raudlev.

Jatta Benn bød at omprøve i omvendt
 Ordre og fornyet med skattegæld og
 modtagne tilbagebetaling. Jurid.

Gælding fulgt. 26 Octbr. 1886.

J. K. W. W.

Modt. 27. Oktober, aft. 8. D. - F. Lassen.
 Modt. 28. Oktbr. - aft. 8. D. - Th. W. W.
 modt. 29. Oktbr. aft. 8. D. - Th. W. W.
 — 29. Okt. — 30. Okt. - Kammere

Tak, kjære Møller, først for Deres Vennehilighed eller Moderes
 bød og nu for Deres Indbydelse, som vi med Tak modtager,
 vi havde bestemt, om det kunde ske, at herude den anden
 d. 10^{te} eller 11^{te} Nov., da der var blev stillet nogle andre krav til
 os; - det var for stærkt saa tilfældigt at lode Moder til Hvide

Gylling Præstegård var et samlingssted for omegnens præster. Nabopræsterne kom både samlet og enkeltvis for at diskutere tidens spørgsmål med Otto Møller. Den gængsne rundskrivelse fra 1886, der indkaldte kolleger og deres hustruer til en sammenkomst i Gylling, stammer fra O.M.'s arkiv. (K.B. NKS 4435,4^o).

Det er sludder at børn ere så umanerlig godtroende, ja i det de ikke selv kan se og kende. Men indenfor deres erfaringskreds stole de ikke på andre. Vor lille pige (3 1/2 år) vil absolut selv se hvad der er på bordet, da hun mistænker forældrene for at ville snyde hende
5 for noget af det bedste.

[I brevets margin]: Jeg tilbringer mange timer - snarest for mange - i Scoresby sund på Grønlands østkyst d.v.s. med undersøgelse af der samlet materiale.

10

122. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[15/10-1893]

15 Kjære Ven.

Jeg har en Tid lang skyldt Dig et Brev, men jeg satte det ud, da jeg ikke kunde sende Dig noget af det, Du ønskede. Jeg ved ikke af, at jeg har noget, der kommer det gamle angelsaksiske ved; thi da jeg
20 er en Dumrian i fremmede Sprog, har jeg aldrig brudt mig om sligt. Jeg kjender ikke til, om der er noget paa Dansk om Kædmons Sange uden de enkelte, som Grundtvig har oversat eller bearbejdet, og af dem kjender jeg atter kun det bekjendte Digt om Christi Nedfart til Helvede. Naar Du kom ind til mig, var det jo muligt,
25 Du selv kunde opsnuse et eller andet, thi jeg er meget glemsom af mig og ved ikke engang Rede paa, hvilke Bøger jeg har. Men noget betydeligt vil der vist ikke være at finde her; mon ikke snarere noget hos den lærde Stiftamtmand?

Jeg sender Dig hermed en lille Bog, som jeg er kommen for Skade
30 at udgive. Jeg venter nemlig ingen Tak derfor enten fra den ene eller den anden Side, thi i Spørgsmaal som det om det gamle Testamente skal man jo helst gaa til den ene eller den anden Yderlighed. Jeg er jo i Grunden ogsaa ukyndig paa dette Omraade, thi hvad vi fik hos gamle Hermansen, skal ikke hjælpe os stort for nærværende Tid.
35 Men jeg blev næsten tvungen til i Sommer at holde et Foredrag for en Friskoleforening, der holdt et Sommerkursus i Odder, og saa mente jeg, det var det retteste at udgive samme lidt udvidet, da jo denne Sag forhandles rundt om paa de velsignede Forsamlingshuse af de rejsende Foredragsholdere. Der er jo naturligvis ikke for Dig noget nyt deri; men det kan da vel altid interessere Dig at læse

det. Jeg er forberedt paa, at det ikke tilfredsstillere Dig, da Du sagtens vil hævde Loven som guddommelig i alt.

Jeg sad i Aftes og læste en Bog af en Præst Friis Hansen om Kirkevæsenet i Kjøbenhavn. Det kom til at løbe mig koldt ned ad
 5 Ryggen i den Anledning; thi det staar nok meget galere til derinde, end Folk i Afkroge som jeg kan tænke sig. Det ser ud til, at man helt opgiver den Kvartmillion Mennesker, som ikke vil have med Kirken at gjøre, og som jo heller ikke kan det, som Forholdene nu engang er der. Friis H. mener, at de foreslaaede 8 ny Kirker
 10 er som en Draabe i Havet; der skulde mindst være 20, og dog fik hver Præst mindst 4-5000 Mennesker at tage sig af. Dette er jo menneskelig talt haabløst, thi hvad kan vi udrette, som dog kun har 1-2000. Men bliver Kjøbenhavn afchristnet, vil det gaa hastigt ligedan med det øvrige Land, thi Virkeligheden er dog denne,
 15 at de 2/3 af Befolkningen bryde sig intet om Kirken. I Gylling Kirke samlés nogle; i de to Nabsogne ingen om Søndagen, og det er rimeligt ligedan de fleste Steder i Landet. Det ser bedrøveligt ud for Eftertiden, og det er en sølle Trøst, at det vel dog nok holder sammen i vor Tid. Vi har jo Børn, som skal høste det, vi saa, og det
 20 bliver nok en jammerlig Høst.

Nu er Efteraaret i Opmark, og jeg er allerede bunden ind, tidligere endnu end det sker med Køerne. Vi har en lang Vinter for os, og før om 7 Maaneder kan jeg ikke vente at nyde dette igjen: at sidde ude i den fri Luft. Jeg kunde vist godt trænge til en Med-
 25 hjælper i Vinteren, men man skyder det jo hen, saalænge det paa nogen Maade kan gaa. Der var en Gang i Aaret tale om, at en Cand. Storm vilde slaa sig ned hos mig i et Aarstid; men nu lader det til, at han nok kommer paa andre Tanker. Hans Tanke var at ligge og studere her og saa hjælpe til med et og andet, øve sig i Gjærningen.
 30 Jeg vilde i Grunden gjerne have en saadan Hjælp især for Ungdommen i Sognet; men nu lader det til at gaa over Styr.

Lev nu vel, og gid Du og dine smaa maa have det vel og trives til fælles Gavn og Glæde.

35

Din gl. Ven
 Otto Møller

Gylling 15 Oktbr 93

123. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Sneptrup 29/3 94

Gamle ven!

5

Livet kan være besværligt, og så gør man sig endda aldeles latterlige besværligheder, som når jeg i flere måneder har undladt at takke Dig for Dine to små bøger med følelsen af at det var skidt gjort at opsætte dette længere. Så kommer da takken - vel aflagret, om ikke med den gamle vins ædle duft, så måske med den gamle osts, lig tærne af en gående fodpost, som har gået langt. Du kunde være gået endnu videre i at forsvare de wellhausenske synsmåder fra troens stude, f.eks fremhævet, at selv de som antage hele eller næsten hele pentatevken for mosaisk, ikke hidtil have følt sig generede af at antage skabelses- og patriarkhistorien for i årtusender kun at være forplantet ved tradition. Men alligevel - det lykkes Dig ikke at berolige de troende med at gl.testam's literaturhistorie ikke vedkommer gltestam's historie - thi det viser sig idelig, at de komme hinanden meget ved, sidst på Buhl, som efter min mening er en fejg karl, for hvem jeg af den grund aldrig har haft nogen estime. Situationen er for tilhængerne af den negative ny kritik: hele Israels historie redigeret på Esra tid, omtrent som om der fremstod en nytestamentlig kritik, der lærte at de bibelske skrifter havde fået deres nuværende form af synoden i Laodicea. Det kunde dog ikke være ganske ligegyldigt for troen på den evangeliske historie. Der vil få eller ingen kristne kunne slutte sig til de wellhausenske resultater; muligvis kan sagen foranledige et brud, hvorved disse sættes ud af kirken; hvis de ikke ligesom de Bauriske synke i en tidlig grav. (Nogle sætte Prædikerens Bog til Herodes tid. Renan er dog så venlig at anse den for lidt ældre).

S. Rørdams anselse som kender af Gl.T. er ikke forøget ved hans tavshed i denne sag. Angående det i Din bog om determinisme og frihed behandlede spørgsmål er jeg og vel de fleste tænkende mennesker ganske enige med Dig, men Din sprogbrug af ordet determinisme er utilladelig. Det Du bekæmper under navn af villiens frihed er det man ellers i ethiken kalder libertas indifferentials, antagelsen af at valgfriheden ikke afficerer af de foregående valg. Når Du siger s. 11: "at der tidligere er valgt urigtigt, *determinerer* i retning ad det urigtige", så er det af sammenhængen tydeligt, at Du mener: *disponerer, tilskynder*, og ikke *tvinger* (ligeså s. 37 linie

12 f.o.), hvilket de ellers så kaldte determinister antage. Det er ikke ganske klart, om Du antager Dig selv for Determinist, men derimod er det ganske klart, at Du ikke er det. Dette er kun en sprogbemærkning eller rettere en terminologisk bemærkning, medens
5 tankerne ere særdeles gode og klare. Skulde der komme et nyt oplag af bogen, hvad den vel kunde fortjene, troer jeg, at Du skulde rette denne terminologi eller i det mindste gøre en bemærkning derom. For resten kan det gerne være at Du ikke er den eneste, som bruger ordet "determinisme" i noget uklar betydning; jeg så
10 nylig dette sagt om en fransk bog, Payot: l'Education de la volonté.

Vi have for resten også virkeligere besværligheder, dog ikke af de værste, da alt står vel i familien, konen er fornøjet og børnene raske og tiltalende. Den værste er foderknaphed for ikke at sige fodermangel, hvad der jo er det samme som pengeknaphed. Min høst
15 var c. 180 td korn mindre end gennemsnitlig d.e. -1700 kr, så at jeg både har måttet reducere besætningen og købe foder og korn, i stedet for at kunne sælge store poster af det sidste. Af hø og halm har jeg yderlig lidt, så at kørerne må trøste sig med Turnips. Den næste og mindre ubehagelighed er at jeg har måttet bortjage gårdens
20 3 karle. Sammenhæng: de havde en aften øvet et grimt (ikke uterligt) overfald på en pige, medens jeg var nær ved. Da jeg vilde ind, hvor de vare, holdt de døren for mig, og gentog denne bedrift efter at de havde begivet sig et andet sted hen. Den overfaldne pige sagsøgte dem, og nu sidde de to under lås og lukke medens for-
25 karlen indtil videre fik lov at gå løs af og til - alt for falsk forklaring for retten. Så have de søgt at hævne sig ved at melde mig for ulovlig skovhugst, hvad de heller ingen glæde ville få ud af. Hele historien har givet en muligvis gavnlige rystelse i Tebstrup by, hvor de høre hjemme og brovtede af at de nok skulde klare sig med løgn. De
30 bortjagne karle hørte ligesom de udsatte køer til rakkert; de første har jeg fået godt erstattet, det bliver værre med de sidste.

Da kirken gik ind til sin største jordiske magt under Konstantin var kun 1/20 af befolkningen kristne. Kunde vi nu blot blive fri for 9/10, så skulde let den ene tiendedel have krammet på dem,
35 men hvad vilde det nytte, de vilde jo komme dagen efter og tigge om at optages igen. Socialisterne lave det jo nok således, at deres blod af og til må hældes i rendestenen. Tidt har jeg tænkt på Dig, kunde også have lyst at se til Dig, men får i sommer meget at tage fat på. Hils hustruen.

Din heng. J. S. D. B.

124. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[25/9 1894]

Kjære Branth.

5

Jeg har nok skyldt Dig et Brev i allerede temmelig lang Tid; og naar der ikke er Lejlighed til, at vi kan komme til at se hinanden og tale sammen, saa gaar det ikke an, at Brevvekslingen helt standser, hvis ellers Forbindelsen mellem os skal holde ud til Enden. Vi har 10 det omtrent ved det gamle her, naar undtages dette, at vi jo blive ældre, og om det end ikke just mærkes paa Sjælen efter vor egen Mening da, saa mærkes det desto mere paa Legemet, hvor det gnaves paa saa mange Steder. Men det kunde jo være meget ringere, og derfor bør man være tilfreds og paaskjønne, at det dog gaar. Da jeg 15 sidst hørte fra Dig, havde I det jo ogsaa godt og kunde glæde eder over de smaa Børn, og det er en Glæde, der nok er værd at skjønne paa, saa længe man kan have dem.

Mine Tanker har i den senere Tid været ikke saa lidt optagen af dette Særsyn, at Vartovmenigheden har ladet sig overflytte til den 20 store Pragtkirke, som Tietgen har fuldendt. Jeg har ikke kunnet billige det, fremfor alt, fordi jeg finder, at det er en usand Stilling, Menigheden herved kommer i. Den har hidtil været en lille, beskeden Kreds; den havde mere Betydning, mens Grundtvig levede, end den nu har. At sætte den ind i Byens største og prægtigste 25 Kirke er noget lignende som at sætte en Bonde til at bo paa et Slot. Stillingen bliver usand; det ene svarer slet ikke til det andet. Men dernæst kan jeg ikke lide, at de har ladet sig fange paa Tietgens forgyltde Limpind og skal tjene til at føje Christelighed til hans øvrige Storhed og Herlighed. Han stod der med sin Stadskirke men 30 manglede en Menighed til den; saa vinker han blot ad Monrad og byder ham at føre hele Menigheden fra Vartov med Magt over til ham. Der er anvendt al den Vold, de kunde raade over, og det er vist de fleste, der er voldtagne. Nogle er der jo bleven tilbage, som ikke vilde op i Højheden, og nu skal det jo vise sig, om de saa maa faa 35 en Præst, der kan fortsætte den gamle Tradition. Men selv om de faar det, saa er der foretaget en saa stærk Aareladning, at de vel sagtens sygne hen begge Steder. Jeg kan da ikke tænke mig, at den gamle Menighed kan trives i denne Hofkirke, hvor ingen Fattigfolk kan befinde sig vel, - tilmed da man ikke kan høre der, - og hvor de fine sagtens heller ikke vil komme, naar der er en grundtvigi-

ansk Præst og synges af Grundtvigs Psalmebog. Det hele staar mig ikke an; jeg vilde ikke have været med til denne Flytning, og jeg kan ikke tro andet, end at det er Tietgens Storhed og Glands, der har blændet dem. Det maa jo nu imidlertid ikke være; Nørregaard
5 var her i Søndags og havde været med til Indvielsen; han var henrykt over det hele og fandt det altsammen ganske i sin Orden. Han er ogsaa helt bedaaret af Pengemanden og al hans Storhed; det er sært nok, at det er fra den Side, Fristelsen skal komme, at man falder ned for Pengearistokratiet.

- 10 Paa Lørdag kommer her en theol. Cand. Rud, der har bedt mig om at maatte være her en Tid, et halvt eller helt Aar for at uddanne sig og i Ro at kunne læse noget. Jeg har sagt Ja dertil, da jeg jo ikke har indbudt ham eller lovet ham noget, saa det bliver for hans egen Regning, han er her, og han maa selv se til, om han kan lære
15 noget derved. Noget kan jeg jo sagtens være ham til Nytte med, hvis han da ellers vil gjøre sig Flid; men jeg kjender ham aldeles ikke. Jeg har kun set ham den Dag, da han kom her med sin Anmodning. Jeg venter da forresten ogsaa at have nogen Nytte af ham for hans Føde. Ikke just, at han skulde prædike for mig, med mindre
20 jeg en Gang var ude af Stand til det; og det vil jeg jo ikke ønske, skulde blive Tilfældet. Men derimod kunde jeg ønske, at han kunde være noget for de unge her i Sognet. Dem kan jeg ikke mere faa Hold i, og de løbe grassat efter al Daarlighed, særlig Dands. Dernæst bydes der dem allehaande Foredrag i de usalige Foredragsforeninger,
25 som vi jo ogsaa er belemret med, og hvor det mer og mere er rene Styverfængere, der huserer. De er bleven vænnede til, at de skal høre noget til at forslaa Tiden med; men de, der rejse om og byde sig til, de er ikke af første Sort, tidt og ofte rene Socialister eller docerende Kvindfolk. Kunde nu samme Rud fange deres Øre og
30 Sind for noget bedre, saa vilde jeg meget paaskjønne det, og ikke mindre da, hvis han kunde vække nogle af de mange sovende. Thi Forholdet her er desværre saadant, at det er kun en Trediedel, der gaar i Kirke; Resten kommer der kun, naar de skal til Alters eller i anden Forretning, og en ikke ringe Del gaar slet ikke til Alters.
35 De gamle dø efterhaanden bort, og der kommer ikke nok af den ny Opgrøde til at fylde de tomme Pladser. Paa Mandfolkesiden i Kirken er der derfor altid en Del Pladser, der er ubesat, og kun sjældent er der nogle, der behøver at staa op, fordi der ikke er Sæder til dem. Kunde han ruske nogle af de sløve ud af deres Søvn, var det godt, og jeg skulde visselig ikke være misundelig paa ham.

Jeg nærer ikke store Forventninger derom og vil derfor være desto taknemmeligere, hvis han formaar at udrette noget.

Vi har jo haft en god eller rigelig Høst iaar; men det er da nogle jammerlige Priser, der angives. Det er en grim Bestilling, vi har
5 med at skulle sende Vota ind til den Capitelstaxt; det er jo nemlig ikke til at faa at vide, hvad Folk faa for Korn, thi alle sige, at de sælge ikke noget; og det er vel sandt nok.

Af Skrifter udkommer der vist intet af Betydning for Tiden. Jeg fik forleden Dag: "Menneskets Søn" af Andersen, men den
10 smager mig slet ikke. Nu kan da Rørdams Oversættelse faaes for billig Betaling, og det er virkelig en god Bog for hvem, der har Brug for den.

Gid Du nu maa leve vel gamle Ven. Vil Du hilse Deichmann, hvis Du ser ham eller skriver til ham, og hils saa Din Hustru venligst
15 fra os.

Din gl. Ven
Otto M.

Gylling 25/9 94

20

125. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Snetrup 13/2 95

25 Gamle ven!

Det er nok længe siden jeg hørte fra Dig og endnu længere siden Du hørte fra mig, men nu står jeg ved en afslutning af adskilligt, der har optaget tid og tanker.

30 1) Honoris causa, om ikke just sagen har stærkt optaget min tid, nævnes først, at der for få dage siden kom en ny beboer af huset og verden, et individ, eller (også retligt) en person af hankøn, så at vi nu have to piger og to drenge, hvad der i min alder er nok, når man ikke har udsigt til at efterlade des større arv. At indbyde
35 gæster, som man helst vil have skal blive borte, er jo ikke nogen rosværdig fremgangsmåde, om den end ofte forsvares med det hykleri: "det må Vorherre råde for". Ganske vist er det jo muligt lige fuldt at tage vel imod uvelkomne gæster, men bedre ikke at indbyde dem. Alt står for resten vel og de andre børn ere ligeledes raske og have været det hidtil.

2) Jeg har haft en del travlhed med at forsøge bortsolgt af den urimeligt store prestegård og havde avktion i julen, men det førte kun til salg af 1 1/2 td. land, om end tilfældigt til en høj pris. Jeg har nu andraget om tilladelse til at sælge 3 dårlige parceller på 35 5 td land underhånden under vurderingssummen, men får vel næppe lov dertil, skønt det vilde være stor fordel for embedet, da jeg så kunde holde en karl og et par heste mindre, foruden at være fri for en ikke lille brøkdæl bryderi. Det gamle dyr Fog har sat bisperådet i hovedet, at man skal "holde prestegårdene sammen", så at vores 10 sølle bisp, der før har været for at sælge prestegårdsjord, nu er derimod. Bispens instinkt siger dem formodenlig, at når de kunne få presterne gjort til avlsforvaltere, så ville de blive lettere at styre. Det bisperåd er en usalig institution, og kyndige folk vidne også, at bisperne komme værre derfra end de gå dertil. Estrups politiske 15 fortjenester ere meget store, men det er en skændsel, at han aldrig har brydt sig det ringeste om at få en mand med kirkelig interesse til kultusminister, således som den nuværende konsejlspræsident har gjort. Jeg ser tydeligere og tydeligere at den folkekirkelige ordning ikke vil holde mange generationer, ligesom jeg indrømmer 20 at jeg og de fleste prester ikke gøre gavn for føden.

3) Mest tid har bearbejdelsen til trykning taget mig af det meget store i Scoresby Sund i Østgrønland indsamlede materiale af lichen, næsten hele min fritid (og en del tid, som burde været anderledes anvendt) i næsten to år. Foruden dette besværlige arbejde 25 får jeg næsten hvert år mindre samlinger fra Island og Grønland til bestemmelse, men dette kan jeg godt komme over.

Det var så det, der er nogenlunde afsluttet, men det værste bliver tilbage, landeplagen, eller plagen med agerlandet; dersom den så betalte sig, skulde jeg ikke knurre, men at gå i armod ved at gå som 30 forvalter, det er næsten lovlig hårdt, og der er kun alt for megen udsigt dertil, dersom landbrugets stilling ikke bliver bedre end i de to sidste år. En forpagter vilde ikke kunne svare mere end 1600 kr og skatterne - og det er der ingen, der har budt eller sandsynligt vil byde, og så vilde jeg endda have det Damokles-sværd 35 hængende over mig for anden gang selv at måtte overtage gården, hvilket vilde være total ruin. Det eneste lyspunkt i det hele er konen og børnene, især den første, men det kan blive strængt nok for dem en gang. Du gav mig en gang det ypperlige råd, at jeg skulde samle penge til dem, hvilket jeg burde, men ikke kan. Den anden og tredie troesartikel står jeg på langt bedre fod med end med den

første og bekender med skam, at de gamle gemene rationalister langt ere mine mestre der.

Hoslagt nogle småstykker. Det om den gtestamentlige kritik stemmer vel i det hele med Dine foredrag derom, om det end er
5 lidt mindre liberalt og mere til angreb end til forsvar. Nu er det noget over ti år siden, at fanen for en bedre hviledag løftedes hos os under almindelig misforståelse og uvillie fra alle sider i gejstligheden. De få, som den gang gjorde sig den ulejlighed at sætte sig ind i min tankegang, må vist indrømme, at jeg vidste hvad jeg
10 vilde og at mit standpunkt ikke har forandret sig. Nå, så har jeg dog gjort lidt for en sag, som hører under den første troesartikel. Det er mig naturligvis meget vel bevidst, at jeg ikke tilhører nogen af de tre retninger, som for øjeblikket findes i den danske gejstlighed, men da der er mest mod, offervillighed og iver hos pietisterne
15 (indre mission), og de *af den grund* lægges for had af prester og presse (som heri ere enige), så synes der mig at være al grund til at stille sig ved deres side uagtet V. Becks krumspring og ufordragelighed.

Du synes, så vidt jeg forstår, at ønske at Grundtvigianerne skulde
20 vedblevet at danne en lille ubemærket menighed i Kbhvn og at misbillige forsøget på at blive en magt i hovedstaden. Der er dertil bl.a. at sige, at der allerede var opløsning i Vartovmenigheden, i hvilken radikale tendenser arbejdede sig ind fra den ene side og S. Rørdams forsigtige og konservative retning fra den anden, lige-
25 som han trak mange tilhørere fra Vartov, som selv under en anden leder end Monrad, næppe kunde have holdt sig i uforandret krystalliseret skikkelse som et monument over Grundtvig. En latterlig idé er det rigtignok at anbringe to prædikestole i en kirke, når man ikke kan høre fra nogen af dem, man skulde tro at arkitekten
30 var skrupgal, men sådan ere de fleste arkitekter, "den rene bygning" er deres løsen. Jeg troer heller ikke det er Tietgens penge Nørregård beundrer, men hans virksomhed som er båret af religiøst (kristeligt) og nationalt grundsyn.

Det er et uhørt gunstigt forhold, at omtrent en tredie del af be-
35 folkningen temmelig stadig søger kirken hos Dig; dersom jeg havde 1/30 (60 personer) i kirke hver søndag, vilde det være et uhyre fremskridt. De enkelte vakte stå alene, høre til småkårsfolkene og holde ikke ret sammen. Der må øves et skarpt herredømme i enhver kreds, som skal stå sluttet og samlet udadtil, ellers falder den fra hverandre.

Nu lev vel i denne grusomme kulde med hustru og søn. Emmy sender hilsen til Dig og hustru.

Din hengivne gamle
J. S. Deichmann Branth

5

[I brevets margin]: Jeg læser med interesse Godets studier over Pauli liv og breve. Han ligner i exegesen Neander i kirkehistorien, ved at forene hjertelig tro med ukunstlet historisk sans.

10

126. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[18/6 1895]

15 Gamle Ven.

Jeg maa sige Dig Tak baade for Dit Brev og for de senere sendte Tryksager, som jeg har læst med adskillig Tilfredsstillelse. Du lader jo til at holde Livsaanderne oppe, hvad Du jo da ogsaa er nødt til
20 med den voksende Børneflokk; mens jeg synes, at det kjendeligt gaar nedad Bakke med mig. Jeg kan saadan lige holde Tingene gaaende men heller ikke mere; det er just ikke Sjælen, der tager af, men det er Legemet, der bliver mindre og mindre tjenstdygtigt eller tjenstvilligt. Men det kan maaske blive betydeligt ringere endnu
25 og endda slæbe af.

Jeg har i denne Vinter haft en theol. Kandidat her ved Navn Rud. Han forlangte selv at komme til at gaa her ifjor Sommer, og han har saa gaaet her siden. Jeg mente, at det kunde være gaaet saa i Vinter, at jeg kunde kommet til at trænge til hans Hjælp; men
30 det har dog ikke været fornødent. Han har derimod i det sidste Fjerdingaar læst noget Latin med Erik, der nu skulde se at komme ind i Latinskolen. Jeg skjønner nemlig, at det ikke kan blive ved at gaa længere med Hjemmeundervisning. Men han er noget tilbage i Latinen, og der har saa Rud ofret et Par Timer dagligt paa ham.
35 Dog bliver der sagtens derved noget forseret, saa det er bedst, at han nu, hvis det kan lade sig gjøre, kommer ind paa et passende Sted i Latinskolen. Det skal nu afgjøres om tre Uger. Men saa skal vi jo undvære ham her hjemme; og det bliver noget trangt for os gamle at sidde ene og se paa hinanden; men saaledes maa det jo vel gaa alle gamle Folk, at de tilsidst blive alene med hinanden; og saa-

længe de dog er to, maa de jo ikke klage; det rigtigt trange kommer først, naar den ene af dem sidder ganske ene igjen.

I dette Foraar har jeg jo ellers været meget optaget af dette, hvem der skulle være Biskop i Sjælland. Det drejede sig for mig at se til om dette, hvorvidt det mynsterske Regimente skulde fortsætte endnu længere; thi siden omtr. 1820 er det Mynster, der har regeret i den danske Kirke. Det har nok holdt haardt at faa gjort Plads til Rørdam; der har endogsaa, saa utrolig det lyder, været tale om H. Scharling. Men Enden blev jo dog, at der var ingen, der turde vove sig til at overtage Stillingen, naar Rørdam blev ved at sidde i Kjøbenhavn med sin overmaade Avtoritet og Anerkjendelse fra hele Præsteskabet; og Kongen gav saa efter, som han jo altid har været en loyal Mand.

Det er nu langt fra, at jeg venter mig noget stort af Rørdams Bispestyrelse; jeg antager, at en Biskop formaar saa saare lidt positivt; negativt ved at lægge Hindringer i Vejen formaar han mere. Og det er ad denne Vej, at Mynster-Martensen-Fog har virket, hvad de evnede. Jeg haaber, at Rørdam vil være mindre umedgjørlig overfor dem, der vil noget til Livets Fremme, og at der for saa vidt vil ske en Forandring til det bedre. Men udrette noget positivt med det stædige Kirkeraad ved Siden vil han neppe; og skal der komme nogen ny Løftelse til Menigheden, saa kommer den vist ikke ovenfra, i ethvert Fald maa den da komme højere oppe fra end fra et Kirke- eller Bisperaad. Men en Tilfredsstillelse har det været for mange Mennesker, at Rørdam kom op paa dette Sæde, og da vist ogsaa for ham selv. Og jeg antager ogsaa, at de fleste er enige om, at det havde været en krænkende Forbigaaelse, om en anden var bleven foretrukken. At det kan se ud, som om Grundtvigianismen kommer ovenpaa inde i Kjøbenhavn, er vist kun tilsyneladende. For mig ser det meget mere ud, som om Grundtvigianismen er i fuld Opløsning, idet den opsuges i og forsvinder i Folkekirken; noget bliver jo saa der tilbage, som minder om Udspringet, men som særegen Retning vil det ikke holde sig. Og det er vist ogsaa det bedste, at det gaar saa.

Jeg har saa ellers i Vinter anvendt megen Tid paa at vejlede denne Kand. Rud, der er her; vejlede ham fremfor alt til at prædike, hvad han af og til har havt Lov til at øve sig i om Søndag Eftermiddag, saa her har været to Søndagstjenester. Ligeledes har han øvet sig i om Aftenen at holde folkelige (hovedsagelig litterærhistoriske) Foredrag for Byens Ungdom og derved tjent sig en lille Skilling

til sit Underhold, ligesom da ogsaa ved af og til at tage ud og holde Foredrag i andre Sogne. Dette kan jo i vore Dage drives som en Slags tarvelig Næringsvej; og han har nogle Anlæg i den Retning, idet han er meget omgængelig og snaksom.

5 Han har været ude hos Bispen og taget de praktiske Prøver; for Prædiken fik han laud +, og det er for meget for ham, men nu har han det jo, og søger da ogsaa allerede Præstekald, hvad han vel sagtens ogsaa faar, thi han har i det hele jævn Lykke med sig. Jeg har jo havt en Del Fornøjelse af ham i det Aarstid, han har været
10 her; men det har ogsaa været mig til megen Tidsspilde. Det var Aftalen, da han kom her, at han skulde studere et og andet paa grundig Maade; og han gik saa ind paa at vælge: Danmarks Kirkehistorie i dette Aarhundrede. Det ligger jo noget nær ved Morskabs-læsning; men han har alligevel ikke kunnet holde det ud; det er
15 ham for tør en Kost. Saa foretrækker han allehaande æstetiske Sager, som her kan findes. Ja Nutidens Mennesker er i det hele af en anden Art end dem, der fandtes ved Midten af Aarhundredet. Den nuværende Slægt er først og sidst optaget af sig selv, og dens Smag er for jamrende Lyrik, Fredssag og lignende. Vi har ondt ved
20 at forstaa hinanden: de gamle og de unge.

Vi har det jo ellers nogenlunde taaleligt, især nu da den gode Sommertid er, skjøndt den i disse Dage ikke er videre mild af sig. Der kommer mange fremmede til os i Sommertiden, og det liver jo op, om det endog trætter noget. På Torsdag venter jeg Rørdam,
25 og saa skal vi vel til at reformere Kirken in capite et membris - i Tankerne og sagtens heller ikke mere.

Lev nu vel, og gid dine Børn maa trives og glæde Dig med at vokse i det, der er godt. Hils Din Hustru.

30

Din gamle Ven
Otto Møller

Gylling 18/6 95

35 127. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Snetrup 25/1 96

Kære ven!

Så fik vi da ende på den grimme Jul, der hvert år bliver mig mere

imod på grund af sit falske flag, da vellevnet, sjov og familiefest - hvilket alt sammen kan være meget godt til måde, når det ikke udgiver sig for andet end det er - optræder med fordring på at være gudsdyrkelse; den er af samme art som den gang folket "satte sig ned for at æde og stod op for at lege", en temmelig nøjagtig parallel til Julen hos os, hvor man tager den hedenske Jul som *billede* på den kristne. Men slig billeddyrkelse var nok ikke vel antaget på højeste sted, er det formodenlig heller ikke nu, ligesom den da også først blev indført, da man kom efter, at det ikke var værd at skelne så skarpt mellem Gud og verden, og den sidste bad om at få lidt plads i al beskedenhed, da "det menneskelige dog også har sin ret", som man siger, når man mener, at det gudelige ingen anden ret skal have end i skammekrogen. Nå, nu er da ynkeligheden forbi for den gang og så lad den hvile i fred til næste gang.

Det er en af de mange kedelige ting ved at have en bedrift med mange folk, at det er umuligt at forøge sin kærlighed til "det menige folks ungdom", som det hedder i højskolesproget; navnlig ere karlene nogle rå dyr, hos hvem der ofte er mindre menneskeligt end hos min hund, jeg troer nok at halvdelen kan betegnes således. Man skulde undre sig over så lidt der hænger ved. Jeg havde f.eks. en kudsk, der i det år var i kirke hver søndag og af og til tilstæde ved aftenandagt, for resten af de skikkeligere. Han tilbød af sig selv at vidne i en ubetydelig retssag, og erklærede, da han gik ud til Horsens med de deri implicerede, at han brød sig "Satan æde mig ikke om at aflægge falsk ed", gjorde det, blev derfor dømt til tugthus men benådet med en større portion vand og brød. Efter disse bedrifter fejrede hans forældre hans hjemkomst med et større gilde. Jeg har ofte tænkt på at dersom jeg skulde have stået derfor, var Frelseren næppe kommet så tidlig til verden, men opdragelsen under loven skulde have varet længere. Jeg må dog tilføje, at jeg antager denne min bedømmelse af tidens fylde for vildfarende, navnlig da jeg ikke tør påstå at slægten er mere skikket til at modtage evangeliet nu end på Herrens tid. -

På grund af "tidernes trængsel" holder jeg igen med bogkøb, men låner så dyrere bøger. Jeg har således med megen interesse læst Franks den nyere tyske teologi; han er og holdtes for at være blandt dem, der mest energisk var på en gang troende uden kompromis og videnskabsmand. Jeg vidste ikke og havde næppe troet det muligt, at der har nylig været ret fremragende tyske dogmatikere, Biedermann og Lipsius, som uden omsvøb benegtede

personlig udødelighed, medens dog den første var på sin vis kirkelig, og uden nogen tilbagekaldelse trøstede sig på sit dødsleje ved den bodfærdige røver.

Jeg læser nu et meget selvstændigt og tankevækkende arbejde af den engelske minister Balfour, "indledning til teologien". Han hører nærmest til Pascals åndsretning og søger at godtgøre, at troens teoretiske grundvolde ere *i det mindste* lige så sikre som den naturvidenskabelige materialismes og anden vantros, men alene mulige til *konsekvent* at eksistere efter. For øvrigt har jeg travlt med at lave en til det halve forkortet udgave af min Naturlære for lidt højere borgerskoler. Da det er vanskeligt at amputere sig selv, har jeg hjælp af en skoleinspektør i Frederiksværk, efter hvis opfordring arbejdet foretages.

Min læsning af Gl. Test. er derved blevet afbrudt; den har givet mig indtryk af, at den så kaldte nyere kritik i det hele er sludder og løgn, og at udviklingen er en ganske anden. Israels egenlige reformator er Samuel, den presteligt opdragne mand, som i næsten utilladelig grad negligerer alt rituelt, så at det ikke en gang generer ham, at arken er på et sted og tabernaklet på et andet, medens han danner fri-prædikanter (profeter) for at vende konge og folk til Herren. Med Samuel går Guds åbenbarelsen ved Urim og T. over til åbenbarelse ved profeter. David og de gudfrygtige konger søgte så at forene lovens gudsyndelse med profetismen som den ny åndsmagt. Med Esra begynder så et tredie, skriftprincippet. -

De to af vore børn have haft Mæslinger dog ikke i nogen betænkelig grad. Jeg legte med den ældste dreng at kalde ham en skoldet gris, hvortil han så puttete hovedet under dynen. Emmy havde dog ikke lidt styr med den mindste pige, som på grund af sin alder 2 1/2 år endnu ikke er ret modtagelig for fornuftige forestillinger. Nu er det overstået, men de to andre kunne jo få dem endnu.

Det faldt mig ind at Schrøder på Askov uagtet han er "professor i Grundtvig", er ifærd med at omdanne dennes livssyn ved at tilføje den materielle kultur, hedeplantning, forsøg i plantedyrkning m.m., medens mesteren foragtede og hånede den materielle kultur: gør Eder jorden underdanig, skønt han ikke forsømte: værer frugtbare og formerer Eder. Spørgsmålet er om den historisk-poetiske Grundtvigianisme kan bære denne påbygning uden at komme ud af fugerne. Hvor dybt Nørregaards Grundtvigianisme stikker har jeg ikke søgt at udfinde; han er en nobel og sympatetisk personlig-

hed, men sangvinsk og kritikløs indtil lettroenhed, således er hans rubrik for nyeste politiske efterretninger alt andet end holdbar, skønt han ikke er fri for at tale derom som den særligt vel underrettede.

- 5 Om kirkeliv her er der *intet* at sige; der mangler det, som i nutiden træder i underets sted, nemlig at have set omvendte mennesker; hvem der ikke har set sådanne, kan næsten ikke blive troende. I en by her i sognet, hvor man har set to, er det kendeligt bedre. Presten regnes naturligvis ikke, da han er i en anden stilling.
- 10 Hils Din hustru fra os begge.

Din gamle ven
J. S. Deichmann Branth

15

128. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[27/1-1896]

Kjære Branth.

20

- Tak for Dit Brev, hvor gnavent det end var; for ikke at være for sømmelig vil jeg strags svare Dig paa det. Jeg forstaar ikke, hvorfor Du er saa gnaven og misfornøjet med saa at sige alt i Verden. Jeg er ogsaa af og til temmelig misfornøjet; men i Almindelighed er det
- 25 med *mig selv*, langt mindre med det, som er udenom mig.

- Der er nu først Julefesten; jeg maa sige, at jeg forstaar slet ikke din Forargelse over den. Jeg glæder mig til den, som jeg gjorde, da jeg var Barn; og jeg glæder mig ved at kunne glæde andre, selv om Glæden ikke er af allerhøjeste Art. Disse Kirkedage, hvor der
- 30 skal prædikes over, at os er en Frelser født, de gaa for mig som Festdage; Kirken er fuld, og der synges, som neppe nogen anden Tid. Hvad kan vi Mennesker dog gjøre bedre end med Englene prise Gud, der tænkte paa os i vor Nød? At Mennesker saa komme sammen (vi var forresten ganske ene hele Julen), at de mere sig
- 35 og spise og dandse, som de jo forresten ogsaa gjør til alle andre Tider, det er jo nu engang Menneskeskik; men dels er der mange alvorlige Mennesker, der glæde sig i al Stilhed med deres Slægt, dels har jeg aldrig mærket, at nogen bilder sig ind, at dette at "ture Jul" er at dyrke Gud. Hvorfor skal man dog paadutte dem saadan noget? Saadant arrigt Gnaveri er vist ikke en Smule bedre end den

sirligste "Troen Jul". Var det endda blot i Juletiden, at de løse Folk turede, saa var det ikke saa galt, men de dandse og ture jo snart det hele Aar. Det kan vi nu engang ikke forhindre, og jeg vil ikke ærgre mig gul over det; men hvad de mindst af alt drømme om, er, at
 5 det skal være Gudsdyrkelse. Vi der kjende Gud, vi faa at besørge dette, at han dyrkes, hvis det da skal gøres; det kan ikke nytte at vente Hjælp fra dem, der ikke kjende ham. Og her forekommer det nu mig, at vor egen Gudsdyrkelse (Jak 1,27) kan give os saa meget at tænke paa og ængstes over, at vi ikke faa Tid til at gnave
 10 over andre.

Jeg har den Glæde tiljævnns at have Kirken fuld; det vil sige, at en Fjerdepart af Beboerne tiljævnns kommer der. Den store Del af Resten kommer engang imellem, og den sidste Fjerdepart kommer aldrig. Det er hjemløse og rodløse Folk, der flytte og komme;
 15 men her blive de ikke rodfæstede. Men den Del, der altsaa holder til i Kirken, er langt fra at være, som den skulde; alle er vi mere Ordets Hørere end dets Gjørere. Det er jo en ond Tid denne, hvad vel Tiden i Grunden altid er; men særligt er denne Tid en ond Tid, fordi Folk er nødt eller mene sig at være nødt til at spekulere tidligt
 20 og sent paa, hvordan de skal faa det til at slaa til. Bekymring for det timelige Udkomme optager de flestes Sind altfor meget.

Jeg kan saa godt forstaa, at de kan fristes dertil. Jeg har nemlig i dette sidste Efteraar forpagtet Præstegaarden ud, og maatte slaa 1100 Kr. af. For 9 Aar siden maatte jeg slaa 1200 af; naar det lægges
 25 sammen, er det omtrent det halve af, hvad jeg begyndte med at faa. Jeg kan nu nok klare mig alligevel med nogen Sparsommelighed, og har derfor ikke Grund til at klage. Men skal Bønderne i det hele ned til det halve af, hvad de før har fortjent, saa maa det knibe for dem.

Med Folk, som Du klager over, har vi det udmærket godt. Jeg har en ganske fortrinlig Karl, der aldrig gaar med til Sjov af nogen-
 somhelst Art, men bruger al sin Fritid til at læse. Vore Piger gaa nok ofte ud i Vicit, men de er sædelige og ordentlige, saa vi har
 slet ingen Sorger eller Bryderier med dem. Vi lønne dem godt og
 35 behandle dem godt, og vi kan faa, hvem vi ønske her i Sognet til at tjene os. I det hele tror jeg, at ens Folk er, som man vil have dem.

Hvad der i dette sidste Aar har bragt nogen Skygge ind over os, det er, at vi har sat vor Dreng i Horsens Skole og nu sidde ene og se paa hinanden. Det er noget trangt; men det kunde ikke gaa læn-

gere med, at han læste herhjemme. Og heller ikke gaar det videre godt i Skolen, hvor de, saavidt jeg kan skjønne, har en Del maadelige Lærere. Rektoren er en god Mand selv; men han holder ingen Disciplin i Lærerpersonalet. Jeg er derfor heller ikke tilfreds med
 5 Drengens Fremgang i Skolen; gik det endda godt, saa fandt jeg mig bedre i hans Borteværen. Han er nu endelig heller ikke alsidigt begavet men en Sinke i flere Ting, hvad jo ogsaa gjør sit til, at det ikke kan gaa, som ønskeligt var.

Efter Nytaar har jeg i 14 Dage havt det trangt med min Pæl i
 10 Kjødet, Asthmaen. Jo ældre jeg bliver, desto vanskeligere har jeg ved at forvinde en saadan Tur. Og jeg bliver jo gammel og aflægs paa mange Maader, saa det vist ikke kan blive ved at gaa ret længe. Men det gaar jo da endnu. Det var da godt, at eders Børn kom vel over Mæslingerne. Disse Børnesygdomme har vi havt det strængt
 15 med, mens vi havde smaa Børn.

Jeg billiger ganske Din udtalelse om Nørregaard. I det Stykke er vi dog altsaa enige (jeg venter ham paa Lørdag). Men jeg er uenig med Dig i Din Dom om Samuel; ham sætter jeg megen Pris paa; han er en Slags Reformator.

20 Men nu faar det være nok dengang. Gid Du maa se lidt frejdigere paa Livet. Vi skal jo gaa paa Jorden, om den end er gloende. Hils Din Hustru venligt fra os. Kunde Du besøge mig, vilde Du være velkommen.

25

Din Otto Møller

Gylling 27/1 96

129. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

30

Snetrup 9/5 96

Gamle ven!

Det var jo kedeligt, at mine udtalelser om den hedenske kilde til
 35 juleløjerne skulde berøre Dig så ubehageligt. Ifald Du vil lukke øjnene for, at julebukken og julesjovet i Norden stammer fra Juleblotet og i Syden fra Saturnalierne, så bliver det jo Din egen sag. Men det er endnu kedeligere, at differensen herom åbenbart inspirerer Dig til en række *personlige* angreb og invektiver, af hvilke jeg anfører nogle, da Du sandsynligvis ellers vilde sige, at jeg gjør Dig højst

uretfærdige beskyldninger. Mit brev kalder Du "gnavent" og forklarer dette udtryk yderligere: "jeg forstår ikke, hvorfor Du er så gnaven og misfornøjet med så at sige, alt i verden" (som om jeg havde talt om næsten alt i verden), "arrigt gnaven" osv; hvis
 5 det ikke ganske findes i mit brev, så muligvis det findes i Dine øjne, i hvert tilfælde mangler ikke jeg det frejdige syn på livet, som Du ønsker mig, mange tak! Jeg går langt fra så vidt som Luther, der forlanger at man skal optage næstens ord i bedste mening, vil gerne
 10 nøjes med at mine ord ikke optages i værre mening end sammenhængen nøder til, men når jeg f.eks udtalte min glæde over at slippe med en karl mindre, fordi de desværre ofte ere noget rak, og Du deraf tager anledning til med fremhævelse af Dine egne to folks fortræffelighed at holde en formaning til mig om at ens "folk ere som man vil have dem", ja så troer jeg jo rigtignok, at dersom Du af
 15 erfaring vidste hvad det vil sige, at *skulle* have mange folk, vilde Du måske kunne sige noget sandere derom end sådanne halvsande fraser, der kunne opsamles på landevejen i læssevis. Det syntes mig, at det havde ligget vel så nær, om Du havde (udtalt Dig) omtrent sådan: "ja det har Br. ret i, at det er behageligt at have få folk, så
 20 kan en prest ofte få de bedste i sognet, men når man skal have mange, kan det ikke undgås ofte at få dårlige". Og så Samuel, hvem jeg havde kaldt Israels reformator ligesom Du gør! da jeg så, at Du var imod min mening om ham, læste jeg i Dit brev først "ham sætter jeg ingen pris på" fordi det faldt mig slet ikke ind, at Du vilde eller
 25 kunde tillægge mig en nedsættende dom om ham, som jeg bestemt erindrede mig i brevet at have betegnet som anført.

Du vil måske tro mig, når jeg siger Dig at Dit brev både voldte mig sorg og vrede, så meget mere, som det ikke er første gang, Du har tilladt Dig lignende udtalelser til mig, som ikke kunde gå, dersom
 30 de skulde tages ganske for alvor. Jeg tænkte da på det høj-stramme ansigt, som Du satte op på Borken med afgivne forjættelser, når Deichmann attakerede Grundtvig eller andet, som Du ærede; måske disse lader ikke have forladt Dig ganske på Dine gamle dage. Må jeg så endnu til gengæld for det højst fortræffelige råd, som Du siger
 35 at Du følger - hvori der kan være lidt selvskuffelse - nemlig at tillægge Dig selv skylden, når Du bliver misfornøjet (jeg vilde ønske Du havde fulgt det lige over for mig og mit brev), tilføje det meget simple og praktiske, der ikke er udsat for illusion: når man får et ubehageligt brev, d.v.s. et brev, som giver ubehagelige følelser, da ikke at besvare det straks, men lægge det hen indtil videre eller

så længe som muligt, for at give vreden tid at sætte sig - et forslag, som ikke er uapostolisk (omend Rom. 12,19 ikke handler derom), om det end bærer præg af verdens klogskab.

Skulde der nu være noget i hoslagte tryksag, som mishager Dig, anmodes Du om ikke straks at slå løs, da jeg så måske kan slippe for at blive skældt ud, hvilket Du dog ikke vil få stor fornøjelse af at gøre. Bogen kan Du for resten godt bortgive f.eks til Din søn eller Jeppe. Partiet om dampmaskinen bilder jeg mig ind er (efter megen spekuleren) blevet klarere end det er alle andre steder. I den større bog forstod jeg det egentlig knap selv; men det var da også dårligt, om man ikke kunde undervise i andet end hvad man selv forstår, så blev det alt for lidt. De to sidste afsatser i forordet, af hvilke det første er mindre diskret, har forlæggeren lavet.

Du behøver aldeles ikke at fortælle mig hvor meget stykket "Dag til hvile og dag til gudsdyrkelse" mishager Dig, da jeg meget godt ved, at Du uagtet alle brumbasse-manerer og al lejlighedsvis udskælden af preste- og bispe-skabet alligevel i grunden af Dit hjerte både er en blød natur og er klerikal-patriarkalsk og uden sympati for radikale omdannelser på noget punkt - "Ja, ja vi kende nok pastor Møller", mente jo Dit gamle bjærg af en provst. Jeg må dog forvare mig imod at jeg skulle sende Dig bemeldte stykke for at ærgre Dig - det er blot for at vise Dig, at jeg meget vel er mig bevidst hvilken kløft, der i *dette* spørgsmål skiller mig fra bemeldte -skab, som så endda optræder med fordring på overlegen viden om ting de blot have lært på remse.

Det, der frastøder mig fra presterne som helhed (jeg taler ikke om Dig), er deres salvesfulde magtløshed og umandighed; jeg kan ikke have med dem at gøre. Nu kom der nylig et opråb om at betale presten på Tunø for at sætte børn i verden, thi det er dog meningen. Selv om jeg havde 30 kr liggende med den bestemmelse at anvende dem i godgørende øjemed, blev det ikke der, uden at jeg forøvrigt vil sige noget for eller imod denne mig ubekendte mand. Der er desuden mange ældre prester, der ere nær ved at gå fallit. Det er ingen sjældenhed i disse tider. Man har reduceret presternes indtægter, fordi de i gode tider vare unødvendigt store, men følgen er blevet, at de i dårlige tider ere prisgivne. Nu kan en landsbyprest uden privat formue intet gøre for at hans børn kunne få adgang til bedre og anseligere stillinger. Rygtet siger, at Du har lagt penge op - hvad Du vel ikke kunde undgå, men nu øver Du vist ikke mere den sport. Da jeg giftede mig igen, vare udsigterne endnu

tålelige, men siden ere mine børns udsigter blevne små, og dette er mig ingen ligegyldig sag - med Din tilladelse. Fornuftigvis er der ingen udsigt til fremgang for landvæsenet, måske nok ufornuftigvis, når det f.eks i England indrømmes fattighusenes beboere at
5 gøre fordring på fineste Dansk smør. Men fornuftigvis måtte vi sige: hvorfor bruge den uforskammede luksus at æde sådanne masser af smør til 1 kr pundet? Jeg har imod min tilbøjelighed indskrænket mit personlige forbrug af denne artikel.

Mit forhold til mine sognefolk er vel udvortes tåleligt, endog
10 forekommende, men jeg har dog været heldig nok til at de forstå at jeg ikke bifalder hele deres levevis; der har været udtalt det smukke ønske: "gid presten må få en hel rede fuld af børn for at han kan gå i armod". Jeg kan ikke ønske at være agtet og elsket hvor Gud og hans rige er agtet ringe. Jeg troer jo rigtignok ikke, at Du har
15 sådan fuldkommen ret i at "folk ere som man vil have dem", ligesom Du i alt fald tidligere næppe har villet gå ind på, at mængden altid må have ret, og da Du naturligvis heller ikke nu mener det, hvorfor opvarter Du mig så med slige talemåder? Du kan godt gå ud fra at jeg er i stand til at sige mig selv slig ynkelighed og meget mere af samme
20 slags, uden at Du behøver at hjælpe til.

For at Du ikke skal danne Dig den forestilling, at jeg er "utilfreds med alt i verden", ser jeg at jeg nødes til at lægge ud for Dig, at jeg godt ved hvilke sjeldnere timelige goder jeg er i besiddelse af 1) sjelden god helbred; siden jeg var 16 år (mæslinger) ikke en dag
25 sengeliggende eller forhindret i at udføre i det mindste lettere arbejde 2) en sjelden både fornøjelig og dygtig kone, som mærkværdigt nok anser mig for at være et ualmindelig elskværdigt menneske 3) 4 børn ikke blot tiltalende og nette, men også sunde og lovende.

Tak for indbydelsen til at besøge Dig. Det var jo kedeligt, at Du
30 ikke havde nogen fornemmelse af, at det havde været passende at gøre mig genbesøg den gang Du kunde, nu kan Du formodenlig ikke, som det ofte går: først vil man ikke og tilsidst kan man ikke. Det er jo i det hele loven for al dårlighed, nå derved er nu intet at gøre, andet end at ønske Dig mange lyse dage ude og inde. Hils
35 husfruen.

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

130. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[16/10-1896]

Gamle Ven.

5

Som Du har bemærket, har jeg fulgt Dit Raad og ventet en passende Tid med at svare paa Dit sidste gode Brev. Jeg antager forresten, at der slet ikke havde behøvedes nogen Ventetid, da jeg er villig til saa at sige alt muligt for at bevare et gammelt Venskab. Men jeg
 10 havde maaske endnu ventet længere for at vise ret kraftigt, hvor villig jeg er til at følge Dit gode Raad, naar ikke det var, at jeg skulde sende Dig medfølgende lille Bog, som jeg haaber, Du vil kunne læse uden større Anstød. Jeg skulde maaske nok nu holde op med mine
 15 Skriverier, da jeg som alle i min Alder bliver bred og let falder i den Fristelse at gjentage mig selv. Det har jo heller ikke stort at sige eller kan ventes at faa stor Betydning, hvad en gammel Landsbypræst har at meddele. Jeg kaldtes for et Par Aar siden i et norsk Tidsskrift: "den alderstegne Forfatter", og det vil jo sige, at man
 20 venter, at en saadan snart vil til og forsvinde. Men i min megen Enlighed, ganske særligt nu, da min Søn ikke er herhjemme mere, kan jeg ikke lade være at bruge den gamle forslidte Pen, og en Nabo-præst, som jeg lod læse dette sidste, fandt, at det burde udkomme, hvorfor jeg endnu engang vovede mig frem. Det er kun en lille Bog, saa der spildes ikke megen Tid ved at læse den.

25 Jeg takker Dig for den tilsendte ny Udgave af Fysikken. Efter Din Anvisning læste jeg bl.a. Afsnittet om Dampmaskinen og finder ogsaa, at der er sagt meget med faa Ord om denne Sag. Men er der alligevel ikke en unøjagtig Fremstilling S. 126, hvor Du siger, at der ved Dampens Fortætning i Lavtryksmaskinen fremkommer
 30 et "tomt Rum", et "lufttomt Rum"? Det maa jo dog vel være saa, at der fremkommer et Rum med Damp af meget *lavere Spænding*, men ikke "tomt". Dette har jo nu vel ikke meget at sige; men helt nøjagtigt forekommer Udtrykket mig ikke at være.

Du tjener vel lidt ved det, hver Gang denne Bog udkommer i nyt
 35 Oplag, og det er Dig vel undt; thi vi kan i disse Tider godt trænge til lidt udenoms Indtægt. Jeg er ganske glad ved at faa nogle faa Penge for min lille Bog; thi Drengen i Latinskolen koster alt i alt ikke langt fra 1000 Kr. om Aaret, og som sagt: Indtægterne tage af og ikke til. Min Nabo i Randlev Borch med 4 Sønner, hvoraf en i Kbhvn. angiver sin Indtægt aarligt til 2600 Kr; og det er jo noget,

alle Præster er fælles om at føle, at det kniber, hvorvel jeg dog ikke er kommen saa langt ned endnu som Borch. Det er da endelig ogsaa sandt, som Du har ladet Dig sige, at jeg har lagt lidt til Side i de bedre Tider, navnlig det, som jeg har tjent ved, hvad jeg har
5 skrevet. Men egentlig "Formue" er det dog vist ikke værd at kalde det, skjøndt Formue jo er et meget elastisk Begreb. Noget betrygende er der jo imidlertid i en vis Forstand ved at have lidt i Baghaanden, sært naar man er gammel og ved, at ens mulige Enke kun vilde kunne faa en latterlig lille Pension. Jeg er desaarsag fri for
10 Næringsborg og er eller burde da være meget taknemlig derfor.

Jeg har i den senere Tid læst en temmelig interessant men noget besværlig Bog, nemlig O. Andersens: Holger Rosenkrantz den lærde. Bogen er ubehjælpsomt skrevet men giver ellers mange gode Oplysninger. Det er et af de mange Eksempler paa, hvordan den
15 staltede Ortodoksi vil kvæle al fri og selvstændig Tænkning; og dette er ofte forsøgt her i Danmark, som om vi havde Overflod af selvstændige Theologer. Brochmand øver sig som en Vendekaabe og Kujon; jeg havde før bedre Tanker om ham, men her gaar al Glandsen af ham. Christian 4 er en indskrænket, selvklog og brutal
20 Person; han er den af de oldenborgske Konger, som jeg næsten synes daarligst om. Den eneste, der tør være sit Venskab med Rosenkrantz bekendt og tør tale frit ud om ham, er Ole Vind, der her som ellers viser sig som en brav Mand.

Med en vis Tilfredshed har jeg ogsaa læst en lille Bog af Johannes
25 Jørgensen, hvor han vender sin Lærer Brandes Ryggen. Det er et forfærdelig Skudsmaal, han giver sin forrige Omgangskreds. Han er bleven opskræmmet af det nære Helvede men næppe grundigt omvendt til Himlen, hvorfor det er naturligt, at han skal slutte sig til Papisterne, hvor der er megen Rummelighed.

30 Gid Du maa leve vel med Din unge Hustru og Dine opvoksende Børn. Det er af de Ting, der kan bæres: at kæmpe for og undvære for dem, man har Glæde af.

Din gml. Ven
Otto Møller

35

Gylling 16 Oktbr 1896

131. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Sneptrup 20/12 96

Gamle ven!

5

Tak for Din boggave, som jeg naturligvis har læst og ikke mindes noget særligt at bemærke imod, heller ikke fra et ikke-særlig-grundtvigsk stade, hvilket man jo efter titlen kunde tænke sig anledning til. Din Grundtvigianisme er jo vel undertiden optrådt glubsk nok, 10 men i grunden mere så at jeg mindes et gravvers, der begyndte: "ru er din skal" og så for resten priste vedkommendes søde kærne. Så vil jeg da ønske os begge til Jul og Nytår, at vor "søde kærne" må blive mere vel smagende og skallen lejlighedsvis måske mindre ru, endskønt der er jo dem, der kun respektere rivejernet f.eks. 15 sogneråd.

Vort sogneråd havde således den glimrende folkelige ide at sætte mig i samme skat af formue og lejlighed *som om jeg ejede prestegården*, og da jeg klagede til Amtsrådet, fandt dette at denne måde at flå en embedsmand var alt for udmærket til at misbilliges. Jeg 20 forespurgte imidlertid hos Indenrigsministeriet om fremgangsmåden stemmede med landkommunallovens § den og den, der forklarer "formue og lejlighed" ved "hele økonomiske stilling" og Indenrigsmin., som jeg ventede ikke vilde have svaret for at stikke halen mellem benene, gav mig medhold, hvilket nu sognerådet erklærer 25 ikke at bryde sig om - hvad de nok skulle komme til. Et "råds" samvittighed er lig en brøk, hvis tæller er 1, og hvis nævner er antallet af rådets medlemmer, dog således at jo flere der er, desto værre bliver det, f.eks i rigsdagen. Højre har da genfundet sin gamle mangelighed og fejghed, hvorfra Estrup rev det ud - i stedet for at vente 30 blot et par år indtil Københavns befæstning var fuldendt, medens den nu står som en ny Marmorkirke eller et nyt Dybbøl.

Skønt jeg ikke er glad ved stillingen i landet eller i sognet, er den meget god her i huset, eller kunde ved hjælp af et par hundrede kroners årligt tillæg blive det. "Min enke" er 76 år og når folk 35 tro at sige mig noget glædeligt, fortælle de, at hun ser meget svag ud. Når jeg siger stillingen i huset, så mener jeg i våningshuset, da den i udhusene og på marken uden just at være særlig dårlig, er bryderi, plage og vrøvl. Du kunde sige til mig: "men forpagt så avlingen bort", ifald Du er glad ved den ordening, hvad Du næppe er, men hvad jeg dog gerne skulde gøre, dersom der overhovedet var

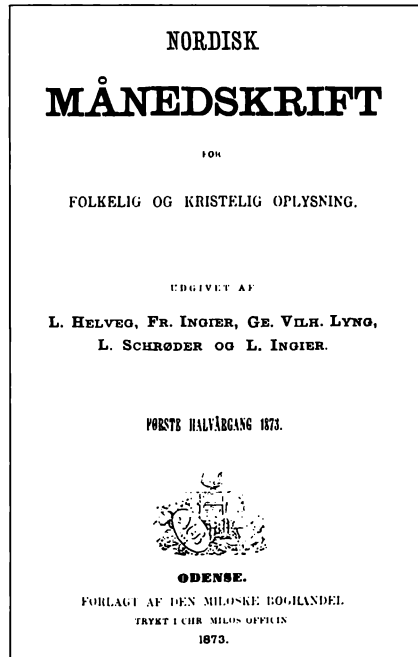
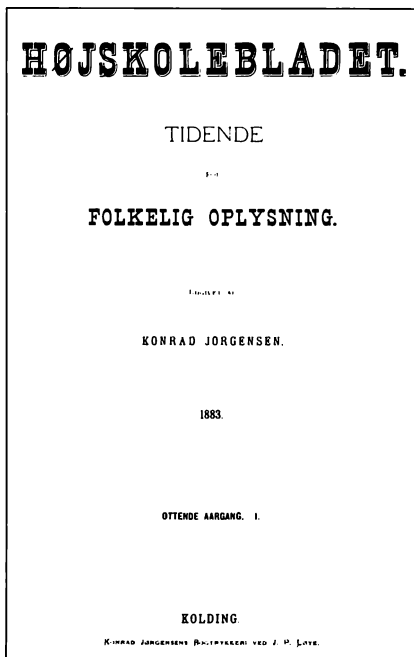
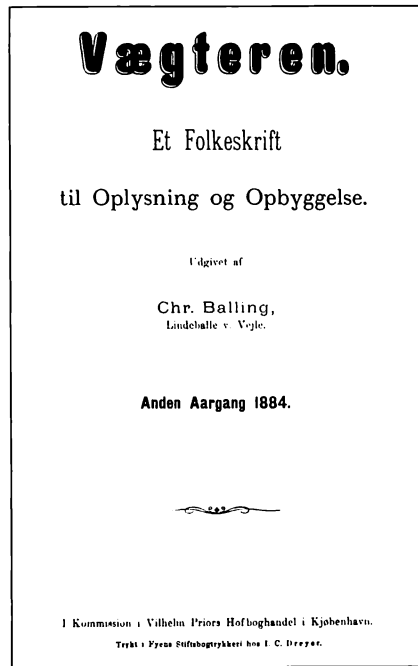
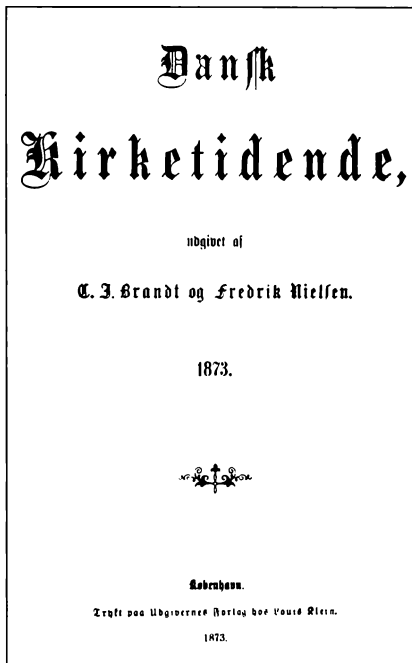
udsigt til at få afgiften. Her i egnen er der ingen prest, som får sin afgift ordenlig. Hvis min kone var lige så ked af det, som jeg, så skulde jeg nok blive af med marken, hvordan det så gik. Min ældste dreng (5 1/2 år) kan imidlertid snart overtage styret; han skælder 5 folkene ud, når han synes, at de ikke gøre som jeg siger, og han murer og snedkrer med forstand. Hvad han så end bliver, håber jeg at han ikke vil være landmand.

Jeg er ifærd med at læse profeterne; jo mere jeg læser, desto mere stinkende bliver "kritiken" mig. Jeg bruger mest Rasmus 10 Møllers vejledning til andægtig og forstandig læsning osv. Det er mærkværdigt så træffende disse to ord betegne hans skrift. Han har alt det sande i kritikken, er mindre positiv traditionel end f.eks. Hermansen, som iøvrigt efter et kollegium jeg førte, indrømmede, at der var to "relationer" af skabelshistorien. Lindbergs over- 15 sættelse er god til de historiske bøger, men til Jes. måtte jeg lægge den hen som reelt og formelt ubrugbar. Det er kedeligt at S. Rørdam oversætter *δαμονιον* ved Uånd, der ikke er dansk eller i alt fald kun bruges i skruet stil og desuden er alt for svævende. Hellere Uvætte, som endnu bruges på Norsk (og hos Øhlenschl. vist også hos Grundt- 20 vig) og som tyder på sådan noget som Skovtrolde, Nøkker og Huldre, halvpersonlige Væsener, der gøre ondt, Asasel og lignende, som hele oldtiden tænkte sig, hvori der er mere sandhed, end i *uden videre* at negte sådanne magters tilværelse, om deres fremtræden end antages for mere håndgribelig end den i virkeligheden 25 er.

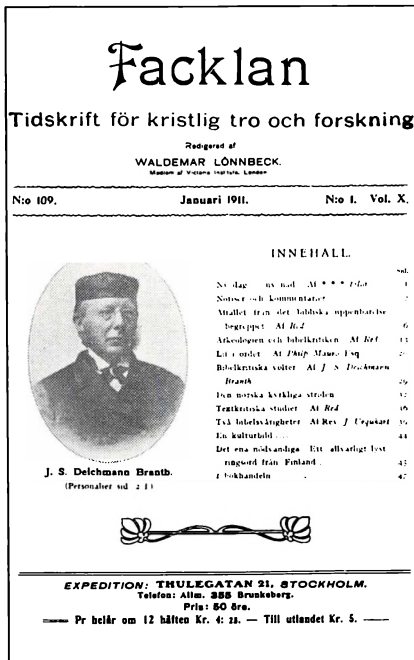
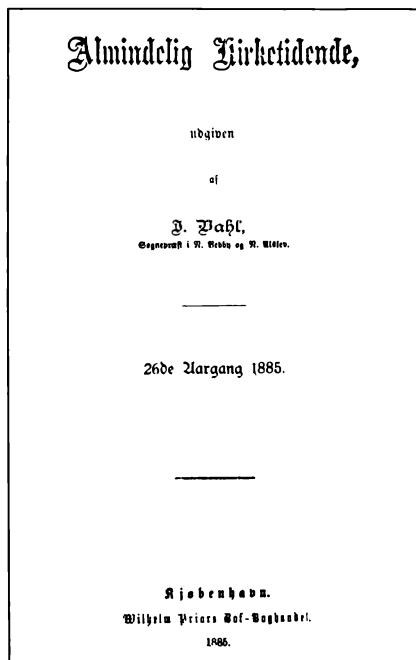
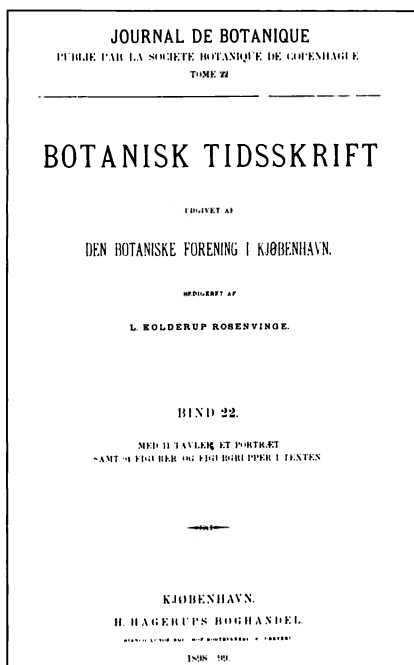
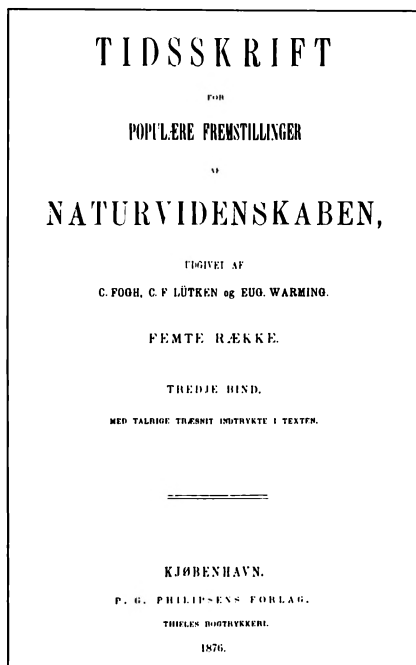
Jeg skriver små angreb på "bibelkritiken" i Annekset, uden for resten at være Vilh. Becks mand, på de militære søndagsøvelser i flere blade og lign., af og til også noget politisk. Nu er jeg færdig med Grønlands likener, som jeg har sat et skammelig stort arbejde 30 på.

Vi havde en del indkvartering, efter hinanden stabene af Århus og Odense dragoner. Der er noget forfriskende i at komme sammen med folk af andre stillinger og træffe - andre fordomme end dem man er vant til at plages med. Der er noget tiltalende belevent ved 35 officerer nu. Kavalleriet er vistnok vort smukkeste våben.

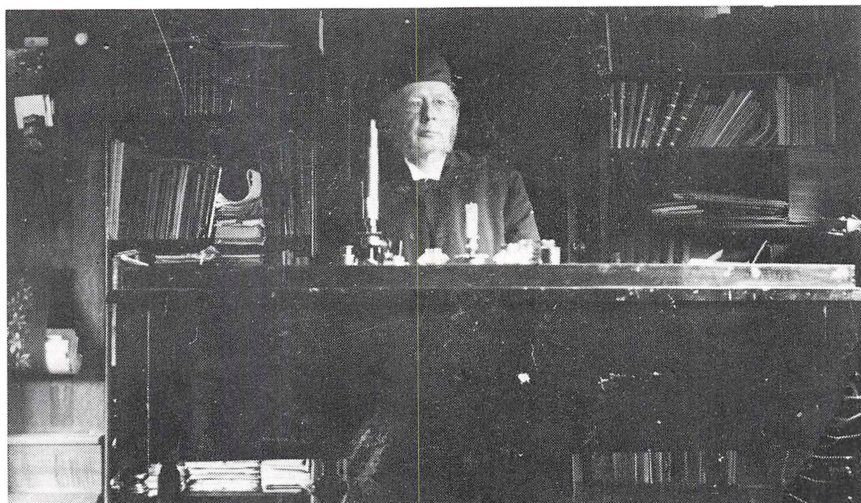
Du har ganske sikkert ret i, at Kristian 4 var en kortsynet konge; han vilde have været på sin plads som materialskriver på Holmen. Da han drog ud på "Trefoldigheden" og jo for resten viste sig som den raskeste og snarrådigste fører, vi havde tilsøs, havde han ladet indrette en kahyt til sin frille Vibeke Kruse, som fulgte ham til-



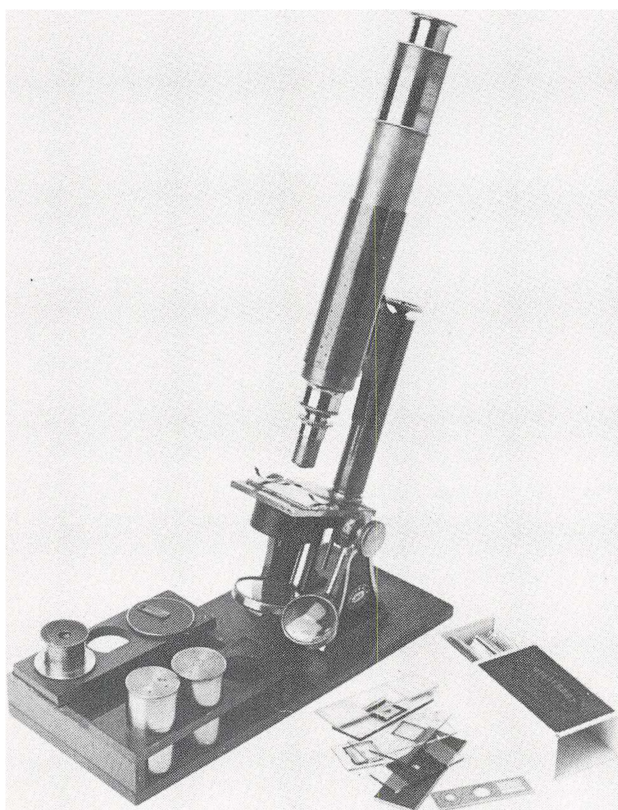
Titelblade til fire tidsskrifter, hvortil O.M. bidrog med artikler. (Foto Statsbiblioteket).



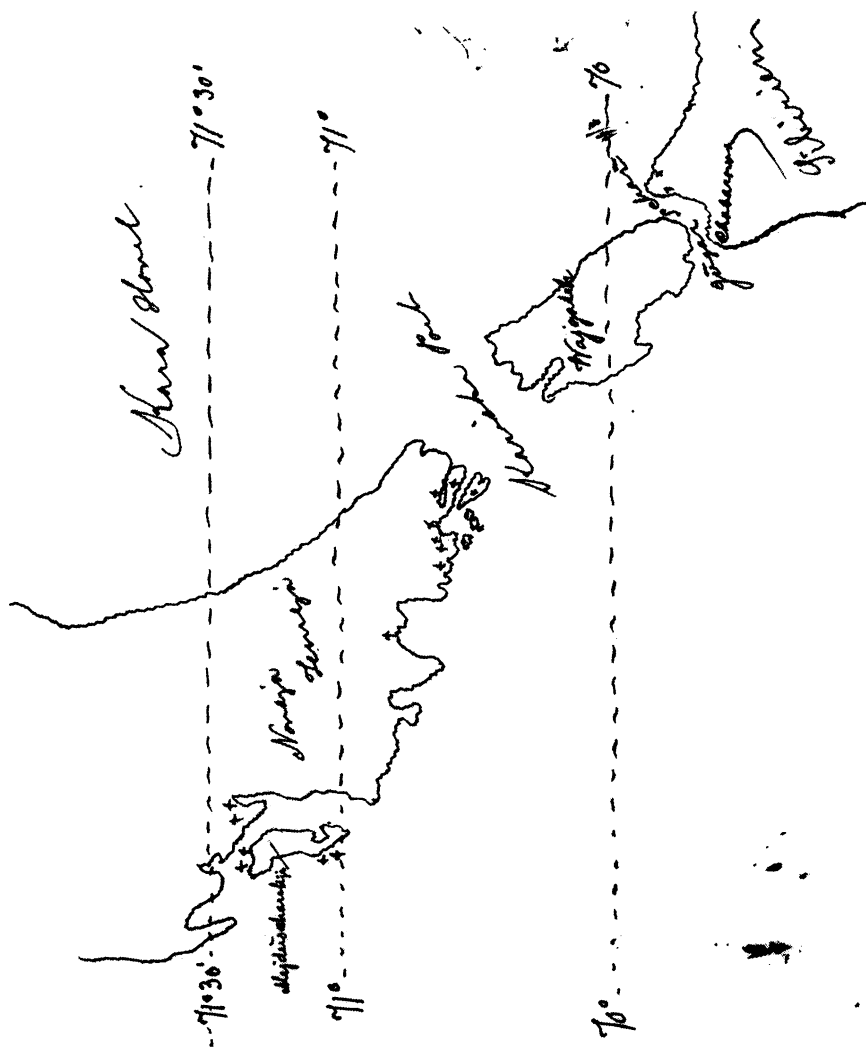
Titelblade til to naturvidenskabelige og to teologiske tidsskrifter, hvori D.B. hyppigt skrev. Det gengivne titelblad fra det svenske »Facklan« indeholder D.B.'s portræt i anledning af hans 80års dag. (Foto Statsbiblioteket).



Pastor Branth ved mikroskopet. (Foto i privateje).



D.B.'s mikroskop findes stadig i familiens eje. Foto Morten Degnbol.



D. B. bestemte og beskrev bl.a. laverne fra Novaja Zemlja, som botanikeren Theodor Holm indsamlede på Dijnphna-ekspeditionen 1882-83. Kortet er tegnet af Th. Holm og sendt til D.B. for at vise, hvor laverne er indsamlet (angivet med +). Botanisk Centralbibliotek. Bilag til udat. brev til D.B.

søs. Han var den gang 67 år. Vore prinser nu skulle jo iøvrigt være store horebukke. Ganske vist er jeg yderlig højremand, men om jeg er rojalist, ved jeg ikke, ligesom det overhovedet ikke vides, hvilken regeringsform der er at foretrække, kun at de sletteste ere
 5 despoti og anarki; naturligvis er mængdens despoti som mere alle-
 stedsnærværende værre end den enkeltes.

Nu kom den yngste pige (3 1/2 år) springende med julebagningens mel i ansigtet og på fingrene, megen snak, og fordring om at hun vilde ride på mig ned at spise til aften, hvilket jeg nok ikke bliver
 10 fri for.

Jeg holder den norske "Luthersk Kirketidende" og har en følelse af at det norske kirkeliv er stærkere og lødigere end det danske. En norsk prest (Klaveness) tør endog skrive mod to biskopper uden at lægge fingrene imellem, medens f.eks Monrad lå svært
 15 på maven for Fog. Gives der en eneste dansk prest, som tør skrive offentlig mod en biskop, undtagen måske Vilh. Beck? Han har sagt for nogle år siden, at vore biskopper ere klodrianer og han i Århus den største.

Det er en afskyelig årstid nu, men det skal jo også få ende. Hilsen
 20 fra Emmy til Eder.

Din hengivne
 J. S. Deichmann Branth

25

132. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[27/7-1897]

Gamle Ven.

30

Jeg har i lange Tider skyldt Dig Svar paa Dit Brev; det var vist ved Juletid, at jeg fik det. Og Stien mellem os bør jo dog ikke helt gro til med Græs, vi har jo vel ikke saa mange Aar tilbage at benytte den i. Ja jeg mener kun med Brevveksel, thi hvad personligt Besøg
 35 angaar, saa glemmer jeg ikke, at Du er den retfærdige. Men jeg har i dette Aar havt saa ringe Lyst til noget udover det rent dagligdags, idet min Kone har været syg omtrent det hele Aar. Det trykker svært paa saadan en gammel Fyr, som jeg nu er, ja det gør vist nogle Aar ældre, end man i Virkelighéden er. Det er nu ingen Nytte til at skrive en Sygehistorie, hvad jeg derfor heller ikke vil, men kun

bemærke, at, efterat vi havde drevet over et halvt Aar hen med Lapperier fra vor egen Læge her i Byen og fra en Specialist i Horsens, der blev hentet herud, tog min Kone i forrige Maaned til København til en Storlæge der. Det hjalp jo ogsaa for den egentlige Daarlighed; 5 men der er kommen en Svækkelsestilstand ud af det, som det bliver vanskeligere at faa Bugt med, saa vi er omtrent ligesaa ringe stillede nu efter hendes Hjemkomst som før hendes Bortrejse; og det er bedrøveligt.

Min Søn har i Sommer taget 4de Klasses Hovedeksamen og kan 10 altsaa om 2 Aar være Student. Men det er kedeligt, at han ikke kan bestemme sig til, hvad han saa vil slaa ind paa. Hans Interessesse gaa i Retning ad al Slags Sport, hvorfor han til stor Tilfredsstillelse var ude i Aarhus og overværede Kapsejladsen der. Men dette at være Sportsmand kan jo ikke føre til noget. Jeg prøver paa at 15 opfordre ham til at fortsætte Traditionen som Præst; men han ser meget udeltagende ud derved. Jeg tror, han egner sig bedst til historiske Studier, og ønsker derfor, at han vilde være Theolog, hvorved han jo fik god Lejlighed dertil; men endnu kan jeg ikke faa ham til at bide paa det. Dog det maa vel komme engang, at han 20 bliver klog paa, hvad han vil. Somme Tider lader det, som han kunde have Lyst til at være med i Hedeselskabets Virken; men Sportslysten er sagtens ogsaa blandet med ind deri.

Det er en fattig Tid denne paa Læsning; der udkommer, synes det mig, intet af Betydning. Jeg sad i Vinter og læste Mothley: 25 Nederlandenes Opstand, 3 Bind. Det er en god Bog, som da i det hele de engelske Historieskrivere ere dygtige. Jeg forundrede mig over, hvad Djævelskab dog Papisterne har kunnet finde paa, hvor de dog har kunnet plage Mennesker. Men endnu mere undrede jeg mig over, hvad dog Mennesker dengang kunde taale at lide. Nutidens Men- 30 nesker kunde vist ikke udholde saadant, og jeg antager, at det er Kulturen, der gør saa ømskindet. Det er kun i en ond Tid, at der kan øves og taales saa meget ondt. Det er bedrøveligt, at Oranie-Slægten er vanartet, saa den dør ud, thi der er vel nu ikke andre tilbage end den lille hollandske Dronning. Men ved at læse de engelske 35 Historieskrivere Maccaulay, Mothley har det været mig en Tilfredsstillelse at kunne se, at vi har Mænd som Allen og Paludan-Müller, der saare vel kan maale sig med dem saavel som med Oldtidens Historieskrivere i denne Kunst. Jeg finder, at Allen er og bliver No 1; jeg har atter i Aar læst hans Christian 2^s Historie, som er et Mesterværk. En meget dygtig Mand er ogsaa E. Holm; men A. D.

Jørgensen kan jeg ikke finde Smag i. Hans Griffenfeldts Historie er vel et lærd Arbejde, men det er partisk og usympathetisk. Han vil hele Tiden Griffenfeldt til Livs, og en Mand skal ikke skrive om en Person eller Tid, som han ikke selv har Glæde af eller kan se
5 det gode ved.

”Kirkelexikon”, som Fr. Nielsen har begyndt at udgive, synes jeg, er noget farveløst og kedeligt Stads. Jeg ved i det hele ikke, hvem det skal være til virkelig Gavn for. Der er en anden Bog, som jeg har langt mere Glæde af at læse, nemlig: Historisk Fysik af Appel
10 og la Cour. Sidste Hefte indeholdt en meget morsom Redegørelse for, hvordan man viser Lysets Hastighed.

Jeg ser, at man vil til fra Askov at udgive et nyt Tidsskrift til Nyaar. Vi kan nok trænge til et saadant, thi det var mig en Sorg, at Mørk Hansens maatte gaa ind. Men jeg er bange for, at det sam-
15 me vil ramme dette ny Forsøg; navnlig er Dr. Moltesen vist ikke stærk nok til at bære det.

Ja dette Brev er jo tarveligt; men Du maa deri se Vidnesbyrd om, at jeg dog gerne vil, at Du ikke glemmer mig. Lev vel med Hustru og Børn og lad igen høre fra Dig.

20

Din gl. Ven
Otto Møller

Gylling 27/7 - 97

25

133. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Snetrup 16/11 97

Gamle ven!

30

Endelig er jeg da så vidt oprinket til at skrive brev, hvilket har varet længe. Når jeg har nogenlunde råd dertil plejer jeg gerne hver sommer at tilbringe 6-12 dage ved et søbad på vestkysten eller i Silkeborg ved vandkuren, ikke Kneippkuren. Det sidste er det fysisk kraftigst
35 virkende, men da jeg har skov nok til daglig, er det første det fornøjeligste, tilmed da man næsten altid slige steder træffer folk, som det er til oplivelse på den ene eller anden måde at have med at gøre. Således var jeg i sommer nogle dage i Løkken. -

Hovedsagen er dog måske den fuldkomne frihed for landvæsen og andet skidt. Her i enen er der kun en prest, som får sin for-

pagtningsafgift ordenlig. En har oftere skiftet forpagter og selv drevet gården af og til, ved hvilken vekseldrift han er kommen i en stor gæld, lånt på den måde, at han skylder de fleste større gårdmænd nogle hundrede kroner, et udmærket påfund til at blive deres livegen.

5 En anden prest, som ikke kan få sin afgift, vælger at spise så meget smør som muligt, hvilket han tager hos forpagteren, for dog at få noget. En tredje forpagter, som blev mindet om, at der manglede en del af afgiften svarede: ”ja hr. pastor, men nød bryder alle love, også ærlighedens”. Ellers er nok reglen, at forpagteren undlader at
10 betale sans phrase. Ganske vist må det indrømmes, at under nedgående konjunkturer og dårlige år, kan der næsten intet svares af de mindre ejendomme. Vist er det at mange prester ere kuede af armod og gæld i disse tider. Med Din na- eller genbo i Hundslund skal det være meget galt, endog med ligefrem at få føden.

15 En endnu værre fare for den folkekirkelige ordnings beståen er dog efter min mening den regelløse og vilkårlige besættelse af embeder; der er jo nok en regel, men den lyder: ”intet større embede besættes uden særlig protektion”, medens der i de andre statsetater, som rets-, læge- og toldvæsen kun undtagelsesvis og af særlige grunde
20 afviges fra anciennitets-principet. Jeg mener ingenlunde, at dette princip i sig selv er den højeste visdom, men når staten besætter embederne, må den holde sig til en fast ydre orden og ikke gøre embedernes besættelse til et nådesekretariat og derved forknytte og demoralisere sine embedsmænd. Vore prester tør jo i det hele
25 intet, hverken overfor avtoriteter eller menigheder. Her i landet er det utænkeligt at en prest skulde tale og skrive uforbeholdent og uden at lægge valne fingre imellem imod en bisp, således som den norske prest Klaveness har gjort imod den dygtige biskop Heuch i den Brochmannske lærestrid.

30 Må jeg anbefale Dig en bog, som jeg i denne tid har megen fornøjelse af: Hommel, Die altisraelische Überlieferung in inschriftlicher Beleuchtung, ein Einspruch gegen die Aufstellungen der modernen Pentateuchkritik. Forfatteren er ikke teolog, men professor i de semitiske sprog i München. Den Wellhausenske konstruktion
35 af historien bliver grundigt slået for panden. Hommel viser f.eks, at navnene på de fire konger, som slog og tog Sodomiterne, bæres af historiske personer, nævnede i kileskrifterne som levende og erobrende i Vestlandene (sete fra Babylon) på den traditionelle tid for Abraham. Der er jo en hel del lærdom deri, som man knap forstår og endnu mindre kan kontrollere, men der er nok, som man

kan forstå og glæde sig ved.

Det er ynkeligt så lettroende og ukritiske teologerne ere, når flertallet af vantro tyske teologer råbe med grønne ærter. P. Madsen, som dog skulde være en *στυλος*, erklærer jo, at man må tro hvad et teologisk flertal lærer, og det i et historisk spørgsmål!! Det synes mig mandigere, om S. Rørdam havde stillet sig noget mere åbent og frimodigt i en sag, hvori han antages at være og måske også hertillands relativt er en autoritet eller dog noget af en specialist, end blot at iagttage dyb tavshed derom; muligvis gør man ham uret i at antage, at hensynet til ingen at fornærme da bispestolen skulde besættes, har havt indflydelse på hans holdning, men det kunde se således ud. Det kan dog ingen tage fejl af, at det ikke er interessen for literaturhistorisk kritik, som væsenlig har været drivkraften hos "Pentatevkkritikens" førere, men interessen for at gøre Guds åbenbaring og frelsens forberedelse til en rent naturlig udvikling.

I denne tid, efterat skibene ere vendte tilbage fra Grønland og Island m.m. plejer jeg at få indsamlinger af Likener (Laver) til bestemmelse og venter med det første disse sager. Jeg holder nogle foredrag om Steenstrup og hans opdagelser også for at fremme indsamlingen til et mindesmærke for ham. Næst efter H. C. Ørsted er han vor mest fremragende naturforsker i dette århundrede og dertil en from mand. Jeg har altid befundet mig bedre blandt naturforskere end blandt teologer og præster, fordi hine elske deres opgave med større friskhed og fordomsfrihed end disse og med mindre galdesurt rethaveri.

Et lignende indtryk, som Du har fået af papismen efter Motleys historie har jeg for nogen tid siden fået efter Merle d'Aubigné. Hvad de evangeliske måtte lide i Frankrig og England er rædselsfuldt. Havde de været Lutheranere og ikke Calvinister, vare de utvivlsomt bukkede under, som Lutheranerne i Böhmen; men heldigvis vare de af stærkere metal. I Avgsborg var det kurfyrsten af Saxen, hans kansler Bruck og Filip af Hessen, der reddede situationen, medens Melankton opgav alt undtagen nadveren sub utraque og presternes ægteskab, og Luther råbte højt i afstand uden dog at opgive noget. Jeg er først nylig kommet efter hvorfor Luther i det *hele* altid har frastødt mig; det er ikke blot for hans store tyske mund, men i sin inderste grund for hans vilkårlige antinomisme. Jeg kan ikke tage sådant sludder i min mund, som der står f.e. i 22 Trin kollekt (Disse ord ere vel ikke af Luther, men ganske

luthersk): "vi takke dig af ganske hjerte, at du har taget sådan skyld fra os og lagt den på din kære søn JKr og haver ladet ham betale derfor". Det er efter min mening mere bespotteligt end gudeligt, og bisperne have ikke engang evnet at tage det ud ved revisionen.
 5 Nå - herom blive vi næppe *helt* enige, da Du sandsynligvis holder på Luther og Lutherdom, om Du også meget ugenert banker løs derpå, og ingenlunde er slavisk i så hensende. -

Da min ældste datter blev født, gjorde det mig ondt at se, at hun havde riflede negle ligesom jeg, da det kunde antyde at hun også
 10 havde arvet det, der var værre; ganske rigtig, hun er skønt ellers god nok af evner, en forfærdelig klodrian til at regne ligesom jeg var. Og så har hun vel endda arvet det, der er endnu værre. Den yngste dreng (2 3/4 år) har anlæg for spekulativ etik, ifølge hvilken det onde er en fremmed magt for menneskenaturen. Han kom nylig
 15 ind med træskostøvlerne fulde af vand og den bemærkning: "d'øvlerne gik ud i bækken med A'vl" (Herluf). Da barnepigen lemfældigt antydede, at han måske ikke havde været ganske artig, svarede han: "ti dille, dit f'ab" (ti stille, din flab).

Vil Du ønske Din hustru god tålmodighed og god bedring fra os
 20 begge - vi trænge nok ellers alle dertil.

Din hengivne
 J. S. Deichmann Branth

25

134. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[26/1-1898]

Gamle Ven.

30

Jeg har jo en Tid lang skyldt Dig Tak for Dit Brev samt at lade høre fra mig; og skønt det jo bliver mer og mere sandsynligt, at vor Omgang kun bliver formedelst Breve, og det er en daarlig Erstatning for at ses Ansigt til Ansigt, saa faar jeg jo at nøjes dermed, da Du med
 35 god Grund kan sige, at Skylden for, at det er saaledes, er min.

Jeg har det nogenledes men heller ikke mere, thi jeg føler saa kendeligt, at jeg bliver gammel; men der er jo heller ikke noget deri, som jeg ikke bør kunne forlige mig med. Jeg har det alligevel bedre end mange andre baade jævnaldrende og yngre, kun jeg maa have Lov til at gaa i min sædvanlige Ro og ikke skal ud i Kulden,

thi den kan jeg ikke forlige mig med. Min Kone har det ogsaa taaleligt; hun var i Sommer hos en Læge i København og fik nogen Hjælp for sin Næsedaarlighed. Helt forsvunden er det ikke; men det er alligevel meget bedre, end det var ifjor ved denne Tid. Men vi
 5 sidde jo noget enligt til daglig Brug, og det er derfor en ikke ringe Oplivelse for os, naar Drengen kommer hjem fra Skolen, hvor det gaar ham ganske godt. Han lægger sig fremfor alle andre Ting efter Gymnastik, og er en ren Kraft-Karl i Sammenligning med, hvad jeg nogensinde har været. Han har derfor ogsaa et godt Helbred,
 10 og gid han maa beholde det.

Saa har jeg dette Gode, at mine Naboer Præsterne i Randlev, Saxild, Odder, Ørting, Hundslund og Alrø jævnlig besøge mig uden Hensyn til, at jeg ikke gør Gengæld. Ligeledes bliver Nørregaard ved at komme herved flere Gange om Aaret. Derved har jeg allige-
 15 vel Forbindelse med Omverdenen, som om jeg selv tog ud. Paa Lørdag kommer Nørregaard herved med sin Svigersøn en Cand. Thanning, som skal være her en Tid, nogle Maaneder, for at øve sig i at prædike og forøvrigt forfremmes i Kundskab og Dyd. Det er mig behageligt saaledes nogen Tid af Dagen at have Omgang med
 20 en yngre, og jeg vil haabe, at dette maa være til gensidig Glæde, som det forrige Aar var, da Cand. Rud opholdt sig her. Men foruden saadan udefrakommende mere tilfældig Omgang til Oplivelse, saa har jeg dette Gode, jeg ikke nok kan paaskønne, at jeg staar paa en god Fod med alle Folk i Sognet; ikke saaledes, at jeg har
 25 noget virkeligt nøjere Forhold til ret mange; men jeg har Fred med dem alle. De, der gjorde mig Bryderier i Førstningen, er efterhaanden døde bort; jeg har nu næsten confirmeret dem allesammen, og jeg tror ikke, der er nogen af dem, der vil mig andet end godt. Christelig set er dette maaske betænkeligt nok; men en Behagelighed er det
 30 at have Fred med alle og altid se dem komme her med venlige Ansigter, naar de har Ærinde til mig. Saa har jeg jo endelig mit gode Udkomme og endda lidt til, og det [er] en god Ting, at man er fri for Næringssorger og kan faa sine rimelige Ønsker opfyldte. Altsaa, jeg har det i Grunden godt, og var et Skarn, om jeg ikke skønnede paa det og erkendte, at det er ufortjent i alle Maader.
 35

Jeg er i denne Tid meget optaget af, hvem der skal blive min Nabo i Gosmer. Det søges af en farlig Mængde Præster, og det er ogsaa baade et godt og behageligt Embede med en dejlig Have og Lund og Præstegaarden liggende midt mellem de to Kirker, og mellem Kirkerne er der endda ikke engang en Fjerdingsvej. Der er

nogle Familier derfra, som har løst Sognebaand hertil, men ellers er det Skik der, at man ikke gaar i Kirke. Der trængtes jo derfor til, at der kom en Præst, der kunde vække noget op ved dem; men jeg vilde dog nødigt, at der kom en af de krasse indremissionske.

5 For mig selv har det mindre at sige, thi jeg kan jo holde ham fra mig, naar jeg ikke synes om ham; men jeg anser det for en Ulykke, at Mennesker bliver skræmmede og fortumlede paa den Maade, og at de blive anviste til den hæslige Dømmesyge. Men længe vil det nu ikke vare, før det bliver afgjort, hvem det skal være, der

10 skal dertil. Det havde vel været et Embede for Dig, men Du er vel for gammel til at blive forflyttet. Præsten, der døde der, var i dyb Gæld fra forrige Tider, og hans Enke med 4 Børn sidder jammerlig i det; hun kommer vel til at tage derfra uden en Øre i Lommen, om hun endda kan slippe med det. Det er en Skam, at en Præst

15 stiler sine Sager paa den Maade. Han har nu været i 10 Aar ved dette gode Embede, men havde jo rigtignok i nogle Aar en Formand at svare Pension til.

Jeg har i denne Tid læst en meget velskreven Bog om Jødefolkets Liv efter Exilet af en Fru Hahn. Det er mærkeligt, som hun har sat

20 sig ind i denne Sag og ved virkelig god Besked. Der er jo nok flere Enkeltheder, hvori jeg maa mene, at hun tager fejl, men i det hele er det en god Bog, som ingen af vore theol. Professorer vist kunde gøre bedre. Kvinderne er meget ofte nogle særdeles dygtige Personer, der gør Mænd tilskamme.

25 Ellers er det noget magert med Læsningen i denne Tid. Der er udkommen et Par Skrifter mod indre Mission, men det er den rene Ugudelighed, der her er paa Spil. Ved den Art Angreb vinder Retningen kun; og dog trængtes der til, at den blev imødegaaet paa en virkelig christelig Maade, hvis det ikke skal ende med, at det bliver til

30 en vild, ufrugtbar Sekt, paa Kant med al Menneskelighed, den gamle Farisæisme om igen.

Har Du lagt mærke til et nyt Tidsskrift: Nord og Syd, som tegner ret godt. Ligesom: Dansk Tidsskrift af Appel og Moltesen. Det første Hefte er ikke ilde. Men saadant skal jo holdes, om det skal

35 kunne gaa. Jeg beklagede, at "Mussæum" og "Naturen og Mennesket" maatte gaa ind. Det er Præsterne, der skal holde saadant, og gør de det ikke, kan det ikke trives. Men Præsternes Indtægter

er jo kun smaa i disse Tider. Vi faa dog vist en taalelig Kap. Taxt iaar.

Lev nu vel gamle Ven og vær venlig hilset.

5

Din
Otto Møller

Gylling 26 Jan. 1898

10 **135. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller**

Snetrup 5 Apr 98

Gamle ven!

15 I dag nyder jeg livet hjemme i stedet for at drage til valg, hvilket er lige så ubehagelig en sag som at være til bondegilde eller avktion, hvor der er den samme hjemløshed og uhygge. Når det gælder at afgive stemme til valg, møder jeg ellers, da jeg anser det for simpel borgerpligt ikke af magelighed at rømme marken for rakket, men
20 i dette tilfælde anser jeg det for min pligt ikke at afgive stemme, da det så skulde være på en moderat, hvilket er det samme som at kompromittere Højre. Det er på en gang latterligt og harmeligt at se den mangel på forståelse og på villighed til at forstå, som bringer de brede moderate gårdmænd og degne til at bilde sig ind
25 at Højre skal være glad ved at få lov til at stemme på dem, og at denne ære er så stor, at Nådigherren (Venstre) kun af meget ufor- skammede mennesker kunde anses for forpligtet til at gøre gen- gæld. I så tilfælde kunde Højre efter min mening godt stemme på en moderat, når der ikke kan fås en højremand.

30 Den moderate kandidat her idag boer i Tåning og er gift med min plejedatter; i intelligens, nobel tænke måde og interesser er der næppe hans lige blandt egnens bønder, men det er ikke sagt, at det nytter ham noget imod det ynkelige af socialisterne under- støttede nul, der er hans modkandidat. Min stemme får han dog
35 ikke, medens jeg vel under de faktiske forhold ønsker ham valgt, men ikke ved Højres understøttelse. Højre er alt for meget en samling af ålehoveder uden hoved, siden Estrup trådte fra. Jeg håber at denne betegnelse ikke passer på hele ministeriet, således som den f.eks. gør det på Sthyr, af hvem der kan ventes det utrolige i retning af lempelser og kompromis'er og karakterløshed.

Jeg kommer mere og mere til det resultat, at folkekirken ikke er værd at holde på; måske det ikke var til skade, om de fleste sogne i nogle år vare under interdikt. Muligvis kunde den så blive fri for de blotte tiende- og offerydere, - men så vilde det gamle
5 spil begynde igen, at de vantro og ligegyldige vilde tigge om dog at få lov til også at være med, og så kunde man vanskelig sige nej til dem.

Meget, næsten for meget af min tid sættes på likener, og det tager snarere til end af. Ikke alene får jeg til bestemmelse alt hvad
10 der samles af disse planter i Danmark, Island og Grønland, men i år har jeg også fået samlinger til bestemmelse fra Behringshavet og de kanariske øer. Når dertil kommer alle de tanker (just ikke tid), som jeg må sætte på det elendige landvæsen, og at børnene også begynde at gøre fordring på min tid, ja så er det jo næsten
15 godt at have en menighed, der ikke forstår at bruge en prest, men så gerne lader ham være i fred, når han bare lader dem være i fred - hvilket jeg dog ikke ganske kan gøre for samvittighedens skyld. "Vilhelm Beck, hvem er det"? sagde nylig et af bæsterne til mig, da jeg i en samtale nævnedes dette navn.

Nå, jeg er nok ved at glemme, at Du ikke godt kan tåle at *andre*
20 sætte sig til doms over forholdene og se manglerne. Det gør mig ondt at J. Vahl er gået bort, han var en af de få her tillands med tilstrækkelig mod og frisind til ikke at mene sig bundet til at antage eller lade som om det faldt af sig selv at man skulde antage, at alt
25 såkaldet luthersk er mageløst godt. Det er dog vist aldeles utvivlsomt at der ikke på hin dag vil blive katekiseret i ægte eller uægte Lutherdom. Mig er den kærest, som er mest ydmyg i sin Dogmatik og sine særmeninger; af de folkekirkelige retninger står jeg den indre mission nærmest, men beklager, at de ikke ere til at have med at
30 gøre, så at jeg har ganske anderledes fornøjelse af Grundtvigianerne, hvis *værste* og meget slemme fejl er, at de i en ofte kristeligt usømmelig grad stå med hatten i hånden for "menneskeligt" fritænkeri, i stedet for at holde deres dåbspagt og forsage det.

Selv om man ikke synes, at man har det godt i alle måder, er det
35 i alt fald respektabelt at gøre sig umage for at synes det, således som Du åbenbart gør. I en henseende har jeg det bedre end Du, nemlig med helbred, på hvilket jeg aldeles ikke har noget at klage, eller af hensyn til dette behøver at undlade noget, som jeg ellers vilde gøre - og det er vel ikke ganske sædvanligt i en alder af 66 år at kunne give sig selv slig helbredsattest. Ligeledes er Emmy stærk

og rask, så vel som børnene. Sandsynligt gør stedets dækkede beliggenhed her en del. Sne f.eks. falder her altid jævnt og ligger ikke i driver.

Jeg har nylig fået et årligt tillæg af c 500 kr ved min plejedatters
5 (fru Bülow, kaldets enke) død; det gør også godt, skønt jeg ikke havde ønsket hendes død. Jeg har nu svaret c 23000 kr i formands- og enkepension, vilde for børnenes skyld ønske jeg havde dem.

10 Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

[I brevets margin]: Emmy beder hilse; hun er en knub (der menes ikke en knop, men noget stærkt med modstandskraft); det er bedre end at være sart.

15

136. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Snetrup 27 Maj 98

20 Kære ven!

Ifald vejret er ordenligt, og der ikke indtræffer hindringer hjemme eller i Århus, har jeg tænkt på at komme fra Århus til Hov torsdag 2 Juni morgen gående, undersøge lidt skov og strand undervejs
25 og komme til Gylling opad formiddagen. Dernæst vilde jeg anmode Dig om at ekspedere mig så tidlig fredag morgen til Odder, at jeg kan være der kl 6,35 med toget til Århus; der skulde jeg nemlig være kl 9 og før går der ikke tog fra Hov, så at jeg må med det tidligere tog fra Odder.

30 Absolut vist er det jo ikke at jeg kommer, men dog rimeligt, hvis Du ikke lader mig vide, at Din hustrus befindende eller andre grunde måtte være til hinder.

35 Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

137. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[27/6-1898]

Kære Ven.

5

Først skal jeg sige Dig Tak for Dit Besøg, der var mig til ikke liden Oplivelse. Der er dog en stor Forskel paa gamle og ny Venner, hvad jeg ret blev mindet om ved denne Lejlighed, idet jeg efter Dit Besøg blev gæstet af 5 forskellige Præster. De kan køre mig
10 træt med alle deres forskellige Spørgsmaal og Interesser, og jo ældre man bliver, desto ubekvemmere er man til at afpasse sig efter ny Mennesker og følge dem. Med gamle Venner er det modsat, idet det forfrisker at vandre om igen paa gamle Stier. En saadan Oplivelse forvoldte Du mig nu, og jeg tror ogsaa, at vi enedes nok saa
15 godt, som vi ellers ved saadan tidligere Lejlighed plejede at gøre.

De andre, der var her, var Grundtvigianere: Kau, Hagerup, Lillelund, Pontoppidan og Malling. Hos nogle af dem var der Jamren over, at de kan ikke begaa sig mod den paatrængende Indre Mission. De klagede over, at det synes at gaa tilbagead med deres Indflydelse paa Befolkningen. Jeg kunde ikke andet end trøste dem med,
20 at de ligge, som de har redt, idet det er deres venstrepoliticeren, der har taget Magten fra dem. Dette at glemme sit egentlige Kald over en taabelig Kamp for af skaffe Bønderne Enevældet her i Landet det er at forraade den Sag, man skulde tjene, og saa er det
25 naturligt nok, at Straffen kommer i denne Skikkelse, at disse samme Bønder tror ikke det Vidnesbyrd, de forkynde. Den, der vil være Politiker, tror Bønderne ikke som Præst; de har en umiddelbar Følelse af, at det er ikke ret Alvor med en saadan Præstetjeneste. Saa stole de mere paa de barske Indremissionsfolk, og jeg synes,
30 at de har ikke hel Uret deri.

Jeg fik for et Par Uger siden sendt fra F. L. Grundtvig i Amerika et Skrift af ham om Augustins Lære om Daab og Daabspagt. Det er da et vældigt Arbejde, som samme Gr. har paataget sig at gennempløje alle Augustins Værker (vistnok 20 Bind). Han mener at kunne
35 hævde, at Augustins Symbol er det selvsamme som det, vi nu har. Dette har nu ikke saa stor Interesse for mig, da jeg ikke lægger videre Vægt paa enkelte Ord og Led. Men hvad der har forbavset mig, er den Overensstemmelse, der helt igennem er mellem Augustins og den gamle Grundtvigs Opfattelse af Daabspagtes Betydning som *Herrens Ord til os*. Man maa sige, at Augustin er kras Grundt-

vigianer, eller Grundtvig kras Augustinianer i dette Stykke. Jeg har ikke havt Anelse om alt det, der her kommer frem, og der er vist ingen, der har havt det. Jeg er nær ved at tro, at gamle Gr. end ikke selv har været vidende derom, thi han har aldrig vist hen til Augustin
 5 som sin Lærer men derimod altid til Irenæus. Jeg længes efter at se, hvad de lærde vil sige om dette (P. Madsen, Fr. Nielsen, Scharling), om de maaske finde det rettest helt at tie dertil. Vistnok er Augustin ikke det ny Testamente, saa Sagen er jo ikke afgjort med ham; men det er meget mærkeligt alligevel.

10 Hermed følger saa Motley, som jeg vil ønske, Du maa have Glæde af at læse. Vi har det, som da Du var her, men vi synes, at vi nu har faaet nok af Regn. Klart Sommervejrr var nu behageligere for os paa denne Egn. Lev saa vel og vær venlig hilset fra os.

15

Din gml. Ven
 Otto Møller

Gylling 27/6 98

20 **138. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller**

Sneptrup 10-7-98

Kære ven!

25 Tak for brevet og Motley, som jeg er begyndt på og synes godt om, også af den grund, at det ikke er til at jage igennem i en hast. Æsthetiske bøger læser jeg sjelden og køber i alt fald ikke, fordi de fleste kun ere egnede til at kvæle tiden. Historie har man mere ud af til lettere læsning, det går ikke slet så rask.

30 I det medfølgende sidste (slutnings) no af Alm Ktid, der ikke udkommer mere, har jeg udtalt mig om Betesda-mødet i Århus og andet, så at jeg ikke vil skrive mere om dette. Nu bliver jeg husvild med mine søndags-artikler, da der *ingen* retning i folkekirken er med der; muligvis kommer jeg til at skrive derom i Metodistbladet -
 35 ja jeg æstimerer egenlig ikke folkekirken så højt, og antager ikke, at den vilde savnes særdeles meget hverken af gudfrygtige eller ugudelige.

Jeg har afpresset - dette er det rette ord - Botanisk Have 500 kr for flerårigt arbejde for Samlingerne. Jeg har nemlig i c 12 år årlig bestemt *alt* hvad der er samlet af Laver i Danmark, Island, Grønland

og ellers af danske samlere, og derpå anvendt næsten uforsvarlig megen tid, så at det, som det plejer at gå, uden videre betragtedes som en selvfølge, at jeg udførte dette betydelige arbejde. Jeg søgte da Kultusministeriet om honorar, og de vedkommende vilde jo helst
 5 have det betragtet som en ære, der var vist mig (hvilken betragtning vilde føre til den konsekvens, at jo mere jeg sled, i desto dybere taknemligheds-gæld vilde jeg komme), men man rykkede dog ud med 500 kr, der vel kan synes ret godt, men dog ikke er det halve af hvad en sædvanlig fabrikarbejder fortjener i samme tid. Sagen
 10 er naturligvis, at der mangler bevillinger, men dette medfører dog ikke den pligt for private at opofre sig for folketingets smudsige kniberi. Så kom Din nabo Voldum lettere til 500 Mark.

Jeg har det imod tidens Grundtvigianere, at de ere gåede *fra* dåbspagten for at tage dåben *kun* som en Guds gave. Forsagelse
 15 og tro er jo = omvendelse fra Djævelen til Gud, jeg synes det er ganske klart og siger det i hver anden prædiken og ellers ved alle lejligheder, så at jeg gerne vil tro at Grundtvig jun. har ret i sin opfattelse og har Augustin med sig.

Hils Din kone med tak for sidst.

20

Din hengivne
 J. S. Deichmann Branth

139. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

25

Snetrup 18-11-98

Gamle ven!

Ifald Du synes, at jeg har beholdt Motley temmelig længe, så skal
 30 jeg intet bemærke derimod, tilmed da jeg plejer at gå temmelig let hen over det 7de bud til konfirmanderne og kun udførligt tale om at låne og ikke give tilbage så snart muligt, som en almindelig og lidet ænset form af tyveri - skønt det er ikke den eneste. F.eks. når folk skrive til mig om en attest og spørge om hvad den koster,
 35 så er det ikke reglen, at de sende betaling bagefter. Det traf nylig, at to af mine købmænd (som landmand har jeg jo flere) i opgørelser ved fejl sammentælling havde beregnet sig selv 10 kr. for lidt. Som forsøg fortalte jeg dette til flere med udtrykkelig tilføjelse af at det skulde naturligvis rettes, men som jeg havde ventet, sagde deres svar tydeligt nok, at de ikke just fandt det selvfølgeligt.

Men det var om Motley; hans behandling minder lidt om Macaulay, og ligesom denne priser og måske vel meget idealiserer Vilhelm 3 af Oranien, gør Motley måske det samme med sin helt, Vilhelm den tavse, men selv om der trækkes lidt fra, må man nok stille ham overordenlig højt, og det gør godt at man kan det, thi i det hele vil det ikke kunne negtes, at når historien ikke læses som en skolebog, men mere med øjet fæstet på de drivende kræfter, så viser det sig med knusende sandhed, at disse for de allerfleste personers vedkommende ere vold og løgn eller til forandring løgn og vold, det vil sige Djævelens gerninger og væsen (således forklaret i Joh 8,44). Historie er gerne min aftenlæsning, når jeg kan få den; jeg har således læst Merle d'Aubignés kirkehistorie 1ste afdeling i 5 bind (eller 8) og er nu ifærd med den lige store anden afdeling. I kirkehistorien er der flere end i profanhistorien af dem, der elske sandhed og ret, om end ikke oftest fra de høje stole og sale.

Muligvis kan det interessere Dig lidt at vide hvad jeg fortrinsvis sætter tid og tanker på. Mine fleste tanker (ikke det meste arbejde) sættes på at få det pinagtige landvæsen til at gå således, at jeg ikke bliver helt ruineret (jeg vil se om jeg kan bortforpagte, dog næppe i dette århundrede). Min meste tid eller arbejde anvendes på laver (likener). I dag blev jeg netop færdig med at bestemme en samling på noget over 300, om hvilke man havde gjort mig den besværlige ære fra Canada at indhente min mening. Så ligger der en mindre samling her fra landet og venter på at bestemmes. Så er der anmeldt til bestemmelse en større samling fra Vestgrønland og måske (hvis ikke så til næste år) en dito fra Østgrønland. Så kan jeg vente en eller to større eller mindre samlinger fra Island. Og nogle mindre samlinger kommer nok til, f.eks i år fra de kapo-verdiske øer. Dette arbejde interesserer mig, men det er der også en fare i. Således sagde Wetstein (samleren af de mange bibelvarianter m.m.): "Hvad har jeg så ud af dette arbejde? At mine øjne ere blevne ødelagte og at jeg er bleven uskikket til andet arbejde". Specialstudier medføre altid den fare at blive uskikket til andet, når de drives stærkt.

No 3 bliver så embedet og no 4 familien, men ingen af delene tager megen tid - Jeg håber Du forstår, at jeg ikke anfører dette til min ros. Nogle ganske få møder holder jeg, og ser til de syge, men ikke regelmæssigt til andre sunde end dem, der ere over 90 år, hvilket sidste jo kan overkommes. Børnene har jeg kun tre halve timer om ugen i Naturhistorie og Fædrelandshist., dvs jeg fortæller uden lektier, hvilket de synes at finde ret vel behag i, hvad jeg ikke

gør.

I forrige måned vare vi med de to ældste børn på rejse, og besøgte først Deichmann og derefter en læge Rossen i Bjerringbro, hvis kone er veninde af min. Når man ikke vidste det, var det ikke til
 5 at mærke, at den første familie er afgjort indre-missionsk og den sidste grundtvigiansk, men det kunde godt mærkes, at begge vare kristne. Spørgsmålet om overlegenheden kan der leveres et bidrag til besvarelsen af ved at Deichmanns benyttede Hoff's husandagts-
 10 indre-missionsk bog kunde benyttes i et grundtvigsk hjem.

Jeg var til vennemøde først i Septbr; dog må jeg tilstå, at jeg ikke var rejst til Kbhvn af den grund og at mit væsenligste motiv var at se og høre Kristoffer Bruun fra Kristiania.

Så har jeg også et ekstra-arbejde med en ny udgave af min større
 15 Naturlære, (i alt den lille medregnet) den 7de. Når man først sammenskriver en bog, og så læser den 21 gange (7 udgaver a 3 korrekturer hver) igennem - endda foruden gennemsyn og rettelser før trykningen, ja så må man holde meget af at spejle sig, for ikke at føle vammelhed. Men det er for resten ikke en uinteressant op-
 20 gave: "hvorledes fremstilles den sag simplest og tydeligst?" Kuriøst er det at se hvorledes de højlærde gør sig den største umage for at begynderne skulle have alt så abstrakt og matematisk som muligt.

Med hilsen til Dig og hustru fra os begge.

25

Din hengivne
 J. S. Deichmann Branth

140. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

30

[5/1-1899]

Gamle Ven.

Tak for Dit Brev, som det nok snart er paa Tide at gengælde. Du
 35 sendte Mothley tilbage, men Du skrev ikke noget om, hvad anden Læsning Du ønskede. Jeg har, siden Du var her i Sommer, anskaffet mig tre Skrifter af Prescott: Meksikos Erobring, Perus Erobring og Filip 2 Historie. Af disse har jeg nu læst Meksikos Erobring, og kunde derfor godt sende Dig den. Men jeg erindrer ikke, om Du i Sommer sagde, at Du havde læst den eller ikke. Og det er ellers

en vanskelig Sag at vælge Læsning til en anden, da den menneskelige Smag er saa overmaade forskellig.

Vi har det jo ellers omtrent som sædvanligt her. Vi har i Jule- tiden Drengen hjemme, og det skulde saa være den sidste Jul, han kom hjem fra Latinskolen, idet han skulde blive færdig der til Som- 5 mer. Skal han saa til København, hvad han jo vel skal, saa kommer vi til at give Afkald paa at faa ham hjem om Søndagen, som vi dog gerne har naaet hver anden Søndag i disse Aar, han har gaaet i Skolen. Det er jo ikke ublandet Glæde at faa ham hjem, thi saadanne 10 Fyre lægge sig jo efter adskillige Unoder, som man ikke kan vænne dem af med saaledes, som mens de er rene Børn. Og ikke sjældent fører han nogle Kammerater med sig, som er lidet tiltalende; navnlig har vi i disse Dage en Person gaaende her, som udmærker sig ved Vigtighed og Uopdragenhed. Og det gaar jo ikke an at opdrage 15 paa fremmede Børn, tilmed naar de er ens egen Søns Gæster. Men trods alt det er det en Oplivelse at have Besøg af Sønnen; og jeg ser jo nok, at vi til næste Halvaar maa belave os paa, om vi leve, at blive endnu mere ene. Og det er vel, hvad alle gamle maa forlige sig med: at blive ene og leve i Erindringen om, hvad vi i Fortiden 20 kunde dele med jævnaldrende Venner, hvis Tal jo Aar efter Aar bliver mindre.

Af mine Ungdomsvenner er nu egentlig kun Du og Rørdam tilbage; og siden Rørdam er kommen i den høje Stilling, vil det nok tage af med vort Mellemværende. Dels er hans Tid saa overordentlig 25 optaget, da han er langsom til sit Arbejde; dels bliver han i sine Breve mere forbeholden, end han før har været, idet han vist be- trakter sine Sager som Statshemmeligheder. Man sidder i det hele ikke mageligt paa høje Stole. Ja saa har jeg jo Nørregaard, som kom- mer her nogle Gange om Aaret; men ham har jeg ikke den tidligste 30 Ungdom fælles med, og det er Vennerne fra Studentertiden, dem man er du's med, der er de egentlige Venner. Nabopræsterne her er meget gode, men de har alligevel deres Vennekreds, som de egentlig høre hjemme i. Og Lærerne og Bønderne har jeg mindre og mindre Omgang med; de anse mig vist for at være for gammel 35 og for ophøjet (!) til at omgaaes med. Enden paa det er, at man sidder ene; og saa er det jo endda et gode, at man ogsaa kan finde Glæde i det.

Forleden Aften var Forpagterens herovre med deres lille Dreng. Det var mig en ren Svir at omgaaes med denne lille Fyr, et Aar gammel, skønt min gamle Ryg jo ikke egnede sig videre godt til

at tumle med ham, der hele Tiden valgte mig til sin Omgang. Den Fornøjelse har Du jo at have med mindre Børn at gøre, og den kan jeg nok misunde Dig, thi smaa Børn er alligevel de bedste Mennesker.

5 Blandt flere Bøger, jeg i dette Efteraar har læst, er der et Par, som Du vist ogsaa vilde have Glæde af: Joh. Fibigers Levnet og S. Kierkegaards Forfatterskab af Chr. Jensen. Derimod har jeg kun havt liden Tilfredsstillelse af L. Kochs Grundtvigian. og Indre Miss. Det er noget Sjuskeri og alligevel meget fordringsfuldt og
10 opblæst. "Kirkel. Samfund af 1898" venter jeg mig intet af; det er vist noget dødfødt noget. Grundtvigianismen lader sig ikke organisere.

Lev saa vel gamle Ven, og Gud give Dig og Dine et glædeligt Nytaar.

15

Din gml. Ven
Otto Møller

Gylling 5/1 99

20

141. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

pt Silkeborg 15-8-99

Gamle ven!

25

Her er jeg for at bruge vandkur d.v.s. udvendig, hvilket for mit vedkommende består i 1) 6-8 minutters ophold i en varme af 48-50° R, som jeg finder meget behagelig, derefter stilles man 2) i centrum, aksens, af en mængde, vel et par hundrede fine vandstråler, som begynde med 24° og i løbet af 3-4 minutter efterhånden gå
30 ned til 12, 10 eller 8° R, hvorefter man 3) bliver skruppet over hele kroppen med et grovt lagen, hvortil anvendes en mands fulde kraft i omtrent 10 minutter. Det hele gør kadaveret svært godt, dog ikke så meget, når man allerede er halvdød. Jeg fejler efter
35 almindelig målestok ikke noget, men foretrækker at tage revmatisme og tilbøjelighed til forkølelse i tide, inden de få magt. På ledene virker denne kur som om de bleve godt smurte. Jeg bor ikke på selve anstalten, men i et pensionat tæt ved for 3 kr daglig godt logi og kost, opholdet (= antallet af bade) 12 dage. Om formiddagen skriver og læser jeg, om eftermiddagen går jeg i skov og mose og botaniserer.

I dag er det en rivende storm, som ved havet vilde forhindre al badning, men her foregår hele processen i hus, og i skoven går man i læ. Man træffer også altid på slige steder nogle, som man kan have mere fornøjelse af end af den hjemlige egns kvægrace. Her i pensio-
 5 natet ventes imorgen en søn af Børresen i Santalistan; han bliver ordineret idag og skal efter et lille ophold her til Indien.

Som læsning har jeg bl a en Norsk oversættelse af Kyrills katekeser; jeg vidste ikke før, at han både i dogmatik og i livsførelse (biskop, som den halve tid af sit episkopat lever forjaget) var en
 10 parallel til Athanasius. Å ja, når man så tænker på vore biskopper f eks den lille frø i Århus, som gerne vilde puste sig op til en stud. De riskere så vist ikke at blive forjagede for trosspørsmåls skyld. Kan Du huske, at gamle Rørdam i Hammer sagde: er det ikke underligt, at så snart en mand bliver bisp eller provst, så går ånden af
 15 ham? Det må jo komme af, at benene ere for svage (de kan itt' suer') til at bære værdigheden, så at skallerne, de ydre former, optage tankerne på kernens bekostning. Kuriøst er det at se tilbøjeligheden til stads og kruseduller vise sig i Kyrills beretning om at man satte en salving med olie både lige før og lige efter dåbshandlingen. Jeg finder det ellers en uberettiget anklage imod de ældste
 20 fædre, at de ikke vare lige så originale som apostlene. Deres opgave var jo kun at bevare og ikke andet, og det opfyldte de med en jævn og ærlig troskab, der er et forbillede for alle tider og ikke mindst for den nuværende.

Hjemme leve vi for resten vel; Emmy skal også ud at skylles, mest til Fanø; jeg er glad ved at hun bliver for at læse med børnene, da vi få lærerinde til 1 Sept; det er for meget, når en kone tillige, som hun i virkeligheden gør, forestår en stor landhusholdning. Det skal også smage at blive fri for den; det værste er at det idelig er
 30 ens materielle velfærd det gælder om, uden at jeg kan eller vil tage tøjlerne, således som den, der ikke er til andet. Presterne vide i reglen ikke hvad en forpagter kan svare, og forpagterne byde for meget i håb om at presten, der ventes at være både rig og barmhjertig skal lade dem slippe med mindre.

Børnene trænge naturligvis til at være under stadigere behandling end hidtil har været muligt; de ere for resten ret artige undtagen den mindste dreng, hvis begreber om lydighed ere overordenlig mangelfulde. Noget er det folkenes skyld, der ikke just fordærve ham, men dog animere ham til at være "kåhl" (karl), ikke blot med at spytte og gå med hænderne i lommen.

Du skal have mange tak, ifald Du vil tænke på mig med god læsning. Prescotts Mexikos erobring, item Perus erobring, ifald Du har læst den sidste, vil jeg være glad for. Fibigers levnet og Chr. Jensen om Kierkegaard vil jeg tyre med fornøjelse. L. Kochs bog om Grundtvig bryder jeg mig ikke om. P. la Cours historiske Matematik vil jeg gerne se. Af fysik har jeg til den ny udgave af min naturlære måttet tære så meget, at jeg er led og ked deraf foreløbig. Jeg læser Merle d'Aubignés franske reformationshistorie med fornøjelse, og sympatiserer mere med Kalvin end med Luther, hvis reformation kun har kunnet slå igennem med fyrstelig bistand og let har kunnet kues ved fyrsteligt tryk.

Skoleloven - ja parturiunt montes osv, og mange sogneråd have svære fødselsvær. Jeg lader lærerne gøre arbejdet med opgivelserne, men forbeholder mig at lave undervisningsplan med timetal, som er det vigtigste. Jeg tror nok at alle avtoriteter ere enige om at tage sig sagen mindre radikalt end det skal se ud.

Hils Din hustru.

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

20

142. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[3/9-1899]

25 Kære Branth.

Tak for Dit Brev fra Silkeborg, hvor det jo lader til, at Du har befundet Dig ret vel. Jeg maa søge min Forfriskning herhjemme og kan ikke som andre Velhavere rejse ud til Badesteder. Men jeg har da ogsaa draget al den Nytte, jeg har kunnet af den sjældne Sommer, vi iaar har haft. Jeg kan ikke huske en saa varm og stadig Sommer som denne; men nu er den da vist ogsaa omtrent til Ende, hvad jeg ogsaa slutter deraf, at nu begynder Asthmaen at trykke mig, saa jeg er nødt til at sidde ganske stille, og ude er det for koldt dertil. Jeg betragter mig derfor allerede nu omtrent som bunden ind for Vinteren og ønsker kun, at denne saa ikke maa blive for haard og lang, thi saa vil det knibe for mig at komme igennem den.

Hvad der dernæst har gjort denne Sommer til en bevæget Tid for mig, er, at min Søn i Aar er bleven Student. Det var en temmelig oprivende Tid, da hans Examen stod paa; thi skønt det jo

ikke havde saa meget for mig at sige, hvad Karakter han fik, eller burde da ikke have haft det, saa var jeg alligevel meget optaget deraf, da jeg saa, hvormeget det var ham selv om at gøre, at han kunde naa at faa 1ste Karakter. Han havde egentlig ikke læst der-
5 til, da det havde skortet ikke saa lidt paa Flid; det eneste Fag, han ret dyrkede med Lyst var Gymnastik. Men han naaede da det, han ønskede. I Sommer har saa Rektoren med Familie været her i Besøg, og jeg var glad ved ham; det er en god Mand. Siden var syv af Skolens Lærere, fire med Kone, her i Besøg en Søndag, og det var en over-
10 maade livlig Dag, da det gennemgaaende er flinke og dygtige Men- nesker. Det er i det hele en god Skole, og Aanden, der hersker i den, er en hel anden end den, da jeg gik der, men derfor har utvivl- somt Rektoren den meste Ære.

Nu er Erik saa rejst til København, og har da foreløbig bestemt
15 sig for Theologi, om det nu vil vare ved, saa han ikke lader sig skræmme af Besværlighederne med "Hebraicum"; thi han har ikke let ved at komme ind i fremmede Sprog, og Hebraisk er jo da saa meget fremmed. Vi to gamle sidde saa ene igen, og det er meget tomt efter den urolige Sommer. Jeg kan nu ret forstaa, hvorfor min
20 Fader var saa glad, da han fik mig hjem som Kandidat. Der er ikke Udsigt for mig til at opleve det samme her.

Af de Bøger, Du ønsker, sender jeg de to af Prescott. Det vil jo vist tage nogen Tid, inden Du faar dem til Livs. Navnlig er det sejt at læse de fortvivlede Navne, hvoraf begge Bøger er fulde. Det er
25 kun ganske faa af dem, jeg endnu kan huske. Fibiger og Chr. Jensen er sendt ud i Præstekresen her, og de komme vist ikke hjem igen før om 1 a 1 1/2 Aar; la Cours historiske Mathematik har jeg ikke; derimod det hidtil udkomne af hans hist. Fysik; men den er ikke saa videre forskellig fra andres Bøger f. Eks. Adam Poulsens. Men jeg
30 tænker, at Du foreløbigt har nok at bestille med Prescott.

Af god Læsning ved jeg ikke, at der for Tiden udkommer noget. Vi har jo kun et lille Land at skrive for, og "Højskolebladet" og "Frem" tage den hele Plads op. Ja saa er der jo den beskidte Litteratur, hvoraf der sagtens udkommer en Del; men det er da godt, at
35 man ikke er nødt til at skulle holde Øje dermed. Jeg ser saa at sige intet dertil, hvad jeg da ogsaa er bedst tjent med, thi hvor gammel man saa end bliver, er der dog en gammel Adam, der kan opmuntres af det grimme. Jeg saa en Bog, der hedder Lykke Per af H. Pontopidan; ingen kan vist læse den uden at have Skade af saadant Tøj.

Det var da vist til Overraskelse for de fleste, at Sthyr gjorde sin Ven

Leunbach til Biskop. L. er jo vist en from og god Mand, men om han egentlig egner sig til at være Overhyrde, kan vel være tvivlsomt. Men det er jo sandt, at der er ingen videre fremragende Mænd at vælge mellem, naar det da tillige skal være saadanne, som det
 5 øvrige Præsteskab skal kunne have nogen Tillid til. Imidlertid lader Sthyr Fyens Bispestol staa ledig for sig selv, hvad unegteligt ikke ser godt ud. Naar han gaar af som Minister, kunde han vist uden Skade forsvinde. Men han synes i det hele at unde sig selv godt og at anse sig selv som uundværlig. Jeg synes, at P. Madsen og Fr. Nielsen
 10 skulde gøres til Bisper, og yngre og noget mindre lærde Mænd gøres til Professorer. Der er en Lic. Bang, om hvem jeg har den Tro, at han ikke var ilde til Docent i Dogmatik. Og til Kirkehistorie kunde der vel sagtens faaes en, f. Eks Ammundsen, der fik det store Egregie iaar. Men der er jo ingen, der spørger os til Raads om sligt,
 15 saa vi kan spare os Bekymringer derfor.

Saa vil jeg nu ønske, at Du maa have det vel med alle Dine, at Du maa have Glæde af Dine smaa Børn, thi den bedste Glæde har man vist af dem, mens de er smaa. Der er ved Børn altid en vis Sorg men en uvis Glæde. Hils Din Kone fra os, og husk paa Din

20

gamle Ven
 Otto Møller

Gylling 3 Septbr. 1899

25

143. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Sneptrup 4 Jan 1900

Kære ven!

30

Altså: lykkeligt nyt år og nyt århundrede, som dog nok er begyndt, så vist som der for enhver er eller har været et år 0, eller f.eks 0 år 4 måneder 11 dage i hele sum af levetid. Jeg vil ikke ønske Dig at blive så gammel som Drakenberg, hvem Du omtalte så gerne, da
 35 Du var student og syntes at glæde Dig så meget over, skønt det pudserligste med Drakenberg ikke endnu var sket den gang, nemlig at pilke det gamle kadaver op for at bruge det som hædersgave til hans landsmænd, et bevis på at Nordmændene ikke have megen komisk sans, da det forlyder, at den tørre raritet blev modtaget med alvorligt ansigt.

Jeg skulde jo ellers ikke begynde med Drakenberg, men med at takke Dig for de to bøger, Du skikkede mig til Jul. Påskeberegningen hører for mig, ligesom Stjernebillederne, slægtregistrene hos Matthæus og Lukas, og Kvirinius landshøvdingsskab, folketælling eller
 5 census til de ting, hvis sammenhæng jeg ikke kan fastholde ret længe. Det forekommer mig, at Du tidligere har holdt på teorien om at der også måtte holdes påskemåltid aftenen forud, da det ikke var muligt, at alle kunde komme til på én aften. *Dersom* Agardhs antagelse af forskellig beregning i Galilæa og Judæa er
 10 støttet af jævnt pålidelige historiske vidnesbyrd, så er jo dermed vanskeligheden løst. Du har ikke berørt Polykarps vidnesbyrd om den tid han havde holdt påskemåltid med Johannes, skønt dette vidnesbyrd, så vidt jeg forstår, er i overensstemmelse med den synoptiske angivelse.

15 Hvad Du skal have tak for, er protesten imod at stå med hatten i hånden for alle slags skidt og fritænkere, som om man bad om nåde for den stakkels skrøbelige, halvsande kristentro til disse drabelige "sandhedssøgere", hvilken meget uheldige betegnelse løgneprofeterne gerne pynte sig med, skønt de forlængst have "fundet"
 20 den sandhed, at den historiske kristendom er løgn. -

Prædikener ere jo en særlig ufordøjelig læsning - i det mindste for min konstitution - og jeg får dem vel aldrig læst allesammen, men det falder af sig selv, at når der kommer en prædikensamling ind ad døren lige før Jul, så kan man ikke lade være at læse jule-
 25 prædikenerne, når man ellers har gode tanker om vedkommende. Måske ere de snarere for meget, end for lidt individuelle - modsat trosset -. Således er det vel Din Astma, Du tænker på s. 71 og flere steder, når Du skriver om at dygtiggøres til at forkynde livets ord ved at holdes under tryk. For resten har vel Pavlus' torn i kødet
 30 været et sygdomstilfælde, og det er jo en bekendt sag, at al åndenød er særligt trykkende. Dig ønsker jeg lettelse, på samme tid som jeg takker Gud for god helbred, men det får jo nok ende, skønt jeg efter mine særlige forhold ikke tør undlade at bruge al den påpasselighed som kan gøre nytte. Således har jeg haft nogle gigtiske
 35 fornemmelser i arme og ben, men har også fundet den slags massage, der kan holde dem i tømme. Dine prædikener skulle forøvrigt anbefales min kone, når hun ikke kan komme i kirke, hvilket hun forøvrigt sjelden undlader.

Vi fik da en lærerinde 1 Sept - med en stor præliminæreksamen, men en ringe forstand på at undervise små børn; hun er for resten

et rart menneske, fra et hjem, hvor man bøjer sig for de gode magter, og børnene hænge meget ved hende, ligesom hun ikke er ganske uvillig til at tage imod anvisning. Hele den kvindelige undervisning i København er, efter de indtryk jeg fra flere sider har fået, præget af afgjort ærbødighed mod kristendom og fuldstændig fjern fra bevidst fritænkeri; fru B. Hahn er det i alt fald næppe bevidst, om hun også er kommet ind på en skidt vej.

Du kender nok anekdoten om afd. biskop Fog, der i distraktion sagde i bisperådet i anledning af V. Becks ytring om at det var vanskeligt at sige, hvem af bisperne der var den største klodrian: ”det må jo være Clausen, dersom det ikke skulle være Sthyr”.

Følger Prescott med tak for lånet. Hvis Du vil låne mig Lacours histor. Fysik, da vil det glæde mig. Jeg har intet at sende Dig som ”munus autoris”, thi min Naturlære har Du vist udgaver nok af; den 6te er just udkommet. Dog sender jeg en ikke ganske ny blad-artikel om et ikke meget behandlet æmne. Fra gårdmændenes side ties der stille derom.

Jeg er jo således stillet, at jeg som prest er meget undværlig - om fejlen *mest* er min eller sognenes skal jeg ikke sige, tror dog nok det sidste. I hele egnen har der i et århundrede eller to intet været af religiøs bevægelse. Skanderborg er hovedstaden i et dødsrige med en radius af c. to mil. Kommer der efter mig en sædvanlig prest, så ville mine spor hurtigt være udslettede, kommer der en bestemt og udpræget mand, så kan min gerning være forberedende. Jeg venter og ønsker ikke folkekirken noget langt liv som understøttet af staten. Om den så for resten er luthersk, grundtvigiansk eller metodistisk, kan være lige meget, dog er det sidste måske det bedste.

Mit væsenlige arbejde er med likener fra Grønland, Island, Færøerne og N. Amerika, men jeg kan stundum være nær ved at sige *endog* herom med Prædikeren: også dette er forfængelighed og åndsfortærelse. Dette ord gælder uden *megen* indskrænkning om skoleloven og alt det deraf affødte, på hvilken der dog måske mest træffende kan anvendes: *parturiunt montes, nascitur ridiculus mus*. Men når man tænker på de ulykkelige provster, vilde det være en skam, om prester vilde beklage sig.

Jeg gør mig flid for at få prestegården bortforpagtet, og er villig til at lade afgiften gå ned til 2400 kr for 153 td land ager og eng (15 kr pr td l) eller når skatterne fradrages 1750 kr. Det vilde forholdsvis efter jordens beskaffenhed endda være mere end 2500 kr, der så vidt jeg husker er Din netto-afgift af Gylling, som i så fald

ikke kan kaldes et stort embede. Men det er jo kedeligt at få ringere indtægter, jo ældre man bliver.

Guds fred med Dig, hustru og søn.

5

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

Overskrifterne over Dine prædikener ere stemningsfulde og træffende.

10

144. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[9/1-1900]

15 Kære Branth

Tak for Dit Brev med Dine gode Ønsker for os. Jeg forstaa saa godt, at Du ikke læser Prædikener; det ligger ikke for os, der selv har nok at gøre med at lave saadanne. Jeg hverken køber eller læser
20 saadanne, men der er jo andre, der har en anden Smag, og det er sært nok ikke faa Præster, som mene, at de derved blive hjulpne ikke saa lidt paa Vej til selv at udtænke en. Jeg har aldrig gjort mig af med det og tror ikke heller, at det vilde nytte mig noget. I denne Din Smag er jeg altsaa enig med Dig.

25 Men jeg har noget vanskeligt ved at forstaa, hvordan Du er vendt i det, naar Du mener, at vi iaar begynde et nyt Aarhundrede. Da jeg imidlertid har haft ikke ringe Møje med at retlede adskillige Menesker i denne Sag, skønt jeg kunde tale med dem om det, saa vil jeg ikke prøve paa at omvende Dig med Skrift, men lade Dig for-
30 blive i Din gale Forestilling, der jo ingen Skade kan gøre enten Dig eller andre. Men jeg troede alligevel ikke, at Du havde et saa firkantet Hovede eller lod Dig vildlede af de Grunde, Du i Dit Brev anfører.

Af Dit Brev skønner jeg, at Du heller ikke er inde i Spørgsmaalet
35 om Paaskeberegningen, Polykarps Forhold afgør intet i denne Sag, og det er jo heller ikke Dit Fag. Det er jo nok, naar Du har Forstand paa dit: Lickenerne. Jeg vil forresten gøre Dig opmærksom paa en dygtig og morsom Bog: A. Breitung: Abeteoriens Bankerot. Forfatteren er kath. Præst i Ordrup, og er en svoren Modstander af Darwinismen; og han er en baade kyndig og kampdygtig Mand.

Jeg har vekslet Brev med ham i denne Anledning, og vi er nær ved at blive gode Venner. Jeg vilde gerne sende Dig Bogen, der forresten som alle papistiske Bøger er meget billig; men den er udsendt til mine Omgangspræster her paa Egnen, og kommer neppe
5 hjem i dette Aar. Derimod sender jeg Dig efter Dit Ønske, hvad jeg har faaet hjem igen af la Cours Fysik. Den er ikke ført til Ende endnu, og jeg er nær ved at tabe Interessen for den, da man skal læse den saaledes i Smaastykker. Men enkelte Dele af den har været meget oplysende og fornøjelige for mig. Eftersom Resten kommer
10 hjem, skal Du faa den.

Jeg forstaar saa godt, at Du gerne vilde have Din Mark forpagtet bort, naar det kunde ske paa sømmelige Vilkaar. Da jeg forpagtede ud, kort efter at jeg var bleven Præst her, fik jeg 6000 Kr. i alt; nu faar jeg 26-2700 og maa være veltilfreds med det; netto 17 Kr.
15 pr. Td. Land, naar Gælden paa Mark og Gaard fradrages. Jeg selv faar kun 17 Kr. af Td. Land. Og alligevel er jeg gaaet ind paa nu, at Forpagtningen forlænges til 1912, da jeg saa saare nødtigt vil have ny Spekta[k]ler ved Bortforpagtning eller Salg af Jorden, hvilket sidste nok var det fornuftigste. Men jeg kan leve af det, jeg faar,
20 og saa er jeg tilfreds; jeg har nemlig som Josef lagt noget op i de gode Aar til at møde de daarlige med. Men Erik koster mig jo mindst 1000 Kr. om Aaret, saa dersom jeg ikke havde noget i Ryggen, kunde det maaske heller ikke gaa. I dette Aar lever han af Prædiken-samlingen; men herefter kan jeg nok ikke holde ham paa den Kost.

Da jeg antager, at Du vel sagtens ikke er Medlem af Kirkl. Samf. af 1898, saa sender jeg Dig hoslagt det første af dette Samfunds Smaaskrifter. Da man forlangte noget af mig til at begynde dette Foretagende med, gav jeg dem denne lille Bog, som er adskillige
25 Aar gammel, og som jeg vist ellers ikke var bleven færdig til at lade udkomme. Jeg vil haabe, at der er *noget* i den, som Du kan billige; der er sagtens ogsaa noget, Du misbilliger.

Følger Du med de Løjer, som Brücker stiller an? Naar Du holder Jyllandsposten, har Du da læst der en Bedømmelse over ham, som er muntert skrevet. Han er en tøjlesløs Person og ender vel nu med
35 for anden Gang at blive sat ud af Folkekirken. Og endda er det bedrøveligst ved det vist, at det formodentlig er mere Kaadhed end Alvor.

Vi har det ellers taaleligt efter vore Forhold. Jeg er jo altid noget under Tryk baade legemligt og sjæleligt; men det er dog ikke mere, end at jeg hidtil er bleven hjulpen til at bære det, og det vil vel

ogsaa ske til Enden. Og lev saa vel og vær venlig hilset med alle Dine fra os ved Din

gml Ven
Otto Møller

5

Gylling 9 Jan 1900

145. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

10

Snetrup 18-2-00

Gamle ven!

Følger allerede Lacours hist fysik med tak. Jeg havde nogle skruper
15 over ikke at have benyttet den til den sidste udg. af min Naturlære, men det vilde kun været ganske lidt, jeg kunde have brugt. En ligefrem mere kronologisk historie som Whewells er interessantere end at give de enkelte grenes (grupper) historie udpillet for sig, i det mindste for ikke-fagmænd.

20 Allerede titlen på No 1 (Kkl. Samf 98) er misvisende, som pegende på en anden måske ny opdaget opdrager til Kristus end loven (inkl. samvittighedens). Det skulde vel være sandheden, sandhedsdriften eller sandhedspligten, hvilket udtryk Du end vilde foretrække, men det er jo også samvittighedens bud. Du overraskede mig en gang i
25 en samtale med den bemærkning, at de ti bud allerede vare ubrugbare som moralsk udtog fordi de intet indeholdt om sandhed (eller løgn), hvortil jeg svarede: hvor kan Du dog sig det, når de to af dem (2 og 8) handle om løgn?

Det er altid en egen sag at optrykke et hengemt mskr. som det
30 er, især når man som Du har gjort så stor en forandring som fra radikal Grundtvigianer til patriarkalsk-klerikal dito - jeg ved naturligvis godt, at det ikke er i sig selv, Du ynder patriarkalsk presteregimente, men kun praktisk taget som det der er tjenligst efter tidernes dårlighed. Der kommer radikale reminiscenser, hvilke Brücker
35 ganske sikkert vil misunde Dig som indfaldet om at Grundtvig skulde have lavet danske bud ud af ordsprogene, hvilket indfalds umulighed Du ganske vist selv indrømmer. Noget lignende skulde vel så laves hos andre nationer, just ikke til fremme af det almenmenneskelige - "sandhed for dem", som jeg nylig hørte en dansk kolonist fra Java kalde hedenskabet, et andet udtryk for den løgn,

man troer på eller indbilder sig at tro på.

Det interesserede mig at se Din sammenstilling af kfædres udtalelser om budene og deres betydning. At fædrene forholdt sig frit dertil, er jo tilfældet med hele opfattelsen i århundrederne før og
 5 efter Kr, inkl. Herren og apostlene, der også citere og anvende meget frit (deri indbefattet allegorien), efter vore historiske begreber. Sagen dermed er naturligvis, at nærhed giver større frihed end fjernhed, der aldrig således som hin har nogen ret til at skille ånden fra ordet (nok fra bogstaven). Men - det undrer mig rigtignok, at Du
 10 ikke har medtaget de udførlige udtalelser om loven i *διδακῆ* (apostellæren), der både ere tidlige karakteristiske og stemmende med tankegangen i de andre ytringer. Sammenhængen er formodenlig, at Du ikke har gidet være over at foretage andre rettelser og tilføjelser end under korrekturen at rette (ved Ballhorn, se "Ballhorn"
 15 i Nordisk Konversationslexikon) Jehova til det flove og filologisk umulige Jahve - som om Jhvh kunde udtales med sidste stavelse tonløs. Det er også noget antikveret, at Du anfører eventyret om det fuldstændige ubekendtskab med den jødiske udtale af יהוה, når hedningerne gengive lyden af den jødiske udtale som Jao eller
 20 Jahu. Samaritanerne sagde rigtignok Jabe eller Jave - karakteristisk for den så kaldte bibelkritik at vælge det mest fordrejede. Men mest undrer det mig, at Du ikke ser den overordenlige forskel i den måde, hvorpå fædrene omtale budene og den måde, hvorpå Du gør det, hos hine ærbødighed og seen op til, hos Dig suffisant
 25 overlegenhed. Nå, det minder mig om Borchs kollegium, eller om Din forrige gamle provsts: "ja, ja vi kender nok pastor Møller", når Du afleverede Dine uhyrligheder. Ellers er Du virkelig en meget brav karl, især dersom Du vil gøre Dig stadig flid for grundigt at udrydde den luthersk-grundtvigske stump af den gamle antinomistiske hestefod, som af og til endnu stikker frem.
 30

Jeg kan imidlertid nok forstå at "Kkl. Samf 98" kan bruge skriftet til at vise, at de ikke ere bange for at medtage vidtgående radikalisme, og derved konstatere en frisindet Grundtvigianisme, hvilken de frygte for at frakendes.

35 Angående påskestriden erindrer jeg, at Du tidligere med vanlig afgjorthed har udtalt Dig i samtale for Sernos teori om nødvendigheden af at der brugtes to dage, fordi det var umuligt at blive færdig på en. Jeg håber, at Du påskønner den opmærksomhed, jeg har vist Dine udtalelser, også om punkter, der ikke særligt interessere mig, men det havde set bedre ud, om Du ikke ganske havde ignoreret

Dit tidligere standpunkt.

Muligvis smager den foran iskænkede vin, som Du nu har nydt "for Din maves og Dine jævnlige svagheders skyld", ikke så godt som den avtoritetens søde vin, hvilken Din kres skænker for Dig, men den er nok sund alligevel. Nu i eftermiddag skal jeg læse for min husstand Din prædiken på Sexag. søndag - det er den bedste brug af prædikener at læse dem, når man ikke kan komme i kirke, som surrogat. Sagen er, at efter snefoget ligger der driver så høje, som jeg aldrig har set dem her, så at begge kirkeveje ere fuldstændig spærrede. Sidste søndag kom jeg kun til Tåning, dog ikke uden at vælte. - Prædikenen syntes de godt om, inkl. en forstandig mand fra Tåning, der var kommen for til overflod at melde mig, at vejen var ufarbar. Hør, fortæl mig, om Du vælger Dit tema, før du laver prædikenen, eller overskrifterne ere uddragne af indholdet. Jeg bruger den sidste måde, men troer, at den første er bedre.

Husfrue og børn i velgående, den første hilser Dig og Din do.

Din hengivne

J. S. Deichmann Branth

20

[Påskrift med rødt blæk]: Nylig hørte jeg ved vakansepr. i Søvind en melodi på "mig Hjertelig nu længes", hvilken kirkesangeren sagde at han havde fra Gylling. Dersom I bruge en i øre faldende og tiltalende mel. er det vel den, og jeg vilde da gerne om muligt have den.

25

146. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

30

[1/10-1900]

Kære Branth.

Det er nok temmelig længe siden der er gaaet Bud imellem os. Jeg ved ikke, hvem det er, der er i Forhaand; men nu har jeg da en Anledning til at lade høre fra mig, da jeg har en lille Bog at sende Dig. Den vil formodentlig ikke helt være efter Din Smag, men det er jo dels ikke noget nyt, dels har det jo heller ikke saa stort at sige, da vi jo dog unde hinanden Frihed til at gaa den Vej, der synes os mest lige og farbar.

35

Da jeg ikke husker, hvornaar jeg sidst skrev til Dig, vil jeg nævne

dette, at jeg sidste Foraar havde det saa daarligt, at jeg omtrent en Maaned maatte have Hjælp af mine Naboer. Det var mig naturligvis ubehageligt saaledes at skulle besvære andre, da jeg selv kun saa daarligt kan gøre Gengæld, og derfor har jeg nu bestemt mig til at
 5 have en ordineret Mand hos mig i Vinter til Hjælp, hvis det bliver fornødent. Det er en Pastor Steenstrup, der et Par Aar har været Præst i Amerika, men for Tiden ligger ledig. Han kommer her formodentlig først i Oktober og bliver her saa, til i næste Foraar engang. Det var jo behageligere at være fri for en saadan daglig Husven,
 10 og det koster jo ogsaa noget; men jeg er utryg ved at gaa Vinteren imøde uden at have en ved Haanden, naar det kniber; og der er Torne ved alle Roser.

Det ser noget truende ud til alle Sider ogsaa her hjemme, hvor det tegner til, at Indre Mission vil have Krig paa Kniven. Beck optræder jo nu som Angiver og i det hele som Tilsynsmand over det
 15 hele Land, og han har jo en staaende Hær til sin Raadighed som Cromwel i sin Tid overfor den engelske Konge. Jeg er nær ved at tro, at vore Bisper og Cultusministeriet er bange for ham, og det er heller ikke godt at indlade sig med en saa stærkt rustet Angriber.
 20 Men det var dog for galt, om vi fra den Side skal forhverve Attest for, at vi er ret troende og ret omvendte. Det synes mig paa Tide, at der sættes en Pind for saadan Anmasselse, og Angiveri paa det løse og dog paa det voldsomste burde tugtes alvorligt. Hele denne Færd er mig inderlig imod.

25 Hvad Verdenskrigen angaar, da har min Sympathi været med de stakkels Boerere og er ogsaa nu tildels med Kineserne. Det er gruligt, som Vold og Uret breder sig i Verden, og det er ikke at undre sig over, at Taalmodigheden slipper op hos dem, det gaar ud over. Men uretten skal jo formodentlig have Fremgang som næsten altid. Det
 30 er ikke godt at sige, hvem der er de væste: Preusserne eller Engländerne; de er mig begge lige modbydelige.

Der kunde jo ellers være meget at samtale om, men det bliver ikke til noget med Skrift, især naar Fingrene er saa stive af Kulde, som mine er. Vi har det i det hele nogenlunde, og jeg ønsker, at I
 35 ogsaa maa have det taaleligt gamle som unge.

Din gml Ven
 Otto Møller

Gylling 1/10 1900

147. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Sneptrup 10-1-01

Gamle ven!

5

Nu har jeg netop efter den større del af dagens arbejde ekspederet den kedelige indberetning om fødsler osv uden at corriger la fortune eller snyde, hvilket man ikke bør gøre uden i nødsfald. Muligvis er det ikke rigtig hensynsfuldt at skrive brev efter sligt arbejde, 10 der kræver en for mig sløvende stadig opmærksomhed på småting, men nu får Du finde Dig deri.

Først må jeg vel mere majorum ønske Dig et glædeligt år eller et glædeligt århundrede, hvilket Du jo troer begyndte denne 1 Jan. Selv om vi skulde blive så gamle som Din ungdoms helt Drakenberg opleve vi jo dog ikke det næste århundrede. Dernæst må jeg 15 takke Dig for det gamle århundrede, særlig for at Du er så trofast med at sende mig Dine skrifter, skønt Du ved, at jeg *ikke i alle* måder beundrer *de fleste* af dem. Den første positive del af "tro og gerning" fandt jeg i det hele træffende og belærende, men den 20 sidste polemiske del syntes mig ikke retfærdigere end sligt plejer at være. Der er jo ved at blive en smuk enighed imellem Grundtvigianerne (inkl. Brücker og Knudsen) og "den tredie retning" om at anse pietismen for farligere og mere ukristelig end rationalismen. Jeg kan ikke se rettere end at V. Beck har ret og bispeflertallet 25 uret med hensyn til kernen, medens det forholder sig omvendt med hensyn til avnerne. Jeg troer ikke, at det er et fremskridt, at Grundtvigianerne nu ligesom "den tredie" sjelden eller aldrig tale om dåbspagten navnlig ikke gerne om den ufolkelige forsagelse, medens de indskrænke sig til med de orthodoxe at tale stærkt 30 om ikke besindigt om dåbens gave og virkning. Således er det blevet nu, men i Grundtvigianismens gode tid var det anderledes. Beskyldningen mod V. Beck for angiveri er lige så urimelig som at klage over angiveri hos den der råber op over at bagere blande arsenik i melet.

Presterne her i egnen (så vidt jeg har hørt også Rørdam) ere 35 "Nærmest-Grundtvigianere", med hvilken selvkaraktistik man gerne mener, at man tilhører "den tredie", men afskyer Grundtvigianismen mindre end den indre mission; det standpunkt er for tiden det almindeligste, da ingen vil være bekendt at høre til "den tredie" sans phrase. Jeg troer nok, at statskirken ikke er meget værd, og vilde som menighedsmedlem (men ingenlunde som prest) foretrække

en frikirke.

I anledning af hvad Du skriver om det gamle spørgsmål, retfærdiggørelsens (=syndsforladelsens) forhold til helliggørelsen (=at gøre Guds villie eller gå fremad deri), synes det mig klart, at det psykologiske bånd mellem de to er og altid har været taknemlighed for tilgivelsen, ganske ligesom et ikke aldeles ryggesløst menneske må føle lyst til at rette sig efter og være til behag for den man har fornærmet og ikke kunde vente sig andet af end vrede og hævn, når han får sikker underretning om at den fornærmede netop gerne vil have fornærmeren til ven. Kristi plads i denne sjælelige akt bliver ikke som den i sig selv ligegyldige herold eller promulgator, heller ikke blot som forbilledet, men som det forbillede, der elskes og beundres i inderlig tilslutning - ligesom ofrene gjaldt ikke blot den, der bragte ofret, men alle dem, der toge del deri og vare hjerteligt med dertil.

Jeg forklarer altid (hvad Grundtvigianerne ikke drive på med) Djævelens gerninger og væsen for børnene og i prædiken med Joh 8,44. Jeg har fundet på at forklare dem den tredje trosartikel således: "Jeg troer på den HA (som har frembragt) den hell. alm. kirke, (der er en del af) de helliges samfund (og her ejer) syndernes forladelse (der lagt til) kødets opstandelse (udgør) det evige liv". Jeg har ingen tvivl om indholdets rigtighed, og det går let i børnene, der naturligvis gentagende foreholdes hvad der er artikel og hvad forklaring.

I og II trosartkl er jo væsentlig historie og derfor lette at forstå, eller rettere kræve ikke at blive forståede, fordi der intet er at forstå, medens III med "hell alm kke" forlader fortiden, og går dels ind i herlighedsriget og dels ind i det ikke selvforståelige mindre håndgribelige nutidsliv. Jeg ved ikke om der gives en reciperet Grundtvigiansk forklaring af forholdet mellem trosbekendelse og trosregel, men ifald trosreglen er en videre udfoldelse af trosbekendelsen, hvad nok nu er temmelig antaget (jvf en lærerig afhandling i det ny Norske teol. tidsskrift), så kan der jo laves trosregler noget friere; jeg ved jo ikke, om Du finder det yderst anmassende at antyde at mine optænkninger kunde være i slægt med en trosregel - jeg kan jo ikke forlange anerkendelse deraf.

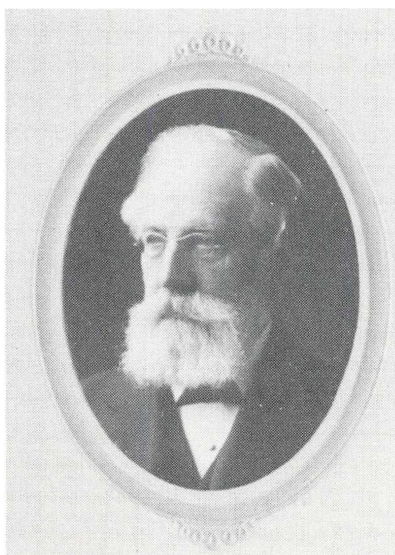
Jeg er fuldt enig i hvad Du skriver om Boerne, endog mere end enig, for så vidt jeg ikke kan finde mig i at gudfrygtige mennesker trædes ned, når deres sag er retfærdig. Herren selv og apostlene kunde det jo kun vanskeligt.



I modsætning til O.M. gjorde D.B. noget for at pleje sit helbred ved at tage på årlige kurophold. Her er han fotograferet på trappen uden for Solbakken i Silkeborg. (Foto i privateje).



Sognepræsten (D.B.) og Rasmus Kusk holder foran Snestrup Præstegård, hvor de tager afsked med præstekonen, der står i døren. Billedet stammer fra 1890'erne (privateje).



D.B. fremhævede flere gange, at hans økumeniske sindelag kunne ses af, at hans 3 bedste venner var en grundtvigianer (O.M.), en indre missionsk præst og en kvækerpræst. På billedet til venstre ses D.B.'s fætter Knud Schott Deichmann (indre missionsk præst) og hustru og til højre vennen Walter Morice, der var kvæker. (Foto i privateje).



Snestrup Præstegård. Præstefamilien omgivet af tjenestefolk. Bemærk tækkemanden på tagrygningen. Ifølge folketællingen 1901 havde familien Branth følgende faste tjenestefolk: en lærerinde, en stue- og malkepige, en barnepige, en kokkepige, endnu en malkepige, en gårdbestyrer, en kusk og arbejdskarl samt en kreaturpasser. (Foto i privateje).



Gylling kirke og præstegård. I visse perioder var O.M. så svækket af sygdom, at han måtte køres i kirke, billedet viser tydeligt, at afstanden ellers var til at overse. Billedet indsendtes til Det kgl. Bibliotek i 1950 af sognepræsten i Gylling med følgende beskrivelse: »Alle tre Fløje er Præstebolig – vi bebor det hele! – Avlsgaarden, forhen Danmarks bedste, ligger for sig selv og ses ikke paa Billedet«. K.B.'s billedsamling.



Gylling Præstegård set fra kirkegården. I den afbildede fløj boede O.M.'s ugifte søstre, indtil de i 1902 flyttede ind i et hus ude i byen. Et par af søstrene holdt privatskole i præstegården. (Foto i Mindestuen for O.M. i Gylling Præstegård).

Jeg roder med likener fremdeles og har nylig endt en Engelsk artikel om Færøernes likener efter et års besværlig undersøgelse af nylig indsamlet materiale. Det er til en her under udgivelse værende beskrivelse af Færøernes flora.

5 Vi ere alle raske og vel; dog har jeg undertiden noget, der kaldes Arthritis urica (omtrent = podagra) i den store tå. Til daglig brug mærker jeg ikke videre dertil.

Jeg husker ikke om jeg har meldt Dig en piges fødsel 10 Maj. Det er den tredje pige og det femte barn. De andre børn gå frem
10 både i artighed og uartighed, dog mest i det første. Emmy beder at hilse Dig og hustru, ligesom jeg.

Din hengivne
J. S. D. B.

15

148. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[9/6-1901]

20 Kære Ven.

Jeg ser, at der er gaaet hen mod et halvt Aar, siden Du var saa venlig at skrive til mig og meddele mig, hvordan Du havde det. Det er paa Tiden, at jeg lader høre fra mig, for at det ikke helt skal gaa ud
25 imellem os. I Efteraaret (1 Oktbr) antog jeg Pastor Steenstrup, hjemkommen fra Amerika, som min Medhjælper for Vinteren. Jeg havde ham saa lige til Paaske og lod ham udføre Begravelser, Hjemmedaab o.L.; til at prædike var ham meget simpel, saa jeg nødtigt vilde byde Folk det. Jeg lod ham nemlig prædike en Efter-
30 middag for at høre ham; men det var simpelt. Selv kunde jeg prædike og forrette alt i Kirken hver Helligdag hele Vinteren igennem.

Det gik ogsaa godt nok Paasken over, efterat Steenstrup var rejst, og jeg fik ligeledes Confirmationen fra Haanden; men Dagen derefter d. 15 April kom der flyvende en voldsom Sygdom paa mig,
35 der bragte mig saa nær til de mørke Porte, som det vel er gørligt at komme, naar man da ikke skal ind ad den. Min Kone havde ligget i nogle Dage meget syg af Influenta og laa midt i det endnu, da det i Løbet af nogle Minutter fløj paa mig som et Uvejr. Efter nogle Dages Forløb viste det sig som Lungebetændelse, og min Kone maatte da staa op, hvor daarlig hun end var, da Lægerne lagde

det over paa hende med Æg og Vin at holde Liv i mig. Det var jo en mindre udbredt Betændelse i Lungen, og ellers havde jeg i min Alder naturligvis heller ikke kunnet gaa det igennem. Men der var dog omtrent 14 Dage, hvor jeg var uden egentlig Bevidsthed, i hvert
5 Fald har jeg ingen Erindring om dem; men man siger mig, at jeg talte hele Tiden, til jeg tilsidst var saa tykmælet, at de knap kunde forstaa min Snak. Der er jo enkelte Øjeblikke fra denne Tid, som jeg husker, men i det hele er den gaaet ud af min Erindring. Derefter kom saa en overordentlig Afmagtstid, hvor jeg var som helt slaaet
10 i Stykker; og først nu begynder jeg at føle mig som Menneske igen og kan gaa lidt ud, naar Vejret synes sig dertil.

De første tre Uger maatte Nabopræsterne jo tage sig af Sagerne og gjorde det med en god Villie; og d. 7 Maj sendte Rørdam, der var underrettet om min Tilstand, mig en flink, tjenstledig Capellan
15 derovrefra, hvem jeg endnu og meget gerne vilde beholde; men han skal desværre vistnok til Frelsers Kirke som fast Capellan der. Saa maa jeg se at faa en anden fat, thi jeg tør herefter ikke staa uden Rygstød og kan for mange Aarsagers Skyld heller ikke søge Afsked. Ja saaledes sidder jeg i det; jeg tænker paa at prøve til at prædike
20 næste Søndag d. 16; men der kan jo let ske det, der forhindrer mig deri. Tingen er jo, at jeg har naaet Støvets Aar og kan ikke vente med nogen Rimelighed, at det atter skulde gaa opad med mig, saa jeg skulde blive raskere, end jeg i det sidste Par Aar har været. Det vil jo efter Sandsynlighedsregning snarere gaa nedad.

25 Ja nu har Du her faaet en Jeremiade, thi det er dette, der for Tiden har optaget mig. Der kunde jo været meget andet at skrive om, som den uheldige Harboørehistorie, hvor jeg er bange for, at Bispem i Ribe har været for nervøs og for lidt langmodig; men det vilde føre for vidt. Ligeledes Rørdams Bog, som jeg ikke helt kan
30 billige, hvormeget der end er, som jeg er enig med ham i. Jeg synes ikke om, at det næsten gøres til et Dogme, at der er Omvendelse efter Døden. Ikke heller kan jeg forlige mig med de uendelige Pinsler; saa hellere opfatte den anden Død som en Opløsning og Forsvinden. Men det er ikke til at afhandle i et Brev.

35 Jeg er bange for, at der ikke er nogen Glæde i Viborg Stift ved, at de faa Poulsen til Bisp. Der maa jo vel nok være noget godt ved samme Mand; men dels anser jeg ham for en intrigant Embedsjæger, dels for en højbenet, myndig Prælat, og den Slags Folk er vist ikke paa deres Plads i vore Dage. Men godt er det, at man intet Ansvar har for disse Ansættelser. Det saa sært ud, at der skulde

jages til dermed, før vi fik et nyt Ministerium, ret som Poulsen var bange for at gaa glip ad det, hvis der ventedes til Efteraaret.

Men lev saa vel gamle Ven, og Guds Velsignelse være over Dig og Dine.

5

Din gl. Ven
Otto Møller

9/6-01

10

149. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Snetrup 3-7-01

Kære ven!

15

Det var jo en streng, vi kunne vel sige, prøve Du har været på med det underlige anfald, som næppe har været det bare astma, men - set med lægmands øjne - snarere kompliceret med noget tyføst, siden det gik ud over hjernen, som astma nok intet har med at
20 bestille, men sligt kan måske også passere i lungebetændelse, der er en grim sygdom til at slå folk med få kræfter ihjel; men Du har vist ikke så få kræfter.

Jeg mærker egenlig ikke til nogen aftagen af kræfter, men når de jævnaldrende falde døde eller sårede til alle sider omkring en, så ved
25 man, at man er udsat. I næste uge skal jeg (dog ikke som ekspeditionens fører) til Bornholm med diæter og fri rejse for at undervise unge botanikere om likener. Det træffer sig, at jeg er den eneste specialist i likener her i landet, "liknologer" så kaldede, ad modum bryologer (moskendere), helminthologer (granskere af indvolds-
30 orme) osv. Jeg glæder mig til turen, da jeg altid befinder mig vel blandt botanikere, hvilket jeg ikke gør mellem teologer og prester, der i det hele ere noget tåbeligt og halvtroende rak, der navnlig mangle øje for at skelne mellem skaller og kerne, både når det gælder troslærdomme og personer. Nylig havde vi et fornøjeligt besøg af
35 en troende læge Rossen fra Bjerringbro, med kone, der er et af Emmys nære bekendtskaber, de må nærmest betegnes som alvorlige Askov-Grundtvigianere. Hvor er der dog forskel på sådanne kristne lægfolk og så et no. som f.eks vor bisp! Bisperne ere også blevne meget værre, siden de kom i bisperåd, og det hjælper ikke, at Sca-
venius har bekendt sin synd og erklæret, at det er noget af det

værste skidt han har været med til at lave.

Angående Dine ytringer om de to bisper Poulsen og Rørdam, er jeg fuldt enig med Dig, hvilket jo ikke altid er tilfældet. Lige fra Poulsens første optræden kunde man se, at han stiledede efter at blive
 5 bisp og forudse at han måtte blive det, samt at når han bliver færdig dermed, vil der ikke være andet at sige end: han har været bisp. Ligeledes om S. Rørdams bog, som Du siger om, at han er ifærd med at gøre omvendelse i dødsriget til et dogme. Denne lære er naturligvis udsprunget af interessen for at Gud ikke skal gøre
 10 hedningerne uret. Det må vi jo fastholde, men vi kunne godt være bekendt at overlade ham den måde, hvorpå han viser retfærdighed, f.eks. når ○ er skellet mellem menigheden og verden, hvad enten man nu kalder dåbspagten eller frelsertroen eller (skønt mindre heldigt) bibeltroen for skellet, så dømmes både de, der have fundet
 15 fred med Gud ved Jesus (ere indenfor skellet), og de, som søge fred med ham efter om de søge at komme Gud nærmere, d.v.s. lydigheden mod Gud bliver det evigt afgørende, således at der kan ventes mere af kristne end af hedninger. Når Jesus er vejen, så er det både en lykke og en fordring at have fundet den rette vej.

20 Jeg troer nok, at uagtet Dine mange kætterske kaprioler, er Du mere Grundtvigianer end S. Rørdam er eller nogen tid har været. Som ung var grunden i manden, så vidt jeg skønner, luthersk skolastik; som ældre bibeltro og bibelteologi, om ikke med helt fordomsfri fortolkning.

25 Hvad siger Du til Teilmanns mageløse opdagelse at det grundkristelige består i tro på, at Gud er vor tjener - det er et udslag af "det menneskelige"?

Nu begynde vore ældste børn at nærme sig den alder, da man skal til at tænke på, hvad i verden de skal blive. Den ældste drengs interesser ligge fjernt fra bogen, men så er han, det synes mig i en sjelden
 30 grad, støt og pålidelig i hele sin færd, retsindig uden slingren, hvorfor jeg nærer stor agtelse for ham. Bedste hilsen til Dig og husfrue fra os begge.

35 Din hengivne J. S. Deichmann Branth

[I brevets margin]: Det er sandt: til lykke med sølvkorset! Jeg vilde ønske, at jeg var ridder, da det kan give nogen enkepension, men jeg er sikker nok på at bispen nok vogter sig for at indstille mig. Han har vist mærket, at jeg anser ham for undermåler.

150. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[5/12-1901]

Gamle Ven.

5

Jeg ved, at Du paa Lørdag fylder Dit 70de Aar, det som jeg oplevede først i Aaret. Der var mange af mine Venner, gamle som unge, der tænkte velvilligt paa mig den Dag, og det glædede mig, ikke mindst da jeg ikke længe efter kom til at sidde saa trangt i det. Saa vil jeg nu sende Dig min venligste Hilsen i Anledning af dette Mærkested i Dit Liv. Det er nok henved 50 Aar, siden jeg saa Dig første Gang; og Du var mig til betydelig Glæde i Ungdomsdagene, som Du da ogsaa har været det gennem de skrivende Aar. Jeg siger Dig Tak for dette mangeaarige Venskab, hvor Du har været den ydende, uden at jeg har kunnet gøre Gengæld ved at besøge Dig. Jeg ønsker, at Du maa være rask og blive ved at være det endnu en god Tid, saa Du kan se Dine Børn vokse til og have Glæde af deres Voksen. Gud give Dig i alle Maader, hvad Du trænger til, for at Du kan lære bedre at takke ham, der er god, og hvis Naade varer evig. Med hans Hjælp komme vi ogsaa over de sildige Aar og finde ogsaa der noget at glædes ved og takke for.

Da Du sidst skrev til mig, ytrede Du, at Du kunde ønske at blive Ridder for den mulige Fordel, som Du mener, kunde følge dermed. Gid det saa nu maatte ske ved denne Lejlighed; det kunde være sket for længe siden, uden at nogen vilde have haft Grund til at undre sig derved, hvad langtfra altid er Tilfældet, naar saadant sker. Der burde egentlig altid offentliggøres, *hvorfor* den udmærkes, med hvem det sker; men det vilde vist som oftest være forbunden med ikke ringe Vanskelighed. Jeg antager som Du, at Biskop Clausen ikke falder paa at henlede Ministerens Opmærksomhed paa Dig, thi han har vist ikke Anelse om endsige Forstand paa, hvori Dine Fortjenester af det offentlige bestaa; og Ministeren har det vel sagtens ligesaa lidt; han er jo optaget af ganske andre store Ting. Indtil videre kan Du trøste Dig med, at det er ikke noget udsøgt Selskab det, der hedder Ridderskabet. Men der er meget gaadefuldt i, hvorfor en medtages og en anden lades tilbage. Jeg forundrer mig over, hvorfor Rørdam aldrig kom i Tanker om at indstille V. Beck til en Anerkendelse, mens han levede; Beck vilde vist have sat Pris derpaa. Men da Beck var død, stillede Rørdam ham jævnsides med Apostlen Paulus. Jeg forstaaer ikke saadan noget; men der er vel

heller ingen Forstand i det.

Hele den "gejstlige Stat" er jo for Tiden optaget af de kirke-
lige Lovforslag. Jeg venter ikke videre ud af disse Love, men jeg
er da heller slet ikke bange for dem. Biskoppernes Optræden synes
5 jeg er naragtig og uforstandig, og det morer mig at se Degnen give
dem en Næse og lære dem at blive paa Maatten. Det er jo dumt
at forlange, at han skal standse disse Forslag, naar Behandlingen
er i fuld Gang. De kunde jo have talt om deres Commission i Tide,
allerede for Aar siden. Og skal vi have Menighedsraad, hvad jeg
10 synes, vi gerne kunde undvære, - saa skal der *betroes dem noget*,
ellers bliver det hele tomt. Men hvad er saa rimeligere, end at der
betroes dem Indflydelse paa Valg af Præst. Mig forekommer det
skammeligt, at Præsterne ikke under dem denne lille Smule Ind-
flydelse paa, hvem de skal have at høre paa og bruge.

15 Hvad mig selv angaar, saa har jeg det nogenledes, skønt jeg natur-
ligvis beholder Eftervirkninger af det Slag, jeg fik i Foraaret. Jeg har
nu en Capellan Terkildsen, som er et flinkt Menneske, hvem baade
jeg og Sognefolkene er godt fornøjet med. Jeg har hidtil i Almindel-
lighed kunnet selv prædike og undervise Confirmander. Capellanen
20 holder Skriftemaal, besørger Brudevielser og Begravelser samt ud-
fører Daab baade i Hjem og Kirke. Desuden har han begyndt at
holde Foredrag for Sognets Ungdom til almindelig Oplysning og
Oplivelse. Det er rart at have en saadan Hjælp ved Siden, som man
kan lade gaa i sit Sted, naar man er bange for, man ikke selv kan.
25 Men man har ham jo ikke for ingen Ting, og nogen Besvær er der jo
ogsaa ved at have en saadan hver Dag ved sit Bord og fuld af Spørgs-
maal i sin Stue. Men godt er det, at jeg har haft Held til at faa et saa
rart og jævnt Menneske.

Og lev saa vel min gamle Ven med venlig Lykønskning fra mig
30 og min Kone. Hils Din Hustru; Gud lade hende længe beholde Dig
ved sin Side.

Din gamle Ven

Otto Møller

35 Gylling 5 Decbr 1901

151. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Sneptrup 4-2-02

Gamle ven!

5

Nu er da det værste forbi for den gang, jeg mener den mørkeste tid med jul (en parallel til forårsrengøring) og indberetninger. Huset sat på den anden ende og så tal- og rubrikpilleri ere mig lige plag-agtige, det første dog det værste. Fra 1 Febr begynder livet at blive
10 menneskeligt igen, kun afbrudt af tiendeopkrævning; for beregning af tienden, hvilken jeg vilde anse for en større ulykke end at sidde nogle dage i tugthuset, kører jeg degnens korn hjem i høst.

Ja når der er tale om plager, må jeg dog ikke glemme den stadigste af dem alle, det væmmelige store landbrug, som jeg må trækkes
15 med, da ingen vil (eller kan) give en nogenlunde ordenlig forpagtningsafgift; det er en velfærdssag at få noget ud af det, men min første opgave må være ikke at blive ruineret deraf, hvilket grumme let kunde lade sig gøre. En ottefolds gård som denne giver under de
20 nuværende skatter og folkeløn intet nævneværdigt overskud udover en del føde; der kan ikke være tale om sammenligning f.eks. med Din prestegård, der vist magelig giver det dobbelte eller større antal fold. Menigheden er og bliver skidt og det er ikke alene min skyld.

Dog har jeg også goder, først konen, som netop idag fylder 38 år, hun er kun 32 år yngre end jeg; dernæst god helbred, så at jeg ikke
25 blot formår, men også kan finde fornøjelse i at køre i kjelk med ungerne på bakkerne. Jeg ved ellers ikke, om fornøjelsen ved børnene er meget større end udgiften, den daglige uro og ansvaret for dem; der er ikke tale om, at jeg kan anvende stort på deres undervisning eller på at "holde dem frem". Så er egnen smuk og boligen god.
30 Det er alt.

Jeg er ved at reformere min håndskrift og gøre halerne på bogstaverne kortere, men det er ikke altid let at huske på det. Noget lettere er det at forandre min prædikemåde i retning af koncentration, da jeg for meget har villet prædike over hele teksten; det
35 er den katolsk-lutherske uskik med lange tvungne tekster, der har bragt mig ind på denne vej, som volder at man kommer ind på eller berører for mange ting. Mine skriftetaler ere bedre, der vælger jeg en kort tekst, og ekstempererer over, men som regel ekstemperere sine prædikener synes mig utilbørligt, om de så blev nok så gode; man *skal* dog gøre sig nogen umage, om der end kommer

for lidt ud deraf - selv om dette ræsonnement ser besynderligt ud.

En læge i Skanderborg er optrådt med lange smører i Skdbg Avis som Unitar eller snarere Rationalist. Da jeg fandt at andre
5 prester på hyppig gejstlig vis stode med hatten i hånden for de halve og hele fritænkere, holdt jeg et møde i Skanderborg imod ham uden at lægge fingrene imellem, hvorfor han i avisen angreb mig voldsomt, hvilket jeg besvarede, med den tilføjelse, at jeg ikke mere vilde indlade mig i avisfejde med ham, men om fornødent skulde
10 holde flere møder (uden diskussion) imod ham. Det mener jeg svider mere. Det gør for det store publikum ingen gavn, da dette nyder det som et slagsmål og i at der udtales forskellige anskuelser, finder en bestyrkelse for sin tænkemåde, at alle disse sager ere tvivlsomme; men det er til glæde for de troende og de ærlige tvivlere, at der
15 påvises, at vantroen er sludder og løgn; er den ikke det, var det bedre at tilstå det rentud og ikke lefle med bibelkritik og andet skidt - således som så mange gøre. Angrebene på kristentroen komme fra Tydskland og Frankrig, forsvarerne fra England og N.Amerika.

Jeg har ikke stor interesse for de kirkelige forfatningsspørgsmål,
20 da jeg ikke venter at folkekirken får nogen ubegrænset levetid. Gennemføres forslagene som de ere forelagte, vil det sige sprængning, da flertallet næsten overalt vil have en halvtyrk (som mener at kristendom kun er Gud-Fader-Tro, eller det hvorom kristne ere enige med Jøder og Muhamedanere), og der nu mange steder ere
25 mindretal, som ikke ville finde sig heri, men hellere overlade folkekirken til halvtyrkerne - jeg fandt på navnet i dette øjeblik og synes, at det er ikke ilde.

Jeg har ellers tænkt på, at det jo vel er sandsynligt, at vi ikke få hinanden at se ret mange gange endnu, hvorfor det ikke er urime-
30 ligt, at jeg kommer til Gylling en gang i foråret, når landeplagen (driftens tid) er forbi, lidt før eller efter Pinse. Muligvis kunde Emmy og de to ældste børn også blive tiltaklede til at rejse, hvis I vilde have dem en nat over.

Du må stå Dig godt med bispen, siden Du er blevet både ridder
35 og dbm. At det er påskønnelse af Dit forfatterarbejde, kan jeg ikke ret vel antage; det er snarest til tak for, at Du afholder Dig fra alt, som kunde kaldes agitation, møder, bladartikler og lign. skønt Du kan både tale og skrive, og ikke i nogen måde viser ham, hvor lidt estime han rettelig kan gøre fordring på, hvilket det er rimeligt at han påskønner med tak. Det sidste år har jo været hårdt for ham,

men han er ikke af dem, hvem sligt går mest til hjerte, så han holder nok dertil. Her skulle vi have ny provst, den afgåede var flink.

Du skal have tak for at Du mindedes min 70 årsdag; jeg fik to gange, da det nogle steder havde stået, at det var 27 Dec. K. Deichmann er et år yngre, men meget plaget af Astma, så det undertiden har knebet for ham at gå ud; jeg kender ingen, der mindre end han sparer sig selv, når det gælder Guds rige. Bedste hilsen fra os begge til Dig og husfrue.

10

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

152. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

15

[21/4-1902]

Gamle Ven.

Tak for Dit sidste Brev med Vidnesbyrd om, at Du holder fast ved vort gamle Venskab og endogsaa tænker paa endnu engang at bringe det Offer at ulejlige Dig ind til mig. Dette Besøg ser jeg hen til med Glæde, og vi skal, hvis da ikke uforudsete Ting komme i Vejen, nok kunne huse Eder allesammen, selv om Du tog hele Din Gaards menneskelige Besætning med Dig; Kone og Børn er altid velkomne. Saa vente vi nu altsaa paa en gunstig Tid til denne Festlighed, og bedst var det jo, om der til den Tid var lidt grønt kommet frem. Hidtil er der ikke her ringeste Spire at se, idet vi stadigt har den tørre, kolde Østenvind. Jeg længes saa svært efter Mildhed, saa jeg kunde begynde at komme lidt ud; thi siden først i Oktober har jeg bogstavelig ikke været udenfor Døren, undtagen naar jeg om Søndagen lister mig om i Kirken. Det var paa denne Tid at jeg ifjor laa saa meget syg, og jeg har ogsaa haft Mindelser deraf i den sidste Maanedstid.

Foraaret er den trangeste Tid for mig, thi da mærker jeg rigtigt, hvormeget der er sat til i den kolde Vinter. Men jeg har dog hidtil i Almindelighed kunnet prædike hver Søndag, og ønsker jeg at være fri, saa har jeg jo Capellanen, som er fredelig og tjenstvillig. Ubetinget glade ved at have en saadan i Huset er vi jo ikke; der kan altid komme Lejligheder, hvor han er noget i Vejen. Og hvert Menneske har jo sine Manerer og Særheder, som vi gamle har mindre let ved at

fordrage og forlige os med. Men naar vi skal have et saadant Huskors, saa fik vi vist vanskeligt et mere læmpeligt. Jeg læser af og til om Aftenen noget med ham i N.T., og saa synes jeg bedst om ham; mindst derimod, naar han med alt sit Vrøvl falder ind i vor daglige
5 Samtale ved Maaltiderne. Og saa er han Venstremand i det mindste i sine egne Indbildninger, nærmest "moderat Venstre", og det synes mig at være det mest pjaltede af det hele. Men jeg er ellers glad ved ham og har god Hjælp af ham, idet jeg lægger Begravelser, Vielser, alle Udenomsforretninger, Skoleeksaminer osv. over paa
10 ham, og han tager det med stor Taalmodighed.

Du skrev til mig sidst, at Deichmann led af Asthma; det førte til, at jeg skrev til ham for at raade ham til at bruge det Pulver, der saa ofte lindrer mig. Jeg fik saa et Brev fra ham, som gjorde et meget vemodigt Indtryk paa mig. Jeg vidste ikke, at hans Kone
15 var død, og han sidder saa ene og forladt den gamle Fyr. Han er et godt Menneske, som man kunde ønske at opmuntre og trøste; men jeg er ude af Stand til det, som jeg sidder i det. Der var i hans Ungdomstid noget plumpt og snævert ved ham; men det er vist ganske slidt af under Tjenesten, han har ladet sig bruge til.

Vi har i denne Tid været fulde af Forargelse over de Kunster, som de europæiske Professorer har gjort paa at faa Niels Kjeldsen gjort til en almindelig flygtende Dansker og Grev Lüttichau til en Ridder uden Frygt og Dadel. Det er dog en uforklarlig Lyst, som den Slags vanskabte Mennesker har til at faa alt dansk gjort til Elendighed; det kan efter deres Mening ikke gaa an, at vi beholdt noget-
25 somhelst tilbage, som vi kan se paa med lidt Trøst. Atter og atter prøves der paa at faa Skylden lagt over paa os selv for, at vi har mistet Sønderjylland; det skal se ud som Sanddruhed og Ydmyghed, mens det i Virkeligheden er Jammerlighed og ussel Kryberi for det
30 store Kejserrige.

En Historie af temmelig lignende Art er det tvungne Købmandskab om de vestindiske Øer; der er noget raadent ved det, som vi har ondt ved at være bekendt. Den ideale Regering, vi nu endelig har faaet, synes i mine Øjne den holdningsløseste og evneløseste,
35 som vi nogen Tid har haft. Vort Folkething er under al Kritik; jeg kan ikke tro, at noget andet Land med en Forfatning sidder saa trøstesløst i det, som vi gør; jeg synes, at Folket dog ikke er saa ringe som dets Repræsentation og Styrelse: men vi er jo afmægtige til at ryste det af os. Vi er i Hænderne paa en Hær af Snyltere, som man af og til ser det være Tilfældet med gamle Individider.

Paa alle Sider er Socialister og ugudelige Radikalere fuldt færdige til at spille Bold med os. Jeg tænker saa lidt som muligt paa det for dog at have Fred til at varetage det, som vigtigere er.

Menighedsraadene faa vi vel ikke den Gang, som vel godt nok er, og der sker vist i det hele grumme lidt under dette Regimente.

Og lev saa vel og vær venligt hilset i Haab om, at vi skal ses endnu engang.

Din gl. Ven
Otto Møller

10

Gylling 21/4 1902

153. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

15

[22/5-1902]

Kære Br.

For Sikkerheds Skyld vil jeg meddele, at min Kone formodentlig vil være bortrejst 24-29 Maj, og at I derfor, hvis I ellers staa i Begreb med at gæste os, helst ikke maatte vælge disse nævnte Dage. Forresten er Tilstanden her nogenlunde taalelig, men koldt er det vedblivende, og jeg har endnu ikke vovet at gaa ud. Men Sommeren maa vel komme og I med den.

25

Din heng.
Otto M.

G. 22/5 1902

30

154. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Sneptrup 4 Juni 02

Kære Møller!

35

Forudsat at vi ikke få afbud fra Eder eller noget uforudset indtræffer for os, håbe vi at komme til Gylling førstk. tirsd. 10 ds. henad kl 6-7 e.m., d.v.s. mand, kone, datter (Ellen 12 1/4 år), søn (Olaf 10 6/7 år), og blive til torsdag efter middag.

Indkvarteringen kan ordnes ganske efter lejlighed, da børnene

have ligget i samme kammer indtil for nylig.

Det vilde være børnene en stor svir, om der kunde fås en tøs til at gå med dem omkring i byn f.eks. om formiddagen og til havet om eftermiddagen, da de hverken have set en større landsby eller havet fra åben strand. Vi voksne vare jo så fri for at underholde dem.

Din J. S. Deichmann Branth

10

155. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Snetrup 14 Okt 02

Gamle ven!

15

Endelig sender jeg Dig lånet med tak tilbage, og kunde for længst have gjort det, men ventede på at kunne medsende en pjece eller længere bladartikel om socialistisk voldsomhed og had til alt hvad der hedder religion. Det bliver til en bladartikel i Horsens Avis, hvor Du vel får det at se. Jeg tilfredsstiller der min trang til at give den fejge og svage modstand mod socialismen på hovedet.

Benzons bog om det kristne håb er god nok, men han går med apokatastasis i baglommen, hvilket jo i grunden er at ophæve forskellen mellem godt og ondt. Bogen om Island læste jeg med særlig fornøjelse og lærte en del af. Det betydeligste er naturligvis Schrøders bog om Grundtvig, det mest objektive og historiske jeg har læst om ham, måske også (Grundtvigs) tågede stortalenhed med det idelige: jeg, jeg, jeg. Jeg antager at Schr. ikke har kunnet se denne skavank ved Gr's stil; ellers havde han let kunnet undgå at lade den træde frem. Af Harnacks bog har jeg intet lært; hans rationalisme er lige så flad, men mindre honnet end den gamle.

"Nu er det høst", som en af sangene i Frithiofs saga begynder, den sørgmodigste årstid, men hvilken melankolske mennesker derfor føle sig mest i sympati. Et par gange i mine yngre dage, når mismodets skyer rugede tungest over mig, har jeg syntes at forårets lys og liv næsten ikke var til at udholde. Du synes, så vidt jeg forstår, at føle Din legemlige tilstands tilbagegang mest om foråret; det er jo nok til at forstå, men det var dog bedre som den bløde Bojsen skrev om hvert forår i Budstikken, at han elskede foråret højere for hvert år. Vinteren er mig ubetinget den værste

tid, ikke vide, om man kan komme til kirkerne om søndagen og tale til de få mennesker, der møder. Her er fuld åndelig vinter til enhver årstid, det nytter sandelig ikke at klappe dem.

En sygeplejerske, fhv. frelser-lieutenant, som vi have fået mest ved Emmys energi, ytrede nylig til en "som-folk-er-flest": "nu har presten i tyve år sagt Eder sandheden, og jeg ved nok, at I ere hårde, men jeg troede ikke, at I vare sådanne dyr som du", og lavede sig til at gå fra huset, hvor hun plejede den dødssyge kone; det gjorde dog bæstet mygt. Dog vil jeg hellere at de skal sige om mig hvad de siger, end som om Rørdam, at "han er en yndig prest"; han kan jo endelig ikke gøres fuldt ansvarlig for hvad et pjattet menneske siger om ham. Der er stærk spænding mellem ham og sognepresten i anledning af at skaffe sygeplejerske; muligt at Rørdam har mere at beklage sig over end denne, men Rørdams opfattelse er næppe ganske retfærdig og allermindst så overlegen, som sligt kævl, om hvem der skal være første hane i kurven, bør tages mellem prester - men ikke mine ord igen, bland ikke mig ind i dette jammerlige kævl, men forman: "forliger jer I skabhalse". Såvidt jeg har hørt foretrække de fleste Rørdam som prædikant for pastor Møller (presten i Katrup).

Her leve vi iøvrigt som sædvanligt; det er på en måde heldigt, at min ældste søn, hvem Du så, ikke er videre anlagt for bogen, da der ikke er tale om, at mine indtægter kunde tillade at han studerede, med mindre jeg vilde tigge eller slå plader, f.eks. lade være at betale gæld, hvilket jo er den lempeligste form af snyderi. Drengen er i særlig grad retsindig og agtværdig (sit *venia verbo*) samt har et hurtigt praktisk blik. Vi have fået en ny lærerinde fra 1 Sept, lægedatter fra Kbhvn ligesom den forrige, men uddannet hos frk. Lang i Silkeborg, dygtig og vakker.

I kristeligt Dagbl. hvilket Du jo næppe ser, gås der nu løs på hvad der kaldes bibelkritik, men er forkastelse af kristendommens forhistorie. Jeg er fuldkommen enig deri, det er ikke andet end tynd rationalisme under et falsk flag. Jeg hørte nylig af prof. Vald. Schmidt, at på en nylig afholdt orientalist-kongres i Hamborg vare bibelkritikerne noget mindre kjephøje end før. Jeg har næppe truffet nogen af en så forunderlig ydmyg beskedenhed som Vald. Schmidt, men derfor er han ikke blevet til mere end han er. Kender Du "W. Møllers historisk-kritiske betænkninger mod den Graf-

Wellhausenske hypotese". Kbhvn 1901? Roligt og knusende.
Hilsen og tak for sidst fra alle vedkommende til Dig og hustru.

Din hengivne J. S. Deichmann Branth

5

[I brevet's margin]: Jeg glæder mig ved at være (væsenlig) færdig med likener, og hvad jeg ellers har at tale om. Jeg læser Gl T., helst historiske bøger og mindst salmer. Lyrisk poesi må tages i små doser.

10

156. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Snetrup 29/12-02

15 Gamle ven!

Når jeg nu ønsker Dig glædelig jul og nyt år først, som det sig hør og bør, så vil jeg straks bekende, at den neden stående ønskeliste på bøger eller afhandlinger til låns er mit hovedmotiv til at skrive:

20

Balling, en sommer i Amerika

Feilberg, H. F., om Nordboernes jul, så vidt erindres stod den for et godt årstid siden i Moltesens tidsskrift (Dansk tids.)

Koch, socialismen som religion, i oktbrhft af socialt tidsskr.

den sidste nærmest i anledning af at jeg i Horsens Avis og Kristl
25 Dagbl. har berørt det samme. Det er temmelig almindl at kalde

socialismen en ny religion, idet man så ved religion forstår det, der sættes mest pris på, f.e. penge eller andet, men det bliver nok rigtigst at lade ordet religion beholde den en gang vedtagne betydning af et forhold til overnaturlige personlige magter; det er ingen god

30 sprogforbedring f.eks at kalde en hest for en ko. Samme Koch er mat i sokkerne, lefler med socialisme og "bibelkritik" (bibelforkastelse) og lignende djævelsk væsen.

Du undrede Dig muligvis over, at jeg glemte at sige min mening om den lånte og tilbage sendte bog af Harnack; det var nærmest
35 fordi jeg ikke fandt dette opkog på rationalismen mærkeligt i nogen måde. Ny-rationalismen er blot en svagere te på rationalismens gamle blade.

Må jeg advare Dig mod at fæste ubetinget tillid til den bette Rørdams beretninger om mig; han vil så mænd ikke selv berette noget forkert, men han bliver tudet ørerne fulde af sludder og for-

drejelser af en person, som består af stadige indfald, og som ikke kan opfatte noget rigtigt; hun havde f.eks givet den skrøne ud, at Du skulde have rådet Rørdam til at søge afsked, eftersom hans sogneprest, Møller i Katrup, havde behandlet ham. Pjat, pjatterat, 5 pjat, pjadderen, pjat, og Rørdam kan ikke stå for det, eller afvise det en gang for alle. Du kan nu sige, at Du har to kapellaner til at fylde Dine ører med spørgsmål.

Vi lever for resten vel, og have været forskånede for selskaber - som vel er. En dag, jeg var temmelig forkølet, sagde jeg til Emmy, 10 at man kunde jo næsten blive rask af at sidde sådan roligt hjemme. Børnene er naturligvis på tæerne og erklære juleaften for den bedste dag i året, den næstbedste er høstgilde, og den tredie er deres egen fødselsdag. Emmy melder stolt, at igår fik hun 8 æg ind og idag 16. Hønsene holde en pæn jul. Bedste hilsen til Dig og husfrue.

15

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

Deichmann har det ikke godt, men vil ikke give sig; han troer ikke 20 at han lever længe.

157. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

25

[2/1-1903]

Gamle Ven.

Hermed sender jeg Dig efter Dit ønske 1) Ballings Amerikarejse 2) Fejlbergs Afhandl. om Jul. Kochs Stykke om Socialismen kender 30 jeg ikke, da jeg ikke holder det anførte Tidsskrift. Og dernæst ønsker jeg Dig et glædeligt nyt Aar fremfor alt med Fred og Velsignelse i Dit Hjem. Det er jo det borgerlige Aar, vi har omskiftet, og af dette Aars Goder sætter jeg Hjemmets højest. Jo ældre jeg bliver, desto mindre bryder jeg mig om, hvordan det gaar udenom mig; 35 og voré politiske Forhold ere ogsaa saa usmagelige for mig, som de omtrent kan være, naar vi da ikke skal have rent Anarki.

Det gamle Aar bragte mig forresten en meget ubehagelig Overraskelse, idet omtrent det halve af vor store Lade blæste om lige til Grunden i Juleorkanen; det bliver mig en ubehagelig og temmelig dyr Historie at faa det rejst igen, da nok selv de sværeste Bjælker

er brækkede, endsige da alt det mindre Tømmer. Men der kunde jo være sket det, som værre var, saa vi maa sige, at vi for saa vidt slap naadigt. Men der tales dog om, at det bliver et Smæk for 1000 kr.

5 Jeg har i denne Tid læst en Bog af Alfr. Ipsen: "Georg Brandes, en Bog om Ret og Uret", og jeg finder, at det er en god Bog. Jeg frygtede for, at det skulde være et Forsvar for Brandes' Ugerninger og alt det grimme Tøj, der er fulgt med ham; men det synes mig at være en retfærdig Opgørelse, hvor der ikke lægges Fingre imellem.
 10 Den er imidlertid ikke færdig, men skal afsluttes med en tredie Del. Af hel anden Art er Gustav Jensen: "Tanker og Opgaver". Han er den, jeg synes bedst om af norske theol. Forfattere, og jeg kan ikke tro andet, end at alle, hvad Retning de saa end høre til, maa synes godt om en saa gennemdannet, billigtænkende og overlegene Mand. J. P. Bangs: "Kristendommens Væsen" er efter min
 15 Forstand ogsaa en dygtig Bog; men da den er afgjort Grundtvigsk, kan den jo vist ikke tiltale Dig. Derimod vilde Du formodentlig mere Dig, ligesom jeg har gjort, over Morten Eskesens Bog om Bjørnson. Den er latterlig, men det er næsten Synd at le ad den,
 20 fordi den alligevel er af en ærlig og alvorlig Mand.

Ja, jeg har jo mit Arbejde med de to Kapellaner, Du nævner; thi de kan spørge om meget mere, end en gammel Sognepræst kan svare paa. Det er ingen ublandet Fornøjelse at holde Kapellan, men jeg kan ikke undvære ham; i denne Uge er han forresten bortrejst
 25 til sit Hjem, saa jeg maa klare Sagerne selv.

Knud Deichmann sidder jo noget trangt og forknyt i det; jeg havde et Brev fra ham lige op til Jul. Man skulde synes, at han var bedst tjent med at søge sin Afsked, eller tage Kapellan, hvad han jo har Raad til. Men han vil jo vist stive sig, saalænge han kan.

30 Mit Helbred er kun lige til - denne Vinter, og der kommer stedse ny Besværligheder til; men det kan ikke nytte at klage. Vi har faaet en ny Læge her, der er Katholik; han fører en Del Vrøvl med mig om sin Pave. Fra min Kone skal jeg sige, at hendes Høns ogsaa "verper" flinkt i denne Tid. Og saa være Du og Dine venligt hilset
 35 fra os ved

Din gml Ven
 Otto Møller

Gylling 2 Jan. 1903

158. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Sneprtrup 11 Maj 03

Kjære ven!

5

Jeg havde troet, at jeg ikke stod i brevgæld til Dig, men opdager nu, at det er tilfældet ved at jeg har ladet Dit brev ligge i en af de to med tak tilbagefølgende bøger, som det også skyldes forskellige omstændigheder, at de ikke ere sendte tilbage med tak for
10 lån. Ballings bog om Amerika er en god bog, da man kan lære noget af den, Harnacks bog, som jeg før har havt tillåns fra Dig, er en skidt bog, da man intet kan lære af den, eller ikke kan lære andet end skidt.

Så bringer jeg min bedste tak for den tilsendte "Død og evigt
15 liv", som Du på grund af den i det følgende beskrevne tilstand i huset, nok vil tilgive mig, at jeg ikke allerede har taget fat på. Artiklerne om "Dække over synden" have jo forsoningslæren for øje, som jeg er fuldt enig i trænger til afløsning efter århundreders god tjeneste; jeg antager at det vilde være bedst at gå til Hebræerbrevet
20 med ofringerne som udgangspunkt, NB således at ofret betragtes som det det er fra først af (Kains og Abels offer, samt det hedenske offer i almindelighed), nemlig som en gave til Gud, ved hvilken slagtingen ikke er hovedsag. At Jesus ikke godt kunde være absolut enestående med en sædvanlig oprindelse, synes mig klart nok, og de
25 som tillægge ham en sædvanlig oprindelse, negte jo også gerne, at han er absolut ene stående. Jeg for min del har aldrig efterkommet opfordringerne til at "tage ind i sin bøn" dette eller hint, lige så lidt som jeg efterkommer anmodninger om at anbefale mig ubekendte skikkelige personer, da jeg ikke kan fungere som helgen.
30 Man har naturligvis lov til at bede om alt, der ikke er synd, ligesom børn har lov til at bede deres forældre om alt hvad de vil.

Så var det om tilstanden her i huset. Du ved måske, at vi har været mærkeligt forskånede for sygdom hidtil. Omkring 1 Febr fik Emmy en slem bronchitis (slim på lungen) med en grim hoste,
35 og det var ikke frit for at den ene lungespids var lidt angrebet, men det blev heldigvis taget i tide og er nu næsten helt forsvundet. Vel har tuberkulose taget hendes 5 ældre sødskende, men over de halve mennesker (jeg også) har uden gæne ødelagte pletter i lungerne, fordi tuberkler har havt fat på dem, men er standsede. Midt i forrige måned fik vor lærerinde (20 år) Skarlagensfeber, og nu ligger

hun og de tre mellemste af børnene (Olaf, Inger og Herluf) med en sygeplejerske i tre værelser af en sidelænge; sygdommen synes iøvrigt at forløbe mildt og normalt, men den er djævelsk lumsk, børnene ere svært tilpas. - Jeg har havt leddegigt i den ene fod, så at jeg ikke kunde støtte på den Påskemorgen, men prædikede dog, skønt med besvær. Idag for otte dage siden lå min forkarl af en byld i halsen og min andenkarl i Skanderborg efter et knivstik i hovedet; begge er nu så vidt raske.

Jeg tror, at jeg har havt for gode tanker om den lille Rørdam, om hvem en mand sagde mig, at det var et held for ham, at han ikke kom til Katrup, da han fra mange sider vilde være blevet modtaget med stærk uvillie. Han skal være slemt vigtig og blæret - hvad jeg ikke har set og Du vist heller ikke - men han har havt held med sig 1) fordi han er sin faders søn og 2) fordi han har vundet noget bifald, og så bliver han vist animeret af en energisk og forfængelig kone. Holdningsløs er han; en anden mand med god opfattelse har hørt ham prædike både om at dødsangstens råb til Gud om frelse kun er et tomt nødråb, og om at når et menneske i døden kun sukker til Gud, så går han ind i himlen. Men folk vil nu egenlig også have, at presten skal lære begge dele, det første til gavnlig skræk og det sidste til beroligelse for at de ikke skal blive alt for bange.

Bispe-Rørdam ses desværre ofte i stillingen med halen mellem benene, således lige overfor erkedegnen fra Stadil, og i sagen om alterbægret, hvilken han gruelig gerne vilde have slået ned og bad offentlig om ikke at røre ved, da han havde skrevet til sundhedskollegiet - som om det var en grund til at tie stille. Han har da også fortiet resultatet, men det vil ikke blive derved.

Ja hele kirkestillingen er ikke lystelig. I sig selv finder jeg det naturligt nok, at der er et "kirkenævn", "menighedsråd", eller hvad man vil kalde det. Men så må presten finde på noget at lægge for, dyrene må absolut fodres, ellers forgriber de sig på det, de burde holde sig fra, angriber presten, eller lignende. Prestevalg er en vederstyggelighed; i det mest demokratiske større protestantiske (jeg holder mere af at sige evangeliske) kirkesamfund, Metodisternes, er der aldrig tanke om at menigheden udtaler noget ønske om at få en bestemt prest, men han beskikkes af den centrale styrelse. Som menighedsmedlem foretrækker jeg en frikirke, men som prest, nej tak. Men ifald Socialister og Fritænkere skal råde for kirken, således som det faktisk er ved at blive tilfældet under den nuværende

ynkelige styrelse, som er blottet for al modstandsdygtighed, ja så er der intet at gøre andet end en frikirke; fordelene derved er væsentlig at blive fri for dem, som intet vil ofre frivillig, om end jeg godt ved, hvor trang stillingen vilde blive. Den nærmeste og største arving efter folkekirken bliver den indre mission med sin offervillighed og sine 400 forsamlingshuse. Det middelmådige flertal vil intet ofre, men venter at deres børn bliver døbt gratis - nå, vi få nok ikke noget at se af dette, men bliver det ved som nu, holder det ikke mange år. Med hilsen til Dig og hustru fra os begge.

10

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

Du har da vel ikke Heuchs bog "mod strømmen" med dens fortsættelse, som jeg gerne gad se. Han er en mand og ikke et jamen. Jeg holder et svensk apologetisk tidsskrift "Facklan", som jeg har megen fornøjelse af.

20 159. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Snetrup 16 Juli 03

Kære ven!

25 Må jeg tilmelde Dig, at vi nu have nået det halve dusin børn, idet min kone kom ned eller op med en pige sidste fredag. Det er jo så meget godt og gik meget godt, medens jeg dog også nok kan finde, at der var anledning til at give det råd, som jeg fik, at kalde hende "Basta". Det skal hun dog ikke komme til at hedde, men Ruth. Kommer jeg til at lære lige så meget af hende, som af hendes nærmeste forængerske (Esther, 3 år), så vil det hjælpe.

30 Samme Esther er både efter mine venners og uvenners mening et meget indtagende barn, men derfor kan det jo nok ske, at noget går hende imod; vi søge da som oftest at trøste hende med den dårlige trøst: "Du er jo en sød lille pige", men hun er klogere og siger undertiden: "nej jeg er slem", hvilket beviser, at det er løgn, når der skræles op om at børn ikke kan have syndserkendelse, doktrinær løgn, da syndserkendelse afhænger af forskellen mellem godt og ondt, og den forskel melder sig, så snart barnet ved lidt om hvad det må og hvad det ikke må. Det andet jeg har lært af hende, er i anledning

af hvad jeg har tænkt på angående Jesu syndfri udvikling. Når børn altid døje så meget både med at lære at tale og lære at læse, så er det jo fordi de glemme hvad de har hørt og læst, og glemsomhed er jo *væsenlig* (ikke udelukkende) en følge af at man ikke bryder sig
 5 nok om at huske; men nu taler samme Esther påfaldende korrekt, og det fordi hun gør sig kendelig umage derfor, altså har børn i det hele en mulighed til at gøre dette. -

Jeg skylder Dig meddelelse om mit indtryk af Din bog om død og evigt liv og vil da takke ikke blot for bogen, men for indholdet,
 10 naturligvis med enkelte mindre væsentlige forbehold. Det synes, at Du ikke har vidst - eller ænset - at den så kaldte Babyloniske Syndefalds-historie (hvis lighed med den bibelske er langt ringere end den udgives for) intet har om døden som syndens straf, skønt denne kendsgerning passer godt ind i Din tankegang. Teologerne ved i det
 15 hele for lidt om dette: Bibel-Babel-Fabel, og derfor går de med en skidt samvittighed og mener, at det i grunden nok er rigtigt. Enhver må jo dog kunne indse, at vantroen er *nødt* til at forklare både Gl og N.T som en naturlig udvikling, og at der er ingen grund til forundring over, at den prøver på alle måder at påvise at både jødedom
 20 og kristendom ikke er originale, men Myther opståede ad naturlig vej. Jeg bliver altid skuffet ved at henvende mig til prester om Guds riges anliggender. Valdemar Schmidt, hvem jeg traf sidste efterår, da han kom fra Orientalistkongres i Hamborg, og fik en del at vide af om tilstanden, sagde det samme. Et svensk apologetisk tidsskrift
 25 "Facklan" har vanskeligt ved at bære sig. Nylig talte jeg derom på et prestekonvent i Aarhus og fandt interessen yderlig passiv; forevisning af et blad af bibelkritikernes bibel "Harlekinbiblen" med "kilderne" trykt med forskellige farver, vakte en minimal interesse. Jeg har skrevet derom i "Kristl. Dagblad" og andensteds,
 30 men ikke fået nogen tak derfor.

Så blev altså den bette Rørdam seminarieførstander, uagtet han dog vist er en ubetydelighed; enten det nu er Stadils datter, som går på seminariet i Gedved, hvor R. har timer, som har anbefalet ham, eller bispe-Rørdams velvillighed mod Stadil, der skal belønnes.

35 Vor skarlagensfeber-historie er nu vel endt og gik kun ud over pungen og børnenes undervisning. Emmy har ikke været i kirke, siden hun blev syg i vinter, men har trolig læst Dine prædikener. Forleden talte hun til mig om en, der hed "livs-omvendelse", som hun ikke syntes ret om. Da jeg havde læst den, sagde jeg: "det skal Du ikke bryde Dig om; god vin kan godt have en gal etikette;

prædikenen handler om helliggørelse”.

Du er jo stærk i at drage analogier fra den naturlige fødsel: Når et foster skal fødes, må det *vende* rigtigt (omvendelse); det er betingelsen for at komme til verden. Således må *vi* (af naturen eller ved en viljesakt) vende os den rette vej, så lader Gud os optages i sit rige (genfødsel). Omvendelse er vor gerning, genfødselen er Guds, helliggørelsen er Guds samarbejde med os. Ordo salutis er ikke så vanskelig, som man lader. Omvendelse og især genfødsel ere kortere tids værk, helliggørelsen hele livets. Hils hustru og søn.

10

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

[Seddel vedlagt brevet]: Hoslagte kan Du måske finde Dig i at gennemløbe de tre første sider af. Arbejdet har bestået i at gennemgå og bestemme det meget store materiale; at skrive det har været en ringe ting. Det bliver formodenlig mit sidste lidt større arbejde med Likener, da jeg nu har gennemgået, leveret fortegnelse over udbredelse af, og tildels beskrevet *alt* hvad der er samlet af mig og andre af likener, mest mikroskopisk undersøgt, fra Danmark, Grønland, Færøerne og Island, samt meget fra Canada.

Det ser jo ud som meget, og er i virkeligheden også noget. Fra de botaniske levebrødsmænds side går bestræbelsen i det hele ud på at exploitere og ikke at fetere eller honorere fagmænd udenfor. Du må godt give eksplr bort, men f.eks Jeppe kender ikke mere til likener end Du.

160. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

30

[21/3-1904]

Kære Branth.

Der er gaaet mange Dage, siden jeg sidst hørte fra Dig, og rimeligt endnu flere, siden jeg sidst lod høre fra mig. Jeg kan ikke overkomme ret meget, og dertil kommer, at vi i den senere Tid ikke har haft det, som vi helst vilde.

Min Søn Erik kom hjem til Jul efter at have været stærkt optaget af at skrive historiske Eksamensopgaver, hvortil de har 6 Uger. Han var ikke rask og havde ikke været det i hele denne Tid, da han

havde dette anstrængende Arbejde; og da han blev undersøgt af Lægen, viste det sig, at han havde en slem Nyrebetændelse, hvoraf han nu har ligget i 3 Maaneder væsentlig paa Melkediet. Nu er han begyndt at komme et Par Timer op om Dagen og faar noget bedre
5 Kost, men Daarligheden er ikke hævet, og det kan maaske have lange Udsigter, om den da i det hele ganske vil forsvinde. Det har jo været en noget trykket Tid for os, idet han jo har ondt ved at holde Modet oppe under denne Afbrydelse af hans Forberedelse til Eksamen. Han har maaske endda baaret det med mere Taalmodig-
10 hed end vi gamle; men en noget streng Vinter har det været for os. Vi sætte nu vort Haab til, hvad den kommende Sommer vil kunne virke.

Jeg holder det gaaende endnu med at prædike om Søndagen, men har ellers haft Bryderi nok med at overkomme dette uvante
15 Arbejde med at faa dette Menighedsraad bragt til Verden. Det er et farligt Staahej, der gøres for saa lidt, og det kedeligste ved det er, at jeg venter mig slet ikke noget ud af det hele, i hvert Fald da ikke i min Levetid. Men maaske det ligger i, at jeg er for gammel og stiv i alle Lemmer til at kunne komme med i disse ny Vendinger.

20 Lignende nyt Vrøvl skabe de ny Skattelove, der jo sigter paa at aarelade Folk af mine Kaar ganske artigt. Jeg kan naturligvis nok gøre Rede for, hvad Indtægt jeg selv har; men det ærgerlige er saa at se paa, hvordan det store Tal af de andre Sognebeboere smutte under Garnet, saa de ikke komme til at svare i Forhold til os andre.
25 Dog, det er jo maaske ogsaa Mening, at det er os, der skal plukkes, og det "betrængte Landbrug" fritages, mens jeg dagligt ser paa, hvordan det "betrængte Landbrug" muntrer sig i alle Retninger. Bønderne her er forresten temmelig misfornøjede med disse Skatte-
love fra deres egne Ministre.

30 Jeg har i disse Dage siddet og læst med ikke ringe Besvær en Bog af Oberst Conder: "Den første Bibel". Det skal være et Indlæg mod den tydske Bibelkritik, men jeg kan ikke se, at han har gjort stort ved de egentlige Angreb fra denne Side. Der er maaske et Par enkelte Ting, der kan have nogen Betydning; men det meste er kun
35 Formodninger hentede fra Kileskrift, som jeg frygter for, men ikke er synderlig sikker i at læse. Jeg kender ikke dertil, og af hans Skrift faar man nærmest det Indtryk, at det meste er usikre Gjætterier. Han mener, at Bibelen oprindeligt er skrevet paa Lertavler med Kileskrift, og at man deraf kan forklare mange Uoverensstemmelser i G.T., men saa er det mig uforstaaeligt, at man aldrig i Jødeland

har fundet Spor af saadanne Tavler, der skulde have været i Brug lige til Esras Tid. Det hele er meget dunkelt og smager af Gjættereri; og ogsaa han antager mange Omsætninger og Forvanskninger i Bibelens Tekst; saa man kommer med ham fra det ene Uføre i det
 5 Andet. Jeg er for gammel og for ukyndig til at kunne dømme i disse Sager.

Du slap da saa Rørdam i Gedved; han kom paa en høj Gren vist ikke ganske paa ret Maade; men efter hvad jeg hører, gaar det ham godt i Jelling; jeg havde frygtet for, at han ikke kunde magte de Forhold; men det lader til at gaa meget godt. Hvordan mon Du saa
 10 kommer til Rette med de ny Præster, der er kommen til Kattrup og Gedved. Jeg har det lykkeligvis godt med alle mine Naboer og har for saa vidt godt "dagligt Brød", som Luther kalder det.

Jeg sender en lille ubetydelig Piece, som jeg ikke havde udgivet, hvis jeg ikke for flere Aar siden havde givet Løfte derom til Kirkl.
 15 Samf af 98. Det er langt bedre at tie stille, naar man er kommen saa langt bag ud, som jeg nu er. Og jeg agter da heller ikke mere at blande mig ind i Tidens Forhandlinger. Der er en Læge Hindhede i Skanderborg, som holder Hus med Biskop Clausen; jeg synes,
 20 at Lægen har Ret.

Jeg holder med Russerne i Krigen i Østen og venter ogsaa, at de vil sejre. Og lev saa vel gamle Ven, Du og alle Dine.

Din gl. Ven
 Otto Møller

25

Gylling 21/3 04

161. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

30

Sneptrup 26-5-04

Gamle ven!

Ja Du har ret i at der er lidt længe imellem vi hører fra hinanden
 35 og det er jo ikke så rart, når man tænker på, at der vist en dag kommer et brev til en af os med melding om at den anden er gået bort. Du mener vel, at Du går først, men det er jo ganske uvist. Sidste efterår havde jeg den første egenlige sygdom siden jeg som 16 årig havde mæslinger. Det var en ikke ganske ufarlig betændelse i det ene ben, begyndelse til blodforgiftning (betændelse i lymfekårerne),

men jeg kom over det i et par uger. Så har jeg det meste af vinteren været plaget af ekzem, men det regner man jo ikke. Skulde det på den ene eller anden måde komme for vidt, vil jeg hellere søge afsked end holde kapellan. Mit landvæsen indbringer mig naturligvis ikke det, som det vilde indbringe den, der selv går over det, så jeg har en mistanke om, at når rente af driftskapital, 400 kr drages fra overskudet, kommer dette under 0, eller rettere kan ikke fuldt nå at dække værdien af de naturalier gården leverer familien, således at disse bliver helt netto. Gården er ikke god, 9-10 fold efter at den dårligste trediedel er udlagt til stadig græsning. Over min beskatning kan jeg ikke klage.

Menigheden er dårlig. De flestes begreber om kristendom er at de skikkelige bliver salige for deres skikkeligheds skyld og de uskikkelige for Guds barmhjertigheds skyld; det tillægges mig som den største grusomhed at jeg altid erklærer syndsforladelse for umulig uden omvendelse. En "afholdt" prest skal gøre det undertiden, men så igen undertiden, som lille Rørdam gjorde, sige, at når den sidste tanke sendes til Gud, så bliver alt godt. Så antager disse mennesker sig selv for Grundtvigianere, uagtet de ikke ved hvad kristendom er. "Grundtvigianernes" store flertal ved kirkevalgene består af blot Gudfader-troende venstremænd, det kan ingen nægte. Det bliver nok sådan i det kirkl. udvalg at de, hvis interesse er løsning af alt kirkeligt fastsat ("Grundtvigianerne", det store uægte flertal af disse naturligvis) og så de unævnelige, som fremfor alt vil beholde en folkekirke, hvor dybt den end nedværdiges til at tjene flertallet, vil holde sammen mod dem, som vil have en kirke med kristen tro og bekendelse.

Hvor er lic Bang en sølle fyr; i Monrads tid spillede han ikke sin bibelkritiske fløjte, og nu fortæller han Grundtvigianerne, at "Bibelkritiken" hvormed menes fornegtelse af Biblens historiske troværdighed forliges så fortrinligt med Grundtvigs lære. Mon bæstet virkelig troer, at Grundtvig vilde anse det for sandt og godt, at den bibelske urhistorie er filosofiske myther lånte fra hedenskabet, patriarkhistorien genealogiske og ethnografiske myther, og endelig tiden derefter indtil profeterne sagn med en smule historie. Jeg anser hele dette opstyr for intet at have med videnskab og sandhed at gøre, og det undrer mig at Du synes at mene, at Wellhausen bygger på fast grund (literær konstruktion) og Conder på løs (monumenter). Jeg vil nu ikke skrive mere herom; Du slipper lettere fra at læse hoslagte anmeldelse i Kr. Dagbl. enten Du billiger den

eller ikke. I hvem er det man har velbehag, enten i dem, som angriber biblens pålidelighed eller i dem, som forsvarer den? Jacobsen og Bang har åbenbart mest velbehag i angriberne, mere i troens fjender end i dens venner og derfor vil jeg ikke være ven med den slags folk.

Tak for Din lille bog, som er en god bog, om det end næppe er afgjort at Herren mener uretfærdige, når han taler om retfærdige, som ikke har omvendelse behov, fordi de allerede er vendte til Herren, således som Du synes at mene nederst s. 25.

Det kan gerne være, at jeg en gang gør et lille smut til Gylling ad jernvejen, dersom man ellers kan få togtiderne til at passe og min fod vil være skikkelig. Jeg har den mistænkt for at være en utro undersåt, der pønser på oprør, men nu generer det mig ikke at gå en milsvej eller mere.

I anledning af hvad Du skriver om Din søns tålmodighed, må jeg anføre at det i det hele forekommer mig at de unge og større børn bøje sig villigere under død og sygdom end de gamle.

Flertallet af menighedsråderne i O-T er begyndt med et voldsomt angreb på mig, sekonderet af den usle bisp, der er ringere end den ringeste; han er ikke andet end embedsmand.

Jeg kommer godt ud af det med mine naboprester, navnlig med provsten, som er min nærmeste nabo.

Jeg vilde også holde med Russerne, dersom de ikke opførte sig så nederdrægtigt og troløst mod Finnerne og koldblodigt svigtede Armenierne. Men ønske Japanerne sejr gør jeg ikke.

Jeg er alene hjemme, konen i Kbhvn, 5 børn hos min ”medsvoger” og nevø, fuldm. Bruun i Vejle. Hils Din kone og fortæl Din søn hvad jeg skrev om de unge - ifald Du synes.

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

162. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Sneprtrup 7 Jan 05

Kære gamle ven!

Det var nok i årets bedste tid med varme, roser og jordbær, at jeg besøgte Dig, lige det modsatte af den mørkeste og elendigste af alle

tider, om man også skaber sig nok så meget for at godtgøre at Julestjernen er bedre end Sommersolen. En anden sag bliver det jo at stjernerne ved Herrens fødsel skinnede på mere end græs og blade, nemlig på begyndelsen til det største af alt, et helligt menneskeliv, thi det er dog kernen af det hele, uagtet alle teologiske fiksfakserier og krumspring. Nu, Jul er forbi, som vel er, og mennesker er ved at blive ædru igen efter kvalmen. Vi har ellers haft en god Jul, ikke stort flere helligdage end nødvendigt, og til enhver tid passende tåleligt vejr (her inde i landet), og børnene hos min svoger (fuldm. H C Bruun i Vejle, søn af bibliotekar Chr Bruun, hvem Du vist har set hos mig i Kbhvn), gift med Emmys yngre søster, hvor de vist ret nyder livet.

Den ældste Ellen, som altid er slagfærdig, svarede mig en gang jeg udtalte min forundring over, at folk fandt dem artige og roste dem derfor, at det kom af at andre ikke så, hvordan de var hjemme. Hun har musikalsk anlæg og boglig lyst, skal formodenlig se at få præliminæreksamen, og dermed det ene af attributterne for nutidens ungdom; det andet er cykling. Olaf, hvem Du også har set, vilde være født landmand, dersom han var født pengemand; han holder ged, hvilken han selv passer, ligesom talløse kaniner og duer. No 3 Inger har lyst til husvæsen og har let ved at lære, ligesom no 4 Hørluf, der viser en ret tiltalende blanding af elskværdighed og beregning. Om no 5 og 6, Esther og Ruth, "de to små jødetøse", som Emmy stundum kalder dem for navnenes skyld, er det for tidlig at sige noget, men de er meget forskellige. Den af børnene, som ligner mig mest, er Inger; folk le undertiden derad, når de ser os sammen.

Jeg tænker nu at søge afsked fra 15 Nov, til hvilken tid de to ældste vil være konfirmerede og blive her indtil slutningen af Oktbr 1906, så flytte til en by, hvilken vides ikke endnu, men det bliver ingen her i nærheden, som får æren. Imorgen skal jeg til Skanderborg for at kaste jord på en mand, der har forlangt mig til det og var mig meget bevågen, skønt jeg ikke ved hvorfor; det er sjældnere end at folk bliver vrede på en, uden at man ved hvorfor; det sidste synes da at ligge nærmest.

Hvor dog venstre er honnet. Nu må de til at bekende kulør i forsvarssagen; men ædlerne Deuntzer og Christensen gør sig den yderste flid for at holde reformpartiet sammen, hvilket naturligvis er meget vigtigere, end om fædrelandet går i stykker. Kongen skal synes så godt om Deuntzer, fordi han spiller Whist med ham

hver aften, fortæller Randsløv; det tyder jo på, både at kongen er noget sløvet og at Deuntzer er en lus; det er jo en skam, at konsejlspræsidenten sætter tid på slig tjeneste, der kunde udføres af den usleste kammerherre.

5 Det er besynderligt, at Clausen i Århus ikke søger afsked; det er altid godt, at nogen åndløse kan vi ikke få; i den hensende skraber vi bunden.

K. Deichmann er i det hele tilfreds med sin kapellan, dog synes han ikke rigtig om at kapellanen tænker lidt mere på sig selv, end
10 D. bruger og har brugt; så vidt jeg skønner er astmaen fuldt så streng ved ham som ved Dig. Så snart han ikke går med den yderste langsomhed, er han næsten helt fra det.

Jeg har tre prestevenner i forskellige lejre, Dig, Deichmann og kvækeren Morice; Du holder vel næppe helt af det selskab; jeg
15 befinder mig vel derved, og føler ingen trang til altid at tale om sakramenterne, om jeg end misbilliger det rene kvækeri. Morice siger, at han ikke har noget imod dåb og nadver, dersom der kun ikke lægges en hovedvægt derpå. Jeg bestræber mig i det hele for korte formler og sætter grænseskillet mellem kristendom og ukristen-
20 dom således: "Kristi *absolut* enestående betydning" uden noget-somhelst afslag på "absolut". Derfor kan jeg ikke erkende rationalister og fornægterne af de hellige skrifers historiske troværdighed (det uærlige rak, der kalder sig bibelkritikere) for kristne; uagtet Du vil være ortodoks, tror jeg, at Du ikke furer dem fuldt så af-
25 gjort som jeg, men jeg er overtydet om, at Du alligevel holder Dig til "den absolut" enestående.

Bedste hilsen fra os begge, det er ikke usandsynligt, at vi besøge Dig en dag til sommer. Hils husfruen, hvordan har Din søn det?

30

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

163. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

35

Sneptrup 11 Maj 05

Kære ven!

Det forholder sig vist således, at jeg har skrevet sidst til Dig og derfor kunde vente at høre fra Dig, men dette er så længe siden, at

jeg er bange for, at Du måtte være helt dårlig. Ja vist ere de år komne, om hvilke Prædikerer siger, at "de behage os ej", om end mine sanser just ikke er svækkede; mit ene ben er derimod noget svækket: leddegigt i den store tå, og betændelse af lymfekarrene
 5 i resten indtil knæet. Der er den vanskelige omstændighed, at tåen som gigt altid, skal have varme, men anklen og smalbenet som betændte skal have det køligt og let får det for varmt ved sengevarme. Opgaven løses dog ved en hætte af kastorgarn om tåen og ved om natten af og til at række benet ud af sengen, men hvor længe
 10 det går på den måde, er jo uvist. At gå en hel mil, er mig langt nok. Nå, jeg har det vel en hel del bedre end både Du og Deichmann, men arbejdsvevnen synes noget aftagende, skønt ikke meget.

Jeg går og venter på at blive overfaldet af den furiose lic. Bang, da jeg i et svensk tidsskrift har sagt sandheden om "Dansk Kirke-
 15 tidendes" stilling til den nyere bibelkritik, nemlig, at den nærmer sig til forræderi mod biblen. Og så i "Højskolebladet" at læse Brückers modbydeligheder! han er en væmmelig stikkende og stinkende tæge. Jeg har læst en del angående denne kritik, som i mine øjne er sludder og løgn og ingenlunde videnskabelig. Kuriøst nok er Well-
 20 hausen ved at komme ud af kurs og afløses af Gunkels næsten lige så vantro, men noget ædrueligere teori om at Genesis er ebraiske oldsagn.

Hvad synes Du om det vittige indfald i prestelønnings-skemaet at sortere ti års akcidenser i 77 rubriker? Når en laban i rigsdagen
 25 eller en kommission ikke kan finde på andet, kan han i alt fald forlange oplysning om presternes lønning, der plejer at afkræves hvert 4de eller 5te år og aldrig den ene gang som den anden. Folkekirkens levetid bliver vel næppe lang, og jeg undrer mig over, at folk har fundet sig i den så længe, så lidt som dog presterne i det hele
 30 bestiller. Har Du lagt mærke til hvorledes beskrivelsen af vækkelsesmøderne i Wales ligner skildringen af møderne i 1 Kor 14, men uden disses udskejelser med tungetalen og stærkt ekstatisk væsen; der bliver så ikke megen brug for prester, som dog ikke helt kan afskaffes.

35 Inden jeg søger afsked, hvilket bliver fra 15 Nov, har jeg dog havt to fornøjelser, den ene at skaffe en lærerinde, hvem sognerådet ikke vilde yde hendes ret, et tillæg på 50 kr årlig, væsenlig ved at hjælpe hende til rette med at gøre sin ret gældende. Den anden fornøjelse var at skaffe en ordenlig kakkellovn i Tåning kirke, hvad der holdt hårdt, den tredie med at nøde en mand, der vilde prygle

konen til at lade dette være. Som den sidste kunde jeg nævne, at en fnattet gårdmandsfamilie blev taget under behandling med fnat-salve i spandeviss - ingen af de 4 fornøjelser særligt åndelige, men dog ikke at foragte.

5 Vi leve ganske vel, men vær glad for, at Du ikke har avlingen. Det er næsten ikke til at få piger til at malke, og malkerøgtene er næsten endnu vanskeligere og dertil noget rak. Det er strengt for Emmy og dyrt.

10 13 Maj. Det var da heldigt, at jeg ikke afsendte nærværende igår, da jeg idag havde den fornøjelse at se noget fra Dig, nemlig "Den faste grundvold" overfor den svævende Voldum; og jeg er, uden at have mere end lige set deri, fuldt enig med Dig, så vidt jeg da i hast skønner. Kun synes jeg, at Du er hvad man vil kalde rigelig
15 håndfast eller hårdhændet imod en ven og nabo, som Du vel næppe antog for så usolid i troessager, da han vel personligt er solid nok. S. 18: "klodset misforståelse" og "lidet sømmelig tale" er drøjt nok. Det undrer mig, at den før nævnte til daglig brug så blide licenciat i Dansk Ktid. kun har havt elskværdigheder til "det faste punkt",
20 som dog ikke er noget $\pi\omega\upsilon\ \sigma\tau\omega$.

Jeg har havt lidt travlt idag, begravelse af en mand på 92 år, konference med sognerådsformanden, korrekturlæsning på en ny mindre udgave af min naturlære, skrivi og forhandling i anledning af en just bortsolgt udlod af prestegården. Det er ikke det værste
25 at have travlt, det er værre at gå og mule. Det sidste, bortsalget, kunde jeg gerne kalde den 5te fornøjelse, som dog kommer sildig nok, da jeg har havt en del ærgrelser af denne udlod, men det er til gavn for embedet.

Nå, nu kom der igen en stabejs, derfor level med Din hustru og
30 søn (hvor er han og hvordan har han det?)

Din hengivne J. S. Deichmann Branth

35 164. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[16/5-1905]

Ja gamle Ven, Du har Ret i, at jeg skylder Dig Brev og har gjort det længe; men jeg tænkte, jeg kunde ligesom slippe fra det ved at

sende Dig den lille Bog; den er jo nemmere læst end et daarligt skrevet Brev. Og jeg har i dette Foraar haft det temmelig rigeligt med Sengeliggen af Forkølelser, og er netop nu krøben op af Sengen igen med en meget generende Bronchitis. Men det hører jo til
5 Alderen, at der maa holde sig saadan noget til, og jeg maa endda være taknemlig for, at jeg i Almindelighed eller dog de fleste Søndage kan selv prædike, hvad jeg sætter grumme megen Pris paa, saalænge der bliver ved at være nogle, der vil komme i Kirken. Min Søn har det ikke rigtigt godt; han har i denne Tid ligget 3 Uger paa Hospital
10 i København for at prøve, om det ikke kunde bringes helt i Orden med hans Nyrrer, men det har ikke villet helt lykkes endnu. Og det forstyrrer ham jo meget i hans Læsning, saa Eksamen stadigt sættes ud. Men alligevel har vi det godt, har Fred i vort Hjem og ingen Prøvelser over vor Evne.

15 Naar jeg er nødt til at tie stille, hvad jeg for Tiden er, saa er det jo godt, at jeg har Capellanen og kan sende ham i Ilden; men ellers er en Capellan jo ikke blot til Lyst; der er ogsaa betydelige Ska-vanker ved den Art Mennesker, som der jo da forresten er ved os alle. Men en, man har at se paa daglig og ved ethvert Maaltid, kan
20 man nok af og til se sig gal paa, og det er maaske nok det, der hidtil falder mig vanskeligst at lade Kritiken hvile og optage alt i bedste Mening.

Vi blive jo ved af og til at have Besøg, og det er jo ogsaa godt nok, naar Kræfterne vil slaa til under det. For 8 Dage siden havde
25 vi 3 Dage i Træk en Pastor Christensen med Kone fra Køge. Det var en rar og forstandig Mand, men 3 Dage er vel meget af det gode for saa gammel en Fyr som jeg; og det gaar jo ikke mindst ud over ens Kone med saadant Gæsteri. Men hidtil er vi da kommen over det.

30 Vi har faaet en Nabo i Gosmer, der hedder Johnsen, som der gaar meget Ry af, og som Folkene der synes svært godt om; men det er jo da endnu kun i Begyndelsen, og jeg kan kun ønske, at det maa vare ved. Jeg har endnu ikke set ham, og i min Alder venter jeg mig jo heller ikke noget af saadant Nabskab; Venskaber sluttes
35 ikke mere i min Alder, naar man da ikke er desmere enige i kirkelig Henseende. De, der kende ham, regne ham til tredie Retning, og det er ikke mine egentlige Folk. Paa Alrø kom der ogsaa i forrige Aar en ny Præst Olsen, men jeg har heller ikke set noget til ham. Begge disse Naboer kaldes ellers fine og dannede Mænd, og det er jo ogsaa værd at paaskønne, men det kan dog ikke erstatte alle

andre Mangler; og ved en Præst er det ikke nok, at han og Kone er fine og dannede.

Du skrev forrige Gang, at Du tænkte paa at besøge os til Sommeren. Nu stunder jo Sommeren til, blot vi saa maa have det saadan
 5 ved Helbredet, at vi kan have Glæde af at være sammen. Jeg ser, at Du altsaa er besluttet paa at gaa af til Efteraaret; og Du alene maa jo kunne dømme om, hvorvidt det er det rigtige. Jeg ved ikke, hvor jeg skulde hen, hvis jeg ikke længer kunde blive her i min gamle Rede eller Hule, thi som en Fugl føler jeg mig ikke i nogen
 10 Maade, kan ikke engang synge mere.

Fire af min Søstre bo ene i et smukt Hus her i Byen; de har selv bygget det ganske efter deres eget Hovede. De vil jo blive her, og det gør jo atter, at jeg er bunden endnu mere hertil.

Naa lev saa nu saa vel, som Du under Dine Forhold kan. Hils
 15 Din Kone og dem af eders Børn, som vi har set, og Guds Naade være med Eder.

Din gl. Ven Otto M.

Gylling 16/5 05

20

165. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Sneptrup 18-8-05

25 Kære gamle ven!

Måske har jeg forstået Dit brev fra Maj fejl, men jeg forstod det nærmest, som om Du frygtede for ikke at blive så rask, at der kunde være nogen fornøjelse ved at mødes, eller at Du imødeså et besøg
 30 med nogen ængstelse og frygt for at det skulde virke som et tryk. Jeg indrømmer naturligvis, at forholdene kan være således, men hvad ved vi om fremtiden i det hele? og derfor er vi nødte til at træffe alle vore bestemmelser under den forudsætning, at vi lever og er raske. Død og sygdom og meget andet er jo gyldig hindring, force
 35 majeure, som det hedder i papirerne om den store handel.

Det indrømmes, at jeg hellere vilde have besøgt Dig end været på familietur på udstillingen i Horsens, hvilket var temmelig strengt; vil man se eller lære noget slige steder, på musæer eller lignende, må man være alene, dersom man ikke har en lønnet eller frivillig sagkyndig fører. Jeg traf et par skikkelige prester, men det gjorde

ondt værre, da jeg burde være glad ved at træffe dem; den ene var der med kone, hvem jeg har konfirmeret, og hvis fader var skolelærer i Elling Sogn; jeg burde have været umådelig glad, og følte mig ydmyget ved at jeg ikke var det.

5 Vi har nylig haft stort feriebesøg, 5-9 liggende fremmede ad gangen i en månedstid mest af min kones familie; jeg var heldigvis fritaget for at underholde dem, da de gik og pludrede i skoven og spillede croquet og var såre glade. Et enkelt fornuftigt ord kan man jo tale med ethvert menneske, men når der er så mange samlede,
10 må der økonomiseres med fornuft og sandhed, og førerskabet i samtale overlades til undermålerne.

Ved nærmere overvejelse har jeg dog ikke fundet Dig for streng mod Voldum, hvis standpunkt ikke er noget standpunkt, men løs flagren. At sige, at det er umuligt at sige hvad kristendom er, er
15 det samme som at sige, at kristendom ikke er noget. Det jeg - næst efter biblen, den hele bibel, i hvilken jeg finder mere og mere behag - har mest fornøjelse af at læse, er et svensk apologetisk tidsskrift "Facklan", nærmest imod naturvidenskbl. materialisme og bibelkritik. Jeg skriver af og til lidt deri; der gives intet blad eller tids-
20 skrift (udenfor indre missionskreds), der er så rent og bestemt kristeligt. Det er yderst få Grundtvigianere, der ikke er helt eller halvt frafaldne. "Højskolebladet" er jo et bedrøveligt organ, og det har jo ubetinget de fleste så kaldte Grundtvigianere med sig.

Jeg har søgt afsked til 15 Nov, men det har lange udsigter, således
25 som der skal røvles frem og tilbage om embedets indtægter af avlsbruget, der som bekendt kan beregnes på langt over 100 måder, uforpagtet, forpagtet og tænkt forpagtet. Jeg bliver her nådensåret omtrent ud, til sidst i Oktbr 1906. Om et par dage rejser jeg til Kolding for at se om der er værd at bo, d.v.s. få et flygtigt indtryk.
30 Byen er nok yderst blakket. Jeg har den opmuntring i denne tid, at baptister prædiker ivrigt her i sognet; jeg anbefaler dem på det bedste. Det er mit ramme alvor.

Vi lever uden sygdom. Emmy hilser Dig og husfrue.

35

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

166. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[14/9-1905]

Gamle Ven.

5

Ja Sommeren gik saa, og vi fik ikke hinanden at se. Det var en Misforstaaelse af mit Brev, naar Du forstod det, som om jeg vilde afværge Dit Besøg; men jeg var bange for, at Du vilde træffe mig i saa sølle en Tilstand, at der kun blev ringe Glæde ved at være sammen. Og i lang Tid af Sommeren har jeg ogsaa haft det daarligt, i omtr. 1 1/2 Maaned; medens det nu i denne Maaned er begyndt at bedres igen. Jeg antager, at det har været bedst, at Du ikke kom, siden det gik saaledes; thi mit Liv har lært mig, at hvad der sker, er det bedste under de stedfindende Forhold. Men Muligheden af, at vi endnu en Gang kunde ses, er jo ikke dermed udelukket, thi Du bliver jo her i Eggen endnu en Stund, og i hvert Fald her i Landet.

Ja Du vil jo saa nu altsaa have Afsked, og vi to var jo begge gamle nok til det. Jeg kan imidlertid ikke bestemme mig dertil, hvorvel det har sine mindre behagelige Sider at have en Capellan at lønne, føde og se paa. Selv kan jeg ikke overkomme det, men jeg kunde heller ikke godt finde mig i ikke at prædike om Søndagen, naar jeg da kan vinde om i Kirken, hvad jeg hidtil som oftest har kunnet. Og jeg kan jo heller ikke tænke mig at leve andensteds end her, hvor jeg nu har været i 64 Aar. Altsaa jeg ønsker at blive her, til jeg falder.

Det undrede mig meget at læse, at Du selv har opfordret Folk til at høre paa Baptistprædikanter. Det kunde jeg nu dog ikke gøre som Sognepræst i Folkekirken. Her var igaar en Baptistprædikant Gotfred Petersen fra Aarhus, der sad og talte en Tid med mig. Det var vist et ærligt og fromt Menneske, men en daarlig Theolog; og han begyndte lige strags at fyre paa mig med deres Lære om Genfødsel og Daab. Jeg bad ham om at holde inde med det, thi vi taler hver vort Sprog og forstaa slet ikke hinanden. Han kørte op med Skriftsteder, som jeg mener, han ikke forstod, og han var i det hele krigersk og opsat paa at vælte alle Statskirker. Men da han saa kom mere til Ro og opgav Theologien, saa talte vi ret fredeligt om selve Hovedsagen i Christendommen, hvad Gud har givet os med Jesus Christus. Han erklærede forresten, at han ikke attraaede at gøre Proselyter men kun at vække sovende; han var her kun paa Gennem-

rejse til Alrø, og jeg ønskede da heller ikke, at han skulde holde Møde her, eller vilde raade nogen til at gaa hen og høre paa ham, efter det, jeg havde hørt af hans "Lære", som han kaldte det.

For Øjeblikket er Præsterne her meget optagen for eller imod, 5 hvem vi skal have til Biskop, naar Clausen gaar af, som det antages til 1 Oktober. Mig er det saa temmelig ligegyldigt, da jeg ikke venter at faa noget hverken behageligt eller ubehageligt med en ny Bisp at gøre. I den Tid, jeg har været Præst, har jeg kun en eneste Gang set min Biskop her; det var kedeligt og generende, men forresten 10 hverken til Glæde eller Sorg. Der er jo bl.a. Tale om V. Hansen paa Mors, og det er vel ikke umuligt, at han kunde komme til Aarhus; men jeg tvivler paa, at han vil det. Det vilde være mig ganske behageligt, for saa vidt som jeg har ladet mig sige, at han deler Meninger med mig. Men ellers er det mig lige fedt; en Biskop kan 15 ikke gøre os gamle enten godt eller ondt.

Det glædede mig, at Englænderne viste Preusserne hjem, thi de var ved at blive noget nærgaaende med deres Venskab. Leve vi et Par Aar, venter jeg, at vi faar Englænderne her for Alvor, thi de vil ødelægge den tydske Flaade i Tide. Men forresten vil Englænderne 20 os heller intet godt, alt er kun Egennytte hos Staterne som hos de enkelte Mennesker.

Og lev saa vel gamle Ven, og gid Du maa finde et fredeligt Sted at være, naar Du forlader Din nuværende Husholdning. Venlig hilsen fra os begge.

25

Otto Møller

Gylling 14/9 05

30 167. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Snetrup 15-11-05

Gamle ven!

35 Nu går jeg her og har søgt afsked til 15 Nov, hvilket man gør flere måneder forud; jeg indgav ansøgning sidst i Juni og har derfor ventet den længe, da 5 måneder dog synes at være lidt længere end rimeligt er. Tage nogetsomhelst hensyn venter jeg ikke at ministeriet gør, tildels fordi de ikke forstår, at når der skal gøres aftaler, fæstes folk, antages forpagter m.m. må der være tid dertil, og at det er et

uhyre tab, der voldes presten, både formand og eftermand, når alt skal ordnes i en studs.

Jeg føler aldeles ingen sorg ved tanken om at drage herfra, og knytter mig overhovedet ikke til noget sted, især et sted som dette,
 5 hvor det på grund af det modbydelige store landvæsen har været knapt med udkommet og på grund af befolkningens sløve ligegyldighed har været lige så knapt med åndelig høst som med timelig. Jeg vilde nødigst begraves på Ovsted kirkegård, skønt det ellers er mig en ganske ligegyldig sag, hvor det bliver.

10 Jeg ved ikke rigtig, hvordan Din opfattelse er at forstå, at hvad der sker, under de stedfindende forhold er det bedste. Ganske vist siges noget lignende ofte af barnligt fromme mennesker, men når Hegel siger, at det virkelige er det fornuftige, er det vist ikke værd at indkassere denne ytring i apologetisk retning. Jeg tror
 15 ingenlunde, at det fornuftige sker, således at dyriskhed og gudsfornegtelse under visse forhold må tages som noget naturlig givet, f.eks. nu jødeforfølgelserne i Rusland. Jeg tror, at både synd og djævelskab findes i stor mængde og med stor magt, men at det gode og Guds villie alligevel i det hele og store har overtaget. Om vi kommer i en gloende ovn, skal vi ikke være visse på at Gud frier os, men vi skal være visse på at vi ikke vil bøje os for afguderne.

Du er jo, hvad Du nok vil indrømme kirkeligt konservativ taget i stort, om Du end i enkeltheder er radikal. Vel troer jeg ikke at folkekirken holder sammen meget længe, men jeg agter den for
 25 højt til at ønske den aflivet med gift (gøre rationalisme lige berettiget med kristentro) således som Bang og Højmark m.fl. vil; dersom de ikke kan se, at det er sprængning og død, så har de det småt med viddet.

Følger en artikel af mig i Metodistbladet. Selvfølgelig ved jeg
 30 godt, at Du misbilliger både artiklen og min der beskrevne færd, men det skulde dog glæde mig, om Du kunde sætte Dig ind i den tankegang, som uforandret har ledet mig, og som ikke er et øjeblik indfald eller rokkes af, at jeg meget vel ved, i hvor høj grad bisper og prester er imod den - de stakler! Vi har egenlig kun en biskop
 35 med ben i næsen, Fr. Nielsen; de to ynkværdige bibelkritikere i Viborg og Ribe er det bedst ikke at tale om.

1 Okt blev vore to ældste børn konfirmerede. Jeg ved jo godt hvad der kan siges imod konfirmationen, men antager dog, at den er *mere* til gavn end til skade og vil vedblive at være det endnu

en lang tid, indtil man kommer videre i at konfirmere med den Helligånd; Emmy hilser Dig og husfrue, ligeså jeg.

Din hengivne

J. S. Deichmann Branth

5

168. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[13/3-1906]

10

Gamle Ven.

Ja jeg er i Gæld til Dig med Brev, hvad jeg jo da forresten er i andre store Maader. Da Du sidst skrev til mig, havde Du endnu ikke naaet
 15 at faa Din Afsked bevilget, og nu har jeg set, at Du allerede har faaet Din Eftermand udnævnt. Jeg kender ham ikke og har aldrig hørt hans Navn før, men jeg ønsker, at han maa være en medgørlig og ikke altfor fattig Mand, saa han ikke overalt skal holde paa sin egen Fordel. Gamle Fr. E. Boisen skrev engang i Budstikken: "Tyve og Røvere er Engle i Sammenligning med Eftermænd"; det var dog
 20 nok tænkt under Forhold, hvor en Præst var død og hans Enke skulde forhandle med Eftermanden. En afgaaet Præst kan jo bedre varetage sit Tarv, især naar han som Du i længere Tid har været bestemt paa det og har kunnet træffe sine Ordninger derefter. Men
 25 der kan sagtens blive Vanskeligheder alligevel, thi der er altid sære Knuder at løse ved et Naadensaar.

Saavidt jeg har forstaaet, bliver Du jo boende i det gamle Hjem hele Sommeren, ja har maaske helt draget Dig ud af Tjenesten fra Din Afskedsdag; saaledes gjorde to ældre Præster, der tog Afsked
 30 her i Herredet. Men naar Du bliver boende derhenne og i hvert Fald fra den ny Præsts Komme bliver fri for alle Forretninger, saa er der jo endnu Tid og Lejlighed til, at Du kunde, om vi leve, i Sommer gøre det Besøg her, som Du ifjor opgav paa Grund af mine vrøvlende Skrivelser. Ja vi ved jo intet om Fremtiden, men det er jo ikke noget
 35 nyt; og lever vi, saa maa Du ikke tvivle om, at Du vilde være velkommen her endnu engang. Min Kone skammede mig ligefrem ud, da hun fik at se af Dit Brev, at jeg ved mit Klynkeri havde ligesom afholdt Dig fra at gæste os. Lad os derfor haabe paa, at Forholdene maa blive saaledes for os begge, at vi kan tales ved endnu engang. Vi har bedre Plads til at huse fremmede nu end før, da mine Søstre

for et Par Aar siden har forladt Præstegaarden og dannet sig selv et Hjem her i Byen. Jeg ved ikke, om det kan hjælpe Dig, at vi har faaet Bane til Falling, hvor vi naturligvis til enhver Tid kan baade hente og afsætte Dig igen.

5 Hvad mit Helbred her angaar, saa gaar det jo ikke fremad, men det er jo alligevel taaleligt, naar jeg betænker, hvor meget jeg er ældre, end min Fader blev, og dog kan prædike omtrent hver Søndag i hele Aaret; der er ingen Grund for mig til at klage men kun til at takke. Og Tiden gaar jo taalelig for mig, da jeg kan udholde at
10 læse ligesom forhen, hvorvel jeg jo ikke husker det saa videre godt, hvad jeg læser. Det sidste, jeg har læst, og som jeg har været overordentlig optaget af, er en lille Piece: "Et Ord til danske Demokrater". Det er et overmaade dygtigt og myndigt Ord om vort Forsvars-
15 væsen; blot det nu maatte blive læst af dem, det er tiltænkt, og det er: hver Mand i Danmark, der kan læse. Skriftet er anonymt, og jeg ved intet om, hvem Forfatteren er; men jeg har faaet en Overbevisning, som bliver fastere og fastere hos mig, at det er vor ny *Konge*, der hermed fremsætter sit Program, nu da han har Ansvaret. Og det er gjort med megen Dygtighed og Kyndighed. At et saadant Skrift
20 maa være anonymt, er jo en Selvfølge; men det forundrer mig, at jeg ikke har set et eneste Blad nævne det eller udtale sig derom. Der er forresten flere, der har følt sig kaldede til at udtale sig om vort Forsvar, som f.Eks. Troels Lund og Dr. Pingel, saa der skal vist gøres et smukt Forsøg paa at faa os ud af Dødvandet. Og gid det maa
25 lykkes, thi det er vist paa allerhøjeste Tid, hvis det ikke skal blive for sent, og vor Tilværelse som Stat være til Ende.

Jeg er ikke ubetinget glad ved, at vi har faaet Fr. Nielsen til Biskop; jeg vilde saaledes have været mere tilfreds ved at faa Chr. Møller, der kom til Aalborg. Personligt kan det jo være mig det
30 samme, da jeg vist ikke faar noget med Biskoppen at gøre; og Fr. Nielsen er jo lærd og dygtig nok, formodentlig den lærdeste af alle dem, vi har; han kan sagtens hævde sin overlegne Stilling blandt Præsterne, men der er dog ogsaa andet, man kunde ønske end Overlegenhed.

35 Vore kirkelige Forhold i det hele har jeg kun ringe Forstaaelse af. Jeg venter ikke noget videre Udbytte af det kirkl. Udvalgs Arbejde; det ender formodentlig i en Sump. Noget andet, som jeg med Glæde ser nærmere sig, er Afskaffelsen af den lovordnede Prostitution; den er en Væmmelighed. Jeg har heller ingen rigtig Tro til det krampagtige Vækkelsesarbejde; ja gid der kunde komme noget

ud deraf; vi trænge dertil i stor Maade. Men her intet sker ved Kæmpehaand eller ved Bulderfage.

Ja der var meget at tale om, men med Pen kan det ikke magtes; og vi to har jo heller ikke nogen Indflydelse mere paa Tingenes Gang; vi er nødt til at se til og ønske godt. Og lev saa vel, hilset fra os begge.

ved Din gl. Ven
Otto Møller

10 Gylling 13/3 06

169. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

15 Snetrup 26 Maj 06

Gamle ven!

Siden jeg modtog Dit sidste brev har jeg været så optaget af forskellige aktive og passive hindringer, at svaret er trukket i langdrag. Dit citat af Budstikken om eftermænd viste sig for mit vedkommende at indeholde mere sandhed end behageligt. For at gøre ham det muligt at leve havde jeg bortforpagtet gården med stiftsøvrighedens samtykke; da jeg antog at han vilde være glad ved at blive fri. Men nej, bæstet og kone vilde omstyrte forpagtningen og ruinere sig selv, men kom meget beskidt fra det; de forstår intet. Han regnes af folk som de er flest i hans forrige egn for en behagelig selskabsmand, konen er meget ilde lidt for sin vigtighed, praleri og påtrængenhed. Den indre missions venners stilling: ham kan de ikke bruge, og konen eksisterer ikke for dem. Han er Grundtvigianer af tyndeste slags, prædiker pænt, løst, upåklageligt, men uden indhold. De fleste her, som ere mine modstandere, synes jo, at det er en god forandring. Den indre missions venner i hans forrige egn (kapellan Skifter Andersen fra Salling er hans navn) kalder ham en bugtaler, fordi han holder dramatiserede oplæsninger af komedier. Det værste er at han allermindst er den rette mand på den rette plads, julebuk for menighedsrådet. Han beder for mig i kirkebønnen, hvad han jo ikke kan mene noget ondt med; underligere er det, at han bruger stadigt i kirkebønnen bede Gud at være dårernes formynder, hvormed jeg ikke ved, om han mener sig selv eller mig; han siger at han mener sindssyge. -

Sidst i Marts havde jeg avktion over inventar og besætning, fik ind hvad det havde kostet, og vilde have fået en del mere, dersom ikke det sidste år havde været det sletteste år jeg har havt, så at jeg af frygt for fodertrang måtte formindske besætningen.

5 I begyndelsen af April fik jeg et anfald af podagra og lymfekarbetændelse, så at jeg omtrent 3 uger var lænket til sengen og endnu har nogle mindelser og går dårligt.

I torsdags var her møde i skoven, hvor en baptistprest og jeg talte, naturligvis ikke skændtes men opbyggeligt og godt. Det kan jeg
10 lide, men jeg kan ikke lide de selvgjorte helligdage udenfor søndagen, skønt Kr. Hmf. er en af de bedste af disse; den kunde passende henlægges til søndagen før Pinse.

Turen til Gylling, hvortil min kone nok følger med, bliver vel næppe før sidst i Juni eller først i Juli - vel fra lørdag aften til mandag
15 aften, ifald I vil have os så længe. Ifald der bliver noget i vejen lader Du mig det nok vide. At besøge folk i sengen eller på sengekanten er jo ikke så heldigt eller til gensidig fornøjelse.

Det gælder jo nu om at bryde op eller at belave sig derpå om 5 måneder. Vi har nogle underhandlinger om huskøb eller leje i
20 Kolding. Jeg ser især efter skole for børnenes skyld og sild for min egen skyld; alt andet får det at gå med som det kan.

For resten har jeg ikke trukket mig ud af striden, men har som korrespondent for et svensk apologetisk tidsskrift "Facklan" på-
taget mig den nødvendige gennemhegling af foreningen for "fri
25 forskning og positiv kristendom". Fy, hvor Grundtvigianere og centrumsfolk stikker halen mellem benene for det frække rationalistiske overmod; der er de steder, hvor man skal slå så hårdt man kan, andet er forræderi. Opgaven at slå dem ned kræver ganske vist både nogen viden og nogen behændighed, men jeg tror nok,
30 at de kan rammes.

Det kirkelige udvalgs arbejde interesserer heller ikke mig. De 9/10 af kirkefolket - de ligegyldige ikke medtagne - er i grunden kun Gud-Fader-troende d.v.s Jesus og den Hellige Ånd er for dem i grunden overflødig stads, selv om de ikke gør sig det klart. Det er
35 Fadervor de lever på med ikkeforståelse af den anden bøn. Og så de fleste Prester? Er de værd det salt vi æder? Absolut nej. At frikirken er den eneste fornuftige løsning synes mig ubestrideligt. Statskirken vil ikke kunne drage stort flere end den har, den kan ikke optræde med fornøden myndighed.

Nu lev vel i Guds navn og god sommer! Vinteren må helst fra-

regnes livet. Med bedste hilsen fra os til Eder begge.

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

5

Forfatteren til "ord til danske demokrater" skal være en læge i Jylland; hans navn ved jeg ikke.

Jeg blev afskediget 22 Nov, holdt afskedsprdk Nyårsdag, prædikede derefter 3 søndage i vakansen og skulde have prædiket I
10 Påsked. og 2 sønd. efter Påske, dersom jeg ikke var bleven syg. Igår blev min event. enkes pension fastsat til c 600 k. foruden 250 kr. fra enkekassen.

15 170. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Sneptrup 2 Okt 06

Kære ven!

20 Det er jo skik og brug, at når man har været i besøg, skriver man og takker for opholdet. Jeg har egentlig aldrig fulgt denne skik, men holdt på, at besøg er i stedet for brev. Nå, det får nu være, og det kan jo også siges, at da jeg flytter, tilfalder det mig desuden at underrette Dig om flytningen. Denne vil, om Gud vil, eller udtrykt
25 med hensyn på de virkende sekundære årsager, ifald der ikke indtræffer uforudsete hindringer, foregå c 22 ds til *Kolding, Østerbrogade*, en lille endnu rolig gade i byens udkant s. for åen, hvor det ser ret tiltalende ud.

Vi har her havt to goder af anden rang, en god bolig og en meget
30 smuk egn, men ikke de to goder af højere rang, et rigeligt udkomme og en lykkelig virksomhed, således som Du har havt. Derimod har vi så ikke havt nogen familiesorg af betydning. Min ældste datter er nu Silkeborg i frk Langs skole, da det var bedst for hende at komme hjemmefra; den ældste søn skal i foråret 1 Apr 1907 have en
35 ubetalt og ulønnet plads som landsbrugselev hos hidtilværende landbrugskonsulent Fenger i Horsens, som agter til Novbr. næste år (1907) efter at have ordnet sit landbrug i Korint (Kør-ind) i Fyen, der at begynde en landbrugsskole. De fire yngre børn følge med til Kolding og skal søge skole, den ældste søn skal indtil 1 Apr. søge teknisk skole i Kolding. Det vil måske blive lidt småt med udkom-

met, 3000 eller henimod 3500 kr. i alt.

Til min eftermand står jeg i et køligt forhold, han anser sig selv for Grundtvigianer uden at være det. Det gør mig ikke ondt at drage herfra. Det er godt, at jeg ikke skal hæve pensionen hos ham, da han, så ufornuftigt og uøkonomisk som han stiler sine ting, næppe vil kunne svare den, og ikke viser nogen bestræbelse for at klare sig selv, men hænger på andre.

Det undrede mig ikke at Du holdt så god og indholdsrig en prædiken, som Du gjorde, men derimod at Du så afgjort erklærede rationalisterne for kristne, hvad Du ikke før har gjort. Dit møde med Voldum er nok ikke blevet behageligt for nogen af parterne, men hvad vilde han også på den galej? Dit møde med Joh Clausen har Du vel heller ikke havt stor fornøjelse af; han synes at lide under følelsen af at være noget stort.

K. Deichmann er *lidt* bedre, men kan ikke gå uden hjælp, så at han bliver kørt i en rullestol, hvilket han i sin nøjsomhed synes er godt. Jeg går uden gêne ture på c 3/4 mil frem og tilbage; jeg går dog stadig med elastiske bind om benene, hvilket ikke er videre ubehageligt, det forhindrer åreknuder.

Jeg har benyttet min fritid i sommer dels til anmeldelser i det svenske tidsskrift Facklan (der er bestemt troende uden slingren) af de fripositivistiske skrifter af Lehmann, Krarup og Østrup, idet jeg har påvist deres rationalisme uden skånsel. Dernæst har jeg afsendt til trykning et lille skrift: "hvor vidt er vi i tro og lære", som vist vil give anledning til overfald, så vidt man ikke mener at kunne tie det ihjel. Jeg skal naturligvis sende Dig det, når det kommer. Der er to steder sigtet til Dig; det ene, som er let at finde, vil Du nok finde temmelig uskyldigt; det andet vil Du vist anse for meget brødefuldt, men det får ikke at hjælpe; måske bemærker Du det dog slet ikke. Det er vist dårlige prester i Kolding.

Min kone hilser og takker meget for sidst. Hils din fra os begge, item Din søn, ifald han er hjemme.

Din hengivne

J. S. Deichmann Branth

35

171. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding, Østerbrogade 9 Nov 1906

Kære ven!

5

Så kom vi da i god behold til Kolding, ikke et stykke glas slået i stykker, men væmmelig er en sådan flytning, om den også er nok så meget til det bedre. Det er ligefrem 6 uger spildte af ens liv og anvendte til usselhed på grund af de tusinder af ting, lad os sige 10 10-15000, som man slæber med sig og hvorpå ens velvære beroer; enhver bog er en sådan ting; jeg gjorde i sommer et udvalg og solgte bøger til Lyngø, hvilke jeg var vis på ikke at ville bruge, men ind- og udpakning og opstilling var og er rædselsfuld. Jeg forstår, at Du med Din sans for gemytlig hyggelighed ikke kunde tænke Dig at drage 15 fra Gylling.

De første 8 dage her gik for mig dels med at rende om formaliteter angående køb af huset, dels med at få børnene indmeldte, prøvede og optagne i skolen (4 børn, de tre i forskellige klasser af realskolen, også kaldet almenskolen) hvormed fulgte stor ulejlig- 20 hed og bekostning, så at jeg langt fra er i orden endnu. Jeg læser lektier, navnlig tysk og engelsk med dem c 1 time daglig og følger den mindste (6 1/2 år) til og fra skole. Sprogundervisningen er ikke pædagogisk, idet børnene få alt for svære læsestykker, men i andre henseender er det bedre ordnet end det var i vor tid. Skolen ligner 25 vel meget et maskineri i Geertz's retning med et noget forjaget og forceret præg.

Skønt Du vist ikke er meget oplagt til at inddade Dig med andre synsmåder end Dine egne, håber jeg dog at Du vil læse hoslagte lille skrift, der i en anmeldelse ret træffende er betegnet som et 30 kampskrift, dels af nysgerrighed for at se de to steder, der tager sigte på Dig, ligesom jeg også antager at nogle træk fra mine ungdomsår ikke vil mishage Dig, muligvis vil endog et og andet behage Dig, skønt jeg vel ved, at Du vil misbillige det meste, men jeg er godt vant til at stå alene. Jeg antager, at Din søn vil synes bedre derom 35 end Du gør.

Husker Du, at Du i vore unge år en tid havde meget travlt med Drakenberg? Denne ikke meget interessante mands levnet fandt jeg ved nødtvungen at rydde op i mine bøger beskrevet i en hoslagt lille pjece, som måske vil opfriske hans minde for Dig.

Med Deichmann er det dårligt, skønt lidt bedre, end det har været. Bedste hilsen fra Emmy til Dig og husfrue.

Din hengivne ven
J. S. Deichmann Branth

5

172. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[12/11-1906]

10

Kære gamle Ven.

Tak for den tilsendte lille Bog, som jeg har læst med megen Interesse; det er en velskreven Bog ud af en stærk Nidkærlighed, og det er allerede noget, man maa paaskønne, da man læser saa meget vammelt Tøjeri. Men hvad der har mere at sige, er, at jeg i det hele maa give den Tilslutning. Hovedsagen af alt er jo for mig, at Du staar fast i den almindelige Tro og ikke der gaar udenom noget. Jeg er aldeles enig med Dig i Forstaaelsen af Forsagelsen og har altid forklaret den paa samme Maade. Det samme gælder i alt det væsentlige om Trosbekendelsen, hvor jeg var bange for, at Du ikke saa helt kunde bekende, at Jesus er Guds enbaarne Søn, hvad det glæder mig at se, at Du gør uden Slingren. Dette er nu Hovedsagen, at det er i Orden med Troen.

Hvad dernæst angaar Din theologiske Anskuelse af Frelsesværket, saa har Du fremsat denne Anskuelse meget klart, og jeg føler mig heller ikke i nogen væsentlig Uoverensstemmelse dermed; det kommer meget nær til det, som ogsaa jeg mener. Det eneste skulde være, at Herrens Opstandelse er noget svagt begrundet; men Anskuelsen selv er langt mere redelig og klar end den orthodoxe. Jeg har saaledes læst med væsentlig Tilslutning, og kan saa godt finde mig i, at der ses med andre Øjne end mine, naar jeg kan skønne, at der ses paa det samme. Derfor maa jeg sige, at det er en god lille Bog.

Din Dom om de mange saakaldte Christne er jo meget skarp og afgjort, og det kan gerne være, at den er meget nær ved Sandheden. Men jeg føler mig ikke kaldet til at underskrive denne Dom, er heller ikke i Stand dertil. Men som sagt, det kan desværre gerne være, at det er saa.

Du skrev forud, at der var sigtet til mig paa to Steder; men jeg føler mig ikke ramt. Jeg formoder, at det skal være en Sigtelse

for, at jeg vil holde Haand over Rationalisterne. Ja jeg har ikke lidt tilovers for de gamle Præster, som jeg kendte fra min Barndom, dem af dem som da ikke fornegtede Troen, om de end kun stammende bekendte den. Men Nyrationalisterne, som Du karakteriserer dem, skal jeg ellers ikke have noget at skaffe med. Hele Harnacks Kompagni er mig ligesaa viderligt, som det er Dig.

Dette vil Du ogsaa se af en lille Bog, som jeg med det allerførste sender Dig, da den er nær ved at være færdig fra Trykkeriet. Der kan være det i den, som Du vil misbillige, men jeg tror ikke, Du vil finde
10 Rationalisme eller Maskepi dermed.

Ja jeg har vovet mig til at udgive endnu denne lille Bog; men Arbejdet med Korrekturlæsning har ellers alvorlig indprentet mig, at jeg skulde afholde mig fra saadanne Ungdommeligheder.

Vi har det ellers omtrent, som da Du var her. Men siden da er to af mine gamle Søstre døde, og det minder en jo om meget, som man
15 trænger til at paamindes om. De døde i Troen og med godt Haab, og Gud give os alle det samme.

Lev saa vel med venlig Hilsen til Din Hustru.

20

Din gl. Ven
Otto Møller

Gylling 12 Novbr. 1906

[I brevets margin]: Min Kone beder Din Do. venligst takket for
25 Opskrifter, hun har sendt hende. Derhos sender hun Dig noget Blomsterfrø.

173. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

30

Kolding Østerbrogade 6 Dec 1906

Kære gamle ven!

Dit brev glædede mig på flere måder. Jeg fik det samme dag som den
35 officielle underretning om Deichmanns død. Nu har Deichmann, ligesom min ligeledes i dette år afdøde fætter bibliotekar Bruun, altid gjort mere ud af mig og sat mig højere end fortjent, hvad jeg egentlig ikke i sig selv forlanger af en ven, men når man lever mere for strid end for fred, hvorved det er uundgåeligt, at man undertiden sker uret, så er man særligt trængende til, at have nogen der ser

på en fra et modsat synspunkt, hvorfor jeg føler stor taknemlighed mod dem, der gør dette mod mig, selv om de ellers ikke egentlig sympatiserer med mig i livsanskuelse, hvilket f.eks ikke var tilfældet med Bruun.

5 Lige over for Dig har jeg ofte haft følelsen af, at Du gik mig for nær eller regnede mig for mindre end jeg var, men i Dit sidste brev har Du ved omtalen af min pjece, snarere regnet den for meget; i alt fald er jeg temmelig sikker på, at der ikke [er] nogen [der] regner den for mere, i alt fald blandt de sølle centrumsprester, hvorover jeg
10 jo for resten ikke egentlig kan beklage mig, da jeg regner dem frygtelig lidt. Der hvor der er sigtet til Dig er som en af mine tre bedste prestevenner, og dernæst ved omtalen af teologernes forståelse af ofret, hvor Du ikke er fri for at undskylde Gud for at han har tålt det hos jøderne. Den ansete prest, som lo af at lade konfirmander
15 læse i Åbenbaringen var S. Rørdam. Det Du skriver om, at Herrens opstandelse er svagt begrundet af mig havde jeg også selv en følelse af, og tilføjede derfor hovedsynspunktet, at med sejr over synden følger ganske rimeligt sejr over døden; det skulde have stået først og lidt udførligere, medens lejlighed og omstændigheder skulde
20 være taget bagefter.

Jeg kom til at tænke på hvad Du et par gange har sagt om Din arbejdsmåde, at Du har det godt med at Din pen lige kan følge Dine tanker; det vil vel egentlig sige, at Du kan tvinge Dine tanker til rolig koncentration omkring emnet, medens mine farer således af
25 sted, at jeg straks må optegne dem for ikke at glemme dem. Dermed hænger det måske sammen, at jeg har givet mig af med så mange ting, fordi jeg ikke længe ad gangen holder tankerne samlede om et, og ikke arbejder godt på en ting mere end 1 1/2 time ad gangen, men så læser allotria et stykke tid, indtil jeg kan igen. Når jeg så har
30 skrevet, retter, tilspidser, tilføjer og filer jeg ved mangfoldigt genemsyn, medens Du vist skriver lige til trykken. Det smule skrift har jeg samlet optegnelser til i 4 måneder, havt papir liggende om natten for straks at skrive mine indfald op, når jeg vågnede, da de ellers vilde være væk om morgenen, og så kommer der så lille et
35 kvantum ud af det.

Din metode eller anlæg er naturligvis at foretrække og navnlig bliver høsten større, men den kan også medføre mindre heldige resultater som på s. 56 linie 17-19 i Din ny bog, hvor Du siger at navn er ikke andet end netop et ord, smilign s. 57 l. 9-11, at navn er hvad vi siger om Gud og venter af ham, og endelig samme side

l. 17-18 at navnet er Guds store gerninger. Det skulde have været mere bearbejdet og ikke sat til anstød for en nogenlunde opmærksom læser, der nødvendig må spørge: hvad mener han så? Det kommer mig for, at Du nærmest mener det sidste. Der gives endnu
 5 flere forklaringer, f.eks Godets, at navn er vor forestilling om en ting. Jeg vilde sige at navn og ære hører sammen. Mange steder i Gl T kan man uden videre sætte Guds ære i stedet for Guds (ærlige) navn. Denne forbindelse findes endnu i talemåden: hvad er Deres ærede navn?, at navnet skal æres.

10 Det er nu det væsenlige, jeg har at indvende imod Din bog, der vistnok mest vil blive opfattet som en løssigelse fra den ultragrundtvigske Grundtvigianisme, der ikke vil eller vilde indrømme, at det samme kunde siges på mere end én fuldt forsvarlig måde. Den lille fortælling om Grundtvig s. 61-62 er køn, for så vidt den viser Grundtvigs øje for det væsenlige; men en indrømmelse til en ven på tomandshånd beviser så grumme lidt. Jeg har altid brugt at kalde budene Faderens ord, Fadervor Sønnens ord og trosartiklerne Helligåndens ord, men Grundtvig vilde vist ingenlunde tage det sidste for gode vare, når han talte om ex cathedra - måske nok der hvor han nu
 15 er. I det hele synes jeg meget godt om Din bog. Redegørelsen s. 92-93 om den trefoldige Gud er en ligefrem perle, naturligvis ikke bestemt for teologiske klunter. En prest plejede altid at bede til Gud Fader, Søn og Helligånd for at ingen af dem skulde blive fornærmet. Jeg synes ikke at Din bog er slem med trykfejl.

25 Af presterne heri byen er der en, som mener at tro er god, men vantro heller ikke ilde, en anden som i kirkebønnen bad Gud vel-signe sine sakramenter og ikke glemme sit folk Israel (han skulde hellere sparet disse formaninger) en tredie, den kvikkeste, har været prest i N. Amerika. Der er et stort åndeligt røre her i indre mis-
 30 sions retning med idelige møder; jeg holder ikke af at gå ud om aftenen og kommer egentlig kun i kristelig forening for unge mænd, hvor jeg også taler. For denne forening har jeg ubetinget sympati. Den væmmelige Brücker prædiker en gang om måneden; pjalten er ikke andet end ordinær rationalist. Jeg plejer ikke at lade mig
 35 betage af rabulisteri, men havde dog troet, at han var noget ejendommeligt, men nej, idel tyndhed.

Er det ikke forunderligt, at den stakkels foragtede Daniel er ved at komme til ære igen gennem fundet af den hebraiske Sirak, på samme tid som Harnacks syn på Lukas lægen slår igennem? Jeg håber at dette må blive H. godskrevet på højeste sted, hvor hans

aktier vist står dårligt.

Vil Du takke Din kone for frøet af den røde Campanula. Jeg har netop en passende plads til den og sår først frøet i potte. Men det er kun en varietet, og disse er ikke hvad man kalder "frøbestandige", således at de med sikkerhed kan formeres ved frø, således som arter, der bærer "frø hver efter sin art", en kendsgerning der ikke er gunstig for Darwinismen men for gen. I. F.eks alle blodbøge stammer fra et eneste træ, der 1803 blev fundet på Thüringerwald, og formeres ved aflæggere eller okulering, men kan ikke eller aldeles usikkert formeres ved bøge frø.

På en måde bor jeg nu flottere (Jeg fik dog sølvtøj inden jeg rejste, men det var tildels af hensyn til Emmys sygeplejeforening) end nogensinde, i en nybygget (2 år gl) villa, med moderne bekvemmeligheder som kogning med gas. Gæstekammer er her dog ikke, således at vi kun med vanskelighed kan have liggende gæster. Men det kan jo også træffe, at det er alt for let og indbydende. Deichmann havde således oftere ubekendte og uindbudte københavnske lærerinder en måned og mere.

Fra min eftermand fik jeg nylig et uartigt brev; jeg antager at han er det ringeste pjok i prestestanden, og så er han desuden indbildsk.

Når Du skriver om rationalistiske prester i Din barndom, er det så ikke egenlig Mynsterianere, Du har for øje? De rene rationalister var uddøde den gang i fyrernerne, eller fandtes kun som affældige levninger.

Bedste hilsen til Eder begge fra Emmy og mig.

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

174. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[7/1-1907]

Kære gamle Ven.

Hermed sender jeg Dig 30 Hefter af Kirkelexikon. Naar Du har set igennem kan Du faa Resten. Vi har det nogenledes her; min Kone har ligget nogle Dage, men er idag staaet op igen. Det er jo ikke rart, naar nogen er sengeliggende, især da jeg er for gammel

og udygtig til at besørge noget. Erik er rejst til Kbhvn. igen, og vi er atter ene. Glædeligt Nytaar.

Din gl. Ven
Otto M.

5

Gylling 7/1 07

175. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

10

Kolding Østerbrogade 19-4-07

Kære ven!

Her har Du så Fr. Nielsens leksikon tilbage med tak for lån. Tilbudet om at låne mig resten betakker jeg mig for indtil jeg kommer i tugthuset. Så tænker jeg, at det kan blive en rar læsning. Jeg fandt kun lidt deri af bibelkritik håndgribelig nok til at angribe, kun en artikel af Jacobsen om David, hvori hans historie opløstes i tre kilde-

15 skrifter, (se artiklen David) hvad der som parodi på Elohist, Jehovist og Præsteskrift kunde være morsomt nok, men var alvorligt ment.

20 De teologer, der vil forsvare biblen, er ynkeligt fejge, altid halen mellem benene, begynder med indrømmelser til angriberens skarp-sindighed og lærdom, akkurat som om det var en given sag, at troens fjender var lærde og ærlige og troens venner uvidende og uærlige,

25 egenlig ikke bedre end den væmmelige Brücker og konsorter, som regerer i Højskolebladet. Som nu centrumbladet "For Kirke og Hjem" står med hatten i hånden for fritænkerne i stedet for at slå så hårdt, at det ikke glemmes og helst således, at man ikke behøver at slå mere end en gang! Et mønster på en sådan overlegen

30 polemik, som intet levner af modstanderen, er den katolske prest Breitungs skrifter imod de naturvidenskabelige angreb, navnlig fra den vilde fanatiker V. Rasmussen, der er en højst middelmådig naturforsker, hvis skolebøger er fulde af fejl. Det er sølle som det

35 stås til, især med det kirkelige centrum, der absolut mangler noget at skulle have sagt andet end "vor kære provst", "vor kære bisp" æh bæh, "vor kære tiende" osv. Jeg har foragtet centrumspresterne fra barn af, naturligvis som kirkemænd.

Jeg tænkte jo nok, at Dit sidste skrift vilde blive opfattet som en løssigelse fra den doktrinære Grundtvigianisme, og det var vel også en del af Din mening dermed, men Du har da i det hele havt

fornøjelse deraf. Af mit lille skrift har der været to mere indgående anmeldelser, den ene i "Lys over Landet", som erklærer den første del for urimelig og overspændt, men den sidste del for priselig, og så i "Katholsk Ugeskrift" som ophøjer første del til et tidens tegn, 5 men meget beklager den sidste. Birkedal misbilliger at der holdes på troen, men billiger, at der pilles ved læren, Katholiken omvendt og lider godt, at de folkekirkelige tilstande kritiseres.

Jeg er bleven ret gode venner med den herværende katolske prest Klemp, som nok har været i Gylling for at irette-sætte Eders 10 læge, fordi han ikke gik til messe. Han (Klemp) vilde gerne overvære eksamen i kommuneskolen for at sammenligne med Katolikernes skole og bad mig følge med ham derop, fordi han manglede moralsk mod til at gå alene. Da jeg lovede at gøre det, men foreholdt ham denne svaghed, sagde han, at det måske var hans opdragelse, som var skyld deri. Det kan jo gerne være, at den katolske 15 disciplin undertiden skader initiativet. En dag, da jeg havde min næstyingste datter med i katolsk kirke, spurgte jeg hende for at gøre ham en fornøjelse, om hvad hun syntes bedst om, gudstjenesten idag eller vor. Hun svarede: "den idag", som jeg nok havde tænkt. Den 20 pragtfulde dragt og de to pæne kordrenge taltale hende. Klemp blev glad og sagde, at det var testimonium animae naturaliter catholicae, hvad der gav mig anledning til at fremhæve at det hed christi-anae og ikke catholicae.

Jeg taler hellere med Klemp end med sognepresten Kiørboe, 25 der mener at tro er det bedste, men vantro er heller ikke ilde; han er naturligvis derfor godt lidt. Den yngste prest Haslund her er indre missionsmand med denne retnings fortrin, den næstyingste Larsen har været i Amerika. Hans person er tiltalende, men hans prædiken er "rummelig", svarende til den rummelige folkekirke, 30 d.v.s. han prædiker mest forsynstro af hensyn til de halvtroende for ikke at gå dem for nær, men tilføjer, at tro på Kristus som Frelser er mere og bedre; men de halvtroende, de praktiske rationalister får mest, og således vil det nok blive i "det rummelige" skur uden vægge, at ifald der bygges et sådant skur, vil det kræves, 35 at der tages mere hensyn til de halve end til de hele, og halv-Grundtvigianerne vil finde dette rigtigt. Derfor ønsker jeg at "den rummelige" aldrig må komme under tag, fordi den ikke må få vægge.

Det er ikke alene om biblen der kæmpes, men der forestår utvivlsomt en dyst, om skolen skal være religionsløs, således som Gertz's og Bangs reform egentlig går ud på. Havde vi så modige

prester til at føre krigen fra kirkens side, men modige er de mindst af alt, forstand har de heller ikke, det er en sørgelig stand, som betragtes med ufortjent ærbødighed. Jeg mener at i skolen skal katekismus væk, og læses blot bibelhistorie og bibel, medens søndagskolerne og presterne overtager trosforkyndelsen, loven, troen, bønnerne og sakramenterne. Det forekommer mig kun at være pjank, når man faktisk vil afskaffe konfirmationen, som har vundet fast fod i folket.

Jeg talte nylig med Nørregård, som holdt et særdeles godt foredrag her; han sagde, at Du ikke var helt rask. Jeg synes, at vi må være enige med Paulus i Filipp, som ikke ved enten livet eller døden er bedst.

Hjertelig hilsen til Dig og husfrue fra os begge.

15

Din
J. S. Deichmann Branth

176. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

20

[8/7-1907]

Kære ven!

Hvordan har Du det? Endelig ikke ked af tiden. Om de gamle hedder det ofte: mæt af dage, men aldrig træt af dage, skønt det sidste er det letteste.

Jeg har nogen beskæftigelse med forskelligt, botaniske undersøgelser vedkommende Koldinghus ruin, apologetiske artikler imod bibelkritik og fripositivisme i et svensk tidsskrift, samt et og andet i anledning af børnenes skolegang. Jeg anser det for det bedste i sig selv, at der ikke undervises i lærebog og katekismus i skolen; uvidenhedens d.v.s. de fleste presters Luthertilbedelse har altid harmet mig.

Hils Din kone, at frøet af den røde Campanula er sået og kommet op i min lille forhave.

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

Kolding 8/7 07

177. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[11/7-1907]

Gamle Ven.

5

Tak for Dit Brev for en Tid siden, da Du tilbagesendte Kirkelexiconet, og ligeledes Tak for det tilsendte Blad, hvoraft Du har taget det med Confirmandundervisningen. Ja der gaar vist meget sært for sig, naar Præsterne har de unge samlet hos sig; af dem, der besøge mig af Præster, har jeg hørt den mest forskellige Fremgangsmaade anprist, og det er jo lidt efter lidt gaaet helt over i Præstens Hænder, saa han kan fordrive disse Timer, som han selv vil. Og noget af det, jeg har hørt, lyder meget besynderligt nærmest som Tidsfordriv. Men det kan der jo intet Opsyn føres med, saa det gaar, som Præsten vil.

15

I Skolerne er det vist mange Steder ikke langt fra at gaa ligesaa, og Enden paa det bliver vel, at Lærerne sige sig helt løs fra Religionsundervisningen. Saa sidde vi jo net i det, og det bliver vel saa Præsterne, der skal gøre det; men hvis det saa ikke bliver tvungen Undervisning for alle døbte Børn, saa maa man jo vel sige, at Folkekirken har opløst sig selv. Ja det er sære Forhold, vi leve under.

20

Du skrev paa den lille Seddel, der fulgte med Bladet, at man "ikke blive ked af Tiden". Jeg maa bekende, at jeg er inderlig ked af den i mange Maader. Jeg er ked af vort Maskepi med Tydskerne, thi jeg tvivler ikke om, at Regeringen, - om man ellers kan kalde den en Regering - er ved at begaa noget Galskab. Conventionen om Optantbørnene kommer nok tilsidst til at svie til os; og militaire Forhandlinger har der funden Sted, der maaske endogsaa gaa ud paa, at Preusserne under visse Forhold kan faa Lov til at besætte København. Ja, ingen ved jo, hvad der er aftalt og gaaet for sig; men noget er der sket, som vil komme for en Dag, naar England og Preussen tørner sammen, og det kan ske, før nogen aner det. Imidlertid rejse Ministrene rundt paa deres Agitationsture, og lade Landets Forsvar ligge hen urørt. J. C. Christensen digter endogsaa Viser, som jeg saa forleden Dag i en Avis; han giver ogsaa af og til Forestillinger i Sang. Alt dette Væsen er jeg inderlig ked af.

35

Du mener, at de gamle tillod, at man blev mæt af Dage men ikke træt af Dage. Om de gamle mente saa, vil jeg lade staa ved sit Værd; men jeg for mit Vedkommende er mange Gange meget træt. Jeg burde vel derfor ogsaa gaa tilside og lade en anden tage fat i

mit Sted. Men jeg er ikke mæt af at prædike og virke det lidt, jeg kan. Og naar man ser, hvordan Rationalismen, Radikalismen, Liderligheden og al Daarlighed breder sig, saa føler jeg mig dreven til at holde ud, saalænge jeg kan. Hr. Licentiat Krarup i Sorø har udgivet
 5 et lille Skrift: "Skrift og Tro", som er noget af det Luftigste, jeg længe har set, hertillands i hvert Fald. Det er ikke saa raat, som hvad Arboe Rasmussen og Ryberg Hansen levere, men det er af samme Tønde, og alle tage paa ham med Fløjelshandsker.

Mere Glæde har man af et Skrift af P. Madsen om "dansk Theologi og Fremtiden". Det er vist stilet mod Her. Krarup og Meningsfæller; men hvorfor siger han det ikke men slaar løs paa Ritschl? Krarups er formodentlig Svar paa Madsens; men de gaa udenom hinanden paa en sær hensynsfuld Maade.

Du svarer, at Du havde noget at gøre med den katholske Præst
 15 Klemp. Jeg kender ham jo nok, men har egentlig anset ham for en temmelig verdslig Person, der af Vanvare er kommen paa den Hylde. Synderlig stiv i de pavelige Papirer er han vist ikke, men kan jo nok læse en Messe.

Idag tegner det endelig til lidt Sommer, om det nu maa holde.
 20 Jeg havde næsten opgivet Haabet om at faa Sommer iaar; og jeg har dog en Del frisk Luft og Solvarme til gode. Men vi faa det jo, som det er os tjenligst.

Lev saa vel gamle Ven og hils Din Hustru fra os. Gud gøre det godt for eder.

25

Din gl. Ven
 Otto Møller

Gylling 11/7 07

30

178. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 21-9-07

Kære gamle!

35

Tak for Din bog om kristendomsforfalskning, af hvilken Du nok kan vide, at jeg ubetinget bifalder den første direkte del om subjektivismen. Jeg har netop i et svensk tidsskrift - her i landet har jeg vanskeligt ved, at få noget kirkeligt trykt, da alle partier har mistanke til mig, fordi jeg mener, at der er fejl ved dem alle - an-

grebet Krarup mere hensynsløst end Du gør, fordi han, når alt kommer til alt, dog er en uærlig hallunk, netop under samme skilt, subjektivismen, og deri også omtalt fænomener som Voldum og Brücker, der begge er subjektivister med løsenet: "vi ved ikke og vil
5 ikke vide hvad kristendom er, det er usigeligt".

I vore unge dage var Grundtvigianerne de eneste studenter, der vidste det, men nu har de glemt det og forvandlet sig [til] subjektivismens og rationalismens håndgangne mænd. Det er ret pudsigt at se Grundtvigianere og konservative med indvoldene dirrende af
10 indignation over at de, som for størstedelen har givet de millioner, som de ny kirker i Kbhvn har kostet, ikke helt vil overlade disse kirker i socialisternes hænder, hvad den nævnte rakker-allianse formodenlig hellere ser end at pietistiske kristne har ordet i disse kirker. Fy for en ulykke!

15 Jeg befinder mig ellers ganske vel her i Kolding, vidste forud, at den indre missions menige, som findes her i stort antal, ere meget mistænksomme mod enhver afvigelse fra den stemplede form - og deri gør de vel, da en uvidende skildvagt hellere må være for mistænksom end for godtroende.

20 Min ældste søn er nu som elev (der dog ikke betaler) ved en landbrugsskoles landbrug på Fyn og skal sandsynligt derefter med løn til Lolland for at gøre praktisk bekendtskab med rigtig god jord og meget ydende kør. Om et årstid skal han på en højskole af den historisk-poetiske slags, og så efter et årstids forløb på landbrugs-
25 skole (ikke i Kbhvn). Han er et ualmindelig støt og pålideligt menneske, besindig og alvorlig, men har absolut ulyst til at gøre det boglige til hovedsag. Han vilde være født landmand, dersom han blot var født med penge. Den tid er forbi, da prester uden formue kunde holde studerende sønner - embedsvejens ros og magt er jo
30 også ved at blive usynlig, så der er ikke tabt så meget ved at den vej lukkes.

Jeg har ikke været så lidt på rejse i sommer, i Juni i Korind på Fyn, hvor min søn er elev, 6 dage hos byfogden i Odense, hvor jeg til megen fornøjelse tilbragte 3-4 timer daglig i læseforeningen,
35 den eneste i sit slags udenfor Kbhvn, et par dage i Slagelse hos min fetter prokurator L. Deichmann, der er en god og alvorlig og meget velslående mand, hvis to ældste sønner har gjort særdeles fine juridiske eksaminer, og nu nylig en rejse med ham, som betales af ham, til Ålborg, for at se vort fælles barndomshjem og vore plejeforældres grave - foruden mindre ture.

Lev vel, gør dig stiv og lad stå til for resten. Hilsen fra Emmy til Eder begge, mig ikke at forglemme.

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

5

179. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 12-10-07

10

Kære ven!

15

Vi har hidtil mest skrevet om emner af almindelig interesse. Nogle private forhold kan vel også være godt. Jeg begynder med Din familie.

20

Din brodersøn doktoren har været her og holdt foredrag om valgretten, som helt igennem var interessant og tildels originalt, så at jeg hørte det med uformodet interesse. Han gør et både sympatetisk og betydeligt indtryk. Jeg kom til Gylling for at besøge Dig kort efter hans forældres forlovelse. Familien var ikke helt glad over den, og Du kaldte hans senere moder: "den sorte" eller den "lille sorte". Sønnens ydre minder om hendes, han er også sort, hvilket Din broder vist ikke var. Din kone har en søstersøn, som også er doktor, Moth, lærer ved herværende højere almenskole i græsk, måske også latin; han er ikke just sympatetisk og synes at stå noget isoleret blandt sine kolleger, med hvem han sjelden fører samtale. Ellers ved jeg intet ufordelagtigt om ham. Jeg har hørt ymtet om at han skulde være fritænker. Jeg har talt lidt med ham om klassiske studier, over hvis tilbagegang han er utilfreds.

30

35

Jeg er dog begyndt at få børnene lidt fra hånden. Min ældste søn arbejder for føden (uden løn) indtil 1 Maj som elev ved en landbrugsskoles agerbrug, er særdeles støt og pålidelig, hvilket den yngste ikke er i høj grad, men meget elskværdig af væsen. Han skal måske være købmand, hvor elskværdigheden kan være god i butikken, men soliditet vilde være bedre i kontoret. Mine to ældste døtre skulde have mellemskoleeksamen til sommer. Den ældste har meget gode musikalske anlæg, den yngste er mere begavet, men ikke egenlig elskværdig. Jeg bruger dette ord så meget, fordi en meget elskværdig kattekillling just farer frem og tilbage på mit skrivebord, hvilket vist er mere behageligt for den end for mig. Jeg foretrækker

for resten agtværdighed for elskværdighed, altså hunde for de utilregnelige og uberegnelige katte. Jeg er særligt gode venner med alle kvarterets hunde.

Jeg har hidtil anset centrumsprester for de værste, men jeg troer næsten at Grundtvigianerne er værre, fordi deres centrum (Bang og Ludwigs) hensynsløst om ikke fraterniserer med dog protegerer fritænkerne; deres venstre har end større sympati for dem og foretrækker åbenbart rationalister for pietister.

Bedste hilsen fra Emmy til Eder begge.

10

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

15 **180. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth**

[18/12-1907]

Gamle Ven.

20 Inden Aaret gaar til Ende, skulde jeg dog gerne have skrevet til Dig og takket for de to Breve, jeg har faaet fra Dig, siden jeg sidst skrev.

Paa en Maade misunder jeg Dig, at Du er kommen løs fra Embedet og nu kan hvile Dig uden noget Ansvar for Embedsførelsen; thi i Virkeligheden er jeg for gammel og aflægs til at være Sognepræst mere. Men jeg ved ikke, hvordan jeg skulde komme over det at forlade dette Hus, hvor jeg i 66 Aar har haft mit Hjem; og jeg har da ogsaa Glæde af at kunne prædike i Kirken om Søndagen, men det er ogsaa det eneste af, hvad jeg kan være for Sognets Folk. Jeg har jo Capellanen til Hjælp, men han har dels for Tiden en daarlig Hals, i hvilken Anledning han et Par Gange hver Uge skal til Aarhus til en Læge; dels søger han stadigt Embede nu, og naar han naaer at faa et, saa staar jeg der uden Hjælp, til jeg kan faa en ny Kapellan, hvis der ellers er en at faa, og faa ham ordineret; det tager lang Tid, og imidlertid er jeg hjælpeløs. Boede Du her i Byen, saa kunde Du dog hjælpe mig i en snæver Vending; men det gaar jo nu, som det er bedst for mig om end ikke altid efter mit Ønske.

Den lille Bog, jeg sidst udgav, har jo faaet en temmelig Berømmelse i Aviserne; men den bliver dog vist kun købt og læst af saare faa. Grundtvigianerne holde ikke af Kritik og vænner sig mer og mere til at trække Dynen op over Hovedet. Det har gjort langt mere

Indtryk paa dem, at Professor Ammundsen har angrebet dem i sin Bog: den unge Luther. Jeg er glad ved dette Angreb, fordi det dog maaske kan vække dem endnu engang af deres æstetiske Rus og Slummer med Drøm om at være det udvalgte Folk. Det er gaaet
 5 dem, som det vel gaar enhver Retning, at den sover ind i Tillid til, hvad de tidligere Slægter udrettede; man tygger Profeternes Gaver men gør ikke deres Gerninger. Ja det er kummerligt at se, hvor det Samfund, man nærmest har hørt til, vanarter, men det har vel alle i Fortiden ogsaa prøvet.

10 Hr. Ammundsen vil hævde Skriftprincippet og staar dog lige midt blandt de moderne Bibelkritikere. Det er helt bagvendt, at de, der hævde Skriftprincippet, undergrave Skriften med alle optænkelige Midler og Paafund, mens vi, der med Grundtvig hævde Menighedsprincippet, anerkende Skriften og tro hvert Ord i den. De Lærde
 15 er helt af Lave og holde mest af at staa paa Hovedet.

Jeg købte forleden en lille Piece af Aschenfeld Hansen om Deichmann. Det var mig en ikke ringe Skuffelse at læse denne Anekdotessamling. Ja vist var Deichmann en ganske ualmindelig nøjsom og selvfornegtende Mand, et rent Særsyn i vore Dage, men han var til-
 20 lige en underlig tosegod Mand, der lod sig misbruge af Røvere. Der maa utvivlsom have været noget langt bedre at sige om ham, end at han saaledes lod sig udplyndre af enhver, der var fræk nok til at overfalde ham. Du kendte ham jo meget bedre end jeg gør; kunde Du ikke faa i Sinde at sætte ham et bedre Minde end dette,
 25 der kun handler om hans Omgang med Penge.

Jeg har ellers i dette Efteraar haft det noget trangt med en Daarlighed, som jeg ogsaa før har lidt af og som nok kaldes Stenokardi eller Brystkrampe. Det kan overfalde mig uden Varsel, og gaa lige-
 saa hurtigt over igen; men det kan vare i flere Timer og medfører
 30 stor Nød; især om Natten er det en sølle Tilstand at være i. Lægen her laborerer jo paa mig med Nitroglycerin, Amylnitrit, Karlsbadervand, Vismutmagnesia; men hidtil vil det ikke rigtigt nytte noget. Jeg har maattet indskrænke min Tobaksrygning, hvad jeg ikke har
 saa let ved. Ja noget skal man jo drages med, naar man bliver gammel,
 35 og det er vel ogsaa et Middel til at forlige os med, at man skal herfra.

Erik er i disse Dage oppe til den skriftlige Del af sin afsluttende Eksamen. Det forvolder os jo nogen Spænding og Uro, og med min

Daarlighed kan jeg ikke godt taale det, men det faar jo da ogsaa Ende.

Vor Herre give nu Dig og Dine og os alle en glædelig Jul med Trøst fra Betlehem.

5

din gl. Ven
Otto Møller

Gylling 18/12 07

10

181. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding Østerbrogade 17-1-08

Kære ven!

15

Det var 12 Oktbr jeg sidst skrev til Dig, hvilken dag jeg ikke glemmer, da der samme dags aften foregik en om end ikke uventet, så dog endnu ikke ventet begivenhed, nemlig en persons ankomst, der siden har fået navnet Knud, hvilken navnefader sikkert vilde have givet den sidste det samme beløb af 100 kr, hvilket han har givet de andre børn. Til de to ældstes konfirmation sendte han endnu hver af disse 50 kr og desuden ligeledes 50 kr til hver af de andre, fordi han ikke ventede at opleve de sidstes konfirmation. "Begivenheden" foregik for resten let og godt og Emmy kom hurtigt over det, om end et spædbarn volder en del umage og arbejde, når der iforvejen er nok at gøre og mere end nok med seks. Dertil kommer at Emmy, som er dygtig og virksom for sin egen person, måske ikke har det bedste greb på at lade andre arbejde for sig.

Desuden er jo hartkornet ikke stort (jeg ejer virkelig 1/2 alb. hartkorn): pension, når den beregnes efter snyderiet med de lave kapitelstakster *i alt* 2500 kr og ad anden vej c 500. Om at holde børn til studering kan der naturligvis ikke være tale. Min ældste søn som ikke mangler andet end penge for at være født landmand, er for et år arbejdende elev uden betaling og uden løn ved en landbrugsskole; forstanderen gav ham ganske af egen drift og uden at det var stillet i udsigt, dog 50 kr til 1 Novbr, så at han har været meget tilfreds med ham, som han også bevidnede. Hvad Du skrev om omtalen af Deichmann, bragte min tanke om at skrive lidt derom til udførelse; det kommer snart i indre Miss's tid, og jeg skal da sende Dig det. -

Du er i klemme med det sædvanlige: afsked eller kapellan. Efter min erfaring kan jeg ikke råde nogen til at søge afsked, bl.a. fordi det for mit vedkommende varer *omtrent 3 år* efter at jeg har fået afsked, inden jeg får fuld pension; det første af disse år er vel nådens-
 5 året, men i dette fradrages jo gennemsnitlig en god kapellanløn. Det er abderitisk, men sandt. Der er såvist ingen grund til at holde på en folkekirke med en ydmyget og udsultet presteestand.

Dersom det kan hjælpe til at berolige Dine bekymringer, kan jeg gerne love Dig, at om ikke andet indtræffer ("om Gud vil"), så er
 10 jeg ikke blot ikke utilbøjelig, men endog ret villig til at drage til Gylling og agere kapellan i kortere eller længere tid. Jeg har set Din kapellans navn på en eller to indstillingslister, men selv om han skulde blive udnævnt, så rejser han vel ikke før hen i Marts. I tiden c 27 Marts til 6 Apr. kan jeg ikke vel være hjemmefra. Jeg ser nu at
 15 Borch i Randlev har fået afsked, så det kan jo nok blive galt i herredet med to vakanser.

Ja det er latterligt at støtte sig på skriften, når man erklærer den for upålidelig; de kunde rettere synge med en tysk studentervis: Ich hab' meine sache auf nichts gestellt juchhe!

20 Det skulde glæde mig om den kristne Lic Bang måtte få overhånd over den fritænkervenlige; det er to personer. Godt og glædeligt år for Dig, husfrue og søn!

25 Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

182. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

30 [20/2-1908]

Lykønskning fra Emmy og mig til Dig og kone over at Du er kommen så vidt. Når Du får besked om, hvordan det bliver med kapellan m.m., bedes Du underrette mig, om Du ønsker min bistand, og i
 35 så fald om når og hvorlænge, så vidt det sidste kan skønnes.

Din gamle
J S D B

[Kortet stemplet i Kolding 20/2-1908]

183. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[5/3-1908]

Gamle Ven.

5

Ja jeg har skyldt Dig Brev nu i længere Tid; men jeg har jo saa meget at tænke paa og drages med, saa Du maa undskylde min Forsømmelighed.

Terkildsen blev kaldet herfra d. 20 Januar, og jeg søgte saa i
10 Kirketidn. om en Medhjælper eller Capellan. Der meldte sig 10,
og der var jo megen Skriven frem og tilbage med dem. Enden blev
saa, at jeg bestemte mig for at tage en Cand. Bay; men han havde
ikke de praktiske Prøver, og det tog jo saa Tid med at komme over
dem; det skete endelig d. 19 Febr., og saa indgav jeg strags An-
15 søgning om hans Udnævnelse til Capellan.

Den 21 Febr. forlod Terkildsen os, skønt han nok kunde blevet
lidt længere, men han havde ikke Ro paa sig mere. Siden har jeg
saa været ene, og det er jo gaaet saa nogenlunde. Rørdam skrev
til mig, at der bliver Ordination derovre i sidste Halvdel af Marts,
20 og at, hvis Bay kunde blive udnævnt forinden, vilde han godt tage
ham med. Min Ansøgning har nu ligget i Kultusministeriet siden
27 Febr., men Krigsministeriet gør Vrøvl, fordi Bay ikke har været
inde til sin sidste Mønstring, og uden Tilladelse derfra kan han ikke
blive udnævnt eller ordineret. Jeg har idag skrevet til min Broder-
25 søn, der er Folkethingsmand, om at tale med Krigsministeren og faa
disse Vanskeligheder skaffet til Side; men jeg har ingen Mening
om, naar det kan naaes. Jeg er bange for, at det ikke kommer i Orden
i denne Maaned; men det vil nu vise sig, og jeg faar øve mig i Taal-
modighed.

30 Mine Naboer har redebond tilbudt mig deres Hjælp; navnlig
Engberg i Hundslund har lovet at komme til alt, kun jeg telefo-
nerer efter ham. Det er jo smukt af Dig, at Du vilde tage herop og
staa mig bi. Men jeg tør alligevel ikke tage mod dette Dit Tilbud.
Dels er Du jo ligesaa gammel omtrent som jeg, og det var jo sørge-
35 ligt, om Du skulde blive syg her i denne Vintertid. Dels har min
Kone Influenza og er skrøbelig endnu; hun ligger for Øjeblikket
igen, saa det er vanskeligt at have fremmede i Huset under disse
Forhold. Jeg faar vist at se at hutle mig igennem selv ved Naboers
Bistand. Og nogen Støtte eller Trøst har jeg af at have Erik her-
hjemme, som nu har faaet sin sidste Eksamen og sidder og studerer

et og andet herhjemme - Men ligefuldt takker jeg Dig for, at Du vilde hjælpe paa mig, og Nøden kunde jo endnu blive saa stor, at jeg maatte raabe efter Dig.

Men lev nu vel gamle Ven og hils Din Kone. Tak for Ordet om
5 Deichmann.

Din gl. Ven
Otto Møller

Gylling 5/3 08

10

184. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding Østerbrogade 14-4-08

15 Kære ven!

Så fik Du altså den ønskede kapellan til Påske - antager jeg - q.f.f.s!
Jeg kan ikke undre mig over at Din kone, især når hun ikke var rigtig rask - influenza er en grim sygdom, især når man vover sig for
20 tidlig op, hvad der er livsfarligt - var bange for at få to gamle sære herrer at passe, da hun vel har nok i en af den slags. Jeg bilder mig for resten ind, at jeg ikke til daglig brug har så mange ejendommeligheder eller særheder som Du. Jeg har altid, om end måske ret beset, mere af stolthed end af beskedenhed, sat en ære i ikke at gøre overflødige fordringer i det daglige liv, om jeg end ikke når Deichmann
25 i det punkt, og så gjorde han det endda af ydmyghed.

Hoslagte stykke i Annekset om Askov antager jeg, at Du væsenlig er enig med, om Du end naturligvis vilde have fremhævet Grundtvigs indskud i nyere teologi; det er dog i alt fald ikke hans hovedstyrke,
30 ligesom jeg heller ikke kan se, at der gror fremtid deri. Det er kedeligt, at det ikke lidt, Du har ydet i den retning, ved form og metode afviger så meget fra den gængse teologiske, at den gamle teologi (f.eks. Rørdam) sætter sig hårdt derimod i sin ortodokse selvglade. Hvor de fleste dog er ude af stand til ærligt at sætte sig ind i andre
35 former end deres tilvante!

Jeg har nylig i "Facklan" serveret for Dig og Deichmann i en korrespondanse, ligesom på Borchs kollegium. Har Du lyst at se, skal jeg sende Dig det, dog ikke gerne, førend Du har tid at ekspedere det snart. Vil Du så lade mig vide, om Du ønsker det. Hvis Du vil have det, kan Du sende mig det tilbage med Coes bog,

Det religiøse liv, tillåns.

Din ny nabo i Randlev Fryd er en ganske særdeles pæn prest, som jeg for resten ikke antager at Du vil have megen fryd af.

Af vor lille Knud har jeg for resten mere glæde end ventet. Han er
 5 ubetinget som spæd (nylig først et halvt år) det skikkeligste og
 mest sympatetiske, meget sjælden utilfreds, men ofte skrigende af
 glæde og sædvanligt smilende, når man taler til ham. Alt dette kan
 jeg ikke gøre ham efter. Med de andre børn er det ikke idel for-
 nøjelse; der er ikke noget egenlig graverende, men man har følel-
 10 sen af, at de idelig er på grænsen af oprør. Min svigermoder kunde
 aldeles ikke indgyde sine børn lydighed, og dette er gået over på
 hendes børn igen, min kone og svigerinde. Det er ikke rart altid
 at skulle være den strenge. Jeg banker dem, når de ikke adlyder
 deres moder, men der er ikke tale om, at hun viser nogen misbil-
 15 ligelse af at de ikke gerne vil lyde mig.

En anden ting, der skulde være alene til fornøjelse, men ikke er
 det, er haven. Renten af grundens værdi er 40 kr og pasning næsten
 lige så meget. Jeg må dog ikke lade uomtalt, at min ældste søn Olaf,
 der fra 1 Apr f.å til 1 Maj d å, er arbejdende elev på Korind (Fyn)
 20 Landbrugsskole, af forstanderen til 1 Nov fik et gratiale på 50 kr,
 der aldeles ikke var stillet i udsigt.

Bedste hilsen til Eder begge og søn fra os.

Din hengivne

25

J. S. Deichmann Branth

Træffer Du snart Nørregård, kan Du give ham numret af "Annekset".

30 **185. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth**

[5/5-1908]

Gamle Ven.

35 Tak for Dit Brev og for, hvad der fulgte med det. Jeg er aldeles
 enig med Dig i, at det er splittergalt, om Bibelkritik og Udviklings-
 lære skal til at doceres videnskabeligt paa Askov. Men jeg er bange
 for, at det vel alligevel ender dermed, thi noget skal de jo have at
 holde blus med, og nu bliver det sagtens fattigt med Aand der, siden
 baade Schrøder og la Cour er gaaet bort. la Cour var vel den egent-

lige Kraft dernede, og nu staa de ganske værgeløse overfor, hvad der kalder sig Videnskab. Jeg har hørt, at de tænke paa at faa fat igen paa Dr. Moltesen, som var der engang men da bragte Forstyrrelse der. Nogen Hjælp vil han neppe bringe, thi han er vist ogsaa langt ude
5 paa de moderne Gætteveje og christeligt set vist meget blakket. Det ser ilde ud med Grundtvigs Højskole, da det siges, at ogsaa Nørregaard staa i Begreb med at trække sig tilbage. Højskolen er vel afblomstret nu som al anden Menneskeherlighed.

Jeg vilde jo nok se, hvad det er, Du har skrevet i Facklan om
10 Deichmann og mig; men den Bog, Du ønsker af Coe, har jeg ikke, som jeg da i det hele indskrænker mig med at købe Bøger, da det er temmelig meningsløst, at jeg bliver ved dermed, naar jeg kun kan huske saa lidt af, hvad jeg læser; det meste er glemt igen efter nogle Maaneder.

Jeg er glad ved, at jeg fik Lov til at opleve, at min Søn blev færdig
15 med sin Eksamenslæsning, hvad jeg ofte har været bange for ikke at naa; men det skete dog nu og fik en god Ende, idet han er sluppen fra det med Troen, som han havde med herhjemme fra. Han er i saa Henseende stillet som min Brodersøn, hvem jeg ogsaa har Glæde
20 af, naar han besøger mig, som da i det hele af hans offentlige Færd. Erik ligger herhjemme fremdeles, da der ikke har tilbudt sig nogen Beskæftigelse for ham, som han synes om. Han er optaget af at studere Nationaløkonomi og taler af og til om at tage Eksamen i dette Fag. Men ellers er det hans Agt at tage til England og studere
25 der en Tid, og det kan maaske ogsaa være sundt nok; langt hellere da til England end til Tyskland.

Jeg har da faaet en ny Capellan. Det kneb, idet Ministeriet var meget betænkelig ved at fritage ham for en sidste Mønstring. Det blev mig meddelt fra Rørdam, at jeg var nødt til selv at skrive til
30 J. C. Christensen og bede ham om denne Gunst. Det kunde jeg ikke bekomme mig til at gøre, og det gik saa da ogsaa paa anden Maade uden mit Knæfald. Rørdam ordinerede ham øjeblikkelig efter hans Udnævnelse, og jeg indsatte ham her Midfastesøndag. Da vi kom af Kirke, laa her Brev fra Øvrigheden, at der allernaadigst nu var
35 beskikket mig en Capellan. Ja saadan gaar det, som det bedst kan; men det er jo det ny, udsøgte Regimente. Forresten er Capellanen et godt og fredeligt Menneske, som jeg er glad ved; men Grundtvigianer er han rigtignok ikke og bliver vel aldrig. Han er ung og uklar, og det kan vel ikke være anderledes. Jeg lægger fremfor alt an paa at lyske ham fra alt, hvad der hedder Bibelkritik, især da

hvad det ny Testamente angaar; og dernæst at befæste ham i Tro paa den Naadegerning af Gud, som er udtalt i vor Daabsbekendelse. Saa maa han for mig ellers støtte sig til, hvilken Retning han vil; og han holder meget af Lic. Ussing og den amerikanske Studenterbevægelse.

Paa Søndag skal her være Bispevisitats, hvad jeg hellere var fri for. Det har gaaet nu i 39 Aar, hvor der kun har været Bisp her én Gang. Det kunde vist gerne gaaet de faa Aar endnu, som jeg har tilbage. Men man skal jo tage det, som det undes en af de høje.

10 Lev saa vel gamle Ven og vær venlig hilset fra os.

Din gl. Ven
Otto Møller

Gylling 5/5 08

15

186. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 14 Maj 1908

20 Kære gamle ven!

Følger 2 hefter af "Facklan" med korrespondanser fra mig. Jeg plejer at levere en hvert fjerdingår, hvori jeg efter evne flår fritænkerne og de blakkede. "Facklan" er det *eneste* periodiske skrift i Skandinavien, som ikke gør dikkedarer for bibelkritik og andet skidt. I Januarheftet s. 6-7 får P. Madsen en lille omgang. Hvor er dog mængden af prester fejsk og holdningsløs; den sølle pøbel tør ikke andet end bukke for bibelkritiken og dens løgne, i stedet for at sparke den.

30 Hvad nytte er det til at lære historie, når man ikke kan se, at det ny skidt ikke er andet end det gamle skidt? Og så gør man sig fornem af sin usselhed, som lic. Bang, der er så ophøjet, at han ikke kan nævne Mads Jepsen uden at sætte et udråbstegn ved hans navn - som om ikke denne er den eneste, der frygtløst og uforbeholdent siger svineforfatterne besked, uden at bryde sig om alt det skarn disse kaster med. Det usleste er dog at se på den dyng af Grundtvigianere og højkirke-mænd, der danner halen af fritænkerne. Usselheden ligger især i, at de fleste af dem egentlig er glade ved om fritænkerne har uret, men de tænker som Kilian i Holbergs Ulysses: "Jeg så hellere at den hele krigshær blev hængt, førend jeg skulde

miste min mindste finger". Om Du ellers ikke nu køber mange bøger, så vilde Du have fornøjelse for mere end pengene ved at læse Mads Jepsens lille skrift: "Som man sår, så -"; jeg har den ikke. Som yderligere anbefaling kan det tjene, at han naturligvis
5 bliver hadet af de æsthetiserende svin som pesten.

Efter Dine antydninger er Din kapellan lovende, hvilket han jo nok kan være, om det ikke står ganske klart for ham hvad kristendom er; når han blot *vil* til den rette side, kommer han der nok, men uden at *ville* det bestemt, når ingen det. Dersom vi skal tro
10 det samme, have vort liv i det samme som den ældste menighed, må vi naturligvis dele deres tro også som bekendelse; men forbindelsen mellem denne tro og dåben er ingen nødvendighed, om end i sin orden. Men jeg mener, at dogmatiken bør reformeres, da den er opslidt, og vor prædikemåde må reformeres, da den er kedelig.
15 Indre-missionærenes prædiken er mindre kedelig end presternes; måske er det bedst, således som man taler til søndagsskolebørn, når biblen lægges til grund. Jeg beklager kun, at jeg før vel har vidst *at* prædiken i reglen er kedelig, men ikke vidst, hvordan jeg skulde gøre det mere tiltalende.

Jeg har læst de to første bind af Danmarks riges historie. Erslev
20 er næsten forelsket i Erik af Pommern, hvis politik, som Margrete havde oplært ham i, var rigtig nok, om end gennemførelsen ikke var heldig. National-dansk var denne politik dog ikke, men ligesom Valdemar Atterd's og Margretes kun rigsdansk. Bedre synes jeg om
25 første bind (Steenstrups).

Fra min ældste søn havde jeg brev idag. Han havde som anerkendelse fået 75 kr af Forstanderen på landboskolen for et år, uden at dette var stillet i udsigt. Min yngste søn fik idag sit første stykke legetøj, en gummiring med en bjælde. De to ældste døtre skal have
30 mellemskoleeksamen i sommer.

De to hefter af Facklan bedes Du ikke beholde længere end til de i ro og mag er læste af Dig og måske kapellanen. Det mærkeligste er sat streg ved i indholdsangivelsen. Hilsen fra os til Eder også til Erik.

35

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

187. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[18/5-1908]

Gamle Ven.

5

Tak for de 2 Hefter, som følger, de kom hertil for 1 Frimærke og maa vel saa ogsaa kunne gaa for det samme. Ja Du er jo haard ved de danske Præster og Bisper, som Du dog for en stor Dels Vedkommende ikke kender. Men de læse det vel ikke, og have saa
10 heller ingen Sorg af det. I Dit Brev skrev Du, at J. P. Bang, som Du jo heller ikke elsker eller vel kender, har sat Udraabstegn ved Mads Jepsens Navn. Det har jeg ikke set, men jeg har set en eller anden Person gøre det i Højskolebladet eller Vort Samfund, og det er vel det, Du husker fejl med. Jeg kender Bang og er for mit vedkommende vis paa, at han er en alvorlig, troende Mand, der forresten
15 udfører et i høj Grad uegennyttigt Arbejde for en ringe Løn og under store Afsavn.

Forrige Søndag holdt vor ny Biskop Visitats her; jeg vilde hellere have været fri for denne "Besøgelse", som jeg nu har maattet undvære i 19 Aar. Men ellers maa jeg sige, at det var en dygtig og i det
20 hele rar Mand. Hans theologiske Stade angives jo at være grundtvigsk, men ellers vilde jeg, naar jeg selv skulde slutte mig dertil, anse ham for at staa nær ved "Indre Mission". Han udtalte sig ikke om, hvad Retning han hørte til, ligesom han heller ikke, hvad jeg synes godt
25 om, udtalte til mig nogen Dom om, hvad han syntes om de Nabo-præster, han havde været hos, før han for denne Gang endte her i Gylling. Jeg blev derved fri for at udtale min Mening om mine Naboer.

Derimod kunde jeg nok forstaa, at han var mindre fornøjet med
30 Præsterne i Aarhus, særligt med Stiftsprovsten. Heller ikke udtalte han sig om de andre Biskopper: ja han kom til at nævne, at hans Efterfølger Wegner er Broder til Præsten her i Hvilsted; men, sagde han, "denne her er nok ikke saa begavet som Broderen". Capellan Bay sagde ganske frejdigt: "er han begavet"? Biskoppen saa lidt
35 forundret paa ham og sagde: ja - h. Jeg var lige ved at sige til Bay: hvor tør Du ytre Tvivl om, at en Biskop er begavet? men jeg sagde det alligevel ikke. Naa, Biskop Sørensen var en flink Mand.

Og lev saa nu vel. Jeg venter i Aften min Kone hjem fra et Besøg i Odense. Jeg har været noget forladt i de sidste Dage.

Din gl. Ven
Otto Møller

5

Gylling 18 Maj 1908

188. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

10

[20/7-1908]

Gamle Ven.

Jeg ser, at Du er bleven udnævnt til Ridder og ønsker Dig i den
15 Anledning til Lykke. Jeg har ganske vist ikke erfaret, at der er nogen
videre Lykke derved, maaske lidt Tilfredsstillelse for barnagtig
Forfængelighed, og det er jo ikke nogen virkelig eller varig Lykke.
Det er heller ikke noget videre godt Selskab, man dermed kommer i,
men mest med Folk, man ellers ikke skøtter om at være sammen
20 med. Men Du har jo tidligere ytret, at Du ønskede det, for at Din
mulige Enke engang kunde have Gavn deraf, saa skal man vist træde
ind i et Betalingsselskab, og det har jeg helt undladt, hvorfor jeg
heller intet har at vente i den Retning. Men til Lykke med For-
fremmelsen, om end den kommer sent og vist ikke ved Hjælp af
25 nogen Provst eller Bisp; saaledes ser Du det vel ogsaa helst, da Du
jo aldrig har holdt af disse Dignitarier.

Her har vi det ellers saa omtrent som forhen, hvilket jo ikke vil
sige videre godt men efter vore Omstændigheder taaleligt. I min
Alder kan man ikke vente andet, end at der fjører sig den ene lille
30 Byrde til den anden, mens Evnen til at bære den tager af. Men jeg
har det alligevel langt bedre, end min Fader havde det i hans Alder-
dom.

I Maj Maaned, ligesom jeg havde faaet min ny Capellan, over-
raskede vor Biskop mig med at holde Visitats her efter henvend
35 20 Aar, hvori jeg havde været fri for den Opmærksomhed. Jeg synes,
at han gerne kunde have skaanet mig derfor, da jeg jo ikke søger
Forflyttelse, og han lige havde holdt Prøver med Capellanen. Men
han behagede at komme og være her i to Dage; og det er ikke nogen
hel ublandet Glæde. Men jeg synes forresten, at han er en rigtig
god Mand, saa for saa vidt kunde jeg ikke andet end være glad ved

at høre ham og prædike for ham. Og saa har jeg altsaa haft Bispe-
 visitats for sidste Gang; jeg tror, at det kunde uden Skade høre helt
 op, især naar det kun sker hvert tyvende Aar.

Med min ny Medhjælper er jeg taalelig tilfreds. Han er et rart
 5 Menneske og afgjort behageligere at have i Huset end hans For-
 mand. Han vil ogsaa gerne udrette noget og er ikke doven; men
 hvad det ellers kan blive til med ham, ved jeg ikke; han hører til den
 ny "engelske" Retning, som repræsenteres af Ricard, Ussing o.fl.
 Men det er noget sært blakket noget; han er naturligvis ogsaa en
 10 Beundrer af Ammundsen og smittet af bibelkritiske Sysler. Men jeg
 har ham jo nu, som han er, og jeg kendte ingen anden, jeg kunde
 faa.

Det tynder ellers ud nu med min Omgang. Nørregaard har solgt
 sin Højskole og rejser snart bort. Borch i Randlev har taget sin
 15 Afsked, og hans Eftermand vil vist ikke have noget med mig at gøre.
 Thygesen i Odder er meget syg og kommer sig vel ikke, og det sam-
 me synes at gælde Rasmussen i Saxild. Saa sidder jeg temmelig
 ene her i min Krog, hvor jo ogsaa hele Sognets Befolkning snart er
 fremmed for mig. Den gamle Slægt er død bort og en ny er draget
 20 ind andenstedsfra; alle disse ny Folk faar jeg intet virkeligt med at
 gøre, for en Del er det socialistiske Haandværkere og Arbejdere. Men
 det gaar jo, saalænge Gud vil.

Lev nu vel gamle Ven. Du har vel ikke stort Mod paa at gøre
 Rejser mere; for ellers vilde Du være velkommen her endnu en
 25 Gang.

Din gl. Ven
 Otto Møller

Gylling 20/7 08

30 Ja min Skrift er idag sært daarlig!

189. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

35

Kolding 7 Avg. 1908

Kære ven!

Denne gang er det nok mig, der står til rest med at besvare to breve
 fra Dig, det sidste en lykønskning til ridderskabet, som imod 6 kr

årlig giver adgang (ikke ret) til understøttelse for trængende efterladte. Der er flere, end jeg havde troet i mine gamle menigheder, der glæder sig over at jeg har fået denne "udmærkelse"; det var endelig også på tiden, når det skulde være, var også blevet før, der-
5 som ikke min ikke-ven undermåleren Clausen havde været derimod, og kultusministeren trods gentagne løfter havde undladt at holde disse, men endelig måtte han dog give sig. Det er nærmest af botaniske grunde; dels er den botaniske professor Warming tilbøjelig til at overvurdere mine fortjenester, dels har jeg gennem udenlandske
10 forbindelser skaffet vore botaniske samlinger en del værdifulde sager gratis.

Jeg var nylig i Kbhvn og havde bl.a en meget fornøjelig forhandling med kammerherre Barner. Da jeg gik, sagde jeg til ham, at jeg holdt mere af at forhandle med troende lægfolk end med prester,
15 i hvilken anledning han fortalte, at en prest, med hvem han talte, nylig havde udbrudt: "prester er nogle skrækkelige mennesker", hvorover vi begge morede os meget.

En af mine bedste venner, kvækerpresten Morice i England, med hvem jeg har arbejdet sammen for søndagssagen, og som har besøgt
20 mig flere gange i Sneptrup havde meldt mig fra Norge, at han vilde besøge mig her, der kom et brev, som lignede hans hånd på udskriften, men det var fra hans kone, som meddelte mig, at han var pludselig død, medens han knælende bad sin aftenbøn. Livingstone døde på samme måde. Hans kone skrev derom: han døde i sin rust-
25 ning.

Det kan gerne være, at lic. Bang selv for sin person er en troende mand, men han er grumme ængstelig for at bibelkritiken er så moderne, at man må tage velvilligt hensyn dertil. Velvilligt hensyn til
30 vantroens sludder og løgn, fordi det koges op på en lidt anden måde end før! Der er intet uslere end at rette og akkommodere sig efter dagens smag! Å, hvor det er elendigt at se hele kleresiet stå med hatten i hånden for bibelkritiken! Wellhausens aprioriske konstruktion af Israels oldtid er jo nu længst forladt, men bæsterne ved det ikke en gang, fordi de har ophørt at følge med.

35 Du har jo fået en pastor Fryd fra Århus til nabo. Han kan vist holde en overmåde pæn prædiken, men om der ellers er noget ved ham, ved jeg ikke.

Du mener, at jeg ingen lyst har til at rejse; det passer ikke, da jeg gerne rejste stadig, dersom jeg havde penge til det. Men når jeg kan slå to rejser sammen gør jeg det gerne. Således plejer jeg hvert år at

besøge min nevø og svoger i Vejle, hvad jeg i år gør i denne eller næste måned, og det er da sandsynligt, at jeg efter Din indbydelse også kommer nogle dage til Gylling, hvor jeg f.eks kan nyde naturen og kapellanen, som interesserer mig, om formiddagen, og Dig om eftermiddagen. Vil Du lade mig vide, om der er nogen tid mellem 5 20 ds og 20 September det ikke passer Dig, så skal jeg bestemtere underrette om mit komme.

Hilsen fra Emmy til Dig og husfrue.

10

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

190. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

15

26/8-1908
[poststemple]

Ifald alt går efter beregning tænker jeg at komme til Gylling lørd. 20 e.m. med det tog, som er i Falling kl 6,07. Min hjemrejse skulde være onsdag. Indtil lørdag middag er min adresse: herredsfuldm. cd jur. Bruun i Vejle, hvortil eventuel indsigelse kan sendes.

25

Din J Br.

191. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

30 Gamle ven!

Kolding 15-9-08

Tak til Dig og kone for god modtagelse og behandling i Gylling. Det glædede mig, at det var øjensynligt, at Du havde det bedre end for længere tid tilbage.

35 Kapellanen, til hvem Du bedes give hoslagte seddel, interesserede mig, og er et meget elskværdigt menneske, men jeg har stor betænkelighed ved disse, da de gerne er for vage, og det er han vist også. Det er mest de kantede, som er til noget. Vel kan et menneske både gå væsenligt frem og tilbage, omvende sig både til Gud og djævelen, men det rimeligste er dog, at han bliver omtrent som

han er, og det gælder også Bay, som i virkeligheden står dårligt. Lagde Du mærke til, at han forsvarende antog sig de mest tøjleløse bibelkritiske indfald, som at Herrens tjener i Jes 53 skulde være = den usle Jekonjah, og at fader og moder i det fjerde bud skulde
 5 være = profeter og profetinder? Det svenske tidsskrift han holder, er ikke andet end en popularisering af den mest ordinære bibelkritik, slet ikke andet. Hans ulykke er at han søger sjælefred ved teologi, og det er ikke teologiens sag, og skal ikke være det. Det vilde næppe føre til noget at anbefale ham andet, end hvad der er
 10 teologisk anset, hvorfor jeg har gjort dette.

Ja det er sandelig slemmt med den bibelkritik, når selv de mest vederhæftige teologer, som Du, S. Rørdam og P. Madsen har været betagne deraf og ikke straks kunnet se, i hvilken grad det er sludder og løgn. Endnu mærkeligere er det, at I ikke har kunnet se, at den
 15 nu så kaldte bibelkritik kun er et stykke plat gemen rationalisme. Nøglen til at skelne mellem tilladelig og utilladelig bibelkritik er, om den er forenelig med den bibelske histories sandhed både i alt det store og i det meste af det små. Om så Daniel er skrevet post eventum - eller om dette er muligt, hvad jeg ikke er vis på - anfægter
 20 ikke sandheden af det andet, og da for resten heller ikke sandheden af historien hos Daniel. Ligeså med Judas brev. Johannes Åbenbaring derimod er vel billeder, men disse er af så mægtig betydning at de må være fra Gud lige så vel som billederne i Gen 1. Bileams Æsel er ikke nogen stor personlighed; jeg antager det dog for et
 25 under, som har tildraget sig omtrent som fortalt.

Ved bortkørslen til station havde jeg ærgrelse af at se Din skov, som kudskene viste mig. Der er jo ikke hugget i den i en lang årrække. Nu *må* der hugges, dersom ikke skoven skal lide alt for meget derved. En første gennemhugning nu vil antagelig give 2-3 fv knip-
 30 pelbrænde og lige så mange læs top pr. td land; hvis hugning vil være til gavn for skoven, for Dig, for embedet og for Din eftermand. Det er kedeligt at se værdier blive ødelagt til skade for nutid og fremtid. Havde jeg vidst af det, kunde jeg godt taget Din husmand (der også var indigneret over Din skovhusholdning) med
 35 en økse i hånden til efter min anvisning at mærke de træer, der skulde tages bort. Det er jeg vel forfaren i, da jeg tildels efter forstlig vejledning, i 26 år årligt har anvist til udhugning små skoveffekter i 24 td land bøge- og elleskov.

Min lille dreng har lagt sig for anker med et af sine ben på hver side af et skrivebordsben; så er han meget tilfreds med at sidde og

plukke i mig og få en hånd en gang imellem; heldigvis er det ikke nødvendigt at besvare alle hans udtalelser. Hils fru M. fra os begge her.

5

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

192. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

10

[22-12-1908]

Gamle Ven.

Tak for Dit Besøg i Sommer og for Brevet, Du sidenhen har sendt
15 mig og som det er en Skam, at jeg ikke før har faaet svaret paa.
Men Tiden løber fra mig, og nu er vi naaet hen til Jul. Du skulde
dog høre fra mig, før Aaret gaar til Ende.

Jeg har i det sidste Halvaar mest været optaget af Eriks Ophold
i London, hvorfra vi hver Uge har faaet Brev af meget broget Ind-
20 hold. Han har haft Held til at faa uhindret Adgang til det engelske
Udenrigsministeriums Arkiv, hvor han har foretaget Studier over
Forholdene ved 1807, som han selv mener med adskilligt Udbytte
af ny Oplysninger om det uforsvarlige Overfald paa os, der i flere
25 Maader bragte os nær til Undergangens Rand. Det er den nu af-
gaaede Gesandt Bille, der har skaffet ham denne Adgang, hvad
jo var et stort Held for ham. Han har ogsaa i London faaet Adgang
til adskillige Familier, hvor han har kunnet forfriske sig, ligesom
han paa Helligdagene har gjort forskellige Udflugter ud i Sydengland.
Deres Kirketjeneste derovre har han ikke kunnet finde nogen Smag
30 i, men det er ogsaa kun den høje Kirke, han har forsøgt sig med;
al Ritualismen er ham usmagelig. Nu venter jeg ham hjem en af
Dagene, og vi faa saa nok at høre paa i Juletiden.

Hvad der ellers ligger mig mest paa Sinde tidligt og sent er vort
sølle Fædrelands Forhold under de urolige, truende Forhold. Hvad
35 skal dog Enden blive paa det jammerlige Regimente, vi er under-
givne? Vi kan i vor Afkrog ingen Ting gøre; ingen vil høre paa os
eller tro, at det har noget paa sig med vore Ængstelser. De stole
alle blindt paa Regeringen, fremfor alt paa J. C. Christensen, som
de haabe snart vil tage Roret igen. Jeg kan kun med megen Frygt
bede til Gud om, at han som Daneres Formynder vil bevare os fra

Uvejret. Men fortjener vort ugudelige Folk at bevares?

Med Arbejdet gaar det besværligt. Nu i Julen skal jeg prædike alle Dagene saa nær som 2 Juledag; thi Capellanen vil saa gerne være fri og tage hjem hele den sidste Uge af Aaret og lidt ind i det
5 ny Aar. Jeg vilde gerne overlade noget mere af Gerningen til ham, men han er saa umoden og tilmed moderne, saa jeg nænner ikke til det for Folkets skyld. Naa, det gaar jo saa længe Gud vil give Kræfter, men lidt kniber det med at holde ud.

Nu er Nørregaard rejst over til København og roder der i en
10 Bremsere; han kom dog ellers af og til og saa til mig. Thygesen i Odder er død, Borch har taget sin Afsked, og jeg venter ikke, at de ny, unge Præster, der kommer eller er komne, skal bryde sig om at omgaaes med mig. Man kommer til at sidde ene ved Vejen, hvor den ene efter den anden drager forbi og siger farvel. Ja det følger
15 jo med Aarene.

Med Læsningen gaar det kun smaat, da Dagene er saa korte og mørke. Det kan i Grunden ogsaa være det samme, thi jeg glemmer omtrent alt, hvad jeg læser. Det følger ogsaa med Aarene og meget andet, som ikke behager.

20 Nu vil jeg ønske Dig og alle Dine en fredelig og glædelig Jul. Hvor er Fred dog et stort Gode!

Din gl. Ven
Otto Møller

25 Gylling 22/12 08

193. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

30 Kolding 19 Febr 1909
Gamle ven!

Det er imorgen, hvis Gejstlig Stat ikke fejler, Din så kaldte 78de fødselsdag, som jeg må overlade til Dit eget skøn, om Du foretrækker
35 at kalde den 79de, hvilket nok kan forsvares, da 20 Febr 1831 efter samme avtoritet er Dit livs fødselsdag, da Du gjorde rejsen fra modersliv til verden. Hvordan nu end dette skal regnes er en lille bisag, men den store hovedsag, at Du befinder Dig vel i Dit ny år på legeme og sjæl, hvorfor ikke gå fremad? Du er jo gået frem på legems og sjæls velvære i Dit sidste år. Både Du og kapellanen

vilde vist have gavn af, at han prædikede hver anden søndag.

Ved Klemp fik jeg en hilsen fra Dig; han er en fordragelig mand, som ikke opgiver sit eget, og i det hele, ligesom de katolske prester i almindelighed står over de lutherske - ak, det står sølle til, staklerne
 5 er så umyndige, at de fejgt og dvask går med på subjektivisme, bibelkritik, evolutionisme og al den usselhed, der er til, fordi de både ved og tror så lidt. Ja fred er som Du skriver et stort gode, men si vis pacem, para bellum, og stik ikke hovedet i busken. Nu det lader jo til, at vi vil gøre noget, men det søde blide lam, Albertis hæler,
 10 Chr.-Stadil, vil intet ordenligt, fordi han mangler borgerligt mod, Forresten synes jeg bedre om general Görtz's befæstningsplan end om Neergaards 4 1/4 mil lange linie, hvilken vi næppe kan forsvare.

Jeg gad vist, hvem tilladelsen til at bruge særkalk egentlig skyldes. Rørdam var jo først derimod.

15 Dersom Din søn kan finde noget hidtil ukendt om "aftalerne" eller den hemmelige artikel i Tilsit 1807, så skaber han sig en fremragende position. Noget må der vel være, om hvad Canning støttede sig på, mere end på sandsynlighed - thi denne var der unegtelig tilstede. I det russiske udenrigsministerium kunde der være noget,
 20 men det er vist vanskeligt at komme til, om end den originale traktat må være der. Det forekommer mig, at jeg, vistnok i en feuilleton eller lignende sted, har læst noget om "Englænderne på Gyllingnæs", og at jeg ved denne titel kom til at tænke på Blichers "Jøderne på Hald".

25 Du vil altså ikke have udvisning og stort brændesalg fra Din skov eller til eget brug. Det kunde hel godt stilles an således at skoven ydede bidrag til Din søns studier. Ulovligt kunde det ikke være, især når Du spurgte om det.

Jeg har hele formiddagen havt den fornøjelse at vogte mine bøger
 30 for min lille drengs overfald; han har ikke endnu gjort stor skade på dem. Han er meget hårdnakket efter en geologisk bog med billeder, men barnepige kan vi ikke holde.

Nu er jo på en måde de to ældste børn ude, dog således at de endnu kræver noget tilskud og dertil kan de normale indtægter,
 35 som i alt udgør knap 3500 kr ikke slå til, så at der må spises af min lille kapital. Jeg synes nu, at vi skulde kunne komme ud af det med 3500 kr. Hvor mange degne klarer sig ikke med mindre og lige så mange børn?

Hoslagt noget botanisk om Koldinghus og en artikel om J P Bang. Den første vil more Dig, og den sidste vil Du være nødt til at give

ret, men - Du vil af personlige grunde blive måske meget vred over at jeg har vovet at sige sandheden. Om hans person har jeg intet sagt, den kommer mig slet ikke ved; men hans udtalelser vise at han mangler al rygrad, fy at føre så leddeløs tale og forråde Herren og hans menighed til de gamle rationalistiske og *hedenske* (Pilatus) fjender.

Hils nu frue og søn hjerteligt fra os begge.

10 Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

194. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

15 [16/6-1909]
Kære Branth.

Det er nok længe, ja vist endog meget længe, siden Du har hørt noget fra mig, saa det kunde se ud, som det helt skulde høre op med
20 Forbindelsen mellem os. Men jo længere det sættes ud med Brevskrivning, desto mere Besvær er der ved at bryde overtvært og tage fat igen. Der var naturligvis Grunde, hvorfor det drev over, da den passende Tid var dertil, men det er ikke alt at gøre Rede for gamle Overtrædelser. Den egentlige Grund var vel, at jeg i hele den første
25 Tid af Aaret var syg og daarlig. I 8 Uger kunde jeg slet ikke komme i Kirken og maatte helt sige mig Confirmanderne fra. Og saa gik der lang Tid derefter, hvor alt Arbejde faldt mig besværligt, hvad det i Virkeligheden bliver ved at gøre. Tingen er jo, at jeg er gammel og aflægs, og det er der ikke ret meget at gøre ved, hvor lidt man end
30 synes om det, og en behagelig Fornemmelse er det ikke, ingen Ting at kunne.

Men nu sidder jeg idag i min Enlighed, efterat have haft Provstsyn her i Aftes og i Morges, og efterat min Kone er rejst bort for flere Dage for at se til en syg Søster oppe paa Mors. Erik er her
35 hjemme og dyrker sin Videnskab, idet han af og til gør en Afstikker over til Bibliothekerne i København. Saa har jeg jo min Capellan, og naar jeg selv er ude af Stand til det, maa han jo overtage Sagerne i Kirken. Det gaar jo upaaklaget om end ikke upaaklageligt; det er paa ingen Maade saa, at han er optaget af moderne Theologi eller Bibelkritik; han befatter sig aldeles ikke med saadant. Men han

er ligesaa upaavirkelig af, hvad jeg mener og prøver paa at tale med ham om. Han er kun optaget af en eneste Ting, nemlig en syttenaarig Pige, som han forlovede sig med d. 11 Januar. Siden da er han helt opslugt af Elskov, og han er i Saxild, hvor hun findes som
 5 Plejedatter af Præsten, saasnart han paa nogen Maade kan slippe derhen. Han er der naturligvis ogsaa idag. I dette Halvaar har han tilbragt mindst 2 Maaneder hos hende. I Ugen før Pinse var han fra Søndageftermiddag til Lørdag Aften med hende i København hos hans Forældre. Og Trinitatis Søndag om Aftenen satte han virkelig
 10 af derover igen og kom først tilbage Lørdag Aften. Nu er hun atter i Saxild og nu gaar Valfarterne derhen. Han er et rart og retskaffent Menneske, men det er ikke morsomt med al denne brændende Kærlighed, og Præstetjenesten gaar naturligvis helt i Vadsken. Kærlighed er en *Villie*, og den gaar for alt.

15 Jeg læser ikke ret meget, for jeg kan ikke ret længe huske, hvad jeg læser. Men noget maa jeg jo have til Føde. Jeg har læst Høffdings: danske Filosoffer, og undret mig over, at Grundtvig ogsaa regnes blandt Filosoffer og endda ikke blandt de ringeste. En lille god Bog har jeg læst af Stiftsprovst Gustav Jensen: en Fejl ved den nyere
 20 Theologi. Jeg har den ikke selv, men fik den af Capellanen, der intet havde faaet ud af den. Den er værd at kende og er noget sjældent i denne Tid.

Om vor politiske Elendighed vil jeg intet skrive: jeg venter stadtigt paa at der dog skal komme en taalelig Ende paa det, men Ud-
 25 sigterne er for Tiden ringe. Tag nu til Takke hermed som et Vidnesbyrd om, at jeg da endnu lever, og Guds Naade være stedse (?) med Dig og Dine.

Din gl. Ven
 Otto Møller

30 Gylling 16 Juni 1909

195. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

35

[20/7-1909]

Gamle Ven.

Tak for den tilsendte lille Bog, som jeg naturligvis har læst med fuld Tilslutning. Den første Halvdel indeholdt vel mest nyt for mig,

mens jeg fandt det øvrige fyldigere endnu i James Orr's det gles-
tamentl. Spørgsmaal, som jeg just havde læst paa samme Tid. Lige-
ledes har A. Breitung for nylig i Mads Jepsens Blad meddelt for-
skellige fornøjelige ny Oplysninger om Abemennesket, hvoraf der
5 skal være funden en Hovedskal, som aldeles ligner Bismarcks Hovede.
Men det kan være det samme, hvad der skrives og siges, thi Fri-
tænkerne blive ved at trænge paa og banke deres Opspind ind i
Hovedet paa alle, der gide høre deres foregivne Videnskab.

Vi har for nylig faaet en ny Læge her; han hedder Kirketerp,
10 er ung og nygift, men jeg ved ellers ikke, hvad han indvendigt bestaar
af. Han kommer herop omtrent hver Dag og forsøger sin Kunst
paa nogle tykke Ben, jeg gaar og slæber paa. Jeg frygter for, at han
vist ikke udretter ret meget mod disse samme Ben. De pleje at
blive tykke om Sommeren, men i Aar har det ene drevet det videre,
15 end det ellers plejer at være Tilfældet. Og det kan jo ikke være andet,
end at en Alder, som den, jeg nu gaar og tærer paa, fører Ubehage-
ligheder med sig, hvad den forresten har gjort i over 40 Aar, da den
dog var meget mindre.

Lægen, der har været her i 14 Dage, var dog i Søndags i Kirke,
20 men han taler ellers ikke noget om de Ting, der høre derhen. Jeg
vil nu heller ikke ligefrem falde an paa ham, men først se, om vi
kan blive nogenledes Venner, saa byder der sig vel en Lejlighed
til, at jeg kan spørge ham om, hvad han lever paa. Jeg har hørt,
at han holder Politikken, og det er jo ikke gode Tegn. Er han vantro
25 og ligegyldig, saa bliver det ikke til noget med Omgang mellem os;
thi det er ikke til at have med Folk at gøre, som man ikke kan
tale med om det, som man selv er mest optaget af. Leve vi, op-
klares det vel engang.

Det er ikke hidtil nogen god Sommer for mig, da der er saa lidt
30 Varme og saa megen Blæst; og den korte Vej om til Kirkedøren
kan tage Vejret helt fra mig. Men ellers bliver jeg dog ved at prædike
og er taknemlig derfor; jeg har nu drevet det her i over 50 Aar
og kan ikke godt undvære det, mest for min egen Opbyggelses
Skyld. Men der kommer dog ogsaa vedblivende Folk der om Søn-
35 dagen. Hvis Du synes, Du kunde have Lyst til endnu en Gang at
besøge mig, saa ved Du, at Du har fri Rejse.

Og lev saa vel med venlig Hilsen fra os til Dig og Dine.

Din gl. Ven Otto Møller

Gylling 20 Juli 1909

196. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Ifald alt går efter beregning venter jeg at komme til Gylling (Falling) onsd 18 kl 6,08, og blive til næste mandag eller tirsdag, om det
5 passer Eder.

Kolding 13-8-09

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

10

197. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

Gamle Ven.

15 Da jeg i de sidste Uger har haft mange Daarligheder at drages med og det endnu ikke er kendeligt bedre, vilde Du vanskeligt have nogen Glæde af at være hos mig, og jeg vil derfor bede Dig om at udsætte Besøget, til jeg maa kunne melde Dig, at min Tilstand væsentlig har bedret sig.

20

Din gl. Ven
Otto Møller

Gylling 14 Aug 09

25

198. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 27-9-09

Kære ven!

30

Igår så jeg, at Sk. Rørdam er død, og tænkte på Dig, at hans død vist er et stød for Dig. Jeg tænker, at det egentlig vel nærmest er det N.T, som knyttede Eder nøjere sammen, thi stiv Grundtvigianer var han ikke mere end Du, der går og gik Dine egne veje til Rørdams
35 forargelse, da han var temmelig stiv luthersk i sin dogmatik. Rørdam var en fredens mand, hvilket viste sig også i at hans rygrad helst skulde været noget stivere. Fælles ungdomsminder og et om end fjernere fælles forhold til Grundtvig var vel også et stærkt bånd mellem Eder.

Som hans eftermand nævnes jo Koch i Ribe og Ostenfeld, begge

lidet værdige til pladsen og fejge bibelkritikere. Sørensen i Århus vilde måske være den værdigste, men hvorfor skulde det just blive den værdigste? Ussing vilde måske være den bedste, men hans kone og børn gør ham umulig (1 Tim 3,4). Bliver Enevold S. ved at være kultusminister, spørger han sin hovmester Stadil og denne anbefaler Koch, der privat bifaldt loven om menighedsråd. Det er dog usselt at bukke for frafaldet i dets mest moderne form; subjektivismen er langt værre end rationalismen i sin oprindelige skikkelse.

Min ældste datter har fået en halvdags-kontorplads ved Kolding Avis til 20 kr månedlig. Den næstældste (den bedst begavede af de 4 ældre børn) har efter realafgangseksamen fået plads som frøkenpige hos et par noget svagelige damer af familien. Selv om jeg havde råd til at holde børnene hjemme, vilde de dog have bedst af at komme ud, da de bliver mere utålelige i hjemmet end hos fremmede, hvor de nødes til at holde bedre styr på deres unoder. Min ældste datter sagde en gang, da jeg udtalte min forundring over, at fremmede roste deres væsen: "det kommer af, at de ikke ved, hvorledes vi er hjemme".

Jeg hørte af Dr. Moth, hvis moder nok nylig har besøgt Eder, at Du havde det bedre, men rejse til Rørdams begravelse gør Du vel ikke. Begravelser er ødelæggende for de efterlevendes helbred. Jeg mindedes om et islandsk digt om Skarphedin i Njals saga, hvor denne stående i det brændende Hlidarende med døden for øje siger: "Død er Nja-al, død Bergthora, død er Grim og Kåre borte". Bedste hilsen til Eder begge fra os.

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

Min yngste, Knud er ikke endnu to år, men siger jeg: det tyder naturligvis på noget særlig stort.

199. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

35

[9/11-1909]

Gamle Ven.

Ja Du synes vist ikke uden Grund, at det er sært, at jeg ikke lader høre fra mig. Men Tingen er, at jeg stadig har ventet paa, at For-

holdene her skulde blive saaledes, at jeg med Glæde kunde modtage et flere Dages Besøg af gamle Venner. Det synes imidlertid ikke at ville blive til noget. En enkelt Dag eller nogle Dage kan det være ret taaleligt, men saa kan det begynde igen med Plagerierne, og
5 Følgen bliver, at jeg tør ikke indbyde nogen hertil, knap nok for nogle faa Timer. Sagen er jo, at jeg er gammel og aflægs, og det er der jo i Virkeligheden intet Raad for, eller kan ventes nogen væsentlig Forandring ved.

Ja Skat Rørdam drog afsted, og han var dog en Kæmpe ved
10 Siden af mig. Han havde alle sine Tænder og sit mørke Haar, saa jeg ventede, at han længe vilde overleve mig; men han maatte afsted, og det var en stor Sorg for mig. Det kan Du, synes det, ikke rigtigt forstaa, idet Du gaar ud fra, at der var saa meget, som vi slet ikke saa ens paa. Det var der ogsaa, men der var noget stort, som vi kunde
15 helt dele med hinanden. Vi havde været Venner lige fra Barndommen og havde mange fælles Minder fra hele Livet. Og han var til stor Velsignelse for mig, da jeg kom til København. Da havde han været Student i 4 Aar, og var i en vis Forstand allerede da en lærd Mand. Jeg kunde derfor lære noget af ham, men det var dog ikke det,
20 der fik særlig Betydning for mig. Fra Latinskolen medbragte jeg en meget slet Smag, Hang til Raahed og Driveri; men han gav mig Smag for noget bedre og dermed efterhaanden Afsmag for det tidligere, og mest efter mine Forældre især min Moder er der ingen, jeg i saa Henseende skylder mere end ham. I de senere Aar var
25 vor Omgang jo sparsom, men jeg hørte dog jævnligt fra ham, og han vidste jo meget om Forhold baade øverst og nederst. Han var en Dygtighed, hvad angik de gamle Sprog, og han var en alvorlig Christen og en trofast Ven, som jeg ofte vil savne, om jeg skal leve her længe endnu.

Det er meget ulystelige Forhold, hvorunder vi leve for Tiden her i Landet. Foreløbig blev vi da af med J. C. Christensen, og jeg var ingen Beundrer af ham. Men jeg synes, at vi har været endnu daarligere tjent med Holstein og nu med Zahle og hans Cumpaner. Man bliver mer og mere led og ked af det hele, man væmmes ved det.
35 Men vi har det jo vel, som vi vil have det. Jeg tror, at Højskolen har haft sin Tid, da den kunde gøre Gavn, og det er kun ringe Gavn, den har gjort, hvor megen god Villie den end fra først af mødte med.

Nu ser jeg, at man ogsaa begynder at tale om, at Folkekirken er udtjent og bør ophæves (Ussing). Det var dog vist bedre, at lade

den staa, til den gaar over Ende af sig selv. Men vi komme jo da ikke til at opleve det eller anden Sammenstyrtning.

Ja lev nu vel gamle Ven, og Gud unde Dig og Dine at have det taaleligt.

5

Din gl. Ven
Otto Møller

Gylling 9 Novbr. 1909

10

200. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 22-11-09

Kære ven!

15

Det var jo ikke særlig gode efterretninger fra Dig, at gå således ud-sat for en fjendes angreb og uden videre dækning, så ser jeg Dig sagtens ikke mere og takker for hvad vi har havt sammen af alvor og gammen.

20

Ja Du har ret i at jeg ikke ret forstod Dit forhold til Rørdam, da jeg aldrig har vidst af at Rørdam har havt en betydningsfuld moralsk indflydelse på Dig i Dine første studenterdage. I syntes mig ellers en del forskellige. Rørdam var den gang nærmest ortodoks Gammellutheraner, om han end hørte Grundtvig ligesom Du, hvad I jo begge havde hjemmefra, om end heller ikke gamle HCR hørte til Grundtvigs egenlige tilhængere.

25

Jeg har aldrig følt mig egenlig tiltrukket af S. Rørdam, hvad jeg godt vil indrømme væsenlig kan have været min egen skyld, men mine teologiske og kirkelige idealer lå langt fra hans veje, dog noget nærmere ved Dine veje, om Du end ikke kunde sympatisere med at jeg til forklaring af profetismen henviste til et botanisk værk, die Verjüngung. Min teologi og tildels min trosretning er først og fremmest påvirket af Søren Kierkegård, dernæst til at begynde med lidt af Mynster, så af Schleiermacher og R. Rothe (den første dog væsenlig kun hans metode ikke hans resultater) Tholuck. I sin tid hørte jeg meget Blædel og Hammerich. Men for resten er jeg, som jeg sagde en gang til P. Madsen, hvem jeg traf i Silkeborg i en sløj og forknyt tilstand: jeg er nærmest en naturforsker, der er blevet prest. Derfor har jeg altid følt mig mere som lægmand end som prest, og har også nu på mine gamle dage med en rigtig god villie varmet

35

forneqternes ører, til mishag for mængden af prestesnøvl.

Jeg tror aldrig, at jeg har drømt om Rørdam før inat, måske foranlediget af min bestemmelse om at skrive til Dig idag om Rørdam. Jeg drømte at han besøgte mig i min prestegård aftenen før han
5 skulde ordineres til bisp, og da jeg sagde til ham, at det var den sidste dag han var prest, blev han meget bevæget. Derefter sad vi ved et bondebord og morede os med at træde hinanden på fødderne. Ja nu er det ved at blive mørkt, men jeg har måske nok noget at skrive til Dig senere, håber i lang tid. Hilsen fra min kone og mig
10 til Eder begge.

Din hengivne

J. S. Deichmann Branth

15 Du har forklaret hvad der drog Dig til Rørdam, men ikke hvad der drog Rørdam til Dig. Hvornår er det Dit jubilæum, jeg ved ikke datoen.

20 **201. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller**

Kolding 8-9 Jan 1910

Gamle ven!

25 Så har Du altså siddet 50 år i Din rede som sogneprest, hvad Du vel er den eneste i alt fald nu levende (Engelbreth i Lydersløv?), der har eller er nær ved at have gjort, idet der altså egenlig er to årsager til at ønske til lykke forenede 1) 50 år sognepr. på et sted og 2) et ekstra godt arbejde både som prest og teolog, i hvilke to dele Du har
30 havt ham med Dig, der står bagved det hele, ligesom vi også lykønsker Din husfrue til at hun har været så meget for Dig. Hvem ved, om Du ikke bliver kommandør? Den nu værende kultusminister gjør Dig gerne dertil.

Jeg har havt med ham at gøre som min eftermand i Elling-Tolne,
35 hvor vi ordnede nådensår i kun to timer, da jeg solgte ham mine kør, får og avlsredskaber for den pris jeg forlangte og han ubeset gik ind på, naturligvis ret billigt. En kone fra Tolne, som besøgte mig, sagde: "det er en rask mand; når han kommer kørende til Tolne, kører han somme tider i den ene grøft og derefter i den anden". Jeg synes, at han kørte i den første grøft ved sin noget

demonstrative deltagelse i en ligbrændingsligfærd. En slags Grundtvigianer er han. Det vil ikke være muligt nogenlunde at ordne alt det, der skal ordnes uden at køre oftere i grøften.

5 Et modstykke til ham er P. Madsen, der har lavet et hyrdebrev på tre lange spalter, egenlig kun gående ud på, at man ikke må isolere sig i sin særlige opfattelse og særlige kres. En halv spalte havde været bedre. I samme no. indeholdt "Kristl. Dagblad" en artikel om at prædikener ikke må være så kedelige og selvfølgelige som de plejer. Det passede alt for godt.

10 Vi har det så vidt ret godt, kun med den visse udsigt, at om få år vil min kapital være opbrugt, og så er der endda ingen af børnene, som går de kostbare veje, men 7 børn, alle under 20 år, er ikke billige at holde. Den yngste, en dreng på 2 1/4 år, Knud, er naturligvis den håbefuldeste.

15 Jeg læser en del Gl Testamente, nu just Daniel, hvor egenlig den gloende oven er det eneste, der generer mig. Meningen med Daniels bog er vel nærmest at være til støtte og styrke i forfølgelsens tider for den gl. pagts folk, ligesom Apokalypsen har været det og er det for den ny pagts folk, så at næppe nogen af dem kunde undværes.

20 Kamp og Sejr er under mægtige billeder grundtankerne i dem begge.
Med hilsen og tak fra svundne tider

J. S. Deichmann Branth

25

202. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[19/1-1910]

Gamle Ven.

30

Tak for de to Breve, som jeg i den seneste Tid har faaet fra Dig. Jeg har ellers faaet Breve og Telegrammer i den sidste Tid, saa det forslaar noget; men jeg maa sande med den gamle Prædiker, at det er altsammen "Fornumstighed"; eller om det ikke alt er idel Tomhed, saa gælder det dog om det meste. Skønt jeg jo er gammel nok til, at det ikke burde anfægte mig, at der holdes Røgelse op under min Næse, saa maa jeg dog bekende, at noget deraf i Øjeblikket kan gaa til Hovedet, og at man trænger til at sove ogsaa en saadan Rus ud og komme til sig selv igen. Man kan ligesom faa Smag paa at være Midtpunkt i Jubilæums Snakken og faa det ene festlige Brev

og Telegram efter det andet; men nu haaber jeg da at være over det og huske, at jeg "hedder Bertelsen ligesom før".

Tilbage efter Stadsen har jeg nu et meget smukt Maleri fra Uldrup Bakker, hvor man ogsaa skimter noget af Gylling Sogn. Det blev mig ved Overrækkelsen deraf sagt, at det er Skat Rørdam, der i Sommer har givet Stødet til, at dette Billede skulde males til mig ved denne Lejlighed, i Erindring om, at jeg engang for mange Aar siden red med ham op paa disse vældige Bakker, hvor man er som i et lille Alpelandskab. Billedet er kønt at se paa, og jeg har idag faaet det hængt op i vor Stue, men det er næsten for stort til vort Værelse. Af Menigheden fik jeg "reglementeret Sølvtoj", som nok har kostet mange Penge. Det gør mig ondt for Givernes Pengepunge, men de arme Bønder kan ikke faa det i deres Hoved, at vi hellere vilde være fri for saadan Udskrivning, og de kan ikke tænke sig noget mere holdbart end Metal.

Man bør jo optage alt i bedste Mening og det beflitter jeg mig ogsaa paa at gøre. Men det rørte mig alligevel mest hin Festdag, at vor Biskop kom gaaende herud fra Ørting, slog sig ned mellem de her forsamlede Præster og fornøjede os med sund og skikkelig Tale. Han er i mine Tanker den flinkeste Bisp, jeg har kendt; thi vel var Rørdam min personlige Ven, men han var vist ellers ikke saa helt ligefrem og hyggelig, naar han saa ind til Præster.

Ja saa har jeg nu siddet her i 50 Aar, og det er ikke idel lyse Tanker, man faar ved at komme dem og Regnskabet over dem ihu. Vi er unyttige Tjenere, naar vi har gjort alt, hvad der var os befaleet; og hvad saa, naar vi langt fra har gjort det? Men desuagtet haaber jeg paa Naade, naar Aftenklokken ringer.

Blandt dem, jeg fik Brev fra ved denne Lejlighed, er en Pastor Eriksen i Volstrup; han var til Embedseksamen samme Dag som jeg, og holdt Embedsjubilæum i Sommer. Han skrev, at nu søger han Afsked, og saa er jeg den eneste, der er i Embede af dem, der var til Eksamen Januar 1858. De fleste er længst døde, og af Venner fra Studentertiden har jeg endnu vist kun Dig og Hejberg i Roskilde. Jeg er bleven gammel og staa ene. Men jeg har en god og trofast Hustru, en Søn, som jeg har Glæde af, to Søstre boende tæt herved i Byen; og Folkene er alle venlige og overbærende mod mig; jeg har Rigdom af Velsignelse at takke Gud for, blot jeg ret kunde gøre det, som det sømmer sig. Hidtil har jeg kunnet prædike om Søndagen og befinder mig endnu allerbedst, naar jeg kan staa deromme i Kirken.

Og lev saa nu vel gamle Ven og Tak for alt godt. Gud styre ogsaa for Dig alt til det bedste og lade Dig være fri for Bekymringer i de gamle Dage. Han lade Dig og Din Kone have Glæde af eders Børn, dem, han vel sørger for, som han har sørget for os.

5

Din gl. Ven
Otto Møller

Gylling 19 Januar 1910

10

203. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 5 Apr 1910

Gamle ven!

15

Nu er altså Jubilæets besværligheder og glæder forbi, og de sidste er vel dog større end de første og mere blivende, i det mindste var det vel meningen, at de skulde være det; i alt fald vil jeg dog ønske Dig ikke at holde flere. Jeg er ualmindelig heldig stillet med hensyn til

20

helbred, bevægelighed, syn og hørelse som jeg er - dog mere og mere af den mening, at 80 år er terminus ad quem for et ikke besværligt menneskeliv, som regel betragtet, ganske som der siges i Sl. 90. Så har jeg dertil en lille virksomhed i apologetisk retning, mest i de to blade, hvoraf der medfølger eksemplarer, og vel er dette under

25

min naturligvis aftagende arbejdsevne undertiden noget anstrengende, men der er, så vidt jeg ved ingen, der bedre kan og vil tage fat på den indbildske og uvidende vantrø, og jeg skal heller ikke negte, at det er mig en fornøjelse at behandle en sølle karl som Martensen-Larsen, der hvad der er det værste, nyder de holdningsløse presters

30

beundring. Stakler beundrer en stakkel. For øjeblikket har jeg fat på den kedelige og vilde Krarup, der siger at Jesus er agnostiker. Hvad Kr. mener med denne snak, er ganske ligegyldigt, men det han har sagt, er sludder og løgn. Du kan lade Din kapellan, hvem jeg for

35

resten beder hilset, læse dem. Han er vist svært glad for Mart.-Larsen. Jeg formoder, at kapellanen nu er blevet gift og boer udenfor prestegården; thi giftes vilde han vel for enhver pris. I denne tid har vi alle 7 børn hjemme. Min ældste datter har en plads på Kolding Avis's kontor, den ældste søn kom hjem fra Særsløv højskole til Påske og skal 25ds møde som 18 årig soldat i Kbhvn. Den næstældste datter kom hjem fra Kbhvn første Apr efter at

have været "frøkenpige" 1/2 år og skal til 1 Maj som husholdnings-
 elev og næste halvår som noget mere i køkkenet til Korind Land-
 brugsskole. Hun er en knub til at lave mad og i det hele vel begavet.
 No 4 en dreng skal efter i Juli at have taget mellemskoleeksamen
 5 i lære hos en klædehandler i Randers. Det er bedst både for for-
 ældre og børn, at de sidste ikke bliver hjemme over 16 års alderen,
 da de er langt mere "fri" d.v.s. uvorne i hjemmet end ude. Da dette
 unegtelig er tilfældet med mine børn, slutter jeg, at de ikke er blevne
 forkuede, hvilket min kone vil have til, at jeg gør; det er hendes
 10 skyld, at de ikke er så lydige som de burde være. Men det er en
 retfærdig orden, at en altfor slap opdragelses følger, at børnene
 bliver ubehagelige at omgås, går ud over dem der har skylden (for-
 ældrene), medens børnene let kureres af fremmede.
 Bedste hilsen fra os til Eder begge.

15

Din hengivne
 J. S. Deichmann Branth

20 204. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[6/7-1910]

Gamle Ven.

25 Du undrer Dig vist over, at Du i saa lange Tider ikke hører et Ord
 fra mig; og Du har jo ogsaa Grund dertil; men det kommer jo af,
 at jeg er gammel og aflægs og er tilbøjlig til at skyde alt fra mig,
 som jeg kan lade være at gøre. Det er jo slet ikke af det gode, men jeg
 indrømmer, at jeg heller ikke bliver bedre med Aarene, snarere
 30 ringere. Vel har jeg i dette Aar haft det noget bedre i rent legem-
 lig Henseende end i en stor Del af det forrige Aar; men smaat er det
 alligevel med Kræfterne, hvad jeg ret skønner af, saa medtaget
 jeg bliver af, naar fremmede besøge mig ud over en Times Tid.
 I forrige Uge sad der en Eftermiddag 5 Præster her omkring mig,
 35 og de søgte hver paa sin Vis at klemme noget ud af mig til deres
 Brug; men jeg var da ogsaa om Aftenen rigtig sølle og kunde ikke
 sove om Natten.

Men med alt dette kan jeg ikke noksom paaskønne, at jeg kan
 prædike hver Søndag og er vel tilpas, naar jeg først er kravlet op
 paa Prædikestolen. Ligeledes kan jeg læse med Confirmanderne og

har i denne Sommer hidtil haft en gejstlig Tilhører ved denne Øvelse, nemlig den ny Præst paa Alrø: Bjerre. Det er en meget tynd Fyr, der mener at kunne profitere lidt af denne Undervisning. Jeg har det forsaavidt bedre, end jeg i min Alder kunde vente, nu da alle
5 de, der var til Embedseksamen med mig, er enten døde eller har forladt deres Embeder. Det er sært, at det skal times en saadan Skrælling, som jeg altid har været.

Forleden Dag havde jeg Besøg af Professor J. P. Bang, og vi fik da talt noget om den ny Gerning, han nu har at varetage. Han var
10 ellers ikke glad ved det Kammeratskab, han der er kommen i; vel er Scharling jo et gammelt skikkeligt Skrog, men eller er de andre jo meget "liberale", og navnlig Jacobsen er meget rationalistisk. Bang mente, at den alvorligste af dem alligevel er Ammundsen, men han er begyndt at blive brystsvag og skal nok til Syden for at hente lidt
15 Helbredelse.

Jeg sidder idag og venter paa at se, hvordan det ny Ministerium skal komme til at se ud. Skal J. C. Christensen holdes udenfor det, som det lader til, saa vil han gøre den Fortræd, han kan, og Ministeriet vil komme til at arbejde under meget trange Kaar. Og dog
20 trænge vi saa haardt til, at der maatte komme en mere rolig og varig Styrelse her i Landet, end vi i de sidste 9 Aar har haft. Jeg ser nu Ministeriets Ansigt og ser da med Mishag, at der er mindst 2 af Christensens Kreaturer med. Jeg er uvis om hvad Appel vil være som Kirkeminister, men saa helt galt er det dog vel ikke med
25 ham.

Jeg har læst en ikke uinteressant Bog om en Filosof Aage Werner, der er død som ung Mand. Han var vist Atheist, men alligevel ikke saa meget langt fra Guds Rige. Hans Filosofi bestaar mest i Paradokser, men der en gerne en sund Kærne i dem.

30 Ja lev nu vel gamle Ven og bær over med mig, for jeg kan ikke ret meget.

Din gl. Ven
Otto Møller

35 Gylling 6 Juli 1910

205. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 7-9-10

Gamle ven!

5

Helt dårlig er Du ikke, siden Du kan være glad ved både at prædike og læse med konfirmander, hvad jeg ikke vilde være, skønt jeg er fræk nok til at mene at få prester gjorde det sidste så godt som jeg. Jeg finder mere behag i journalistisk kirkelig virksomhed imod

10 bibelkritikere og andre rationalister, hvorom følger et par vidnesbyrd, lidt udaf Dit sidste brev efter Bang. En abekat af en genbo, som gjorde sig til af, hvor dybt han tænkte, fordi han ikke vilde lade sit barn døbe, fik jeg dog til at lade dette gøre, uden at jeg dog mener at have indlagt mig særlig fortjeneste.

15 Det glæder mig at være så vel anskrevet blandt botanikerne, så at jeg har rettet bestemmelser af lavarter, publicerede af flere udlændinge, ligesom jeg får likenskrifter tilsendt fra flere steder i Evropa, tildels på sprog, som jeg ikke forstår, så at det må blive ved navnene. Af de slaviske sprog forstår jeg jo intet, men det er ment

20 som en slags ære. Jeg bliver også inviteret til geografiske kongresser, sidst i Rom, hvilken ære jeg dog kommer temmelig uskyldig til.

Det er nu forsiden af medaillen, den stadige bagside er, at jeg kun evner at gøre så lidt for børnene, uden at jeg for resten holder den

25 studerende vej for misundelsesværdig. Nogle af dem er dygtige, andre mindre dygtige, men dog ingen ganske udygtige. Mursvende er egenlig mine idealer, da de kan opføde børn, i realiteten omtrent lige så godt med 12-1300 kr årsindtægt, som jeg med 3000 kr og et årligt kapitalforbrug af mind[s]t 1500 kr desuden. Jeg føler det

30 som en skam for mig. Så har vi begge Du også den trøst at kunne ryge tobak, hvilket mange må opgive i alderdommen. Dog vilde jeg nødig blive meget over 80 år. Så plejer man mest at være genstand for overbærelse. For resten har jeg for et årstid siden lagt mig et broktilfælde til, så at jeg går med bind, hvilket dog ikke generer mig. Dine

35 5 prester vilde jo ligesom Horatses datter Mette (hos Wessel) fornøje sig og gavne deres menigheder foruden at opmuntre Dig.

Appel vil som kultusminister vistnok, for at tale med Holberg, akkordere både J. C. Christensen og fritænkerne den yderste villighed, hvilket han ganske sikkert ansér for at høre til kristendom.

Jeg har ikke så lidt fornøjelse af at omgås den katolske prest

Klemp, som Du jo kender. Vi har gjort nogle morsomme ture sammen i omegnen, tildels i selskab med hans hund. Han er en flink kamerad. De andre prester er meget betænkelige derved - ak de tørvetrillere; jeg kan vanskelig modstå fristelsen til at more mig over deres spidsborgerlige ynkelighed. Han er i besiddelse af takt og helt en gentleman.

Med hjertelig hilsen til Dig og husfrue fra os begge.

Din hengivne

10

J. S. Deichmann Branth

206. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

15

[4/12-1910]

Gamle Ven.

Du undrer Dig vel over, at Du saa længe slet intet hører fra mig; og det er jo heller ikke, som det burde være. Men Sagen er jo, at jeg har saa svært ved at overkomme noget, og saa trækker det ud fra Maaned til Maaned. Nu lakker det jo imidlertid ad, at Du træder ind i et nyt Aar, og jeg haaber saa at faa et Brev færdigt, inden den Tid gaar forbi.

I Grunden har den forløbne Sommer og Efteraaret været en god Tid for mig. Jeg har i Sommer kunnet færdes ikke saa lidt ude, og derved har jeg jo indsamlet noget til at gaa Efteraar og Vinter imøde med. Jeg har derfor ogsaa kunnet blive ved at prædike i Kirken og undervise Confirmander hidtil; og saalænge jeg kan det, navnlig komme om i Kirken, saa gaar Tiden jo taalelig for mig, og jeg synes dog at være til lidt Nytte.

Men hvor smaat det alligevel er med Kræfterne, fik jeg at føle, da jeg forleden greb til at skrive et Stykke mod den forløbne Tydsker Harnack, thi jeg var lige ved at blive syg af den Smule Anstrængelse; jeg blev saa inderlig oprørt over den taabelige Stads, der blev gjort af denne forlorne Videnskab, at jeg ikke kunde faa Fred, før jeg fik Luft. Men det lærte mig, at min Tid er forbi, og at hvis der skal gøres noget mod den voksende Fornegtelse, saa maa det være andre, der gør det. Naa, vi maa jo finde os i, hvad der følger med, at vi blive gamle og affældige, og dertil hører ogsaa dette, at vi maa tie til meget, der er os en Plage at høre. Man kunde jo lade være at

læse om Tidens Taabeligheder og Udskejelser; men man vil dog gerne følge lidt med, hvad der gaar for sig ude i Verden.

Saaledes fik jeg forleden Dag en rigtig Ærgrelse ved at læse i "Kirken og Hjemmet" en Udtalelse af Martensen-Larsen. Jeg havde
5 faaet nogen Medfølelse med og Tiltro til ham efter den haarde Prøvelse, han har gennemgaaet med sin Tvivl, der jo var ved at bringe ham paa Afsindets Rand. Man skulde tro, at han saa var bleven klog af egen Skade; men det er akkurat lige nær med ham igen. Hans "videnskabelige Samvittighed" nøder ham nu til at hævde,
10 at den ældste Forstilling i N.T. er denne, at vor Herre Jesus *ikke* er født af en Jomfru, men at Josef er hans Fader efter Kødets. Dette skal Paulus lære, og Romerbrevet er ældre end Matth. og Lukas' Evangelier; derfor bøjer han sig for den ældre Beretning (!); og maaske Romerbrevet er 3-4 Aar ældre end Lukas Ev., der imidlertid synes at være skrevet under Pauli egne Øjne. Ja, hvor Videns-
15 skab dog er noget forfærdeligt noget.

Nu søger Capellan Bay her alle mulige Embeder, som der er Mulighed for, at han kan faa. Han vil herfra, og fremfor alt: han vil giftes. Ja "Vel er Livets Lyst"; men om han bliver "vel gift",
20 skal han jo først erfare. Og Tjenesten som Præst bliver aldeles ikke rigere og lettere derved. Jeg tror ikke, jeg har truffet noget Menneske, der i samme Grad som han kun havde dette ene Formaal: at blive gift. Netop derfor er jeg bange for, at han heller ikke derved naar i Lykkens Havn. Men det varer sagtens ikke længe, inden han
25 faar sit Ønske opfyldt og "faar et Kald", og saa sidder jeg atter i det og skal have en ny Medhjælper; og der bliver nok færre og færre af theologiske Candidater, ligesom det jo ogsaa er saa temmelig i Blinde, man maa vælge mellem dem, der maatte byde sig til. Men det gaar vel dermed, som det er bedst baade for os og for Bay,
30 og jeg kan ikke andet alligevel end ønske ham det bedste og at skaanes for Skuffelser; thi han er i flere Maader et rart Menneske.

Nu har vi atter faaet en ny Nabopræst her, en Pastor Due, der er kommen til Ørting og Falling. Der er nu slet ingen tilbage her [i] Provstiet af vore gamle Kyndinge, alle ny og fremmede. Jeg
35 sidder her saa ene og forladt tilbage, og selv om jeg en enkelt Gang faar en lille Visit af en saadan nyankommen, og han og Frue er meget venlige imod os som Egnens Antiquiteter, saa kommer der dog ikke noget Forhold ud af det. Vi sidder ved Kanten af Vejen og ser de ny drage forbi. De ser anderledes paa alle Ting, end vi gør, og det kan vel heller ikke være anderledes.

Vor Søn har slaet sig paa Journalistikken og har faaet Ansættelse ved Bladet "København", som Leder af det udenrigske. Jeg synes ikke om dette Bladskriveri; men naar han ikke føler Kald til andet, mindst til Undervisning i Skoler, saa maa man jo finde sig i
5 det. Det udenrigske er saa da vel ogsaa det, hvor der er mindst Brug for Trædskhed og Partipolitik. Men før han knyttede sig til saadant Dagværk, kunde vi have Glæde af, at han tog lange Ferier her hjemme; nu bliver der nok ikke noget af det mere.

Ja, saa har jeg vel ikke mere at melde denne Gang. Men Gud
10 give os gamle, at vi maa holde Haabet oppe om en god Udgang og ikke være til altfor megen Byrde for vore Kære i vor sidste Tid.

Din gl. Ven
Otto Møller

15 Gylling 4 Decbr. 1910

207. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

20 Kolding 27-12-1910

Kære ven!

Glædeligt nytår for Dig og Dine!

Du skal naturligvis nok få et ordenligt brev, men vil Du ikke låne
25 mig de 8-10 sidste numre af "Kirken og Hjemmet" (efter nytår får jeg det at se, men har ingen adgang til indev. års numre). Den elendige frase "videnskabelig samvittighed" betyder jo blot den eller de sidste bøger stymperen har læst. Jeg kommer til at tage ham under en ny og skarpere behandling. Det er dog jammerligt at mange
30 pæne prester ser noget stort i den blære. Det no, hvori han taler om sin "vidensk. samvittighed" må endelig være med. Harnack sympatiserer jeg vel ingenlunde med, men han har dog mere respekt for historisk sandhed end luftspringeren Ritschl og hans discipel Krarup.

35 Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

208. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 10 Jan 11

Kære ven!

5

Tak for Dit brev af 4 f m og for lånet af det tilbage følgende "Kirken og Hjemmet" for Oktbr kvartal, ligesom for artiklen om Harnack. Hans og alle rationalisters mening om Jesus er jo meget gammel, den samme som Pilatus havde: god og vis mand, skønt noget af en
10 sværmer. Og så kan disse store lærde historikere ikke se en så i øjne faldende kendsgerning som at de selv og de fleste er Pilatustroende, og at det altid har været således; bonde- og mursvendstrationalister er jo lige så kloge, ligeså bibelkritikerne. Efter min mening er det opgaven at afbryde alt samfund med disse sidste, dersom de vil
15 regnes for kristne; som hedninger betragtede, er man jo nødt til at finde sig i dem, de få pligtfolk er der langt mere ved, dem kan man betragte som jøder, og kan nok være ven med til en vis grad.

Hosfølgende no af Facklan bedes Du, efterat Du har set deri det Du vil, sende pr korsbånd til *gårdejer P. Randsløv i Tåning pr.*
20 *Skanderborg* (gift med min plejedatter, fhv. rigsdagsmand, med mange interesser og stillende den fordring til dem han skal synes om, at de er kristne). Min ven Lønnbeck forstår at rose så det har klem. "Facklan er det eneste tidsskrift i de tre nordiske riger, som gør skarp front imod bibelkritikere og lignende skidt; her hjemme
25 fires og lirkes der på det ynkeligste.

Det glæder mig, at professor Bang er blevet noget stivere i ryggen end før; han havde så vist ingen skade af den omgang jeg gav ham, for hvilken jeg godt vidste, at han vilde kvittere med skummende raseri og skældsord, hvilken forventning han endog overgik,
30 hvad jeg dog ikke brød mig om. Jeg har vel før havt Martensen-Larsen under behandling, men kommer til at have endnu skarpere fat på ham. Så ussel er den danske pretestand, at dens flertal anser M-L for noget stort, skønt han er en (højest godlidende) forfængelig, holdningsløs pjalt.

35 Angående den "full vigør", som Facklan tillægger mig, så er det kun, lad mig sige i hurtig opfattelse af åndelige standpunkter og tilstande, men min arbejdssevne er ikke så stor som den har været, og jeg må leve meget regelmæssigt, det vil sige udenfor al selskabelighed - hvad der aldeles ikke er mig noget offer. I julen, da børnene var hjemme og et par stykker til, og jeg søgte at strække mig så

vidt som muligt i at fordrage deres støjende snakken, kneb det for mig. Julen og dens forberedelser minder endnu om "Asgårdsvejen", og ikke om vismændenes tog til Betlehem. Det trætter mig 10 gange mere at høre på det sædvanlige pjank end på ligefrem tale om
 5 alvorlige ting, som forøvrigt ingenlunde var udelukket blandt vore julegæster, deriblandt en forhenværende lærerinde og et par store 16 års drenge fra Vejle, som har fået meget i K f U M; den ene er af min familie, og hans forældre er uberørte og lidet forstående, men de lægger dog ikke sønnen hindringer i vejen. Han vil studere
 10 teologi.

Det kan dog godt være, at jeg lige så lidt som Du kunde finde mig i at et kobbel ordinære skikkelige prester kom over mig med fordring og forventning om at jeg skulde afgive stof til belæring, underholdning og opbyggelse. Prester er nu også en ringe slags folk
 15 og en kedelig plage at omgås med, når de ikke har det ejendommelige at tilhøre en anden konfession som Klemp, der er min omgangsven, og en god kamerad til småture, samt vistnok typisk for ordinære katolske prester. Jeg får jo også en del at vide om katolsk liv. Jeg erfarede til min harme at de katolske prester opdrages i den løgn,
 20 at Luther var en vellystning med løse forbindelser, uægte børn, venerisk, og attenteret selvmorder eller endte sit liv ved selvmord. Når katolicismen nedlader sig til slige løgne, så må sandhedskærlige mennesker stødes bort. Vel foretrækker jeg Calvin, men derfor skal Luther ikke tilsøles.

Min største plage er for resten min stakkels lille tre års dreng
 25 Knud, af hvem man jo ikke kan forlange andet end prat, og som da også gør en forbavsende udstrakt brug af retten til at aflevere dette for ham vistnok interessante stof. Det er underligt at se hvorledes menneskets hjerte endnu er som i syndflodens dage, ondt fra
 30 hans ungdom af - jeg vilde dog anse det for rigtigere NB til daglig, i almindelighed, mere almengyldigt, at sige: en blanding af ondt og godt, hvor undertiden det ene og undertiden det andet træder udelukkende frem, det onde oftere end det gode. Der er i historien og i de store folkehobe ikke sjelden udbrud af dæmonisk vildhed,
 35 men jeg ved egenlig ikke bestemt, om der også er stærke udbrud af overvældende gode følelser. Skaberen har vel kendt bedst hvad der er mest af i hjertet. *οἱ πλειονες κακοι* siger jo også Platon.

Da jeg samlede, ordnede og skrev "Kendsgerninger mod Fritænkeri" havde jeg drengen over mig hele tiden og knagende hovedpine hele dagen, så at jeg undrede mig at det gik godt. Når jeg har

noget at skrive, optegner jeg liggende i sengen henad morgen, når tankerne er livligst, hvad der falder mig ind.

Hjertelig hilsen fra os begge til Eder. Måtte den slemme vinter blive god.

5

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

10 **209. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller**

Kolding 18-2-11

Kære gamle ven!

15 Det er jo nok mig, der sidst har sendt Dig brev, men de 80 år regnes jo som noget for sig, er det jo også, som værende hvad jeg med Moses hos David betragter som det normale maksimum for menneskelivet. Hvis det ikke var for familiens skyld, der ved min bortgang vil blive uheldigt stillet, kunde jeg heller ikke ønske at blive ældre.

20 Jeg skammer mig over, at vi bruger så meget som vi gør og opspiser min smule kapital, da min indtægt med pension og det hele udgør over 3000 kr, og man regner alle over 3000 kr for velstillede. Herværende ligningskommision har ifjor anslået min formue til 20.000 kr, medens sandheden, hvorom jeg nu har sat pakket i kundskab, er at den er reduceret til - højt regnet - 5000 kr. At vi bruger 25 træstole i spisestuen og kun bruger Margarine, regner jeg ikke for nævneværdig nøjsomhed, men vi kunde særdeles vel leve tarveligere, skønt Emmy har lidt vanskeligt ved at forstå det, og helst vil købe væk hos slagteren.

30 Jeg må efter min erfaring i endnu højere grad end jeg før har gjort, give Apostlen ret i, at kvinden er den svagere del: mine to ældste døtre er fulde af vrøvl og vanskeligheder, medens der ingen er med de to ældste sønner. De tre små - to piger og en søn - har jeg mere hånd i hanke med, end med de større børn, da disse var små.

35 Når sønnerne ikke skal gå de kostbareste veje som studering, er pigerne også dyrere at holde.

En anden uventet erfaring, som jeg har gjort, er at min ældste søn (landmand) på Særslev højskole vinteren 1909-10 og derefter soldat (selvmødt til session) i sommeren 1910, afgjort synes mere opfrisket og udviklet ved soldaterlivet end på højskolen. Han lå

som infanterist i København, hvor vi har en del familie og nærmere bekendte, hvad der jo kan have gjort noget. Bønder er dog også en ensidig omgang, især når de mener at vide alt.

Nu har Indre mission taget tæten i kirkelivet med udgangspunkt
 5 i kirkebyggeriet i Kbhvn. Centrum afgiver strømme af uforstandigt
 prestevæv om liturgien, og af Grundtvigianerne kan den bryske
 Ludwigs og den undervægtige Appel ikke klare stillingen som ord-
 førere; den sidste er en ordinær tilbeder af dyngen, flokken, horden.
 Jeg hørte A. Lunde tale i den store kirkestil om den enkelte, og var
 10 meget fængslet, skønt jeg sad på siden af en stige, der lå på jorden,
 hvad der er godt, når man blot har rygstød. Jeg håber snart at sende
 Dig Martensen-Larsens skalp på Svensk.

Hils nu Din husfrue, og træk Dig skånselløst tilbage fra preste-
 pladderen. Du kan jo lade Gifte-Bay (hils ham) underholde dem.
 15 Med bedste hilsen fra Emmy og min ældste datter, som godt kan
 huske Dig fra et besøg i Gylling.

Din hengivne
 J. S. Deichmann Branth

20

210. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 1-3-11

25 Gamle ven!

Vel er det ikke egenlig for at lykønske til kommandørkors og konge-
 telegram, jeg skriver, men det kan jo ikke undlades. Det er mange
 år siden nogen landsbyprest blev kommandør. Det er Dig vel ikke
 30 så fremmed en tanke, at når de mislykkede grundtvigianske kultus-
 ministre (J. C. Christ. og Appel) hædrer Dig, så har det tildels (ikke
 helt) sin grund i ønsket om at bevise deres grundtvigianske renlivet-
 hed ved at hædre en, der er modstander af en løs grundtvigsk fer-
 nis.

35 Hvorom alting er, så fik Du både af ærlige og uærlige Grundt-
 viganere og ikke-Grundtvigianere megen hæder, og det er denne,
 som jeg vilde opfordre Dig til at benytte til kirkens og teologiens
 gavn, selv om det er lettere intet at gøre. Sagen er at det står meget
 dårligt til med dansk-lutheransk sakramentlære. Jeg har nylig og
 mange gange iagttaget folks ansigter under udviklingen af gængs

ortodoks dåbslære med en "spire nedlagt i barnesjælen" og ansigterne sagde tydeligt nok: jeg vilde gerne have rede derpå, men kan ikke få noget ud deraf. Derimod omvendelsens prædiken tiltrækker eller frastøder, den lutheranske dåbslære gør ingen af delene.

- 5 Vilde Du spørge om min sakramentlære, så er talen ikke derom, skønt jeg ikke vil fortie, at efter min mening er de kun lydighedshandlinger, men uagtet dette *kun* følger deraf at undladelse eller ringeagt for dem er ulydighed og brud på discipelforholdet, med hvilken bevidste ulydighed i længden alt vil være forbi. Det er således efter min mening en livssag for kirken at sakramenterne ikke
10 fremstilles som katolsk eller endnu værre luthersk komplet nonsens. Nu er Du den eneste, der udførligere har fremsat en jævn og tiltalende sakramentlære, navnlig i "Genfødelse og Fornyelse", og den eneste, der har så megen autoritet desangående, at en udtalelse af Dig har sikkerhed for at blive ænset.
15

- Lad os nu tage sagen fra en anden side, sigtende mod samme punkt. Jeg har oftere hørt og set den udtalelse om Dit forfatterskab i det hele, at grunden til at man fra teologisk side ikke vil kendes ved Dig som jævnbyrdig, er at Du ikke indlader Dig på at
20 gennemføre den systematiske form og behandling, uden hvilket man ikke regnes for medlem af lavet, men kun for en frimester. Dersom Dit forfatterskab vil tænke på at komme ind i teologernes kres, da må dette til, og kommer det ikke derind, vil også store dele af folket blive udenfor, og efter naturens orden vil da indflydelsen af
25 Dine skrifter snart være forbi.

- Må jeg så sige Dig hvad Du efter min mening kunde gøre både til kirkens store gavn og til Din egen ære, i alt fald til endnu større gavn for æren end kommandørkorset? Udgive en hel eller delvis dogmatik i nogenlunde systematisk form, om det så blot blev en i den nævnte
30 retning gående omarbejdelse af "genfødelse og fornyelse" med en anden titel og andre overskrifter. Men naturligvis var en hel dogmatik bedre.

- Når Du nu siger, hvad jeg ikke ved om Du vil sige: det kan jeg ikke, jeg har ikke kræfter dertil, så vil jeg dertil svare for det første,
35 at Dine kræfter ikke kan være så meget små, så længe Du både kan prædike og læse med konfirmander, for det andet, at da Jap. Steenstrup blev alderdomssvækket, kunde han efter eget sigende godt nok holde orden i sine egne tanker også efter at han havde opgivet at holde orden på andres.

Men hvis Du skulde trænge til bistand, da vil sådan vistnok uden

større vanskelighed kunne fås, f.eks ved at Du fik en lad os sige af prof. Bang anbefalet yngre teolog i huset, efter at han først havde studeret dem af Dine skrifter, som Du havde opgivet ham, og han derefter efter Din anvisning eller under Din nærmere deltagelse
 5 gjorde hovedarbejdet ved redaktionen til trykken. Det kunde måske også ordnes således, at Du fik en naboprest f.eks Christensen i Vær, der er en såre, næsten alt for beskeden mand, der så vidt jeg mindes, har megen veneration for Dig, til efter gennemgåelse af det, som nærmest skulde behandles, nogle gange tilbragte en hel eller halv
 10 dag hos Dig med at lave mskr. At den vedkommende medhjælper ikke skulde være meget oplagt til at disputere med Dig, eller overhovedet gøre opposition, er vel en selvfølge.

Gør mig nu den tjeneste at tale med Din kone derom, hvad Du vel nok vil, men navnlig, dersom Du er tilbøjelig til at sige nej til
 15 forslaget.

Med bedste hilsen fra os til Eder begge

Din hengivne
 J. S. Deichmann Branth

20

211. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[5/3-1911]

25 Gamle Ven.

Tak, fordi Du ikke hører op med at skrive til mig, skønt jeg er saa forsømmelig med at gøre Gengæld. At jeg ikke har takket for Din gentagne Lykønskning til de 80 Aar, har sin Grund i, at den Herlighed var mig over Evne; jeg har været syg og sengeliggende siden da, og er først nu begyndt at komme over Ende igen. Men der vil nok endda gaa adskillige Søndage, inden jeg igen kan komme i Kirken. Ja det er noget Tossieri med denne Festen, fordi Gud lader en leve længe; men man er jo ikke selv helt Herre over det. Jeg kan
 30 jo holde Folk borte her fra Huset, saa de ikke komme her og koge Suppe paa mig. Men man kan ikke drive Bladene til at holde Mund, og det er da svært, som de har været paa Færde ved denne Lejlighed. Jeg fik en Masse Breve og Telegrammer, som jeg ikke kunde overkomme paa en Dag.

Vistnok er der nu i mig en grim "gammel Adam", der holder af

at roses og tage Ære af Mennesker; men jeg ved dog samtidigt meget godt, at intet er mere tomt end alt dette, desto mere, fra jo højere Sted det kommer, og Ministeren og Kongen forvoldte mig ligefrem Beklemmelse. Men nu er det jo overstaaet og kommer ikke mere igen i mit Liv; og til alt det, jeg har ligget og harket og spyttet op i disse Dage og Nætter, hører forhaabentlig ogsaa en Del af den tomme Lovprisning. Men jeg er endnu glad ved Menighedens Sømmeskud (over 1100 Kr) til en ny Prædikestol, som jeg helt maa raade for, hvordan skal være. Folk her var selv saa barnlig glade ved dette Paahit.

Hvad der skrives til mig om at forhverve mig blivende Hæder ved at forfatte en Dogmatik, kan ikke lade sig gøre. For det første forstaar jeg mig slet ikke paa den Systematik, der giver videnskabelig Betydning og Vægt. Jeg forstaar mig slet ikke derpaa, skønner heller ikke, at Mænd som Grundtvig, S. Kierkegaard og P. C. Kierkegaard og mange, mange flere, selv gamle Luther har forstaaet sig derpaa. Jeg er i saa Henseende en ren Sinke.

Men selv om jeg var inde i dette, som jeg ogsaa nok har læst, at jeg er blottet for: Evnen til "gennemført systematisk Udredelse af de christelige Lærespørgsmaal", saa forbyder det nu sig selv at oprette dette store forsømte. Jeg har gjort det lidet jeg kunde: jeg er nu udtjent, og Du kan maaske ikke tænke Dig, at jeg virkelig blev febersyg af at skrive den lille Afhandling om Harnack, saa jeg lovede mig selv nu at holde inde med det. Jeg havde ellers Lyst nok til at pirre lidt ved Hr. Cand. Blædel, Martensen Larsen, Morten Pontoppidan og Meningsfæller; men jeg *kan ikke* mere; andre faa nu tage de Vaaben op, som vi gamle ikke mere kan magte.

Du fortalte mig engang, at Deichmann havde givet hver af Dine Børn 100 Kr til en Sparekassebog, men at den sidste Søn kom for sent til at faa sin Ret. Jeg haaber, at Du ikke vil stødes over, at jeg lader medfølge en Seddel til ham. Vi er jo saa gamle Venner, at Du ikke vil misforstaa dette.

I næste Uge venter jeg en Arkitekt fra Kbhvn: Klemmensen, som Nationalmuseet har givet Anvisning paa til at hjælpe os til en Prækestol. Jeg har allerede en Tegning færdig over, hvordan omtrent jeg ønsker den. Peters, Paulus og Johannes Billeder skal staa paa den med følgende Underskrift: taler nogen, han tale som Guds Ord" 1 Pet. 4.

Og lev saa nu vel gamle Ven, Du vil af min Skrift se, at jeg er meget sølle efter denne sidste Omgang.

Din gl. Ven
Otto Møller

5

Gylling 5/3 11

212. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

10

Kolding 9-3-11

Gamle ven!

Nej jeg misforstod aldeles ikke brugen af det grønne papir, som Du
15 sendte mig, men opfattede uden mindste vanskelighed, at Du vilde
gøre min yngste søn til kapitalist, hvorfor vi bringer Dig og kone
en god tak. Det tænkte vi ikke på Borchs kollegium, at Du og Deich-
mann skulde komme til at fodre på mine børn. Hvordan han vil
blive, er jo ikke godt at sige i en alder af 3 1/2 år, men han er i alt
20 fald ikke den mindst begavede af vore børn.

Jeg gennemgår lidt lektier med de to næstyingste, og så synes
han, at han også skal have noget for, hvilket består i at forklare ham
billeder; jeg troer nu nok, at øjet kan tages i frugtbar brug før øret
eller "øresundet", som det hedder på bojsensk (grundtvigsk?) af-
25 fekeret mål. Jeg har jo tid nok, og læser så hurtigt, at jeg ofte
mangler lettere læsning. Danmarks historie interesserer mig vel
meget, men det er trist læsning, så usle konger og derfor ringe lykke
vi har havt. Sådanne to som Kristian 4 og Fredrik 3 kan nok ruinere
et land, og så skal de roses endda. Fredrik 3 var ivrig på at erklære
30 Sverige krig, og pryglede en gammel admiral, der var derimod.
Danmark havde fortjent at gå under, hvad også vilde være sket,
dersom ikke fremmede havde reddet det. Ejendommeligt var det,
at Karl Gustav tilbød Cromwell Jylland, men denne forsmåede
gaven.

35 Min meste tid går med dels at samle stof til og skrive artikler
imod nyrationalismen (- jeg håber, at Martensen L. ikke har været
glad ved den artikel, som jeg nylig sendte Dig og Randløv. Man plejer
jo nok at få at vide, når man bliver nedrasket -) dels med at læse
biblen med lidt brug af en enkelt forklaring. Lightfoots fortolkning
af Kolossenserbrevet, viste mig et nyt parti af den apostoliske tid,

Andreas og Filip, Aristion og Johannes Presbyter i Hierapolis efter Papias og Muratoris kanon.

5 Ellers er det mest Gl T, jeg får nyt lys over ved at stille det hovedspørgsmål: hvad vil den forfatter? Den første del af Jes. har jeg ikke ret kunnet få noget rigtig ud af, førend jeg så, at det ny og ejendommelige hos ham er: en rest tilovers, en levning. Han er opfinderen af "den lille floks" betydning. Selv om der kun skulde blive frelst 1 pc, bliver det dog 5 mill af 500 mill. Jeg troer nok, at det bliver nogle flere, men folk som f.eks Napoleon og Goethe troer jeg ikke 10 kommer med, Øhlenschläger, det indbildske tankeløse menneske (efter bispinde Rørdams erindringer) vel heller ikke.

Da jeg var 11 - 12 år husker jeg godt, at jeg havde lavet mig den samme udødelighedsteori, hvad jeg var hemmelig stolt af. Jeg har aldrig kunnet klare mig hvad der var grundtanken i Jobs bog, før 15 end jeg kom efter at det var den tanke: Gud er ikke vred på den, det går uheldigt, hvad den vedkommende altid er tilbøjelig til at tro, Job i bitterhed og vennerne med beskyldninger.

Din hengivne

20

J. S. Deichmann Branth

213. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

25

Kolding 5-5-11

Kære ven!

Med hoslagte hefte lader jeg følge et par ord - i første sætning er ordstillingen som den er, for at følge den mig i min ungdom givne 30 regel ikke at begynde et brev med "jeg", vel beskedenhed. Jeg ved ellers ikke, om jeg er beskeden; jeg gør mig i det mindste ikke særlig umage derfor, men tænker med en blanding af selvironi og hovmod i lighed med den døende Neros: "qualis artifex pereo", at når jeg dør, går der mange kundskaber bort.

35 Jeg troer egenlig ikke, at jeg er alsidig begavet, da jeg ikke kunde lære matematik, som da for resten ligeså vel viser tænkningens bri-stende stringens, uoverensstemmelsen mellem tænken og væren, som den rene stringente viden, således i begreberne irrationelle tal $\frac{1}{2}$, inkommensurable størrelser (π); uendelig stort og uendelig lille, hvilke ikkan [ikke kan] tænkes, men faktisk kun betegner ubestem-

meligt, eller at primtallenes mængde vel er uendelig d.v.s. ubegrænset, men dog langt mindre end antallet af de tal, hvori andre tal gå op. Matematikken nøjes jo ofte med approksimation, hvad der er uværdigt for den absolute videnskab.

- 5 Mine studier går mest i bibelsk retning, hvorved jeg ærgrer mig over, at efter vor oplærelse betragtedes både Peters ophold i Rom og Johannes ophold i Efesus og hans betydning for kirken i Lilleasien som tvivlsomme sager. Hos Thiersch, Kirken i den apostoliske tidsalder, kommer begge til deres ret. Jeg havde nok før læst den bog,
10 og syntes godt om den, men uden at få rigtig fat på rækkevidden. Til forståelsen af Joh. Abenb. havde jeg megen nytte af Din lille slutningsoversigt. Hvorvidt man kan gå i at antage en sammenhæng mellem synerne og ikke en række temmelig uafhængige syner eller "dræ'm" (drømme) som en husmand i Vendsyssel fandt at de lignede,
15 hvori han jo havde ret, bliver nok en vanskelig sag at afgøre. Værd at bemærke er det, at i 1 Joh. 2,4-5 bruges "holde Jesu bud" og "holde hans ord" iflæng, ligeså i V. 7, hvor "bud" forklares ved "ord".

Jeg kommer mere og mere til det resultat, at der ikke er andet
20 at gøre end at bryde samfundet med de "liberale" eller rationalistiske teologer og kaste deres gøgeæg ud af kirkereden; de laver sig jo til i videnskabens ufordøjede navn at kassere kirke- og bibeltro.

En ynkelig halv stilling indtager den modernistiske pjalt af en kultusminister, hvis Grundtvigianisme ikke er andet end flertals-
25 tilbedelse i den naiveste skikkelse. Hvor det dog var skade, om end let forklarligt, at biskop Sørensen afslog at blive kultusminister.

Min af Dig begavede yngste søn Knud synes at ville blive den med naturgaver bedst udstyrede af mine sønner, hvad det dog ikke er værd at stole på.

- 30 Med bedste hilsen til Dig og husfrue fra os begge.

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

- 35 [I brevets margin]: Du har vistnok større levemod end jeg hvad der jo ikke er til ære for mig.

214. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[15/5-1911]

Gamle Ven.

5

Ja det gaar ikke med Brevskrivningen, som det skulde, naar Retten skulde have sin Gænge. Men det nytter jo heller ikke noget at finde paa Undskyldninger for sin Forsømmelighed. Aarene gaar ikke sporløst hen over mig, og det sidste Aar mindst. Jeg kan ikke ret meget
 10 mere hverken i den ene eller anden Retning. Ja, jeg prædiker jo i Almindelighed om Søndagen, men i dette Foraar har jeg maattet køre om til Kirken i lukket Vogn; jeg kan ikke gaa i koldt og blæsende Vejr. Først igaar var jeg igen i Stand til langsomt at skridte derom. Naa, jeg maa jo være glad og taknemlig for, at jeg endda
 15 kan det lidet; men i Virkeligheden var det rimeligst, at jeg fik min Afsked, men kan ikke komme over at søge den, ogsaa af den Grund, at jeg kan ikke rive mig løs fra det gamle Hjem og de mange Mennesker her, der er saa gode og overbærende mod mig. Det bliver vel ved at gaa, saa længe jeg kan faa en Capellan, der dog tager de
 20 fleste Stød af for mig.

Jeg lever jo ellers stille og enligt; de nyansatte Præster her i Herredet gaar udenom mig, hvis det ikke ellers er saa, som man søger mig, at nu mødes Præster ikke mere uden ved "Møder", og dem er jeg jo grundigt udelukket fra. En enkelt Gang ser jeg et vejfarende
 25 Menneske, der forvilder sig herom; men jeg har forresten ondt nok ved at magte et saadant Besøg, og maa ofte ønske, at de snarest vil drage af igen. Nej, de gamles Kaar, naar de ikke selv kan bevæge sig mere, er at sidde ved Vejen som de Blinde ved Jeriko og mærke, at de rørige Folkeskarer skride dem forbi.

Læse lidt kan jeg jo endnu, men det er ogsaa snart nok med Øjnene. Jeg har haft megen Glæde af Fru Rørdams Erindringer; det er mærkværdigt, at den 77aarige Kone kunde overkomme at skrive en saadan Bog; men hun sank da ogsaa helt sammen derefter og har siden ligget paa Diakonisse Hospitalet, hvor hun endnu
 35 er. Men det var vemodigt for mig at følge med gennem denne Livstegning, som jeg jo paa en anden Maade ogsaa har levet med i.

En lille Glæde har jeg ogsaa haft af at læse et lille Skrift af Professor Torm i den Række, der nu udgives under Navn af Christendom og Nutidsforskning. Der er jo Spor nok deri af, at Forfatteren er befængt med de moderne Ideer, men der var dog mere Alvor og

Ædruelighed hos ham, end jeg havde turdet vente fra den Kant. Derimod er Prof. Ammundsen kommen i Fedteri, idet han har været med til at indsamle til en Hædersgave til Harnack. Frk. Westenholz har spurgt ham, om han da kan slutte sig til Unitarerne, og Ammundsen er aabenbart i Vinden. Men hvad vilde han ogsaa den Galej? Han havde jo vel heller ikke givet det, naar ikke det havde gjældt en tysk Videnskabsmand.

Jeg er i denne Tid noget optaget af, at jeg skal skaffe en ny Prædikestol her til Kirken. Folk her gav mig i Vinter mellem 11 og 1200 Kr dertil; det forslaar vel ikke, men hjælper da et godt Stykke paa Vej. Jeg har overdraget Arbejdet til en Billedhugger Rasm. Andersen i Kbhvn. Han er født i Ørting og er en dygtig og i alle Maader god og alvorlig christelig Mand. Jeg har selv lavet en Tegning til Stolen og han var her den 2 April og forhandlede om Sagen. Han gik ind paa mine Ønsker, og kommer nu i denne Uge herover med et Udkast, støbt i Gips. Den skal jo ellers være udskaaret i Egetræ. Men det vil nok tage mindst et halvt Aar at faa den forfærdiget, og jeg vilde dog gerne naa at se den i Kirken her og bestige den.

I Nat havde vi her et voldsomt Tordenvejr, som varede i 2 Timer; der brændte en Gaard i Ørting. Jeg har naturligvis ondt ved at taale saadan en natlig Forstyrrelse; men det gaar jo dog, saa længe Gud vil, og dette kom vi over. Her dør ellers mange gamle i denne Tid.

Ja lev nu vel gamle Ven, og bær over med mine Skrøbeligheder.

Din gl Ven
Otto Møller

Gylling 15 Maj 1911

215. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 9-7-11

Kære gamle ven!

Nu, søndag fm står Du vel på prædikestolen, glad for at Du kan gøre det, og i virkeligheden ikke behøver at bede nogen om overbærelse i nogen hensende, hverken mig eller andre; men det er jo kønt at Du selv synes det. Jeg betænker mig i reglen ikke på at gøre klart skib (til fægtning); men synes ofte, at jeg af menneske-

frygt har undladt det, hvor jeg burde gøre det, og er meget langt fra at kunne tilegne mig hvad en person, der dog kender mig nogenlunde, sagde om mig: han kender ikke til menneskefrygt. Snarere kunde jeg vedkende mig en norsk geologs ytring ved et naturforsker-
5 møde, da jeg sprang ned i en grusgrav: pastor B. er utrættelig hvor der noget at se og lære. Om mine udyder udtaler jeg mig ikke gerne, dels fordi det vilde optage for megen plads, og dels fordi jeg kender dem for lidt.

Imod sædvane skriver jeg om søndagen, fordi der ikke prædiker
10 andre prester end en ingenting og en modernistisk uægte Grundtvigianer, to størrelser af omtrent lige værdi. Når dette er tilfældet, plejer jeg at gå i missionshuset, hvor der altid er prædiken søndag kl 4 1/2, og man næsten altid får en god og indtrængende prædiken, der er sjeldnere i prestemund. Dog holder jeg noget på folkekirken,
15 fordi man ikke skal kaste det skidne vand bort, før man har det rene, hvad man dog vist kommer til, om man end godt kan vadske sig i skident vand og tilnød kan opbygges ved en dårlig prædiken.

Min næstældste søn kom hjem inat med orlov fra sin principal i
Randers, hvor han er i ekviperings-handler-lære, og er godt tilfreds,
20 ligesom hans principal med ham. Han er livlig og hælder til hvad der er godt. Den ældste er ualmindelig praktisk dygtig. Han skal til dyrskue i Viborg i spidsen for 20 svin fra Horsenseggen, hvor han tjener i et svineavlcentrum. "De skal bades hver morgen" siger han.

Om Torms skrifter er jeg enig med Dig; han fremhæver med
25 rette, at det ikke er en selvfølgelig sag, at kun det forklarlige er virkeligt, men hestefoden stikker frem s. 8, hvor han kun fremhæver, at man må vogte sig for at lade den historiske videnskab sige for meget til gunst for den kristne opfattelse, medens han anser det for uforholdsmæssigt også at advare mod at lade den sige for lidt.

30 Vil Du ikke nok lade mig vide Din mening om min lille afhandling om agaperne og vinpriserne. Jeg kan ikke andet end undre mig over at man ikke før har tænkt på den (se det udhævede s. 316), som det synes mig yderst nær liggende forklaring om apostelfortællingerne ved agaperne som hovedkilden til de ofte ordrette overensstemmelser i de synoptiske evangelier. Artiklen er ikke godt
35 oversat. Oprigtig talt, jeg tænker ikke med glæde på at blive 80 år; deri har Grundtvig set at Moses har ret. Hilsen fra os til Eder.

Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

216. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[9/8-1911]

Gamle Ven.

5

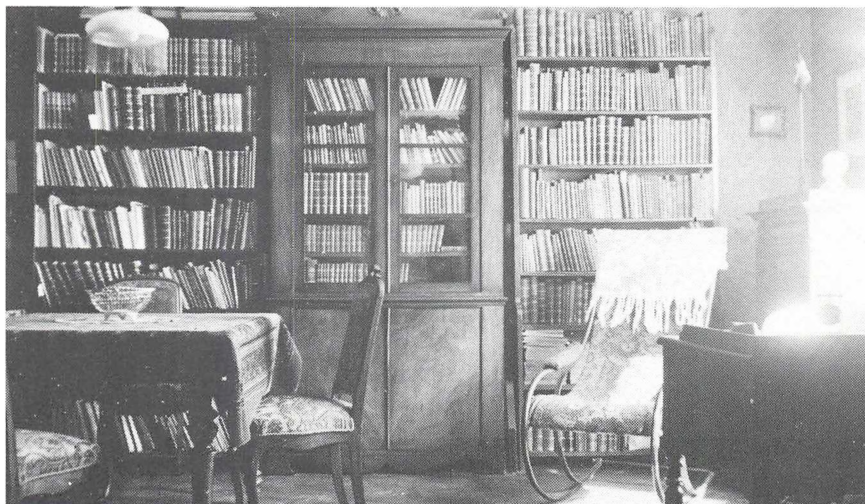
Du maa undskylde, at jeg passer det saa daarligt med Brevskrivningen; jeg skylder Dig vist Svar mere end en Gang. Men jeg kan kun overkomme saa lidt, og der har de sidste Par Maaneder været et saadant Rykind her, at jeg tiljævn har været overkørt. Men jeg fik
10 da læst Dit Stykke om Agaperne, og det er der vist meget i, at det har formaaet Menigheden saaledes stadigt at holde aabent Bord. Derimod tvivler jeg om, at den apostolske Undervisning særligt er foregaaet ved disse Fællesspisninger, hvorvel der jo ogsaa der efter al Rimelighed er ført alvorlig Tale i Lighed med Luthers Bord-
15 taler. Men vore Evangelier synes dog ikke at ligne Tischreden.

Her gaar jo Tingene omtrent i den sædvanlige Gænge; men Du har maaske set, at Capellan Bay nu flytter, og jeg skal saa atter til at søge og, hvis der melder sig flere, vælge mellem dem. Ak ja, det er besværligt. Med Bay var det uheldigt; han har ingen Nytte haft af
20 at være her, snarere Skade; jeg har vel haft nogen Hjælp af ham men kun, ringe Glæde. Og i Sognet har han, saavidt jeg forstaar, ingen Ting været til uden maaske til lidt Morskab ved sin overstadige Forelskelse. Nu kan han jo komme i Ægtestand, om det saa kan stive ham noget af, hvad jeg dog tvivler om; det bliver vist
25 snarest til Driveri. Han er i disse Dage rejst bort for at se paa sin tilkommende Rede, saa jeg er ene om Tingene, hvad han saa tidt har ladet mig være.

Ja saa døde nu Biskop Madsen. Det var kun en kort Hurtighed, og han duede nok slet ikke til sin Bestilling. Hvem, der saa skal
30 op paa den høje Stol, er der vist ingen, der ved endnu. Maatte jeg raade saa tror jeg, at jeg valgte Provst Fenger, hvis han da var at formaa dertil. Men det er vist ikke nogen lystelig Stilling, saa det kan blive vanskeligt at finde en blandt dem, der dog du dertil; af udelige Lysthavende er der sagtens nok. Det er godt, man ikke har med
35 det Valg at gøre.

Vi har jo ellers haft en dejlig varm Sommer, næsten for varm somme Tider; men jeg har da benyttet den til at rokke rundt i Haven. Længere kan jeg ikke vove mig ud. Det bliver ved at gaa an, at jeg kan prædike om Søndagen, og det er en stor Naade, der dermed "flyder i min Skaal". Men stort andet kan jeg heller ikke

Da D.B. blev pensioneret i 1905, flyttede familien til Kolding og købte huset Østerbrogade 5 (nu Fredensgade 9). Huset blev bl.a. købt for en gevinst i klasselotteriet, hvori Emmy Branth spillede uden D.B.'s billigelse. (Foto i privateje).



D.B.'s arbejdsværelse i Kolding. I baggrunden et udsnit af den store bogsamling. I forbindelse med flytningen fra Snestrup Præstegård havde D.B. dog været nødt til at sælge en del af sine bøger. (Foto i privateje).

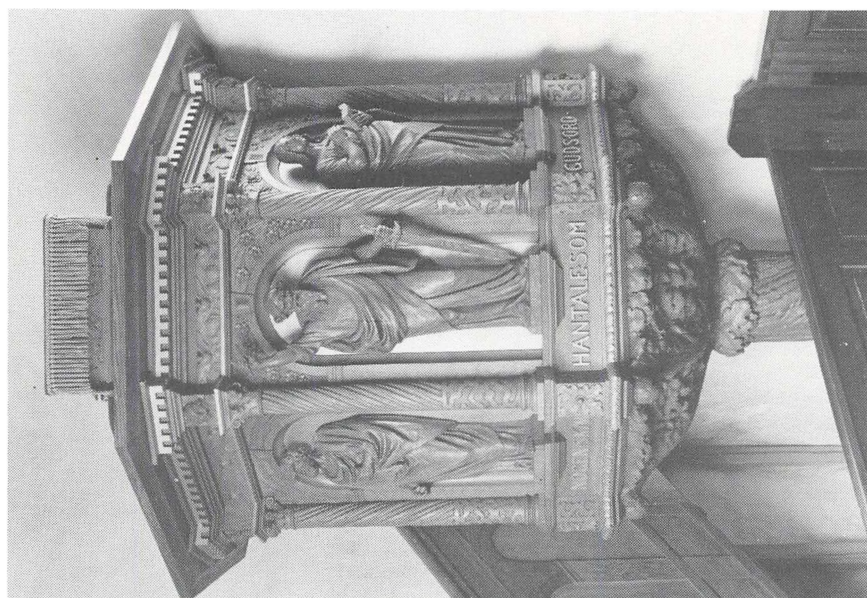
1899 gældt af A. R. Rasmussen, Rasmussen 1877, Kbh. V.
 Rasmussen 1877, Kbh. V.
 Rasmussen 1877, Kbh. V.
 Rasmussen 1877, Kbh. V.

Opstilling af Prædikestolen

Horsens 1911.

Den gamle Prædikestol i Gylling Kirke, som blev opstillet af Rasmussen i 1877, er nu erstattet af en ny Prædikestol, som blev opstillet af Rasmussen i 1911. Den nye Prædikestol er udført af billedhuggeren Rasmus Andersen på grundlag af Otto Møllers tegning. Den nye Prædikestol er udført af billedhuggeren Rasmus Andersen på grundlag af Otto Møllers tegning. Den nye Prædikestol er udført af billedhuggeren Rasmus Andersen på grundlag af Otto Møllers tegning.

I forbindelse med O.M.'s 80års dag forærede menigheden ham midler, der gjorde det muligt for ham at anskaffe en ny prædikestol. O.M. glædede sig så meget herover, at han foretog sig det helt uhørte at lime artiklen om prædikestolen fra Horsens Folkeblad ind på indersiden af præsteembedets embedsbog. Foto Ejvind Rasmussen, Landsarkivet Viborg.



Prædikestolen i Gylling kirke. Udført 1911 af billedhuggeren Rasmus Andersen på grundlag af Otto Møllers tegning. Foto Niels Elswing 1983. Udlånt af Danmarks kirker, Nationalmuseet.

overkomme, og som Du ser, er jeg da saa meget ubekvem til at skrive, fordi jeg er saa rysthaandet. Men stedse maa jeg skønne paa og takke for, at Dagen og en Del af Nætterne dog gaa nogenlunde taaleligt for mig. Blot jeg nu kunde faa en skikkelig Capellan; men

5 ogsaa det ordnes vel for mig, som det er mig tjenligst.
 Lev saa vel gamle Ven og undskyld al min Forsømmelighed.

Din heng.
 Otto Møller

10 Gylling 9/8 11

217. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

15 [Poststemplet 20-9-1911]

Ved Du noget om, fra hvilken tid overskrifterne (Om skabelsen osv) over trosartiklerne stammer. Jeg formoder, at det er fra Luthers lille katek? I den store Katek. varieres i indledn til artiklerne redem-
 20 tio med liberavit me. Overskrifterne er udmærkede, men klinger snarere sabelliansk end subordinatiansk. Det er yderst vanskeligt at undgå både Scylla og Charybdis.

Din J. S. Deichmann Branth

25

Ostenfeldt er vist noget tilbøjelig til intrigante kunster, og Appel er det bedst ikke at tale om. Han anser det for en velsignelse, som Paulus i Gal 1,8 - 9 kalder en forbandelse.

30

218. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 4-11-11

Kære gamle ven!

35

Denne gang tror jeg at være sikker på, at det er mig, som skylder Dig brev, når man da ikke vil regne en forespørgsel på et brevkort om overskrifterne over trosartiklerne. Luthers bordtaler, som Du vil betragte som noget i lighed med samtalerne ved Agaperne, var jo samtaler mellem den tids apostle under mesterens ledelse, medens

samtalen ved Agaperne i Jerusalem var mellem apostle og meget både umyndige og nidkære blotte menighedsmedlemmer.

Jeg har iøvrigt sat mange tanker på dette spørgsmål, men det har i det hele ikke lykkedes mig at vække nogen opmærksomhed derfor. Centrumsprester læser i det hele kun lidt og kan ikke skønne om andet end hvad der er indenfor den gængse skoleteologi. Grundtvigianerne er i fuld opløsning, som også den arrige Ludwigs indrømmer, og Bang er barnagtigt imponeret af "modernismen", som han ikke tør behandle, man tør vel sige efter sit egenlige ønske. Han vil have "nye grundlinier", afskaffe Guds rige og indføre "livet", (er manden ved sine fem?) men han synes vel der må noget kraftigt til, og så løber det ud i den soi-disant Johannes-snak, som jeg så længe jeg kan huske kender fra dem, der er bange for kristelig alvor, og som nu har de unge teologer og søger at trænge ind i ynglinge-foreningerne. Forunderligt, men til ære for den indre mission, at det nu er den, som holder trosbekendelsen højt, medens Grundtvigianerne har solgt deres førstefødselsret dertil for en ret modernisme. Ja det går underligt til.

Det er rimeligt, at Du kan få mere fornøjelse af Din tredie kapellan end af de to første, som var ubetydelige personligheder, som intet vilde og ikke tegnede til nogensinde at ville noget. Fra det modernistiske fritænkervenlige teol. fakultet kommer der i det hele næppe mange selvstændige kandidater, naturligvis ikke, når "tiden" skal gælde mere end menighedens tro. Ostenfeld er vist mest kirke-diplomat, som ikke er bange for at bruge fif, som han viste med den adresse, som han fik en del prestenudder til at underskrive. Man kan ikke møde ham med tillid. Jeg troer nok at J. C. Christensen er en mere kirkelig beregnelig mand end den sølle Appel. Appels vævende svævende højskoletale i Askov er vist hans egen, men det forstandige, forretningsmæssige og sagkyndige brev til biskop Sørensens ligner ham ikke, er måske forfattet af departementschef Damkier.

Ja ikke sandt, de 80 år er ikke blot til lyst. Jeg går længere ture sammen med pastor Klemp; nylig var jeg med ham på en længere 3/4 mils tur for at se til en Kristtornslund, som gerne skulde fredes. Jeg samler undertiden laver i toppen af høje egetræer NB som ligger fældede ved savskærerier her i byen. Men i tirsdags blev jeg slemt afrakket ved med stærk blæst at gå op og ned ad høje bakker. Det får jeg fremtidig holde mig fra.

Min ældste datter rejste i mandags til Hamborg som frøkenpige

eller ung pige i huset. Den næstældste har en kontorplads i Esbjerg og spekulerer på en plads i England. Min ældste søn Olaf har en svinefodermester-plads V. for Horsens på c 500 kr. Det er godt for en tyveårig, hvis uddannelse kun har kostet lidt.

5 Hjertelig hilsen til Eder begge fra os.

Din hengivne
J S D B.

10

219. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[5/12-1911]

Gamle Ven.

15

Ja, saa er jo Dagen nær, da Du har levet de 80 Aar, hvorom det er sagt, at de, der naar dem, har desmer at døje. Du har været mig en trofast Ven henimod 60 Aar, og jeg har ogsaa meget at sige Dig Tak for i disse mange Aar. Jeg ønsker for Dig, at Gud vil naadig
20 hjælpe Dig med, hvad Du endnu skal døje. Det er jo godt for Dig, at Du synes endnu at have et taaleligt Helbred, endnu mere, at Du synes at have Glæde af Dine Børn; jeg ønsker for Dig, at Du fremdeles maa have Fred i Dit Hjem, men fremfor alt, at Du maa have Fred fra Gud i Troen paa hans Naade og dine Synders Forladelse
25 ved Jesus Christus vor Herre. Ja vi trænge til megen Trøst og Barmhjærtighed baade af Gud og Mennesker, naar vi blive saa gamle, som vi to er bleven; vi kan sagtens have nok at bære paa, naar vi ser tilbage paa saa langt et Liv. Men han, der naadig hjalp os hidtil, han vil jo heller ikke glemme os naar vi er graa, hans Naade rækker
30 til tusind Slægter.

Jeg har det ikke saa godt i denne Tid, idet jeg har lidt af Forkølelse med Bronchitis og Asthma saavel som forskellige karslidelser. Det bliver vanskeligere med Aarene at komme over saadant og det virker ind paa Sindet, saa jeg bliver pirrelig og derved endnu mere
35 en Byrde for dem, der skal være sammen med mig, og som dog paa alle Maader viser mig saa megen ufortjent Barmhjærtighed. Og man kan kun saa daarligt herske over sit eget Sind, saa det opleves, hvor sandt det gamle Ord er, at den, der kan det, er større end den, der indtager en Stad. Jeg har ikke haft Lejlighed til at prøve paa at indtage nogen Stad, men jeg har daglig Lejlighed til at erfare, at jeg

er en Stymper i at herske over mit eget utilfredse Sind.

Sidste Søndag kunde jeg ikke komme i Kirken og har heller ikke kunnet tage mig af Confirmanderne, og det er mig dog ellers en Trøst, naar jeg kan røgte denne lille Tjeneste. Men jeg maa nok
5 nu vænne mig til at give Afkald paa det ene Stykke efter det andet, hvad jo er alle gamle Menneskers Kaar.

Den ny Capellan, som jeg nu har haft et Par Maaneder, er jeg nogenlunde tilfreds med. Ja, der kan jo sagtens være noget og meget, som man kunde ønske anderledes, men det maa jeg jo altid være
10 forberedt paa. Han er ikke synderlig begavet, og han er af ringe Familie; han er derfor meget udannet, skønt han er fra selveste København, hvor hans Fader er Postbud. Men han er fordringsløs og ikke uden Alvor, hvorfor hans Gerning i Kirken ogsaa er nogenlunde tilfredsstillende. Naar jeg kan overkomme det, læser
15 jeg lidt med ham om Aftenen i N. T. Det er et gode, at han er helt udenfor al Bibelkritik; men han er ikke saa lidt stivsindet og ære-kær, saa han har betydelig Vanskelighed ved at erkende, at han paa mange Punkter lever i skæve og vildfarende Anskuelser. Er han slumpet til at paastaa noget, er det meget svært for ham at opgive
20 det igen. Men i det hele er jeg meget mere tilfreds med ham end med den forrige Capellan, der nu lever sine Hvedebrødsdageovre i Sjælland hos sin højtelskede Gudrun, og forresten sagtens lader fem være lige.

De kirkepolitiske Spørgsmaal, som for Tiden saa mange er optagen
25 af, er jeg kun lidet interesseret i; Afgørelsen deraf faar ingen Betydning for mig. Hvad Præsteløftet angaar, tiltaler Bispernes Forslag, saavidt man hører om det mig ikke; det skal vel heller ikke tages efter Bogstaven, og det er saa utiltalende at forlange et Løfte, som man ikke ved, hvad indeholder. Mig forekommer det, at det eneste
30 *redelige* er den taalsomme eller rummelige Folkekirke. Naar Sognene selv faa Indflydelsen paa Valget af deres Præst, saa maa de se sig for, hvem de kan være tjent med, og kunde det kun vække dem til selv at føle Ansvar for, hvem de høre paa og bruge, saa nærme vi os til det, der bør stræbes efter, at Ansvar lægges paa Menigheden, saa den ikke skal stole paa nogen Formynder enten i Kul-
35 tusminister eller Biskop.

Op lev saa vel gamle Ven; Gud velsigne Dig og alle Dine.

Din hengivne Otto Møller

Gylling 5 December 1911

220. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 3-1-12

Kære gamle ven!

5

Ja mange tak for Dine gode og rette ønsker, der stemmer med mine egne - men der er dog en forskel, som jeg frygter ikke er i min favør. Jeg føler mig ikke som trængende til andres overbærelse, således som Du gør; jeg har i det højeste en mistanke om ganske undtagelsesvis at have brug derfor, men foretrækker ellers at optræde som hammer hellere end som ambolt. Dog mener jeg ikke at være pirrelig gnaven, hvad jeg vilde skamme mig ved, derimod kan jeg nok blive vred, kan også nok anstille mig som vred uden egenlig at være vred, når jeg mener at der er grund til at være det, skønt jeg helst vilde være fri for at give denne forestilling, som jeg derfor let kan slippe.

Til min 80 års dag fik jeg en vældig salve i bladet "København", hvor der ikke var sparet på krudtet (anprisningen). Er Din søn ikke ansat derved? Jeg har ham mistænkt for at have leveret den. Jeg kan ikke tro, at den værdige chefredaktør, til hvem jeg aldeles intet bekendtskab har, enten vilde eller kunde det. En naturforsker er det ikke, da der uagtet det meget, der er taget med, dog er noget af den slags, som en naturforsker vilde have medtaget. Er det Din søn, som tildels støttet på meddelelser fra Dig, har lavet det, så bedes Du takke ham for den store velvillie, hvoraf artiklen bærer præg.

Du skriver om Dit utilfredse sind, ja der er jeg med, så at det trøster mig, at også Du der føler Dig skibbruden. Jeg søger nogenlunde for, at ingen mærker det; møde et venligt smil med sure miner kan jeg ikke. Men jeg er ikke glad ved livet, navnlig fordi jeg lider under økonomisk tryk - eller bilder mig det ind, da der aldrig har været mindste fare for det, som Paulus mener, at man skal nøjes med, føde og klæder. Det er nu også et uheld, at vore nærmest stillede alle har c 10.000 kr eller mere i indtægt og c 70.000 kr i formue, og få eller ingen børn, medens jeg har c 3000 kr i indtægt og en stadigt svindende formue, fordi der må tages op, for øjeblikket på c 4.000 kr, samt 7 børn mellem 4 og 21 år. Men kan en skolelærer, en landkøbmand, en gårdmand, en stationsforstander være vel stillet med under 2000 kr, så måtte jeg ikke finde mig slet stillet med 3000 kr. Når der så ikke er mere at tage op af, og når så min enke med 3 skolebørn efter min død får 900 kr at leve af, så

synes jeg at det er smalhans, skønt statistiken viser, at sådanne enker hører til den bedst stillede tiendedel. Sagen er i grunden, at man har vanskeligt ved egenlig at regne en mursvend for et rigtigt menneske til sammenligning, fordi han ikke har mere end 14 - 1500 kr at leve af.

Hver aften når jeg går i seng masserer jeg mine ben i lange baner, og hver morgen tager jeg et brokbånd på, hvad der er ærgerligt at begynde dagen med; i grunden har jeg dog ingen gêne deraf. Når jeg vågner om natten og betragtningerne bliver alt for triste og ikke bliver bedre ved tilbedelse (prosevke Flp 4,6 er ikke "påkaldelse"), tænder jeg lys, noterer indfald, og opruller et elastisk bind, som jeg heller ikke vil kalde det en nydelse at gå med. Mit dagsarbejde er at læse alting, skrive bladartikler, som Du har fået nogle af, tildels mod de uægte Grundtvigianere, navnlig den elendige kultusmister.

Det er ret interessant, at jeg dog er kommet så vidt med vor fælles ven Klemp, at han indrømmer, at apostelsymbolet er noget i sig selv uden den følgende tradition, hvad der jo fra et ultramontant standpunkt ikke er konsekvent. Han fandt det umådelig morsomt at underskrive mine leveattester, hvilket jeg benytter til at drille de andre ålehoveder med - det er statskirkelighed fra grunden af.

Det er først nylig gået op for mig med Fr. Nielsen, i hvor høj grad Grundtvigs "opdagelse" af apostelsymbolet som troens grundvold, virkelig er en stor opdagelse, epokegørende, dersom der gøres alvor af den, medens hans prestefrihed, bekendelseløshed, rummelighed, er noget umuligt skidt, som kun er til glæde for rationalister. Jeg vilde sige til rationalisterne og højskolegrundtvigianerne: vov at indføre det bekendelseløse skur uden vægge, så har I ikke freden, men krigen. Hvad vilde Paulus og Johannes syntes om at skulle anerkende Kristusfornegeterne som brødre? Jeg ved nok, at Du og andre troende Grundtvigianere ingenlunde vilde række broderhånd til Arboe-Rasmussen og konsorter og erkende deres kristendom for lige så god som eders, men så falder jo skuret. Min anskuelse er kun forandret deri, at jeg har set at den flabede N. Lindbergs grundtvigske prestefrihed bliver voldtægt på trosbekendelsen *indenfor* folkekirken, således at N. Lindberg jo ikke krævede virkelig kristentro til at være en kristen til at omgås med.

Til no 80 fik jeg foræret en del vin af den rige familie; vel ment men ikke meget ved. I julen var de ældste 4 børn hjemme, undtagen den ældste datter, som er i Hamborg og har plads. Hun er så ner-

vøs, at hun ikke vel kan være hjemme, men ude er der intet i vejen, således som det gerne er tilfældet med nervøse og med sindsyge; de skal altid hjemmefra.

Til lykke med kapellanen; ham kan der nok blive prest af, og til
 5 lykke med, at Du kan udrette så meget som Du kan, måske det meste nogen 80årig prest kan. Hilsen fra os til Eder begge.

Din hengivne
 J. S. Deichmann Branth

10

221. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 30-1-12

15 Gamle ven!

Jeg har nogle gange gjort Dig ubesvarede spørgsmål, som dog ikke var indiskrete formentlig, fordi Du ikke har gennemlæst mit sidste brev før besvarelsen, hvilket jo er god forretningsbrug. Længere
 20 forlanges mine breve ikke gemte, end til de er besvarede. Således beder jeg mit spørgsmål om Din søns mulige deltagelse i "Københavns" 80årsartikel om mig besvaret, når Du skriver næste gang, item et nyt spørgsmål om Du vedkender Dig med rette at Din forsoningslære er blevet henført til Menken og Hasenkamp.

25 Mit befindende er ret godt, navnlig er syn og hørelse lige så gode som altid, hvorfor jeg naturligvis ikke er taknemlig nok. Vinteren især Julen har altid syntes mig væmmelig.

Din hengivne
 J. S. Deichmann Branth

30

222. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[20/4-1912]

35

Gamle Ven.

Du synes vel og ikke med Urette, at jeg er forsømmelig med min Brevskrivning, men jeg kan ikke overkomme ret meget, naar jeg skal holde det gaaende med Embedsgerningen, thi en Capellan erfarer

jeg mer og mere om, at en saadan er en meget usikker Hjælp, især naar han som den forrige og den nærværende er forlovet og stadig gaar i Giftetanker.

Siden jeg sidst skrev til Dig, er min Søn bleven gift med en Pige, 5 der hedder Aslaug Mikkelsen og er mag. art., ernærende sig som Oversætterinde og Lærerinde i Engelsk. Erik tog ved Nytaar Orlov fra Bladet, han har arbejdet ved, paa et halvt Aar. Han opholdt sig et Par Maaneder i Berlin for at lære Bladvirksomheden der nærmere at kende. Saa var det hans Agt at tage til London i samme Ærinde, 10 men besluttede sig saa til at holde Bryllup og tage sin Hustru med, da hun ogsaa har Forbindelser der, og nu er de der og blive der for det første.

Ja det er jo noget usikkert noget at gifte sig paa dette Bladskriveri, men naar man er myndig, gør man jo, hvad man vil, og saalænge 15 jeg lever, kan jeg jo ogsaa nok støtte dem, men min Leven kan jo ikke blive lang. Imidlertid har de nu været en Maaned derovre, farter om i den store Stad og har ogsaa gjort en Del Bekendtskaber, men om Erik virkelig faar Adgang til de store Blades Værksteder, er endnu temmelig usikkert. Det sikre er, at saadan noget koster 20 ikke faa Penge, og dem finder man jo ikke mange af paa Landevejene. Der følger jo en hyppig Brevveksling sted under disse Forhold, og det tager jo ogsaa Tid at holde det gaaende.

Men vi to gamle sidde jo ellers temmelig ene her hjemme, thi der er kun meget faa af vore Naboer, der se ind til os, og vi er jo 25 ogsaa kun lidet skikkede til at tage mod fremmede. Vi er fremmede for alt det ny, Folk nu leve for.

Man kan næsten ikke tale med Folk nu uden at komme i Strid med dem baade om vore borgerlige og kirkelige Forhold, og saadan Strid og Mundhuggeri kan jeg rent legemligt slet ikke taale paa 30 Grund af min Asthma, saa jeg ofte nødes til at gaa af Vejen og tie til det, jeg dog slet ikke billiger; og det er usundt saaledes at æde det ene i sig efter det andet. Jeg har det derfor bedst, naar jeg sidder ene i Fred.

En Glæde var det mig i Februar at faa den ny Prædikestol taget 35 i Brug her i Kirken. Folk her overrakte mig ifjor Vinter 1100 Kr til dette Foretagende; men den er jo rigtignok kommen til at koste flere Gange mere. Men den er nu ogsaa en Prydelse for Kirken, udskaaret i Egetræ efter en Tegning, jeg selv har givet Udkast til. Arbejdet er udført af Billedhugger Rasmus Andersen, som ogsaa har lavet Bergs Statue i Kolding. Arbejdet her i Kirken er efter alles

Dom (f. Eks. Professorerne Bissen og Storck) meget smukt i alle Maader.

Jeg har jo Tid til at læse en Del, men har i Almindelighed ringe Glæde deraf. Hvordan det staar til med Theologien i Tydskland, ser jeg kun af vort eget tørre theologiske Tidsskrift. Men jeg kommer
5 mer og mere til at hade den liberale Theologi i Danmark og Norge; og i Norge er den endnu mere fræk og dristig, end den er her hjemme. Og der er ingen af de unge, der ret tør tage Kampen op mod den; og vi gamle raabe kun i Ørken. Det skal vel have Lov til at løbe
10 Linen ud, til alt ender i Tomhed og Hunger; og imens arbejder Papismen flittigt paa at gøre Erobringer, hvad i Grunden gøres let nok for dem, hvor der endnu er nogen Hunger efter virkeligt Brød. Jeg haaber endnu paa, at det skal vise sig i vore Menigheder, at Grundtvig ikke har levet forgæves, saa de mer og mere vrage alle
15 Rationalister og liberale Ordgydere.

Ja nu faar det være nok. Gid Du og Dine maa have det taaleligt; godt faa vi det ikke i denne Verden, eller det er da ikke godt, om vi finde os vel og hjemme her.

20

Din gl. Ven
Otto Møller

Gylling 20/4 12

25 **223. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller**

Kolding 8-7-11
[fejldatering for 1912]

Gamle ven!

30

Denne gang er det nok lykkedes mig med mange points at vinde prisen i sendrægtighed med brevskrivning. Det er ikke min hensigt at løse den kedsommelige opgave at give en dårlig motivering deraf, men det glæder mig at se, at Din hånd ryster mindre end før
35 - måske også fordi Du bruger en anden pen.

Til lykke med svigerdatteren og bring min lykønskning til det unge par. Jeg kunde også ønske ham en mere tiltalende stilling end at blive journalist af fag, hvilket efter min mening medfører fristelsen til at tabe sig selv - dog naturligvis den udenlandske politik mindre end den indenlandske. Den udenlandske politik frister jo

ikke i høj grad til at logre for publikum.

Jeg har for resten havt det mindre godt i vinter, tildels på grund af kulden. Svenskerne siger at en ægte Linnean (botaniker) ikke kan dø om sommeren. Jeg antager at vinteren vil blive min banemand, 5 synes for resten snart at jeg er hel dygtig, og snart at jeg intet formår, er dog mest dårlig tilbens, så at jeg har vanskeligt ved at følge andre. Klemp (den katolske prest) er en af de få, som jeg kan gå med, fordi han retter sig efter mig, og NB gør det på en sådan en måde, at jeg knap mærker det. Katolske prester er i reglen efter min 10 lille erfaring behageligere og hensynsfuldere i omgang end de kedelige og stivstikkeragtige lutherske, som jeg altid har hadet flertallet af.

Andre kan knap forstå, at i vor alder vil man helst have ro, at den ene dag går som den anden. Julen er en frygtelig snakkens tid, 15 hvor det ikke er muligt at holde pjat ude, og jeg kan ikke indse, at dette er særligt berettiget ved denne fest, undtagen som en hedensk levning. Jeg imødeser altid julen med angst som årets værste tid.

Den ny prædikestol vil jo om 50 år blive omtalt og præsenteret 20 således: den gav menigheden den gamle pastor Møller, da han blev 80 år - uden naturligvis at berøre at samme pastor M. selv har betalt det meste.

Jeg har nylig været i Ribe og Slagelse, i Ribe er bibliotekar Bruuns søn borgmester, i Slagelse er Deichmann (Povls broder) prokurator, 25 og jeg modtages begge steder på det bedste.

Syn og hørelse er lige så gode som altid. Hukommelsen er noget (ikke egenlig meget) svagere for det ny. Benene due ikke meget; for at være ærlig tænker jeg med gru på den mulighed (hvad jeg naturligvis ikke burde) at være bundet til sygelejet i flere år, lige- 30 som jeg meget nødig vilde blive 90 år - hvad Moses-David jo end ikke har nævnet.

Glæde og gode dage i kvæld for unge og gamle.

Hilsen Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

224. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[10/7-1912]

Gamle Ven.

5

Jeg havde allerede begyndt at tænke paa, at jeg vel skulde lade Dig høre lidt fra mig, da Dit Brev kom og viste mig, at der dog ikke var noget videre i Vejen. Men jeg kan jo dog se, at Du ogsaa mærker Alderen om end ikke i den Grad som jeg. Du kan dog tage ud paa

10 Besøg, men det har i over 10 Aar været en Umulighed for mig; jeg kan ikke engang gaa over til mine Søstre, som dog bo her i Byen hos mig. Jeg kan lige stavre om i Kirken om Søndagen, men i Vinter og Foraaret maatte jeg køres i Vogn lige til Kirkedøren. Alligevel er jeg glad for, at jeg dog kan overkomme det.

15 Det er i det hele urigtigt af Folk i vor Alder at klage over vore Skrøbeligheder; vi maa meget mere paaskønne, at vi endda har det saa taaleligt. Om Søndagen ser jeg i Almindelighed en gammel Enke, som er over 91 og er Sognebaandsløser hertil; hun maa jo køres hertil, men hun er glad og taknemlig for, at hun kan være med her

20 med Børn og Børnebørn. Hun kan ikke høre alt, men "a kan høre noget og Resten tænker a mæ til". Ja saadan er det jo at være gammel.

Du skriver, at vi trænge til Ro og det er jeg enig i. Her kommer ikke saa sjældent nogle for at se til mig, og naar de vil gøre det af

25 med en Time eller to, saa gaar det an; men bliver det længere, saa er det ikke godt. I Lørdags kom Baagø og Kone her og blev til Søndag Eftermiddag; jeg sov næsten ikke om Natten og var svært afkørt, da de endelig rejste. Nej Ro og Stilhed er det, vi trænge til. Det er godt at kunne liste ud i Haven i Solskinnet og rokke lidt om med Sneglens

30 Fart og se paa Blomsterne, som min kære Hustru endnu har sin Glæde af at fremelske og pleje. Ja "Herren er god og evig er hans Naade" ikke mindst mod os gamle.

Jeg kan heller ikke noksom paaskønne, at jeg kan læse om end kun med det ene Øje; det andet er udtjent, ligesom ogsaa det tilsvarende Øre. Min kære Læsning er Historie, især Selvbiografier,

35 og deraf har jeg en Mængde. Flere har jeg faaet for mange Aar siden men læser dem først nu, eller maaske det er anden Gang, jeg læser dem. Ja lad os skønne paa, at vi har det saa godt, som vi har

det; vi har virkelig ikke fortjent det.

Hils Klemp og Din Hustru og lev selv med Guds Fred og Naade.

Din gl. Ven

Otto Møller

5

Gylling 10 Juli 12

225. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

10

Kolding 19-7-12

Gamle ven.

Det er nok på tiden at indhente hvad der måtte være forsømt med
 15 skriverseri; det kan snart få en ende, når det beror på at to "octo-
 genarier" holder meget længere. Det er jo noget foruroligende,
 at øje og øre på *samme* side negter tjeneste, ligesom at jeg en dag
 greb mig i stadigt at ville gå til højre side. Men desuagtet kan vi jo
 godt begge leve til 90, om end som ruiner.

20 Du har jo ret i, at man må være glad for, at det ikke er værre,
 men det kan jo siges om den meste elendighed f.eks. Danmarks
 politik og finanser. Du står jo således, både med avtoriteter og
 menighed, at Du er sikker nok på ikke at få noget tilhold om at
 skaffe Dig bistand, således som en anden prest vilde få, når hans
 25 kræfter ikke slog til. Om Du endnu kan besørge alt foruden prædi-
 ken, som hjemmekommunion, sygebesøg, konfirmander, det er jeg
 jo ikke i stand til at have en begrundet mening om. I fald det ikke
 er tilfældet, så er der jo flere udveje foruden sædvanlig kapellan,
 af hvem Du godt kunde forbeholde Dig ret til at prædike, så tidt
 30 Du ønskede, f.eks. hjælpeprest, en gift kapellan boende i den anden
 ende af byen, bistand af naboer. Jeg ved eksempel på (i Slagelse)
 at en afskediget provst har fungeret som prestens medhjælper, omend
 kun til en tid.

Ja jeg kan godt råde andre, kan også godt gøre klart skib (til
 35 fægtning). Nu nylig hos min fetter i Slagelse var der forhold, an-
 gående hvilke jeg uden påtrængenhed kunde give råd, ligeså hos
 min svoger i Ribe, og nu får Du jo en forsigtig lille omgang. Men når
 jeg skal sige min mening om Dine forhold, så er jeg tilbøjelig til at
 antage, at det er kapellanen i huset, som plager Dig mest.

Hvad min skade angår, så stammer den væsenlig fra de mange

børn, hvad jeg jo burde have betænkt, da jeg i en ældre alder giftede mig med en ung pige. For at Du ikke skal gøre mig uret, kan jeg forsikre Dig, at jeg ikke har været lumpen eller overilet nok til at lade Emmy høre for dette - men det kan ikke skjules, at det er et sandt ord, at når krybben er tom, bides hestene, om end vi aldrig har manglet føde, klæder og husly. Strengt økonomisk anlagt er Emmy ikke, hun vender kun skillingen en gang, når hun skulde vende den to gange. Jeg har aldrig tidligere fattedes penge, så at jeg har vanskeligt ved at finde mig i ubetalte regninger, og når jeg dør, vil Emmy ikke få 1000 kr årlig at leve af med 3 uforsørgede børn, og 3, som af og til hænger på. Døtre bliver man aldrig fri for, om de også tjener noget, drenge er faktisk mindre kostbare, når de da ikke skal gå de studerende eller andre dyre veje.

En ting jeg også mangler er lettere læsning i stor udstrækning. Danmarks historie er pinlig at læse på grund af regeringernes usselhed, vi har stadig været på den urette side. Kan Du ikke sende mig tillåns en bunke biografier, af dem, som Du synes bedst om. Hils husfruen.

Din hengivne gamle ven.
J. S. Deichmann Branth

[Påskrift]: Den interessanteste historiske læsning jeg kender er Wachsmuths historiske Personer og begivenheder. Gyldendal 1833. Din søn kan let skaffe Dig den fra et af bibliotekerne i Kbhvn. Den haves vist også på biblioteket i Århus.

226. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[4/11-1912]

Gamle Ven.

Ved at sende mig Dine Udtalelser i det svenske Tidsskrift minder Du mig stadig paany om min Forsømmelighed i Brevvekslingen med Dig. Jeg ”kommer stadigt min Synd ihu”, men har ikke kunnet mande mig op til at gøre min Pligt. Nu vil jeg dog forsøge et lille Tilløb dertil.

Jeg er jo ikke syg og sengeliggende; men jeg er alligevel en sølle, gammel Person, der ikke kan overkomme uden det allernødvendigste med at røgte Embedet. Jeg har jo nok en Capellan, men

oftest til mere Ærgrelse end Glæde. Idag er han rejst til Endelave, hvor han søger at blive Præst efter kun at have været her 1 Aar. Faar han Held til at slippe herfra, saa staar jeg atter hjælpeløs, og nu stunder Vinteren jo til, da jeg allermest trængte til Hjælp. Det er vanskeligt at blive gammel og aflægs og dog ikke kunne overvinde sig til at søge Afsked, Prædikestolen her bliver ved at holde paa mig med de mange, der endnu samler sig om den.

Det lidet, jeg oplever, egner sig ikke til at skrive om, og det er i Sandhed kun lidt, jeg oplever. De mange ny Præster her paa Egnen ser jeg intet til, og jeg kan ikke selv søge nogen af dem op. Jeg læser jo nok et og andet af, hvad der udkommer, men jeg beholder saa lidt af det. Sidst har jeg dyrket E. Holms Historie over Aarene 1807-14; det er noget af det sørgeligste, jeg nogensinde har læst. Hvor var Elendigheden dog stor her i Landet; og det er et Under, at der virkelig endnu er et lille Danmarks Rige til. Men det giver dog Haab om, at har vi kunnet overleve en saadan Trængsel, vil Gud vel ogsaa opholde os endnu og fremdeles. Men truende ser det ud baade inde hos os selv og ude rundt om os. Hvordan det dog vil ende med den frygtelige Krig syd paa? Om den kan ende, uden at mange flere gribe ind i den, og om det ikke ogsaa vil komme til at naa til vore Enemærker? Ja det er sørgelige Tider, og saa at vor Velfærd er i Hænderne paa de blinde og evigglade Venstremænd med Friskolelæreren i Spidsen!

Forleden havde vi i 14 Dage Besøg af min Kones Broder, den eneste, der nu er tilbage af hendes Sødskende. Det er 44 Aar, siden han drog til Amerika, hvor han nu sidder velhavende med Kone og Børn ude i Nebraska. I disse mange Aar har han aldrig været herhjemme; og da han nu kom, kunde han kun saare vanskeligt tale eller forstaa sit Modersmaal mere. Han er bleven helt amerikanseret, han kunde ikke kende sin Søster og hun da heller ikke ham, og det blev i Grunden ved at være saa, lige til han rejste igen. Jeg talte jo nok en Del med ham, men det var vanskeligt. Sin Christentro havde han dog ikke sluppet, og vi kunde nogenledes komme til Rette derom. Han har nærmest sluttet sig til Methodisterne, og det er vel ogsaa dem, der staa os nærmest; men har jo ogsaa haft en Del Samkvem med Baptister uden dog at befatte sig med deres Omdaab. Men det er sært at se et saadan omtumlet Menneske. Erik var herhjemme en Dags Tid, og med ham kunde han jo tale Engelsk; men ellers talte han lettere Tydsk end Dansk.

Jeg kommer mer og mere til at hade hele den liberale Theologi,

og de fleste er jo smittet af den. Den dominerer ogsaa ved Universitetet, selv om gamle Scharling og Bang hver paa sin Vis søge at holde igen. Ammundsen og Torm er dybt inde deri, og Jacobsen er efter Sigende helt slugt deraf. Det saakaldte "Landsforbund" er
 5 vist meget upaalideligt, skønt det skal se ud, som man derfra vil Rationalismen tillivs; men flere af Lederne er selv ilde tilredte deraf.

Alligevel tror jeg ikke, at Rationalismen faar virkeligt Hold i Menighederne her i Landet. Grundtvig har ikke levet forgæves; og vor Psalmebog er altfor mærket af ham. Og den indre Mission har
 10 saadan Rod her i Landet, at Bibelen bliver ikke kasseret for det første, selv om den bliver smaat og daarligt nok brugt. I det hele tror jeg ikke, at Rationalismen er vor Fare, men meget mere den rene Vantro og Lidderlighed.

Ja lev saa nu vel gamle Ven. Vi har det jo taaleligt endnu, skønt
 15 vi er begge to svagelige nok.

Din gl. Ven
 Otto Møller

Gylling 4 Novbr 1912

20

227. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 17-2-13

25 Kære ven!

Denne gang må Du nok overlade mig prisen i smøleri med at skrive. Grunden har nærmest været mismod i anledning af min økonomiske forfatning, som er noget indviklet, uden at jeg dog har endnu måttet
 30 standse mine betalinger, et tidspunkt, som må indtræde, dersom de ældre børn, det vil sige to af dem, vedbliver at trække så store veksler på mig som hidtil.

Den ældste datter har vanskeligt ved at klare sig og har haft noget uheld med pladser i Hamborg, hvor den næstældste klarer sig godt,
 35 om end tjenesten er streng. De kan begge tale og skrive godt, om end ikke fejlfrit tydsk, og kan udføre almindeligt kontorarbejde. Den næstældste søn, nylig fyldt 18 år, er lærling i en ekviperingshandel i Randers og ret sympatetisk og dygtig, men noget af en butiklås, som vel ikke just øder, men dog brugør mere end nødvendigt.

Den yngste, Knud 5 1/4 år, studerer under min vejledning tal,

bogstaver skrevne og læste, men interesserer sig mest for Dorés bibelske billeder; han får endnu kun 2 halve timers undervisning daglig. Nu kan han tælle til tyve. Ved begyndelsen af sin undervisning kunde han kun tælle til to - netop ligesom en hund, der ikke
5 kan tælle flere hvalpe end to, og derfor ikke med nogen sikkerhed skønner, om der tages flere fra den. Hvad der er bedre, er at han er lige så lydige som en god hund, f.eks. min ven pastor Klemps puddelhund, der stundum besøger os med sin herre og leger med børnene.

For resten er vinteren langt min strengeste tid, kuldsvær som
10 jeg altid har været og er blevet mere. Det går mig vel nok efter det svenske ordsprog, at en ægte Linnean (botaniker) dør om vinteren. Jeg er nær ved at mene, at en indremissionær igår talte bedre end nogen prest jeg har hørt. Byens tre prester er der absolut intet udbytte at hente hos, dog går jeg til alters hos dem.

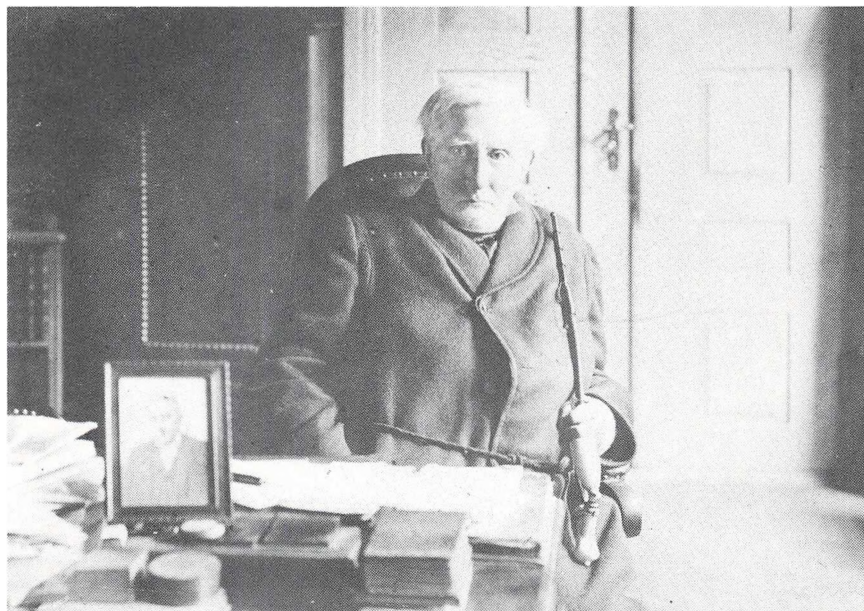
15 Jeg vil naturligvis ikke lægge mig i selen, for at Du skulde ud-kvartere kapellanen, kun pege på, at det var muligt. To værelser i den anden ende af byen med morgen- og aftenmad, middag i prestegården og konferens. En gift kapellan vilde være glad derved.

Jeg vedbliver at få sendt botaniske bøger fra udlandet, en af de
20 sidste var et fransk arbejde om likener, der vejede 6 pund. Sligt kan man jo ikke læse igennem, men efterser, om der findes noget særdeles mærkeligt. Der er en mængde tavler, den franske stat er jo rig. Det er alligevel interessant at blive taget med. Fra Grønland får jeg stadigt undersøgelsernes naturvidenskabelige resultater, nogle og
25 bind a 10 - 12 kr. pr. bind (gratis).

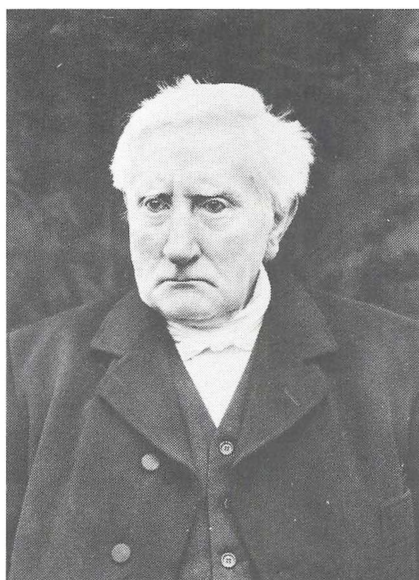
Det er for sildigt at Du regner bibelkritiken for noget. For 20 - 30 år siden var den mere estimeret. Jeg vil naturligvis ikke vælte mig ind på Dig, og bebrejde Dig, at Du vil lukke op for Arboe-Rasmussen og konsorter, da jeg troer at Du gør dette for at hædre Grundtvigs
30 minde - i så fald vilde jeg kalde det en tvivlsom ære, men mere end nok derom.

18 Febr

35 Jeg vilde ikke ønske nogen af os at leve meget længere. Jeg har netop nået min morbroders og plejefaders levetid, som var en bedre mand end jeg; men Du vil måske nok gerne nå Grundtvigs levetid (annus Petri). Min unge familie vilde dog være ilde stillet, ifald jeg



Otto Møller ved sit skrivebord 1910. Skrivebordet, der oprindeligt stammer fra herregården Gyllingnæs, findes i dag i Mindestuen i Gylling Præstegård. Foto V. Svale, Horsens (privateje).



Johanne og Otto Møller. Foto V. Svale, Horsens. Billederne er dateret 22/5-1910. (K.B.'s billedsamling).



Den 17/1-1914 havde D.B. sølvbryllup (hans andet). På billedet, der stammer fra dagen efter, ses foran fra venstre Esther, D.B., Ruth, Emmy Branth, Knud og Ellen. Bagved ses Inger, Herluf og Johan Olaf. (Foto i privateje).

døde, inden jeg blev 90 år (huha!).

Din hengivne gamle *samme* ven. Hilsen fra og til hus.

J. S. Deichmann Branth

5

228. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[1/4-1913]

10 Gamle Ven.

Ja det bliver jo til mindre og mindre med vor Brevskreven, og det kan vel heller ikke være anderledes, naar vi ikke mere kan ses. Der bliver mindre at skrive om, fordi vi kende mindre til hinandens
15 daglige Liv. Nu mindede Du mig om at skrive ved at sende den Avis med Bemærkningen om Hanner og Hunner; det var vel ellers trukket længere ud endnu.

Hvad angaar denne videnskabelige Afhandling, som Du da vel tjener lidt ved, saa er den vel nok i det hele temmelig rigtig. I Al-
20 mindelighed er vel Manden nok større og stærkere end Konen; min Kone er alligevel meget stærkere end mig, og det er vist ofte Tilfældet. Og det er da heller ikke helt sjældent, at hun er større eller da sværere end Manden, hvad der forekommer mig vist at maatte være Tilfældet i Dit Hus. Det er ikke blot hos Edderkoppen,
25 at Hannen er den mindre, men det samme er Tilfældet hos flere Insekter som f.Eks. Bier og Lopper. Dog, jeg vil ikke kritisere Dine videnskabelige Afhandlinger.

Sidst, Du skrev til mig, klagede Du over Din økonomiske Status, og det er vist nok en Vanskelighed. Jeg har været forskaanet for det
30 i mange Aar, og har jo ogsaa lagt noget til Side til min Kone og Søn. Penge er noget skidt at have med at gøre; det er slemt ingen at have, naar man trænger til dem; men det er ogsaa slemt at have nogle til overs, thi alle vil laane dem. De kalde det at laane, men det er en Evfemisme, thi man ser sjældent disse Laanere mere, og ser man dem,
35 er de ofte vrede paa en. Jeg har i dette sidste Halvaar faaet 3 lange Breve fulde af de hadefuldeste Angreb fra en Mand, der har sat alt til, hvad han ejede, fordi jeg ikke vil laane ham lumpne 3000 Kr at putte i en Creditor. Ja Penge er noget skidt at have med at gøre, thi man har dog ogsaa Ansvar for, at man ikke øser i et bundløst Hul. Det er ellers for Tiden god Anvendelse for Penge til Fædre-

landets Forsvar, da vor demokratiske Regering jo anser det for noget, der ikke er deres Sag at sørge for. Vi blive i det hele sølle regerede.

Jeg læser jo noget endnu, men beholder ikke stort af det, hvad
 5 ogsaa kan være det samme, da der ikke kommer stort nyt af noget
 Værd. Sidst har jeg læst en meget lærd Bog af Lic. theol. Glarbo om
 det amerikanske Fænomen, der kaldes, Christian Science. Det er da
 det værste Vrøvl og Taabelighed, men det har nok naaet en for-
 bavsende Udbredelse og Tilslutning. Hrr Glarbo imødegaaer dette
 10 Vrøvl paa den højtideligste videnskabelige Maade. De sølle Tosser,
 der lade sig fange af dette Galimatias, hjælper ikke af hans Imøde-
 gaaelse, thi de forstaa vist ikke et Muk af dette opstyltede filo-
 sofiske Tøj. De, der har nogen Forstand paa aandelige Ting, trænge
 ikke til hans Forsvarsskrift, thi Sagen er taabelig nok i sig selv.
 15 Men noget skal vore Theologer jo tage sig for, og saa kaste de sig
 over saadanne pukkelryggede Vanskabninger. Der er ellers nok
 af Vantro og Rationalisme midt iblandt os ja i deres egen hellige
 Lejr. Men det se de paa med megen Andagt.

Med Helbredet og Kræfterne er det, som Du vel kan vide "smaat
 20 nok"; men i vor Alder maa vi jo være belavede paa, at det kan
 ikke være anderledes. Jeg kan dog endnu prædike om Søndagen,
 men jeg maa køres baade til og fra Kirken. Om jeg kan naa at gaa
 lidt igen, hvis jeg oplever endnu en Sommer, faa vi at se. Jeg har
 en god og trofast Hustru, som jeg takker Gud for. Min Søn med
 25 Kone kommer her af og til og var her sidst i Paaskedagene. Men i
 de sidste 3 Uger har en af mine Søstre ligget meget syg, og det
 er endnu ikke til at sige, om hun kommer over det. Saaledes har
 jeg baade Glæde og Sorg at holde Hus med. Fremdeles har jeg en
 Capellan, der flittigt indøver mig i Taalmodighed.

30 Men i det hele har jeg rig Grund til at takke Gud for hans Naade.
 Han give nu ogsaa Dig Aarsag dertil ved at jævne Vejen for Dig,
 saa Du kan taale den. Lev vel, Din gl. Ven

Otto Møller

35 Gylling 1 April 1913

229. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 5-8/6-13

Gamle fyr!

5

Jeg ved jo ret vel hvad de fleste ikke ved, at Du er så langt fra at være stram og umedgørlig, at Du tværtimod har en stærk trang til at have nogen at slutte Dig til, så at det generer Dig meget, når Du kommer til at stå alene, som i forsoningslæren, hvor Sk. Rørdam gik uforstående imod Dig, eller Du bliver behandlet med kåd uvidende overlegenhed som af Din gode ven Niels Lindberg. Subjektivisten Pauper Frater (han hed vist Voldum) kunde Du opgive samfund med, fordi Du ikke havde regnet ham til Dine, men den løse gennemhullede Jakob Knudsen, som ved lejlighed også agerer Grundtvigianer, er Dig næppe så ufordragelig som han er mig.

Alt dette er nu ingenlunde for at angribe Dig, skønt det oprigtig talt gør mig noget ondt at se Dig slå følge med rene rationalister i "skuret uden vægge" den rummelige folkekirke. Selvfølgelig ved jeg godt, at derfor er Du ikke rationalist, men jeg håber at Du ikke tager det ilde op, at jeg formoder, at det i grunden er pietet dels mod Grundtvig, der jo gjorde det samme, som har bestemt Dig i denne sag, og måske dels mod Din fader, om Du end derved kommer ind i det dårlige grundtvigske højskoleselskab, som Du før har foragtet og som villigt skal indrømmes dog er blevet ringere siden Schrøder og Nørregård.

Jeg ved meget vel, at Du er mere fredens mand, end jeg, og takker Dig for at Din fredelighed også kommer mine "Hanner og Hunner" tilgode, så at Du end ikke tager anstød af at jeg ikke formår at regne æggenes vægt til hunnernes, som Du gør ved bier og lopper, eller at tage en langt yngre kvindes kræfters overlegenhed over en alderdomssvag mands som stridende imod den almindelige regel om mandens større kræfter.

Jeg har hørt en mand, der ejede en halv million forklare, at det var ingen sag ikke at have penge, men vanskeligt at have dem. Men til trods for denne anskuelse er det dog ikke sådan helt løgn, at der er adskilligt flere f.eks 90%, der har for få, end der har for mange. Man regner, at af ti familier er der kun en uden næringsorg. Min journalistiske virksomhed giver mig sjelden mere end et frieksemplar af de blade jeg skriver i. Men det er kedeligt, at kunne se og vide, at vi bruger mere end vi burde, når det ikke bliver meget mindre, end

det er.

Jeg er ganske enig med Dig i, at vi bliver skidt regerede. Claus Berntsen er jo en løgnhals med hans fortælling om at holde selskabelig omgang med grev Frijs, og nu med at han er blevet syg.
5 Ligeså er jeg enig med Dig i at det er en mådelig fortjeneste at gendrive det sludder, som ingen bryder sig om, således som Glarbo.

Jeg har det, som vel gamle folk har det i endnu højere grad end andre mennesker, snart synes, at man kan alt, og snart intet. Jeg er dårlig tilbens, og jeg bliver meget hurtigere end før træt af åndeligt
10 arbejde: Jeg underviser min yngste Knud, som Du har toldet til, en time daglig (5 7/12 år), og jeg glæder mig over at det anstrenger mig mere end ham.

Det glæder mig at se, at både Job og Jeremias fik lov til at lette sindet ved at forbande deres fødselsdag; det kan altså til nød nok
15 gå an for dem, der er lagt meget på.

Mine to ældste døtre er efter et års ophold vendt tilbage fra Hamborg, hvor de væsenlig har lært tre ting, strængt arbejde, ringe løn og endnu mindre fritid. Det har således langt fra været dem nogen fornøjelsestur, men de indrømmer begge, at de ikke vilde
20 undvære opholdet. De er ikke dovne og skabagtige tøse. Nu har de gode pladser i København. Der var mange danske dannede unge piger, som tjente der. De hamborgske fruere er i det hele bødler, langt værre end vore. Sære skikke har man der, at spise karper Juleaften og give meget store julegaver; min yngste datter fik således pels-
25 værk og kjoler til Jul for godt 150 kr, men en hundsk behandling, hvilken hun dog efter evne gengældte, lærte også en hel del, bl.a. en ret kaldet tydske klumper, af hvilke jeg smed en ud i haven til en kat, der lugtede til den, men rystede betænkeligt på hovedet. Pastor Klemps hund åd vel en, men med en ynkelig mine, som om
30 han vilde sige: "I skulde bare vide, hvordan den sætter sig mellem tænderne".

For resten har den sidste vinter været mig den værste jeg har levet. Hvis Du læser hoslagte stykke af mig, vil Du formodenlig nok kende de to professorer Clausen og Scharling. I grunden kunde jeg mindst lide den første, bl.a. også fordi han leverede en ussel
35 bisp.

Hilsen fra vor store familie til Din

ved Din hengivne
J. S. Deichmann Branth

230. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[19/7-1913]

Gamle Ven.

5

Du maa ikke undre Dig over, at jeg i lange Tider ikke har ladet Dig høre fra mig. Men jeg har lige siden Trinitatis Søndag været syg og ikke siden da været i Kirke. Jeg er gledet nogle Trin længere ned, og disse Trin vinder jeg nok ikke opad igen; jeg er aflægs, og en Læge fra Aarhus, som vi havde herude, sagde træffende: jeg har ingen Ydunsæbler for Alderdom.

Min Capellan forlod mig 8de Juni, og siden da sidder jeg uden sikker Hjælp; for Tiden er der hos mig en tjenstledig Pastor Haugegaard, et ret Menneske, men dog ikke af mine Folk. Der er jo ingen Candidater at faa til Capellan; jeg venter i næste Uge Besøg af en, som mulig kan faaes; men det er ogsaa den eneste, og det er alt usikkert. Han er vist bestemt af Ministeriet.

Jeg burde jo søge Afsked, men har hidtil ikke kunnet komme over det, og raades da ogsaa fra det af alle. Men jeg kan ikke noget videre, ikke engang skrive Brev. Lev derfor vel gamle Ven, og Tak for al Glæde som Du har forvoldt mig.

Din gl. Ven
Otto Møller

25 Gylling 19/7 13

231. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

30

Kolding 28 Sept 13

Gamle ven!

Nu tror jeg næsten, at jeg i det mindste har nået Dig med at opsætte brevskrivning, Dit sidste så jo ud til, at Du mente enden nærmere sig. Det gør jeg også stundum, men der er en forskel imellem os, som jeg villig indrømmer ikke er til min ære, nemlig at det forekommer mig, at Du bøjer Dig villigt eller dog højst med nogen klage, medens jeg betragter alderdommen som en ruin af livet, som jeg søger at holde på benene, ligesom man gør med en faldefærdig rønne, som alle i grunden er enige om ikke er værd at stå. Jeg har nu også en

vanskelighed, som Du er fri for, nemlig økonomiske vanskeligheder, medens jeg i yngre dage var vel stillet.

Være med til alskens sjov kan jeg ikke, har måttet holde op med mine lange spadsereture med Klemp. Det har moret mig at for-
5 arge de lutherske prester her i byen og omegn ved at lade ham på-
tegne mine leveattester, hvad Klemp også finder morsomt. Det er
få der er så bornerede som gennemsnittet af en luthersk prest, men
det grundtvigianske "frisind" er dog værre.

Jeg trænger en del til at være alene, navnlig pines jeg af den
10 oftest ganske indholdsløse mudrede rumlende kvindelige snakken;
børnepladder er ikke så slem, da man af den ikke kan forlange
fornuft; jeg ved ikke, hvorfor den halve del af menneskeslægten
skal tale som om de var utilregnelige - naturligvis ikke altid, men
i reglen, når de er på deres egen boldgade. Mænd *kan* ganske vist,
15 men ikke som regel, være sladderhanke, men sjeldnere i rent pjat-
tet stil. Nå, jeg får ikke det reformeret - Eva var jo med dertil og
snakkede og pjattede til det gik galt.

Nærmeste anledning til at Du hører fra mig er at jeg hører, at
Du er blevet så rask, at Du kan prædike. Du udtrykker Dig ikke
20 med egenlig anerkendelse om pastor Haugård; det var vel så nok
den af Dine medhjælpere, som jeg hørte omtale med alt andet
end anerkendelse.

Nu, gid Du må leve, dersom Du selv ønsker det. Jeg forstår egenlig
bedre, hvad de gamle i Vendsyssel sagde spøgende, når tiden blev
25 dem for lang: "Vor Herre har glemte mig". Endnu bedre forstår jeg
at et langt liv kan være et tryk eller en straf, "mæt af dage" som det
hedder om patriarkerne.

Bedste hilsen til Din kone, som jeg håber er den, der nyder mest
godt af Din fredsommelighed. Lev så *vel!*

30

Din
J. S. Deichmann Branth

Hvor og hvad er Din søn?

35 Min ældste søn er for tiden indkaldt til øvelse på Falster, hvor han
driver den af over telefonen. Han er ualmindelig dygtig som land-
mand, men ikke til bogen.

232. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[5/12-1913]

Gamle Ven.

5

Du skulde dog gerne høre lidt fra mig, før Aaret gaar til Ende. Jeg ønsker Dig til Lykke med de 82, som Du nu snart er over, og jeg ønsker Dig en glædelig Jul eller i hvert Fald et glædeligt Nytaar, da jeg ved, at Du ikke holder videre af Julen.

10

Men vi gamle trænge virkelig til lidt Glæde, selv om den endda ikke er af allerførste Skuffe, thi de mange Aar føre mange Bryderier med sig, naar andre skal "binde op" om os og ofte maa føre os derhen, hvor vi kun nødigt vil. Jeg vil derfor ønske, at vor Herre vil beskikke baade Dig og mig lidt Glæde blandt vore nærmeste, som vi skal dele Livet med. Store Sager kan det jo ikke blive, men vi maa nøjes med sparsom Sollys i disse Vinterdage, og gamle Folk har altid Vinter.

15

Jeg har ikke haft saa lidt at drages med, da der ingen Capellan er til at opdrive, og jeg derfor har maattet hjælpe mig med forskellige midlertidige Medhjælpere. Fra 1ste til 17de Søndag efter Trin. kunde jeg slet ikke komme i Kirken paa Grund af Sygdom, som jeg imidlertid ikke vil fortælle om, da det vilde blive altfor vidtløftigt. Nu har jeg i de sidste 12 Søndage atter kunnet prædike i Kirken og læse lidt med Confirmander; men til alt andet har jeg maattet have Hjælp; og denne Hjælp er saa som saa.

20

Først havde jeg i 3 Maaneder en Candidat Haugaard, der saa blev Præst i Kærte paa Fyn. Efter ham maatte jeg finde mig i at have en afskediget Præst Holm (63 Aar), der var i Raklev men blev afsat for sin Ufredeligheds Skyld. Og at denne hans Afskedigelse var med god Grund, har jeg maattet erfare i de 3 Maaneder, han var her. Han havde sin Kone boende her i Byen og det var godt, jeg ikke vovede at have ogsaa hende her i Huset, thi saa havde de vist sat os ligefrem paa Døren. Nu slap jeg da af med ham 1 December, idet jeg fik en anden ældre afskediget Præst fat, der er 58 Aar og hedder Haugaard. Han kom fra Sneptrup, hvor han skulde bestyre Embedet, men han kunde ikke holde det ud der. Han siger, at Præsten er foragtet og ynket og Præstekonen foragtet og hadet. Men de to Personer kender Du vel godt nok. Haugaard siger, at Folkene derhenne omtalte Dig "med Respekt"; men den nærværende Præstefamilie foragtede det hele Sogn paa det stærkeste. Nu vil jeg haabe, at det

25

maa gaa taaleligt med denne ny Haugaard, saa længe, han vil være her.

Det er godt for mig, at jeg dog kan blive ved at læse, skønt jeg jo rigtignok ikke husker stort af det, jeg læser. Men det er alligevel
 5 godt, at der er god Læsning til. For Tiden læser jeg Holbergs jødiske Historie, 2 Bind i Kvart. Den er meget morsom og alt andet end bibelkritisk, da han ubetinget forsvarer alt, selv de vanvittige store Tal paa Hærene og de faldne. Han er jo morsom i sin Fortællemaade, men af og til er jeg bange for det pudsige Skær, som hans
 10 Sprog kaster over de bibelske Skikkelser. Det forunderlige er, at han er meget ortodoks og især beundrer den jødiske "Morale", som det ellers af og til er noget at rette paa.

Nu til Julen venter jeg min Søn og hans Kone herhjem. De har ingen Børn, og for Tiden er han uden fast Beskæftigelse i København. Konen er Translatør fra Engelsk og mag. art.
 15

Lev nu vel min gamle Ven. Jeg har næsten ingen Ungdomsvenner levende mere, Du og G. Heiberg er vist de sidste, efter at H. Rørdam ogsaa er borte.

20

Din gl. Ven
 Otto Møller

Gylling 5 December 1913

25 233. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 18-2-14

Kære ven!

30 Da jeg ikke kan betragte det som en lykke at blive over 80 år - da i almindelighed - så vil jeg indskrænke mig til at ønske Dig så lidt ulykke som muligt, om jeg end må indrømme, at Du har flere forudsætninger end jeg for at takke for de mange år, bl.a. en mere
 35 optimistisk natur - hvilket Du måske ikke vil indrømme; jeg venter altid snarere ondt end godt, om jeg end ikke just er bitter. Et gode har vi, skønt det ikke skulde ventes, nemlig mildere vejr end efter årstiden. Så snart det er kulde eller blæst, slår mit livsmod ikke til.

Vi havde nylig sølvbryllup, hvortil jeg måtte stramme mig svært op. For resten har jeg havt det en gang før, skønt det ikke blev holdt, da vi ingen børn havde. Det er en grusom plage med alle de breve,

som skal besvares. Heldigvis var vi fri for besøg, hvilken tortur vist ikke anvendes. Min næstældste datter, som er elev i citys kogeskole i Kbhvn, forestod anretningen, som just ikke blev billigere derved. Mad bryder jeg mig for resten ikke om uden stegt fisk og kaffe efter middag, skønt det indtil for ganske nylig har moret mig at være med til et flot gilde for at se, hvordan det går til, men da jeg ikke gør sådanne, kommer jeg naturligvis heller ikke med til andres.

Syn og høreelse er så gode som nogensinde, men des mere skidt ser og hører jeg også. Det morer mig også, at jeg ikke kan overhøre hvad andre overhører undtagen den mudrede snakken. Min mest i øjne faldende svaghed er forresten at jeg går dårligt og langsomt, ligesom det også generer mig, at jeg glemmer alt for mange navne og benævnelser.

Der er den ulempe ved pigebørn, at de, hvis de ikke bliver gifte, vanskeligt kan klare sig, drenge er reellere, dersom de ellers er ordenlige. Mine to ældste døtre skønner jeg ikke har haft videre økonomisk nytte af deres ophold i Hamborg, hvis husmødre i det hele er udannede og fordringsful[de], ikke lidt under de danske.

Nu skal min yngste, Knud, snart i skole, af flere grunde i almueskolen, almenskolen er mere doktrinær og sær; når han bliver c 4 år ældre, skal han dog over i en skole, hvor der læres mere. Almueskolen går hurtigere frem, drengen har gode gaver. Jeg skriver endnu småstykker imod bibelkritik og lignende skidt.

Bedste hilsen fra os til Eder ved Din gamle ven.

25

J. S. Deichmann Branth

234. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

30

Kolding 18 Maj 1914

Gamle ven!

Sandsynligvis har jeg, som jeg formener, nok ret i at jeg har skrevet til Dig en gang i Febr-Marts til Din fødselsdag - ja jeg må love for "Gejstlig Stat" for at huske presters fødselsdage, jeg tror for resten, at Din er den eneste jeg reflekterer på. Lykønske Dig to gange vil jeg dog ikke, men mener at en gang er mere end nok, d.v.s. ikke efter Dine fortjenester, men efter årenes aftagende fortjeneste.

Det er langt fra fornøjeligt at mærke kræfterne stadigt aftage; men

forklare hvorfor det volder mig en særdeles besvær nu at læse salmerne, som jeg dog altid har følt mig mindst tiltalt af i biblen på nogle enkelte nær, det kan jeg ikke, om jeg end tiltales i ringere grad af lyrik i det hele, måske fordi der er så meget løgn deri, ligesom jeg heller ikke kan gribes af en brægende degn. Jeg vilde gerne læse salmerne endnu en gang, men det er ligesom det maler rundt, og vil jeg forcere, bliver det helt ugørligt, så at jeg har besluttet at opgive det. Og så er indtryk på mennesker så forskellige, at jeg har læst hos den amerikanske romanforfatter Cooper, at det er heldigt at biblen er ordnet således, at salmerne står omtrent i midten, fordi så åbner den sig let der, når man åbner den på lykke og fromme, og der let findes noget, der passer for åndeligt nødlidende, åh ja såmænd, måske er der alligevel noget om dette, dersom man føler sig uretfærdigt behandlet, men i så fald ønsker jeg den nydelse at se vedkommende passende behandlet, hvad jo for resten salmisten også gør når han beder: "knæk halsen på dem", hvad der [er] en god bøn.

Din brodersøn har nylig været herovre på Skamling, og fortalte til en trediemand, at Du prædikede endnu. Jeg synes oprigtig talt, at Du ikke kan forlange mere. Når man betænker, at fortidens folketal og hære har været langt større end det indtil den nyeste tid har været indrømmet, læser f.eks beretningen om slaget ved Cannae, så synes jeg ikke, at de bibelske beretninger er mere urimelige end Holberg synes, og end man kan være bekendt at anse dem for rigtige.

Min ældste søn, landmanden, er nu på en gård i det sydlige Norge, væsenlig for at se sig om, da der ikke just er mest at lære i Norge for en landmand; det er i nabosognet til det sogn, hvor min bedstefar (søofficer) var født. Dennes far og bedstefar var også nordmænd. Jeg bryder mig endelig ikke om at være pæredansk. Denne ældste søn er meget dygtig som landmand og i det hele taget, men skrive ortografisk kan han ikke. Min yngste søn 6 3/4 år, Knud har jeg undervist godt et år en time daglig. Han går nu i almueskolen (hældagsundervisning, dog til at begynde med 4 timer daglig, hvilket også er nok) og kan siden komme i almenskolen, hvis han behøver fremmede sprog; han synes at høre til de bedre begavede af sine sødskende.

Min ældste datter er hjemme og gør pigegerning. Piger er i det hele kostbarere at opføde og oplære end drenge, for så vidt de sidste ikke skal studere. Men når man så kalder realister nysproglige stu-

denter, så er det lidt humbug.

Hilsen fra Emmy og de børn, der har været i Gylling til Dig og husfru. Klemp bad at hilse, han er et rask jern.

5

Din gamle, alt for gamle
J. S. Deichmann Branth

235. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

10

[23/5-1914]

Gamle Ven.

Ja Du har Ret i, at jeg er forsømmelig med at svare på Lykøns-
ning; men Du har jo ogsaa Erfaring i, hvad det fører med sig at
være gammel. Jeg har nu i et helt Aar været uden Capellan og maat-
tet hjælpe mig med ledige eller afdankede Præster, og Du maa tro,
at det er lidet lysteligt. For Tiden kommer Pastor Engberg fra Hunds-
lund, hvor der kun er én Kirke, hver Søndag herover til først eller
sidst Tjeneste, og hver Gang i Ugens Løb, naar der er en Forretning
her. Om Søndagen prædiker jeg, hvis jeg kan det; ellers gør han det,
men Folk er ikke fornøjede med ham. Saaledes har Biskoppen
jævnet det for mig, og han gør, hvad han kan for at lette Byrderne
for mig.

Nu er der endelig Udsigt til, at jeg igen faar en Capellan i Stef-
fensen; han er idag i Aarhus for at tage Prøverne; men det kan jo
endnu trække ud, før han bliver udnævnt, ordineret og indsat.
Imidlertid bliver jeg dog hjulpen, prædiker, naar jeg paa nogen
Maade kan, og holder det gaaende med Kirkebøgerne, Attester osv.
Men det er jo alligevel en noget trang Maade at være Præst paa;
andre maa i alle Maader "binde op om mig", og det er grumme
ubehageligt.

Jeg burde jo ganske simpelt tage Afsked; men jeg synes ikke,
jeg kan komme over at rykke ud herfra, hvor jeg nu i 73 Aar har
haft mit Hjem. Folkene her i Sognet er overordentlig overbærende
mod mig og holde paa, at jeg skal blive hos dem. Og min Kone er
over al Beskrivelse taalmodig og udholdende i at hjælpe og støtte
mig. Jeg kan heller ikke godt undvære hende en eneste Time, thi
jeg skal have Hjælp til alt baade stort og lidet. Jeg maa derfor sige,
at Herren er god og evig er hans Naade; lægger han en Byrde paa,

saa er han dog vor Frelser Gud.

Jeg er ikke enig med Dig i Din Dom over Psalmerne i Bibelen, men jeg har ikke mere Lyst til at tviste med nogen enten om smaat eller stort. Jeg har mer end nok i mit eget og i de Byrder, jeg ved min
5 Synd har læsset paa mig.

Jeg ser af og til min Søn; han bor i København og er gift, men er uden fast Levevej, saa jeg maa for Tiden omtrent føde ham. Men ogsaa det er jo at takke for, at jeg kan det.

10 Lev saa nu vel og bær over med mig. Du ved, hvad det er at være gammel og aflægs.

Din gl. Ven
Otto Møller

Gylling 23/5 14

15

236. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 20-8-14

20 Gamle ven!

Ja det falder lidt langsomt nu med skriveriet, men for mig falder det langsomst med at gå, og jeg glemmer forskellige gamle sager, som jeg helst vilde huske. Forleden kunde jeg ikke huske hvad
25 jomfruen fra Orleans hed eller når hun levede, og det varede længe, inden jeg fandt ud deraf; i slige tilfælde opgiver jeg det ikke, eller "bøjer mig under min svaghed" som det evfemistisk hedder.

Jeg minder med det samme om, at både Job (3,11 og 10,18) og Jeremias (15,10 og 20,15-18) forbandede deres fødselsdag i
30 meget stærke ord, uden at der derfor bebrejdes dem egenrådighed eller ulydighed, så at de nok kunde være blandt de allerypperste, uagtet de havde gjort sig skyldige deri. Deres gudsfrygt var ikke levret eller slatten, men de forlangte retfærdighed, og Gud tålte det, lige så vel som af Jesus på korset. Job har hele mit liv været
35 mig en gåde; kan Du huske, at jeg en gang lånte af Dig Gerlachs kommentar til Job (med gul ryg) for at se at finde ud deraf? Det er ikke så mange år siden jeg fandt ud af, at meningen af Jobs bog kan gengives således, at man ikke skal tro, at man er genstand for Guds vrede, fordi man lider ondt - hvad jeg for resten ofte har sagt til syge forinden.

At folk sige til Dig, at Du bør blive i embedet, *kan* jo være (det er ikke afgjort, at det er det) fordi de gerne vil sige, hvad de antager, at Du synes om. Men når Du kan udføre så meget, som Du kan, så er det efter min mening berettiget, at Du bliver, når Du kan få
5 hjælp til det, der mangler. Du kunde jo også tage afsked og blive boende i byen, men nu er det måske vel sildigt at gøre det.

Min ældste søn, som var i Norge og befandt sig vel derved, ligger nu som forhenværende infanterist ved Københavns Vestfront, den anden har udlært som handelslærling og er udskrevet til at møde
10 til foråret som fæstningsartillerist. Han er 71 t høj. En datter i Kbhvn er blevet forlovet.

Det er underligt at se, hvor kullerske folk bliver, fordi de venter at Tydskerne skal komme her. Det er latterligt at klatte et par
15 batalloner omkring i Jylland og sætte en sølle skildvagt på Kolding bro, hvilket gør dem endnu mere forstyrrede, altsammen fordi vi har havt to gange krig med Tydskland, skønt nu har vi ingen krig, men Tydskland har krig med Evropa og bliver forhåbenlig trådt ned. Det er fornøjeligt at vort ynkelige forsvarsfjendske ministerium bliver nødt til at fuldende Københavns befæstning.

20 Hilsen fra Emmy til Dig og husfrue.

Din gamle ven
J. S. Deichmann Branth

25

237. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

[4/12-1914]

Gamle Ven.

30

Jeg synes, jeg endnu engang skal sende Dig en lille Hilsen til Din Aarsdag; det bliver nok sidste Gang, jeg kan det, thi jeg er nu saare
skrøbelig. Ja vi er bleven gamle vi to, og det bliver man ikke uden megen Besvær. Gud hjælpe Dig under Din Alderdoms Prøvelser,
35 som jeg da ogsaa haaber, at han vil hjælpe mig til Ende: give en taalelig Udgang og bevare os i et lyst Haab om evig Frelse og Fred med vor Herre Jesus Christus.

Jeg prædikede sidst 8 November, og det synes at skulle være sidste Gang. Jeg har faaet en god Kapellan, som gerne vil hjælpe mig, saa det kan nok gaa, uden at jeg behøver at bekymre mig derfor.

Jeg har en god, trofast og opofrende Hustru, som bærer alle de tunge Byrder med mig, allermest nu, da jeg er ved helt at segne under dem. Alle Folk her er gode og kærlige imod mig, saa det, jeg har at sukke under er kun mine egne Lidelser paa Legeme og
 5 Sjæl, dem vor Herre bærer med mig. Atter og atter foreholder jeg mig selv Kingos Vers:

”Du bedst min Tarv og Trang, o Herre kender,
 ”Tilmed er Lykkens Gang i dine Hænder,
 ”Og hvad mig tjener bedst i hver en Maade,
 10 ”Du det tilforn jo ser
 ”Min Sjæl, hvad vil Du mer?
 ”Lad Gud kun raade”.

Ja nu er jeg træt gamle Ven, og har jo heller ikke mer af nogen Betydning at melde. Vor Herre selv velsigne og bevare os, og Tak for
 15 godt Venskab gennem de mange Aar.

Din heng. Ven
 Otto Møller

Gylling 4 December 1914

20

238. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 9-12-14

25 Kære gamle ven!

Din meddelelse om Dine forhold rørte mig og både bedrøvede og glædede mig. I grunden har vi ikke meget tilfælles, og jeg har let ved at se forskellen, som er gennemgående, men jeg antager, at
 30 den i det hele er i Din favør, skønt det ikke kan negtes, at Du er noget af en særling, som har ondt ved at tåle modsigelse. Hvor meget deraf der må skrives på Din helbreds regning kan jeg ikke rigtigt bedømme.

Men jeg vilde ønske, at jeg havde lige så megen gudhengivenhed som Du, medens jeg nok holder af at disputere, uden at bruge
 35 bandlysning og qva naturforsker søger de virkende årsager i deres nøgenhed, men så har jeg også vanskelighed ved at overspringe mellemedene og derved komme Faderen nærmere. Jeg er end ikke vis på, at den megen forbøn for ukendte, som der råbes så stærkt på, når det gælder at udpresse penge f.eks til missionen,

er helt ægte eller uden illusion. I biblen findes eller mindes jeg ikke forbøn for helt ukendte. Prædikestolsforbønnen for kongehuset og de kongelige personer, som skal gøre barsel, synes jeg ikke, har båret frugt, om der end kan anføres et par bibelsteder for den.

5 Meningen er måske, at når der bedes for de højere, bedes der med det samme for de af dem afhængige.

Men det var jo om min alderdomsbesvær jeg vilde skrive. Hovedgrunden er at jeg har fået de mange børn i for høj en alder, og vi ikke har passet nøje nok på under disse omstændigheder, så at min
10 formue, da jeg forlod Sneptrup (c 13000 kr.) nu er opbrugt, og vi ikke kan leve af pensionen. De virkende årsager kender jeg, men har ingen erfaring om at Gud vil nok give det manglende på ekstraordinær måde, skønt det er en sær erfaring ikke at kunne betale de nødvendige udgifter, uden at måtte tigge om henstand, som ikke
15 altid kan fås. -

Der er da også andet. Jeg kan ikke gå op ad en sædvanlig gadedørstrappe (som den i Gylling) uden gelænder, når jeg ikke kan få tag i låsen, og griber jeg fejl af håndgrebet, så falder jeg forover med hovedet i trappestenene, som det nylig passerede mig, så at jeg
20 troede at jeg havde slået mig ihjel, men hovedet holdt dog den gang, og må vel være temmelig hårdt. At urinering kræves ubehagelig ofte, kan også være generende, skønt en ringe ting.

Men så er der et guldsvær. Min næstyoungste mulig konfirmerede datter Esther viser en sådan opmærksomhed og iver for at hjælpe
25 mig hvor hun kan, uden min opfordring, fortjeneste eller værdighed, som jeg aldrig kunde vente, og så bestræber hun sig for kun at gøre det som jeg ønsker.

Din ældste ven

30

J. S. Deichmann Branth

[Seddell vedlagt brevet]: Jeg vil ikke forholde Dig en vittighed af min ældste søn Olaf, landmanden, som ligger på vestfronten af Kbhvn - nu til ringe nytte. 1/10 af den indkaldte styrke var nok.

35 Jeg havde skrevet til ham, at det er et elendig ministerium vi havde, hvortil han svarede, at deri var han ganske enig, skønt det havde vel nok sine gode sider, men det kunde også siges om en møgfyæl.

239. Otto Møller til J. S. Deichmann Branth

Glædelig Jul, gamle Ven.
Guds Fred være med Eder.

5 O. M.

[J. S. D. B.'s påskrift: Modt 16/12 14]

10 240. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

Kolding 16-12-14

Det skal ikke negtes gamle mand og ven, at Eders 100 kr allerede
15 ved modtagelsen bidrog til at bringe mig til at se lysere på denne
jul, som Du ved ellers ikke er min fest. Idag var det særlig slemt,
mørke som altid i denne tid og soldater til ganske unyttig ind-
kvartering. Nu skal jeg nok gøre mig umage for god økonomi, måske
dog *lidt* mindre end jeg ellers vilde have gjort - det vilde måske
20 også blevet for knapt taget, medens jeg dog nu er stemt for at bevilge
en fl. vin til jul, da jeg har nogle forærede flasker liggende. Eders
skål skal blive drukket med stor oprigtighed.

Ja vist, fred i hjerterne og på jorden til os og "dem, den efter-
hige".

25

Eders
J. S. Deichmann Branth
& Co

30

241. J. S. Deichmann Branth til Johanne Møller

Kolding 16 Jan 1915

Kære fru Joh. Møller!

35

Egenlig havde jeg troet, at der var noget længere til det sidste, og jeg
glæder mig over, at det fik en så hastig ende, og det tror jeg også at De
bør gøre. En mand på over 80 er efter min erfaring, hvori Moses
og Israel synes at være af samme mening, en overdrivelse, hvilket den
afdøde egenlig heller ikke benegtede, om han end hævdede, at vi

ikke var al Guds skånsel værd, og at han tog på gamle og unge med milde hænder.

Om jeg end ikke kan komme til begravelsen, tror jeg dog nok at vide hvor på kirkegården jordfæstelsen skal foregå, imellem kirken og
5 prestegården.

Med 75 årig hilsen, Deres
J. S. Deichmann Branth

10

242. Johanne Møller til J. S. Deichmann Branth

Gylling 15 Marts [1915]

Kjære Pastor Deichmann Branth.

15

Det er en sen Tak, De får for Deres venlige Linjer ved Ottos Død, men jeg har haft ondt ved at skrive de mange Breve. Også tak for Kransen til Deres Kone og Dem. Otto havde det svært fra Novbr. af, særlig i Tiden efter Jul, så jeg må takke Gud for, at han tog
20 ham hjem, men her er så uendeligt tomt og ensomt; i over 46 År havde vi delt ondt og godt sammen og dårlig kunnet undvære hinanden. Jeg griber mig tidt i, at der er et eller andet, jeg vil fortælle ham. Hans sidste Glæde var, at have Erik nogle Dage hjemme i Julen. Han lå kun tilsengs en Dag og Døden kom let. Vil De hilse
25 Deres Kone, tak for Deres Venskab for min kjære Otto.

Deres hengivne Johanne Holm

30 Tillæg: udaterede brevfragmenter

243. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller [1870'erne]

Til O. Møller!

35

Det passer dog til noget, at provsten var så nederdrægtig at sende mig min skole-indberetning tilbage med vrøvl, siden jeg kan bruge hans konvolut. Jeg har fået skolemulkterne drevet op til 60 rd, medens skolebesøget samtidigt her i pastoratet er steget med over 4600 skoledage, hvad Du måske betragter som en skændselsgerning.

Så tage vi en del af mulktbeløbet og give til de fattige forældre, hvis børn flittigt have søgt skolen.

Hvilken humbug og elendighed er der dog ikke i det forenede venstres opposition imod skoleloven, som om de ikke på ubetydeligheder nær netop vilde gøre det samme, dersom en "folkelig" mand kun havde indbragt lovforslaget. Så er Grundtvigianernes opposition da ærlig; Jeg læser undertiden et skoleblad kaldet "Fylla" som bodsøvelse.

10

244. J. S. Deichmann Branth til Otto Møller

S. Rørdams bog har jeg læst; der er megen sund fornuft deri, men ingen Grundtvigianisme, som det overhovedet er en fejltagelse, når S. R. nogensinde har søgt at bilde sig selv og andre ind at han var Grundtvigianer. Du er derimod noget af en Grundtvigianer, om Du end til din lykke har holdt Dig fri for den vilde uomskårne tro på den jævne og almindelige menneskenatures kraft og adel, hvilken optimisme, der allerede fandtes i altfor høj grad hos Grundtvig selv, nu er bleven den koldbrand, der har ædt om sig og fordærvet retningens store masse, så at den falder i armene på gudsfornegtelse og fædrelandsforagt.

NOTER, BIBLIOGRAFI, REGISTER M.M.

Forkortelser

FORKORTELSER ANVENDT I NOTER OG REGISTER

Alm. K.Tid.	Almindelig Kirketidende. Red. J. Vahl.
amer.	amerikansk
anm.	anmeldelse
art.	artikel
Aufl.	Auflage
Auktionskataloget over O.M.'s bøger	Fortegnelse over afd. Museums-Inspektør Just Thiele's og afd. Sognepræst til Gylling Otto Møller's efterladte Bogsamlinger. Kbh. 1915
bek.	bekendtgørelse
Br.	Brev
Brevveksl. I-II	Otto Møller og Skat Rørdam. En Brevveksling. Udg. H. Skat Rørdam. I-II. Kbh. 1915-16.
c.teol.	cand.teol.
cirk.	cirkulære
Da. Kirketid.	Dansk Kirketidende
D.B.	Jakob Deichmann Branth
D.B.'s arkiv	Jakob Deichmann Branth's breve og andre papirer i familiens besiddelse
D.B.L.	Dansk biografisk Leksikon. 3. Udg. red. af Svend Cedergreen Bech. Bd. 1-16. Kbh. 1979-84.
Den da. Kirkes Historie	Den danske Kirkes Historie. Red. af Hal Koch m.fl.
D.P.S.	Personalhistoriske, sognehistoriske og stati- stiske bidrag til en dansk præste- og sogne- historie. Udg. Poul Nedergaard, Anders Pontoppidan Thyssen. Bd. I-X. Kbh., Aarhus 1949-(85)
eng.	engelsk
grd.	gårdejer
henv.	henvisning
hjpr.	hjælpepræst
if.	ifølge
jfr.	jævnfør
kap.	kapellan
KB	Det kongelige Bibliotek
Kbh.	København

Forkortelser

K.S.D.	Knud Schott Deichmann
Kt.	Kontor
LAK, LAV	Landsarkivet i København, i Viborg
Min.	Ministeriet (Kultusministeriet)
Nedergaards Præstehistorie	se DPS
O.M.	Otto Møller
ord.	ordineret
originalbreve på RA	Otto Møllers privatarkiv på Rigsarkivet (nr. 6017) og Th. Skat Rørdams privatarkiv (nr. 6247)
overs.	oversat/oversættelse
prof.	professor
RA	Rigsarkivet
R.D.	Rasmus Deichmann
red.	redigeret/redaktør
rkp.	residerende kapellan
s.	side
sem.	seminarium/seminarie
Slægt og Oplevelser	Otto Møller: Slægt og Oplevelser. Udg. af Jørgen I. Jensen og Christian de Fine Licht. Kbh. 1983.
smst.	sammested
sp.	sognepræst
sp.	spalte
st.	stemmer (ved valg)
Teol.Fak.	Det teologiske Fakultet
Theol.T.	Theologisk Tidsskrift
udg.	udgiver/udgave
årg.	årgang

NOTER TIL BREVENE

Der henvises til sidetal og marginlinietal. For at mindske noternes omfang og undgå gentagelser er de fleste biografiske oplysninger om de i brevene omtalte personer udeladt og i stedet samlet meddelt i personregistret. Forhold, der omtales i flere på hinanden følgende breve, belyses kun én gang. Forkortelser se side 469 - 70.

Brev nr. 1. O. M. til D. B. sept. 1853

- 1.9 Koleræpidemien i 1853 kostede i alt 6.688 menneskeliv, deraf 4.742 i København. Om koleraen se Jul. Petersen: Choleraepidemierne med særligt Hensyn til Danmark. Kbh. 1892 og J. Carlsen: Den asiatiske Kolera. Kbh. 1894.
- 1.14 Yngre broder: er formentlig Peter Møller født 1843 (se slægts-tavle i Slægt og oplevelser s.248).
- 1.20 H.N. Clausen: Fortolkning af de synoptiske (de 3 første) Evangelier. I-II Del. Kbh. 1847-50.
- 1.24 H.N. Clausen udgav to dogmatiske værker: Udvikling af de kristelige Hovedlærdomme. Kbh. 1844. 2.udg. 1845 og Christelig Troeslære. Kbh. 1853.
- 2.2 D. B. boede på Borchs Kollegium. Portneren var i perioden 1846-67 P. Aagesen. Om forholdene på Borchs Kollegium i 1850'erne jfr. Georg Mondrup: Borchs Kollegiums Historie 1825-1912. Kbh. 1943. En oversigt over alumnerne findes i Festskrift i Anledning af Borchs Kollegiums 200 Aars Jubilæum. Kbh. 1889. (D.B. boede på kollegiet 21/5 1851 - juli 1856).
- 2.14 Jens Sørensen Dyrholm: En Røst i vor bevægede Tid mod Bap-tismen, Mormonismen og andre religiøse Forvirringer. Odense 1852. Dyrholm var født blind. Han indtrådte i 1838 i gendøbermenigheden, men udtrådte igen i 1842.
- 2.18 H.E.F. Guericke (1803-78) tysk kirkehistoriker. Hans "Hand-buch der Kirchengeschichte" udkom 1833, 9. Aufl. 1866. Den blev oversat til flere sprog.

Brev nr. 2. D. B. til O. M. 29/10 1853

- 2.36 Pinguis et nitidus = velnæret og velplejet.
- 3.5 Jfr. Forelæsninger og Øvelser ved Københavns Universitet og den Polytechniske Læreanstalt i Efteraars-Halvaaret 1853. Kbh. (1853) s. 3.

- 3.14 Kurtz' Haandbog: se note til Br. nr. 3.
- 3.35 D. B. tilbragte sine ferier i Ferslev Præstegård (Fleskum Herred) hos sin plejefader og morbroder provst Rasmus Deichmann.
- 4.7 Ministeriet A.S. Ørsted 21/4 1853 - 12/12 1854.
- 4.9 Dagbladet 28/10 1853 (Præsteconventerne). Svar på referat i Da. Kirketid. af det sidste møde i Haderslev Præstekonvent.

Brev nr. 3. O.M. til D.B. 16/11 1853

- 4.18 Brevet er skrevet til både D. B. og fætteren Knud Scott Deichmann, der også var teologisk student.
- 4.29 Rasmus Nielsen: Om Skjæbne og Forsyn. Kbh. 1853.
- 4.33 Breve om den Martensenske Dogmatik af Erasmus Næpius (Nyt Theologisk Tidsskrift IV 1853, 292-338; V 1854, 181-222, 425-66 og VI 1855, 103-35). Næpius er pseudonym for Wilhelm Rothe.
- 5.3 Læser til eksamen: D. B. aflagde latinprøve for teologer 30/1 1854 og K.S.D. 3/7 1854. O. M. gik først op til prøven 19/1 1856 (Meddelelser ang. Københavns Universitet m.m. 1849-56 I s. 491-92).
- 5.9 Den bekendte Aschlund: er sikkert Arent Aschlund, landmåler (død 1835) jfr. Erslews Forfatter-Lexicon. Bd. I s. 24-25.
- 5.15 Johann Heinrich Kurtz: Handbuch der allg. Kirchengeschichte I, 1-3 og II, 1 (1853-56) og Lehrbuch der Kirchengesch. für Studierende. 1849. 13. Aufl. 1899.
- 5.20 Karl Wieseler, tysk evangelisk teolog, udgav bl.a. Chronologische Synopsis der vier Evangelien (1843), og Chronologie des apostolischen Zeitalters (1848).
- 6.8 Begge Rørdamerne: H.F. Rørdam og Th. Skat Rørdam.

Brev nr. 4. D.B. til O.M. 16/12 1853

- 6.23 H.L. Martensen: Den christelige Dogmatik. Fremstillet. Kbh. 1849. 2. Oplag 1850.
- 6.26 Niels Johansen: Indbydelsesskrift til en Missionsforening for hele Norden, Danmark, Norge og Sverrig. 1853. (Heri en beretning om mødet i Ordrup den 17. september 1853, ved hvilket Foreningen for den indre Mission dannedes).
- 6.33 Studenternes muligheder for at kunne læse sammen og diskutere i små selskaber voksede i disse år. I 1852 indrettedes en fælles læse-

- stue i Borchs Kollegium, og i slutningen af 1850'erne opstod Theologisk Samfund og Lille Theologicum, begge med udgangspunkt i Borchs Kollegium (se Georg Mondrup: Borchs Kollegiums Historie 1825-1912 s. 143 f. og s. 161ff.).
- 6.37 Zeitschrift für die gesammte lutherische Theologie und Kirche I-XXIII (1840-62). Udg. af A.G. Rudelbach og H.E.F. Guericke (fra 1846 Guericke alene).
- 7.9 H.E.F. Guericke: Handbuch der Kirchengeschichte. 2.udg. Halle 1837. Norsk udg. ved U. Sverdrup (Haandbog i Kirkehistorien). Christiania 1842.
Karl August v. Hase: "Kirchengeschichte" 1834. 11. Aufl. 1886, oversat til dansk af L.R. Petersen og F.W.L. Oehlenschläger 1843.
- 7.13 Fædrelandet nr. 236 11/10 1853.
- 7.28 Peter Christian Zahle: Etatsraadinde Bruun. Nogle Timer tilbragte i en Familiekreds. Kbh. 1853.

Brev nr. 5. O.M. til D.B. 20/12 1853

- 8.20 Kbh. 1847.
- 8.31 W.A. Wexels: Aaben Erklæring til mine Medchristne om min Anskuelse og Bekjendelse angaaende Christi Nedfart til Helvede og Muligheden af en Omvendelse efter Døden. Christiania 1845. Skriftet gav anledning til en langvarig polemik.
- 8.33 Carsten Levinsen: Real-Concordants eller Bibel-Ordbog, med en Tidstavle og en Fremstilling af Christendommens Hovedlærdomme i Bibelsprog. Kbh. 1854 (udkom 1853).
- 8.37 Dines Pontoppidan: Veiledning til Bedømmelse af Opvækkelsen i vore Dage. Meddeelt til kirkelig Oplysning og Befæstelse. Kbh. 1853. Anmeldt i Da. Kirketid. 18/12 1853 sp. 863; jfr. 1854 sp. 166-76 og i Dannevirke 17/12 1853 (P.C. Koch) og 22/12 1853 (D. Pontoppidan).
- 9.1 Skandinavisk Kirketidende for katholske Christne 1ff. Kbh. 1853 ff.; Fuldstændig Bønnebog for katholske Christne. Beder uden Afladelse. Kbh. 1852.
- 10.2 Gyllingnæs blev 1853 købt af A.P.V. Krohn (død 1865) for 120.000 rbd. (Trap).
- 10.5 O.M. var student fra Horsens lærde Skole 1852.

Brev nr. 6. D.B. til O.M. 10/2 1854

- 11.1 J.H. Kurtz: Die Astronomie und die Bibel. 1842. 5. Aufl. 1865. Oversat til dansk 1857 af G.S. Knæckenborg.
- 11.14 *Krigen*: Forspillet til Krimkrigen
Ministeriet: Ministeriet Ørsted søgte at gennemtvinge en ny fællesforfatning af ikke-demokratisk karakter.
Sjællands biskop: Biskop Mynster begravedes den 7/2 1854, og kampen om bispestolen begyndte for alvor.
- 11.24 Studenteroptoget skulle være en støtte for C.F. Wegener, der var blevet tiltalt for generalfiskalen af regeringen Ørsted p.g.a. udtalelser i arvefølgesagen.
- 11.25 Kjøbenhavnerposten 9/2 1854.
- 11.33 Allotria d.v.s. ting, der ikke hører til sagen. Et udtryk D.B. bruger, når han beskæftiger sig med botanik i stedet for teologi.
- 11.40 10/2 1853 fejldatering for 10/2 1854.
- 12.2 Studenterne protesterede imod forbudet (Dagbladet 18. feb. 1854), hvilket affødte en misbilligelse fra Kultusmin. til Konsistorium (se Dagbl. 23/2 1854).
- 12.6 C.C. Østergaard: Et Venne-Ord til Pastor Laurent (Da. Kirketid. 1853 sp. 652-58), jfr. pastor Laurents foredrag på det kirkelige møde i Aarhus: "Er der Fare for at Catholicismen vil faae Fremgang i Danmark? Hvorledes ruster en troende Lutheraner sig bedst mod den?" (smst. sp. 513ff.).
- 12.7 H.F. Helweg: En luthersk Forespørgsel angaaende den "evangeliske" Kirke i Danmark (Dannevirke 1853 Nr. 3); jfr. redaktionens svar (Ugeskrift for den evangeliske Kirke i Danmark 1853 I s. 65-66).
- 12.8 G. Busck: Nogle Bemærkninger med Hensyn til Transsubstantiationen (Nordisk Tidsskrift for christelig Theologi I 1840 s. 336-41).

Brev nr. 7. O.M. til D.B. 15/2 1854

- 13.10 Frederik L.B. Zeuthen: Om det saakaldte "lille Ord af Herrens Mund" (Ugeskrift for den evangeliske Kirke III 1854 s. 69-76, 89-95).
- 13.18 Anton Kirkebys far var Mathias Anchersen Kirkeby, sp. Gangsted-Søvind 1849-72.
- 13.38 Krigsminister i ministeriet A.S. Ørsted var C.F. Hansen. *Krigen* = Krimkrigen.

Brev nr. 8. D.B. til O.M. 24/3 1854

- 15.12 Pontoppidan jfr. Br. 5, note 8.37.
- 15.16 H.F. Helweg: En luthersk Forespørgsel angaaende den "evangeliske Kirke i Danmark (Dannevirke XVI 1854, Nr. 3).
- 15.30 Jfr. L. Helweg: Om Dr. Rudelbach's Breve (Da. Kirketid. 1853 sp. 747-54), Vilhelm Birkedal: En Lille imod en Stor (smst. 1854 sp. 49-63, 65-76), A.G. Rudelbach: Afnødt Erklæring (smst. 1854 sp. 95-96).
- 16.14 Om Naturhistorisk Forening se Festskrift i Anledning af Den Naturhistoriske Forenings Bestaaen fra 1833-1883. Kbh. 1890. D.B. blev medlem 1854 (se bilag I s. 16).
- 16.28 Om bispesagen jfr. P.G. Lindhardt i Den Danske Kirkes Historie VII, 25-27.
- 16.36 Om kirkekommissionen se smst. s. 22ff. og 28ff.
- 16.37 Studenternes Carneval i Casino (Dagbladet 18/3 1854). Studenterne havde bl.a. indbudt Kongen, men han afslog.

Brev nr. 9. O.M. til D.B. 28/3 1854

- 17.9 Se P.A. Fengers to artikler i Da. Kirketid. 1854: Den der om-binder Bæltet, skal ikke rose sig som den, der løser det! (sp. 145-56) og Ingen faar Skam, uden han selv hjælper til (sp. 205-07). Zeuthen svarede i Ugeskrift for den ev. Kirke i Danmark 1854 I s. 183-201 (Endnu et Ord i Symbolstriden).
- 17.22 Martensens dogmatik se Br. 4 note 6.23.
- 19.1 Provst over Hads-Ning Herreder, hvortil Gylling hørte, var i perioden 1842-57 N.C. Weisner, Gosmer-Halling.
- 20.25 D.T.: Om "Minona" og dens forfatterinde. I anledning af L.K.'s Anmeldelse af "Minona" [om forfatteren til Clara Raphael]. (Dagbladet 28/3 1854).

Brev nr. 10. D.B. til O.M. 18/5 1854

- 22.18 K.F. Viborg: Have vi nogen af Kristus given Forskrift om Daabens og Nadverens Administration? Et Indlæg i Striden mellem kirkelig Objektivitet og theologisk Subjektivisme. (Da. Kirketid. 1854 sp. 252-63, 270-79, 281-92).
- 22.39 A.G. Rudelbach: Om Psalme-Litteraturen og Psalmebogs-Sagen. Kbh. 1856 (udkom 1854-56 i 2 afdelinger).

- 23.11 Adressen til P.C. Kierkegaard, som bl.a. er underskrevet af D.B., findes i RA. Kbh.'s Universitet. Teol. Fak. Dekanatssager 1853/54.
- 23.33 מִן בְּנֵי זְרָוּהָ ben zokunim = alderdommens søn jfr. Gen. 22; Frederik Lange Grundtvig blev født 15/5 1854.
- 23.34 Ifølge Sct. Knuds Kirkes Hovedministerialbog 1853-60 fødtes trillingerne Frederikke, Caroline og Christiane Engelstoft den 29/4 1854 (LA. Fyn).

Brev nr. 11. O.M. til D.B. 29/6 1854

- 24.26 Om ansættelsessagen, der endte med at lic.theol. J.A. Bornemann fik professoratet, jfr. Knud B. Christoffersen: Professor J.A. Bornemann og studenterne (Kirkehistoriske Saml. 1974 s. 174-97).
- 24.32 L. Gude søgte ikke professoratet.
- 24.38 Cand.theol. J.L.M. Hjort og lic.theol. J.G.F. Steenberg søgte professoratet sammen med P.C. Kierkegaard og J.A. Bornemann. Steenberg boede på Borchs Kollegium ligesom D.B.
- 25.8 Kirkeby's far se Br. 7 note 13.18.
- 25.19 Indtil 1855 var præsten født medlem af sogneforstanderskabet, og mange steder blev præsten valgt til formand.
- 25.34 Provst N.C. Weisner var gift med Emma Sophie Emilie baronesse Gyldenchrone.

Brev nr. 12. D.B. til O.M. 9/7 1854

- 26.26 D.B. holdt ferie i Ferslev Præstegård hos sin plejefader og onkel provst Rasmus Deichmann.
- 26.33 D.B. bestod eksamen vinteren 1855/56, men gik op igen vinteren 1856/57 for at få karakteren laudabilis, hvilket lykkedes (jfr. en række breve fra Rasmus Deichmann til D.B.).
- 27.6 Jfr. erklæringen fra Foreningen for kirkelig Frihed i Sorø Amt om kirkefrihed. Erklæringen indsendtes til kirkekommissionen (Da. Kirketid. 1854 sp. 185-87).
- 27.8 W.F. Engelbreth: Den hellige Skrift og dens Forhold til Kirken. Et Vidnesbyrd. Kbh. 1854.
- 27.16 L. Gude: Om Kirke-Katechisationer (Nyt theol. T. V 290-324).
- 27.24 Harald Petersens far var lærer i Klakring ved Juelsminde.
- 27.25 H.N. Clausens Synopsis se Br. nr. 1 note 1.20.
- 27.39 Eksamensspørgsmålene og et referat af selve eksaminationen

findes i RA. Det teologiske Fakultet. Eksaminationsprotokol 1852-56, jfr. også Opgaveprotokol m.m. 1839-1930.

- 28.4 Aschlunds skrift er formentlig A. Aschlund: Om Verdens-Bygningen. Kbh. 1830. Jfr. Auktionskataloget over O.M.'s bøger nr. 5191.

Brev nr. 13. O.M. til D.B. 1/7 1857

- 28.32 D.B.'s udenlandsrejse belyses af nogle breve fra Rasmus Deichmann til D.B. Den 12. maj 1857 modtager D.B. 6 skjorter og 27/5 100 rbd. til rejsen. R.D. er indforstået med, at rejsen bliver længere end beregnet: skal der være gilde, så lad der være gilde. D.B. vil næppe igen få chancen for at komme på en sådan udenlandsrejse. Den 25/7 1857 skriver R.D. et brev til D.B. poste restante Genève, hvilket brev D.B. har modtaget. Af dette brev fremgår, at D.B. har skrevet til onklen fra Venezia. D.B. har mødt den berømte teologiske professor Tholuck i Halle, og han har forsvaret fædrelandet og gejstligheden i Slesvig mod udsprede bagvaskelser. D.B. har fået tilbudt embedet som præst ved det preussiske gesandtskab i Rom og en huslærerplads hos en familie i Schweiz, men han afslog begge tilbud.
- 29.2 Der hentydes til oldskriftselskabets sekretær C.C. Rafns udgivelse om runeindskriften på marmorløven fra Piræus (C.C. Rafn: Antiquités de l'Orient, monuments runographiques. Copenhagen 1856).
- 29.32 Paven er Pius IX (1846-78).
- 30.13 Frankfurt benævnes her "Røverkulen", da forbundsdagen for det tyske Forbund, der voldte Danmark mange kvaler, lå i byen.
- 31.8 Bemærkningen er påskrevet brevet af O.M.'s og D.B.'s studiefælle G. Heiberg.

Brev nr. 15. O.M. til D.B. 8/5 1863

Efter eksamen og udenlandsrejsen blev D.B. huslærer på Statafgaard under Bregentved. Her blev han, indtil han i 1861 udnævntes til realskolebestyrer i Tønder. Otto Møller var i 1860 blevet hjælpepræst hos faderen H.L. Møller i Gylling.

- 31.38 Meddelelser om Tønders private Realskole i Juli 1862, og: i April 1863. Udg. af D.B. Møgeltønder 1862-63.
- 32.7 O.M. tænker her på L.Chr. Müller: Den bibelske Historie. 2. Udg. Kbh. 1857 (om O.M.'s fejltagelse se Br. 16 note 37.38); P.O.

- Bojsen: Bibelske og Kirkehistoriske Psalmer og Sange for Skolen. Kbh. 1853. Om udenadslæren af sangene se Meddelelser. April 1863 s. 8-9.
- 32.12 Meddelelser Juli 1862 s. 7: der anvendes hverken karakterer eller prygl i skolen.
- 32.26 O.M. og K.S.D. brevvekslede flere gange i perioden 1858-61 og mødtes også med hinanden (K.B. Ny kgl. Saml. 4435,4^o).
- 33.7 Om forholdet til Anton Kirkeby og vækkelsen i Hads Herred se Slægt og oplevelser s. 42ff. og 49ff.
- 33.20 Vor nabo er provst: H.T. Mygind, Gosmer-Halling, provst Hads-Ning Herreder 1857-86.
- 33.26 M. Melbye: Fortællinger af Kirkehistorien. I-II. Odense 1857-60.
- 34.16 Kirkeligt Folkeblad. Ny Række. Udg. af O. Arvesen. Christiania 1863ff.
- 34.20 Sognepræst og provst i Tønder (1860-64) var J.M.L. Hjort. Udgiver af Ugeskrift for den evangeliske Kirke i Danmark 1853-59.

Brev nr. 16. D.B. til O.M. 9/8 1863

- 35.20 D.B. blev gift 20/4 1862 med Sophie Dumreicher, hvis fader var godsforvalter på Bregentved.
- 35.29 Om D.B.'s virke i Tønder se Asger Nyholm: Nationale og religiøse brydninger i Tønder på sprogreskripterens tid. Aabenraa 1958 s. 232-34, 242-43 (om preussernes lukning af skolen 1864); jfr. også provst Hjorts indberetning 1864 til Min. for Slesvig om fjernelsen af danske embedsmænd (trykt i Sønderjydsk Maanedsskrift 1939 s. 171-90).
- 37.38 Jfr. Br. 15 note 32.7; S.C. Müller: Den Hellige Skrift i Udtog. Kbh. 1852.
- 38.12 Harald Petersen var en tid lærer ved Det kgl. Teaters elevskole.
- 38.16 Knud Schott Deichmann blev gift 26/8 1863 med Karen Abelone Dorthea Worm, datter af sognepræst Worm i Kristrup.
- 38.19 Pram-Gad (Snøvle): Christen Pram Gad, præst i Klægsbøl 1860-64. C.H. Bruun blev 1862 gift med Lucie Hansen, datter af biskop Jørgen Hansen, Als-Ærø Stift.

Brev nr. 17. D.B. til O.M. 21/2 1871

Efter udvisningen fra Slesvig i 1864 blev D.B. i september 1866 ordineret kateket i Skælskør. Om D.B.'s forhold efter udvisningen og om tiden i Skælskør jfr.

Axel Garboes artikel: Skælskør omkring 1860, der bygger på D.B.'s breve til bibliotekar Chr. Bruun (trykkestedet har ikke kunnet identificeres).

- 39.10 O.M. blev 14/10 1868 gift med Johanne Frederikke Holm (1844-1932) datter af sognepræst Holm, Udby på Fyn.
- 39.13 O.M., der siden 1860 havde været faderens kapellan, blev 20/12 1870 udnævnt til faderens efterfølger i Gylling. En menighedsadresse blev indsendt til støtte for ham (RA.Kultusmin. 1. kontor. Journalsag X 1087/1870 og Forestillinger 1870 nr. 128).
- 39.18 Det var en uskreven regel, at der skulle gå ca. 6 år, før en præst igen kunne søge befordring.
- 39.20 LAK. Skælskør Rådstue. Skolekommissionens forhandlingsprotokol 1856-1966 indeholder en del stof om D.B.'s virksomhed. Interessen for naturvidenskab bevirkede, at han i 1871 fik skolekommissionen til at bevilge en række apparater til undervisningen i naturlære.
- 39.39 I 1866 vandt både D.B. og E. Rostrup Universitetets prisopgave om laver. De sammenarbejdede deres besvarelser og udgav dem som én afhandling i Botanisk Tidsskrift III, 1869 og som bog: D.B. og E. Rostrup: Lichenes Daniae eller Danmarks Laver. Kbh. 1869.
- 40.26 N.F.S. Grundtvig: Den christelige Børnelærdom. 2. Udg. Kbh. 1868 (optryk efter "Kirkelig Samler").
- 40.28 Jfr. Br. 6 note 12.8.

Brev nr. 18. O.M. til D.B. 24/2 1871

- 41.26 Ingeborg Møller f. 1870 d. 1871.
- 42.7 D.B. ejede et af Schleiermachers værker: Der christliche Glaube nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche. 2. Aufl. I-II. Berlin 1830-31 (i D.B.'s families besiddelse).
- 42.15 Sp. Th.A. Jespersen, Hundslund, døde 28/8 1871.
- 42.17 Sp. Jørgen Tørsleff, Randlev-Bjerager 1858-77 fik hjælpepræst i 1872. En del fra pastoratet havde løst sognebånd til O.M.
- 42.18 Sp. J.N.T. Thomsen, Ørting-Falling 1860-84. Han blev ikke forflyttet.
- 42.39 Testrup Højskole oprettedes i 1866 af Jens Nørregaard, som var dens leder i 42 år. O.M. havde en livslang forbindelse med Jens Nørregaard (se Jens Nørregaards breve til O.M. i KB. Ny Kgl. Saml. 4435,4^o).
- 43.9 D.B.: Naturlære og lidt Kemi, til Brug ved Undervisning. Tønder

- 1866.
- 43.20 Brevet er skrevet midt under den fransk-tyske krigs afslutning. Den 18. januar 1871 udråbtes det tyske kejserdømme, og i slutningen af feb. nåedes i Versailles til enighed om fredsbetingelserne.
- 44.1 Harald Petersen var siden 1868 kateket og førstelærer i Grenaa ("her i Molboernes og Klokker Links gamle By"). I brevet til O.M. 3/1 1871 (KB. Ny Kgl. Saml. 4435, 4^o) underskriver Harald Petersen sig "uværdig Katechet i Grenaa. Successor Linkiis".
- 44.23 Se Otto Møller og Skat Rørdam. En Brevveksling. Bd. I. Om Skat Rørdams valg til Missionselskabets bestyrelse se Brevveksling I s. 182ff. (Skat Rørdam til O.M. 26/1 1871).
- 44.37 O.M.: Det faldne Menneskes Gjenfødelse og Fornyelse ved Daab og Nadver. Et Forsøg. Kbh. 1870 (202 s.).
- 45.4 Biskoppen i Aarhus var G.P. Brammer.
- 45.11 Nordisk månedsskrift for folkelig og kristelig oplysning. Udg. af L. Helveg, L. Schrøder m.fl. Kristiania 1871ff. (2 bind pr. år).
- 45.14 For Ide og Virkelighed. Et Tidsskrift. Kbh. 1869-73. Udg. af R. Nielsen, Bj. Bjørnson og Rud. Schmidt (fra 1872 Bd. II af R. Nielsen og Rud. Schmidt alene).
- 45.16 Dansk Tidsskrift for Kirke- og Folkeliv, Literatur og Kunst. Kbh. 1869-70. Red. af H. Scharling.

Brev nr. 19. D.B. til O.M. 23/1 1872

Efter at have søgt en række stillinger - som sædvane var i tiden - blev D.B. i 1871 udnævnt til sognepræst i Elling-Tolne i nærheden af Frederikshavn (RA. Kultusmin. 1. kontor. Journalsag Y 868/1871 og Forestillinger nr. 102/1871).

- 46.4 D.B.: Naturlære og lidt Kemi til Brug ved Undervisning. 2. Udg. Tønder 1872.
- 46.12 Niels Lindberg anmeldte O.M.'s bog: Det faldne Menneskes Gjenfødelse og Fornyelse ved Daab og Nadver i Da. Kirketid. 1871 sp. 283-88. Lindberg havde en del kritik, men anbefalede dog bogen "til Danske Kristnes alvorlige Opmærksomhed".
- 46.23 Martensens pjeces om dåben: H.L. Martensen: Den christelige Daab. Med Hensyn til det baptistiske Spørgsmaal. Kbh. 1843 (2. oplag 1847). Martensen skrev desuden to pjecer i striden med Grundtvig om "Alterbogs-Daaben" 1856 og 1857.
- 46.29 RA. Kultusmin. 1. Kt. Fortegnelser over ansøgere til ledige gejstlige embeder ("Præstekaldslist") 1871. Der var 61 ansøgere til

- embedet i Hundslund. D.B. søgte ikke.
- 46.31 D.B.: Balslevs Bibelhistorie og noget Mere (Fædrelandet 26/8 og 28/8 1871). D.B. fremhævede kraftigt, at han foretrak den schweiziske reformation fremfor den tyske (Luthers).
- Brev nr. 20. O.M. til D.B. 27/1 1872
- 48.20 En menighedsadresse fra 75 beboere anmodede om at få K.D. Konradsen som præst i Hundslund, medens biskop Brammer fremhævede rkp. R. Balslev, Kattrup. Ministeriet var tilbøjelig til at tage Konradsen, men efter at bispen var hørt om samtlige ansøgere, udnævntes C.L.E. Mule (RA. Kultusmin. 1 Kt. Journalsag Y 962/1871).
- 48.39 N. Lindberg: Religionsundervisningen i Almueskolen. Anmeldelse af P.C. Kierkegaard: Bemærkninger til Enkeltheder ved Almueskolens Lærebøger i Religionskundskab. Aalborg. (Da. Kirketid. 1871 sp. 705-16, 722-32, 737-48). Kierkegaard svarede med en pjece: Oplysninger til en Anmeldelse af mine Bemærkninger ved nogle af Almueskolens Lærebøger. Aalborg 1872.
- 51.23 Evangeliet til søndagen septuagesima 1872 (28/1) var Matt. 20, 1-17 (arbejderne i vingården).
- 51.39 Jernbanen Nørresundby-Hjørring-Frederikshavn indviedes 15/8 1871. Hovedgård Station lå ved hovedstrækningen Horsens-Skanderborg-Aarhus indviet 3/10 1868. Banen Aarhus-Odder-Hou indviedes først 18/6 1884.
- 52.12 Hans Larsen Møller (født og død 1871).
- 52.20 Jens Nørregaard var gift 1. gang 1864 med Anna Christine Marie Caroline Fabritius-Tengnagel, død 1880.
- 53.2 O.M.: Skolegjerning, tre Foredrag ved given Lejlighed. Kbh. 1872.
- 53.16 O.M.: Smaabidrag til at oplyse den kirkelige Anskuelses Beretigelse. Aftryk af "Dansk Kirketidende". Kbh. 1866 - bogen er i D.B.'s families besiddelse.
- Brev nr. 21. D.B. til O.M. 21/1 1873
- 53.31 Forhandlingerne om en ny skolelov i Folketinget i januar 1873 viste, at en skolelov ikke lod sig gennemføre foreløbig (se Joakim Larsen: Bidrag til Den danske Folkeskoles Historie 1818-1898. Kbh. 1899 s. 326-47).
- 53.38 peccata omissionis/peccata commissionis : Unladelæssynd/

- gerningssynd.
- 54.6 D.B.: Fyrreskovens undergang på Lesø (Botanisk Tidsskrift 5, 1872, s. 169-76); D.B.'s beskrivelse af danske laver: se Br. 17 note 39.39.
- 54.12 Jfr. C. Darwin: Om Arternes Oprindelse ved Kvalitetsvalg. Udkom i 1872 i dansk oversættelse ved J.P. Jacobsen og vakte straks den største furor.
- 54.14 Japetus Steenstrup havde i en besvarelse af Videnskabernes Selskabs prisopgave 1836 beskæftiget sig med nåletræernes forekomst i danske moser.
- 54.27 Jfr. K.S.D. til D.B. 7/10 1872 (D.B.'s Arkiv).
- 54.34 P.C. Kierkegaards visitats i Elling-Tolne 16-18/6 1872 (se LAV. Aalborg Bispearkiv. Visitatsprotokol 1862-74 og RA. Kultusmin. 1. Kt. Indberetninger om visitatser 1863-89). D.B.'s prædiken ved visitatsen over 1. Kor. 3, 10-15 findes i hans bevarede håndskrevne prædikensamling 1872-1906 (i familiens besiddelse).
- 56.3 Fra jan. 1873 afløstes N. Lindberg af C.J. Brandt og J. Kr. Madsen som redaktører af Da.Kirketid. Madsen blev allerede apr. samme år erstattet af Fredrik Nielsen.
- 56.14 Anna Emilie Hansen blev 1888 gift med senere folketingsmedlem R.P. Randløv.

Brev nr. 22. O.M. til D.B. 30/1 1873

- 57.22 Din oldefaders sværd: Der hentydes til D.B.'s bedstefar søofficer Erik Branth (1756-1825). Sværdet er stadig i familiens besiddelse.
- 57.39 Chr. Vaupel: De danske Skove. Kbh. 1863.
- 59.31 J.P. Mynster: Meddelelser om mit Levnet. Kbh. 1854.
- 60.13 Om grundtvigianernes uenighed jfr. Jørgen Nielsen: De kirkelige vennemøder 1863-98. I-II. Odense 1922-23.
- 60.39 Udgivelsen af Søren Kierkegaard: Af efterladte Papirer påbegyndtes 1869 af H.P. Barfod.
- 61.3 Rudolph Schmidt var sammen med Rasmus Nielsen udgiver af For Ide og Virkelighed (jfr. DBL 3. Udg. Bd. 13 s. 154-55).
- 61.5 Thomas Rørdam: Om åbenbaringens under og prof. Niensens åndsvirkelighed (Nordisk månedsskrift for folkelig og kristelig oplysning 1872 II s. 377-400).
- 61.10 Er formentlig Adam Paulsen: Naturkræfterne, deres Love og vigtigste Anvendelser. 1-3 Del, Kbh. 1874-79 (udkom i hæfter). Jfr. Auktionskataloget over O.M.'s bøger nr. 5216-18.

- 61.21 Jens Kristian Madsen blev i 1873 udnævnt til det ledige embede som seminarieforstander og sognepræst i Jelling.
- 61.29 Jeppe Tang var sem.forstander for Blågård Sem. og P. Bojsen i Gedved.
- 61.32 Sønnen Asger blev født i 1872 og døde 1882.
- 62.4 O.M.: Den hellige Nadver, belyst fra forskjelligt Synspunkt i syv Skjærtorsdagsprædikener. Kbh. 1872. Den 3. prædiken bærer titlen: Til hans Ihukommelse, den 7.: Taksigelsen.

Brev nr. 23. D.B. til O.M. 6/2 1874

- 62.26 O.M.'s bøger blev anmeldt i Fædrelandet se f.eks. 1873 Nr. 285 (Gudstjeneste i Skolen) og 1873 Nr. 302 (Politik og Kristendom).
- 62.37 Marburger-artiklerne er fra 1529.
- 63.8 O.M.'s skoleskrifter: Skolegjerning, tre Foredrag ved given Lejlighed (1872) og Gudstjeneste i Skolen. Fire Foredrag for Lærere (1873).
- 63.26 Om Jens Nørregaards forhold til politik jfr. Jens Nørregaard: Bidrag til en forståelse af øjeblikkets folkelige og politiske spørgsmål. Foredrag holdt i Århus den 12te desbr. 1873. (Nordisk månedsskrift for folkelig og kristelig oplysning 1873 II s. 423-41).
- 63.34 Se således H.v. i Vendsyssel Tidende 28/11 1873.
- 64.18 Ved valget den 14/11 1873 i Frederikshavnskredsen blev højres kandidat redaktør M. Vogelius valgt med 814 st. mod venstres gårdejer C.J. Hauerslev 660 st. (J.P. Nordengaard: Valgene til Rigsdagen gennem 100 Aar. 1949 s. 142).
- 64.35 Jfr. Forhandlingerne ved de skandinaviske Naturforskere 11. Møde i København 1873. Kbh. 1874. D.B. deltog i den botaniske sektion (s. 8). Sektionens forhandlinger s. 310-72. Darwinismen blev omtalt på mødet, da dr. E. Warming i et foredrag afviste Darwins teori om orchidelæbens sammensætning (s. 335-36). Professorerne J. Steenstrup og F. Johnstrup var fremtrædende deltagere på naturforsker mødet.

Brev nr. 24. O.M. til D.B. 27/3 1874

- 66.3 Niels Lindberg: Politik og Kristendom (Dansk Folketidende 6/2 1874) [Lindberg ønskede O.M.'s bog Politik og Christendom ikke var skrevet], N. Lindberg: 47 mod 1 (Da. Folketid. 13/3 1874).
- 67.1 Harald Petersen blev i 1869 gift med Henriette Cathrine Katstrup,

- datter af sp. P.J. Katstrup, sidst i Tømmerup.
- 67.10 L. Gude: Den hellige Nadvere. 1. Afd. Forberedelsen og Indstiftelsen. Kbh. 1874.
- 67.24 H.L. Martensen: Katholicisme og Protestantisme. Et Leiligheds-skrift. Kbh. 1874. Bogen var et led i kampagnen imod katolikkerne i 1870'erne.
- 68.35 G.P. Brammer anmeldte H. Martensen: Katholicisme og Protestan-tisme i Aarhus Stiftstid. 19/3 1874.
- 69.3 O.M.'s bog Politik og Christendom. Kbh. 1873 vakte den største opsigt i en tid, hvor grundtvigianerne politisk set spaltedes i en venstre og en højre gruppe. Jfr. N. Lindbergs artikler i Dansk Folketidende. Se også O.M. til Niels Lindberg 20/4 og 24/4 1874 og Niels Lindberg til O.M. 21/4 1874. Uenigheden om politik bidrog til, at den private korrespondance mellem O.M. og N. Lindberg nu ophørte (KB. Ny Kgl. Saml. 3702, 4^o maskinskrevet afskrift af brevvekslingen mellem O.M. og Niels Lindberg).
- 69.14 Som modvægt til kritikken af O.M.'s bog bragte 47 i en adresse: "Til Præsten Otto Møller i Gyllinge" en tak for "dette mandige Ord, som vor forkjælede og forkvaklede Tid kunde have saa haardt behov at lytte til" (trykt i Da. Folketid. 6/3 1874 og i Da. Kirketid. 1874 sp. 158-59).
- 69.18 Thomas Rørdam: Vennebrev til "Grundtvigianerne" i "det forenede Venstre". Kbh. 1874, jfr. Skat Rørdam til O.M. 14/4 1874 (Brevveksl. I s. 237-39).
- 69.20 O.M. deltog i en adresse underskrevet af 39 mænd, der advarede imod flertalsvælde (Dansk Folketid. 1874 Nr. 13).
- 69.34 Gotfred og Margrethe Rodes Skovgård Højskole indviedes 1874. Fr. Jungersen var her indtil 1877. Om Fr. Jungersens forhold til Rasmus Nielsens filosofi jfr. F. Jungersen: Dansk Protestantisme, ved S. Kjerkegård, N.F.S. Grundtvig og R. Nielsen. Kbh. 1873.
- 69.37 Rødkilde Højskole blev indstillet i vinteren 1873 p.g.a. uoverensstemmelser mellem ejeren F. Bojsen og forstander S.M. Sørensen (Aalborg Stiftstid. 30/10 1873).
- Brev nr. 25. D.B. til O.M. 11/9 1874
- 70.34 D.B. blev student fra Aalborg Katedralskole 1849.
- Brev nr. 26. D.B. til O.M. jan. 1875

- 71.32 Folkebladet Fylla. Udg. af et Selskab og ledet af Morten Eskesen. Udkom i Odense 1869-76. En slags forløber for Højskolebladet.
- 72.11 Valget kom først i april 1876.
- 72.21 Friedrich Bleek (1793-1859) udgav bl.a. en udførlig indledning og kommentar til hebræerbrevet.
- 72.23 F. Godet: Lukas-Evangeliet, fortolket. Oversat af A.F. Boje. 1-2. Del. Kbh. 1875 (udkom i hæfter).
- 72.25 O. v. Gerlach: Die Heilige Schrift nach Luthers Uebersetzung mit Einleit.u. erklär. Anmerk. I-VII. Berlin 1847-52 (jfr. Auktionskataloget over O.M.'s bøger nr. 921-27).

Brev nr. 27. O.M. til D.B. 14/5 1875

- 74.15 Ifølge Kirkeritualet af 25/7 1685 skulle alle præster aflægge præsteeden. Ved Bek. af 2/9 1870 afløstes denne af et præsteløfte.
- 74.32 L. Holstein, Ledreborg konverterede i 1867 til katolicismen.
- 74.37 P.C. Kierkegaard blev i aug. 1875 afløst som biskop i Aalborg af P.E. Lind.
- 75.14 Leyden Universitets Jubelfest 8/2 1875 er omtalt i Da. Kirketid. 1875 sp. 215-16.
- 75.32 D.G. Monrad: Den første Kamp om den apostoliske Troesbekjendelses Oprindelse. Laurentius Valla. Konciliet i Florens. Kbh. 1875.
- 76.2 O.M. hentyder til Johannes Clausens disputats: Laurentius Valla, hans Liv og Skrifter. Kbh. 1861.
- 76.10 *Grüders svar*: H. Grüder: Det protestantiske og det katolske Troesprincip, kritisk belyst. Kbh. 1875.
- 76.24 Fr. Jungersen: Miraklet, videnskaben og troen, et stridsskrift. Kbh. 1875 (er vendt imod cand.teol. A.C. Larsens skrift: Om det theologiske Fakultet).
- 76.32 I KB. Ny Kgl. Saml. 4435,4^o findes ialt 15 breve fra Fr. Jungersen til O.M. i perioden 1874-1907.
- 77.3 Om V. Birkedals ordination i Askov af C. Appel (Rødding) og efterspillet se P.G. Lindhardt i Den da. Kirkes Historie VII s. 213-14.

Brev nr. 28. D.B. til O.M. 8/6 1875

- 77.38 Pastor Bøggild, Aaby, indledte debatten på det udvidede lande-

mode om Paulus' advarsel og påmindelse i 1. Kor. 11, 17-34 (Beretning om Forhandlingerne paa Aalborg Stifts Landemode. Juli 1872 s. 22-44 - D.B.'s indlæg s. 39-40 og bispens afslutning s. 40-44).

- 78.10 Da de omtalte forhandlinger om præsteeden ikke optræder i Nordjysk Præstekonvents forhandlingsprotokol 1857-95 (LAV), må D.B.'s foredrag være holdt på et lokalt konvent.
- 80.3 D.B.: Balslevs Bibelhistorie og noget Mere (Fædrelandet 26/8 og 28/8 1871 - efterskriften findes 28/8).

Brev nr. 29. O.M. til D.B. 25/10 1876

- 80.36 Hyrdebrev: Til vore Menigheder om Pligten at forsvare sit Fædreland. Frederikshavn 1876. Den trykte pjece på 15 s. var udover af D.B. underskrevet af 4 præster fra Horns Herred.
- 81.27 Kultusminister J.C.H. Fischer i ministeriet Estrup blev anset for at være fritænker.
- 82.1 E.F.B. Horn: Forsoning og Retfærdiggjørelse. Christiania 1875. Anmeldt i Theol. T. 1876 s. 486-501.
- 82.20 Religiøse Studier. Uddrag af en Dagbog. Kbh. 1863 og Fortsatte religiøse Studier. Kbh. 1875. Ifølge H. Ehrencrone-Müller: Anonym- og Pseudonym-Lexikon er forfatteren Charite Paludan-Müller. Anmeldt af L.A. Warburg i Theol.T. 1876 s. 457-85.
- 83.5 D.B.: Hvorfra og hvorledes ere Stenene i det nordlige Jylland komne (Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben 5. Rk. 3, 1876 s. 161-80).
- 83.12 Fogs bog er sikkert C. Fogh: Geologiens Hovedsætninger med særlig Hensyn til de hjemlige Forhold. Kbh. 1874.
- 83.17 O.M.: Til Alvor i Skole og Folkeliv. Fire Foredrag fra et Lærermøde paa Testrup Højskole. Kbh. 1876.

Brev nr. 30. D.B. til O.M. 5/12 1876

- 84.19 Theodor Kjerulf: Stenriget og fjeldlæren. Kristiania 1870. 3. Udg. 1878.
- 84.23 C. Darwin: Rejse om Jorden. Paa Dansk ved E.C. Hansen og A. Jørgensen. Kbh. 1876.
- 86.22 Biskop P.E. Lind visiterede i Elling-Tolne 28-29/7 1876 (LAV. Aalborg Bispearkiv. Visitatsprotokol 1876-82 s. 21-22).
- 86.27 Jfr. herom Emil Larsen: Urovækkeren Mogens Abraham Sommer.

Kbh. 1963 s. 162-63.

Brev nr. 32. O.M. til D.B. 11/6 1877

- 89.11 H.N. Clausen: Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie. Første Halvdel indtil 1848. Kbh. 1877.
- 89.15 O.M. i Da. Kirketid. 1859 sp. 740-51 og 1863 sp. 665-84.
- 89.22 C.L.N. Mynster: Nogle Blade af J.P. Mynster's Liv og Tid. Kbh. 1875 indeholder bl.a. breve til og fra Mynster.
- 90.5 I 1877 udgav H.P. Barfod et nyt bind af Søren Kierkegaards efterladte papirer.
- 90.6 Georg Brandes: Søren Kierkegaard. En kritisk Fremstilling i Grundrids. Kbh. 1877.
- 90.11 S. Kierkegaard: Dømmer selv! Til Selvprøvelse Samtiden anbefalet. 2. Række. Kbh. 1876.
- 90.18 Felix Bungener: Calvin, hans Liv, hans Gjerning, hans Skrifter. Oversat af Oscar Arlaud. Kbh. 1877.
- 90.28 F. Godet: Bibelske Studier. Paa Dansk ved A. Jensen. I-II. Kbh. 1876.
- 90.31 Chr. Bang: Hans Nielsen Hauge og hans Samtid. Christiania 1876.
- 90.40 J.N. Zahrtmann var hjælpepræst i Randlev 1872-77. Om O.M.'s forhold til sognebåndsløserne i Randlev jfr. Nedergaards Præstehistorie VII s. 146f.
- 91.13 Besættelsen af embedet i Randlev: se RA. Kultusmin. 1. Kt. "Præstekaldsliste" 1877 og Journalsag C 225/1877; hverken Kirkeby, Dam, Fr. Jungersen eller D.B. var blandt de 42 ansøgere. En adresse fra sognebeboere støttede Zahrtmann, men biskop Brammer advarede imod ham. Brammer ønskede en "begavet, nidkær og erfaren Præst, som holder sig nøje til den evangeliske lutherske Lære".

Brev nr. 33. D.B. til O.M. 4/10 1877

- 92.17 Om Herman Jensen se Niels Bundgaard: Det danske Missionselskabs Historie II Kbh. 1942 s. 83ff.
- 92.30 Skolerne i Elling-Tolne var Elling, Vester Holmen, Strandby, Bratten, Jerup, Napstjert, Dvergtved og Tolne (Kultusmin. 2. Kt. Skoleberetninger Hjørring Amt, Horns Herred 1878). Lærernes navne findes også her.
- 93.5 Højreregeringen hjemsendte i april 1877 Rigsdagen og udstedte

- en provisorisk finanslov.
- 93.26 Verdens Begyndelse og Ende efter fysisk-astronomisk Sandsynlighed. Efter Prof. A. Forster. Oversat af D.B. Kbh. 1877 (med efterskrift af D.B. s. 60-70).
- 93.31 O.M.: Professor Clausen baade for og imod Grundtvig (Da. Kirketid. 1859 sp. 740-51). O.M. havde dog allerede debuteret i Da. Kirketid. 1858.
- 94.7 Félix Bungener: Calvin. Sa vie, son oeuvre et ses écrits. Paris, Amsterdam, Geneve 1862 (515 s.) D.B. har sat en del blyantstreger i bogen, der findes i familiens eje.

Brev nr. 34. O.M. til D.B. 13/10 1877

- 96.18 Jfr. Br. 30 note 84.23.
- 96.28 Omslaget på D.B.'s bog indeholder reklame for C. Darwins bøger: Menneskets Afstamning og Parringsvalget og: Om Arternes Oprindelse ved Kvalitetsvalg samt 5 af Rasmus Niensens bøger.
- 96.37 Adam Paulsen udgav 1874-79 et udbredt og populært værk: Naturkræfterne, deres Love og vigtigste Anvendelser I-III.
- 97.2 H.N. Clausen: Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie. 2den Halvdel. 1848-1875. Kbh. 1877.
- 97.27 H.V.: Om det fjerde Evangeliums Oprindelse (Theol.T. 1877 s. 460-94).
- 97.34 Eduard Løventhal vandt med skriftet "Mit Missionssyn" 1870 navnlig tilslutning i grundtvigske kredse. Var i Indien som missionær i 42 år. Se DBL 3. Udg. Bd. 9 s. 291-92.
- 97.38 H.P. Børresen begyndte i 1867 sammen med nordmanden Skrefsrud en mission blandt santalfolket. Han var i Danmark 1876-77 og vandt almindelig anerkendelse for sit arbejde og blev ordineret af biskop Martensen. Jfr. Ludvig Hertel: Indisk Hjemmission blandt Santalerne ved H.P. Børresen og L.O. Skrefsrud. Kolding 1877, som O.M. har læst (Brevveksl. I, 306).
- 98.20 O.M.: Det gjenoprejste Menneskes Tjeneste i Ordets Forkyndelse og Bekjendelse. Et Forsøg. Kbh. 1877.

Brev nr. 35. D.B. til O.M. 22/10 1877

- 99.22 Verdens begyndelse og ende. Efterskrift s. 60-70.

Brev nr. 36. D.B. til O.M. 8/12 1877

- 100.35 Jfr. O.M.: Det faldne Menneskes Gjenfødelse og Fornylse ved Daab og Nadver. 1870.
- 101.37 Om ritualstriden omkring 1840 se Hal Koch i Den da. Kirkes Historie VI s. 293ff. Hverken 1830'ernes forslag til en ny alterbog eller P.A. Fengers "Forslag til en paany gennemseet Alterbog" fra 1875 blev autoriseret. Først i 1895 fik Folkekirken nye ritualer.

Brev nr. 37. O.M. til D.B. 23/1 1878

- 102.28 O.M.'s bog "Det gjenoprejste Menneske" blev bl.a. anmeldt i Da. Kirketid. 1878 sp. 65-79 af J.H. Monrad og sp. 193-204 af J.N.L. Dalsgaard (Et Par Bemærkninger angaaende Otto Møllers Fremstilling af Forkyndelsen af Lov og Evangelium), og i Nordisk månedsskrift for folkelig og kristelig oplysning 1877 II s. 467-76 af F. Helveg.
- 103.32 Embedet i Randlev efter Gjerløff blev søgt af ialt 36. D.B. er opført i "Præstekaldslisten" (Kultusmin. 1. Kt.) som ansøger nr. 3.
- 103.36 Se Br. 32 note 91.13.
- 104.37 V. Rothe: To Bøger om vore Apostolske Trosartiklers Oprindelse og Udvikling. Et banebrydende Forsøg. Kbh. 1878.
- 105.15 Den grundtvigske Folkehøjskole. Et Bidrag til en Tidsbetragtning. Af -p. Kbh. 1878. Ifølge H. Ehrencron-Müller: Anonym- og Pseudonym-Lexikon. Kbh. 1940 s. 97 er forfatteren Leop. Ernst Ludv. Tobiesen, sp. i Tanderup.

Brev nr. 38. D.B. til O.M. 29/1 1878

- 106.25 Trap Danmark. 2. Udg. Kbh. 1879. Bd. VI s. 64-65.

Brev nr. 39. O.M. til D.B. 1/2 1878

- 107.31 En række elever i Randlev-Bjerager frekventerede privatskolerne Eriksminde Friskole, Bjerager Friskole, Boulstrup Friskole, Rørth Friskole og Bjerager Pigeskole (Kultusmin. 2. Kt. Skoleberetninger. Aarhus Amt. Hads Herred 1877 og 1878).
- 108.12 Lars Bjørnbak var redaktør af Aarhus Amtstidende.
- 108.19 Proprietær Ludvig Emil Voigt, født i hertugdømmet Slesvig (Folketællingen 1880. Bjerager Sogn. Hads Herred).

108.21 Provst H.T. Mygind, Gosmer-Halling (Præstholm) havde tidligere været præst i Randlev.

109.17 Grove Rasmussen søgte ikke embedet i Randlev hverken i 1877 eller i 1878.

Brev nr. 40. D.B. til O.M. 19/2 1878

109.28 En lille Præstebetragtning (Fædrelandet Nr. 35 11/2 1878).

109.30 Der var tradition for, at præster skulle være ca. 6 år i et embede, før de kunne opnå forflyttelse til et bedre embede.

Brev nr. 41. O.M. til D.B. 2/8 1878

110.25 O.M.: Den Danske Højskole i Sorø betragtet som en dansk Vel-færdssag. Kbh. 1878 (Karl Schönbergs Forlag).

110.33 O.M.'s bog mødte faktisk stor kritik i Fædrelandet 16/8, 19/8 og 20/8 1878.

111.10 2. Del af H. Martensen: Den christelige Ethik udkom i 1878 i to afdelinger: 1) den individuelle Ethik 2) den sociale Ethik.

112.7 Kirkebys svigerfar var distriktslæge Marcus Andreas Schäffer.

112.12 Jfr. Jak. Holm: Dwight Lyman Moody. Hemmeligheden i det gode Udfald af hans Gjerning (Da. Kirketid. 1877 sp. 185-94) og J. Holm: Moodyismen (smst. 1878 sp. 331-34).

Brev nr. 43. D.B. til O.M. 18/9 1878

114.30 Spørgsmålet om højskolen i Sorø er fyldigt behandlet i Roar Skovmand: Folkehøjskolen i Danmark 1841-1892 s. 283-311. Heri omtales også O.M.'s indlæg i sagen, men ikke D.B.'s. Derimod omtales både O.M.'s og D.B.'s bog (se Br. 45) i Gustav Albeck: Universitetet og Folk. Kbh. 1984.

Brev nr. 44. O.M. til D.B. 23/9 1878

116.40 I 1878 oprettedes en udvidet højskole på Askov, hvilket O.M. og andre anså for et slags forræderi mod Sorøtanken (jfr. Roar Skovmand s. 301ff.).

118.15 Ludvig Schrøder: En lille verdenshistorie til skolebrug. I-III. Kbh. 1876-77.

Brev nr. 45. D.B. til O.M. 11/2 1879

- 118.37 D.B.: Om et dansk akademi. Kbh. 1879. Bogen anmeldtes bl.a. af Poul la Cour i Nordisk månedsskrift for folkelig og kristelig oplysning 1879 I s. 311-20.
- 119.7 Se F.E. Boisen: Et Indtryk af Martensens Ethik (Budstikken 1878 s. 617-20); jfr. Budstikken 1879 s. 5-6 (To Biskopper om en tredie).
- 119.23 H. Martensen: Den christelige Ethik II, 2 § 18.
- 119.28 Smst. II, 2 § 64ff.

Brev nr. 46. O.M. til D.B. 18/2 1879

- 121.5 D.B.'s bog synes ikke anmeldt i Fædrelandet, hvis redaktør var C. Ploug.
- 121.23 Johannes Schrøders anm. af D.B.'s bog findes i Højskolebladet 1879 sp. 106-08. D.B.'s indlæg indgår i debatten mellem Morten Pontoppidan og Jens Nørregaard (se sp. 177ff. og 195-96, jfr. Ludvig Schrøder sp. 163ff.); P.G. Lindhardt: Morten Pontoppidan I (1950) s. 73.
- 122.16 Oscar Montelius: Schliemanns upptäckter i Mykenæ och deras betydelse för den förhistoriska fornforskningen (Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri. 1878 s. 648-76); prof. Vald. Schmidt: Mykene (Ude og Hjemme. Nordisk illustreret Ugeblad 1. årg. 1877/78 s. 327-29, 335-37, 363-64, 485-88).
- 123.24 Der hentydes til, at kultusminister Fischer i 1851 udgav en bog (Astronomien og Skriftens Auctoritet), hvori han fremhævede de bibelske skrifers uoverensstemmelse med naturvidenskaben.
- 124.14 C. Rosenberg: Nordboernes Aandsliv fra Oldtiden til vore Dage. Bd. I (1877), II (1880), III (1885).
- 124.17 F. Barfod: Peter Andreas Fenger, en levnedstegning. Kbh. 1878.
- 124.31 D.B. slutter sin bog med at udtrykke håbet om, at Holbergs ånd "med den sunde forstand og den ædruelige uvillie mod alt over-spændt væsen", og Grundtvigs ånd "med de store lyse syner over folk og menighed" måtte hvile over en ny dansk højskole. (Om et dansk akademi s. 47).

Brev nr. 47. D.B. til O.M. 17/5 1879

- 125.17 si tacuisses G!: hvis du havde tiet G[rundtvig, havde du ikke røbet

- din uvidenhed]. Meyers fremmedordbog.
- 126.14 Proprietær James Freuch, Ø. Sortkjær gift med Kristine Holm, født i Holsteinborg (er sikkert datter af sp. J.A.L. Holm, Venslev-Holsteinborg). Folketælling 1880. Elling Sogn.
- 126.19 Autobiography and Memoir of Th. G. by his Sons. 1874. Thomas Guthrie var kendt for sit virke for fattigplejen.
- 127.12 Ses ikke trykt i Da. Kirketid. 1879.
- 127.15 E. Bornet: Gustave Adolphe Thuret, en biografisk Skitse. Ved D.B. (Tidsskrift for populær Fremstilling af Naturvidenskaben. Udg. af C.F. Lütken og E. Warming. Bd. 26, 1879 s. 40-55).
- 127.25 Ødum-Hadbjerg blev søgt af i alt 26. D.B. er opført i ansøgerlisten som nr. 1 b. J.N.L. Dalsgaard, der som D.B. var teolog og naturvidenskabsmand, fik embedet. Kultusmin. 2. Kt. Præstekaldsliste 1879 og Journalsag E 398/1879.

Brev nr. 48. O.M. til D.B. 27/6 1879

- 127.39 Om præsteskiftet på Alrø, hvor sp. F.N. Brockdorff (1807-79) blev afløst af sønnen C.F. Brockdorff, se Kultusmin. 2. Kt. Journalsag E 759/1879. Beboeradresse anmodede om at få C.F. Brockdorff til præst. D.B. søgte ikke.
- 129.25 I anledning af Universitetets 400 års jubilæum i 1879 udgav de 5 fakulteter hver deres festskrift. Desuden forsvarede flere teologer disputatser - bl.a. Fredrik Nielsen: Tertullians Ethik. Kbh. 1879. H.F. Rørdam udgav i forbindelse med jubilæet bogen: Fra Universitetets Fortid. Kbh. 1879.
- 129.31 F. Godet: Christelige Forsvarstaler. Oversat af M.T. Becker. Kbh. 1879.
- 129.35 Erik Møller er født 7/1 1879.

Brev nr. 49. D.B. til O.M. 19-20/9 1879

- 130.27 O.M.: Den evangeliske Historie I-II. Kbh. 1879.
- 130.31 Aandelige Digte af Afrem Syrer, oversatte af Skat Rørdam. Kbh. 1879. Den omtalte anm. findes i Fædrelandet 1879 Nr. 215.
- 132.10 D.B.'s foredrag er hverken omtalt i landemodeberetningen eller i Aalborg Stiftstidende og Frederikshavns Avis omkring landemodet 3-4 juli 1879. Den omtalte fhv. præst Østergaard må være C.C. Østergaard, der indtil 1877 var sp. i Husby-Sønder Nissum.
- 132.20 Professor Peder Madsen forsvarede ligesom Fr. Nielsen i forbindelse

med Universitetets jubilæum sin disputats: De Kristnes aandelige Præstedømme.

- 132.32 D.B.'s forgænger i Elling-Tolne var J.D.F. Bøggild.
 132.34 D.B. søgte Langaa-Gaverslund (nr. 16 blandt 72 ansøgere). Se Kultusmin. 1 Kt. Præstekaldsliste 1880 og Journalsag E 861/1879.

Brev nr. 50. O. M. til D.B. 19/9 1879

- 133.23 Jørgen Andersen Bo: Lærermødet i Testrup (Højskolebladet 1879 sp. 606-16). Referat af mødet 8.-23. aug. med 300 deltagere. Udover to specielle foredrag af rektor Lefolii, Viborg, om stilskrivning i børneskolen og P. la Cour, Askov, om lyslæren var foredragene centreret om to hovedemner: 1) kristendommens indtrædelse og indflydelse i verden 2) et tidsrum af Luthers liv. Om det første tema talte Herman Trier, Otto Møller og Baagø. Otto Møller talte om jødefolkets og specielt farisæernes forhold til Jesus af Nazareth.
 133.31 Jfr. P. la Cour: Tonehjulet. Kbh. 1878.
 134.17 Er sikkert en bog af den eng. præst H. Hugh Macmillian: Naadens Aabenbaring i Naturen. Oversat af Fr. C. Sørensen. 2. Oplag. Kbh. 1879 (anm. i Theol.T. 1872 s. 237f. og 1880 s. 572).
 133.38 Jfr. Rasmus Nielsen: Friskolelærer Hans Kristian Frandsen og Pastor Otto Møller (Bavnen 1932 sp. 471-78).
 134.18 J.N.L. Dalsgaard: "Stenene raabe". Et indlæg imod nutidens vantro naturbetragtning. Kbh. 1879.

Brev nr. 51. D.B. til O.M. 20/11 1879

- 135.13 O.M.'s bog "Den evangeliske Historie" er bl.a. anmeldt i Højskolebladet 1879 sp. 782-85, 797-802 af sp. Alfred Hey, Alminde, i Theol.T. 1880 s. 534-69 af sp. A. Andersen, Uldum og i Da. Kirke-tid. 1879 sp. 830-31.
 135.21 J. Dalsgaard offentliggjorde bl.a. flere debatindlæg i Da. Kirke-tid. (se 1877 sp. 169-76, 313-26 og 1879 sp. 193-203, 212-21 og sp. 361-64).
 135.27 Johannes Huber: Die Forschung nach der Materie. München 1877 og Zur Philosophie der Astronomie. München 1878; D. v. Schütz: Das exacte Wissen der Naturforscher. Mainz 1878.
 135.33 Jfr. breve fra James Freuch, Sortkjær 23/4 1883 og 15/2 1883

- til D.B. (D.B.'s arkiv). D.B. formidlede optaget i Landmands-Blade en artikel om skotske gødningsforsøg (se brev 29/8 1878 fra redaktionen af Landmands-Blade til D.B.).
- 135.37 D.G. Monrad: Prædikener paa alle Søn- og Helligdage i Aaret samt i Fasten. 3. Oplag. Kbh. 1878.
- 136.5 Der hentydes til situationen i 1879, hvor Berg og dele af hans gruppe indgik forlig med krigsministeren om bevilling af 6 kanoner til Københavns søbefæstning (jfr. Kristian Hvidt: Venstre og Forsvarssagen 1870-1901. Aarhus 1960 s. 78-79).
- 136.17 Se Br. 49 note 132.34.

Brev nr. 52. O.M. til D.B. 9/12 1879

- 136.30 O.M.: Jomfru Maria, syv Taler fra Bebudelsesdagen. Kbh. 1879.
- 137.12 Skat Rørdam 13/10 1879 til O.M. (Brevveksl. I s. 342-45).
- 137.19 Der førtes i Da. Kirketid. 1879-80 en længere diskussion mellem Skat Rørdam, A. Leth, V. Birkedal, Otto Møller, Fr. Helveg m.fl. om trosbekendelsen og om, hvem der kan tildeles kristennavn. Diskussionen indledtes med S. Rørdams tale på Vennemødet 9/9 1879: Om Trosbekjendelsen som Dommer over det ukristelige.
- 137.33 Sp. i Hylleholt fra 1879 Erik Lassen Oksen blev 5/12 1879 gift med Fro Louise Neergaard, datter af jægermester og godsejer til Aakær og Dybvad P.J. Neergaard.
- 137.39 Oberst S.J.v. Neergaard (3. Dragonregiment, Aarhus), oberst E. V.v. Busky-Neergaard (5. Dragonregiment, Randers).
- 137.40 Borgmester G. Koch, Odense (jfr. Hof- og Statskalenderen 1879 s. 179-82).
- 138.6 D.G. Monrad udgav i 1879 bogen: Tro, Daab, Gjærning, Tilgivelse.

Brev nr. 53. D.B. til O.M. 2/2 1880

- 138.24 D.B.'s plejefader og morbroder provst Rasmus Deichmann, Ferslev-Dall-Volsted døde 27/11 1879.
- 139.1 Knud Schott Deichmann var brodersøn af Rasmus Deichmann. Sp. H.G. Bruuns søster var R.D.'s hustru (jfr. Poul Bredo Grandjean: Stamtavle over Peder Jacobsen Deichmanns Efterkommere. Kbh. 1905 s. 41ff.).
- 139.30 C.A. Bruun: Folkelige Grundtanker. Hamar 1878. 2. forøgede udg. Christiania 1878. Om Bruuns tidligere produktion og reak-

- tionen herpå jfr. J.B. Halvorsen: Norsk Forfatter-Lexikon 1814-1880. I (1885) s. 491-94.
- 139.39 I D.B.'s arkiv findes en række breve fra G. Burman-Becker, der var en slægtning af D.B.
- 140.12 J.V. Bloch: Apostelsymbolet (Da. Kirketid. 1880 sp. 25-40, 48-55, 77-87) - C.J. Brandts note findes sp. 25; ang. Brandts stilling jfr. også: En Berigtigelse (smst. sp. 153-58). Svar på F.E. Boisens art. i Den nye Budstikke.

Brev nr. 54. D.B. til O.M. 12/6 1880

- 140.39 D.B. blev udnævnt blandt 28 ansøgere til embedet i Ovsted-Taaning (Kultusmin. 1. Kt. Præstekaldsliste 1880 og Journalsag F 477/1880).
- 141.3 D.B. holdt 18/5 1880 foredrag på Hotel du Nord i Frederikshavn om "Tro og Vantro, Overtro og ingen Tro, til Oplysning om de mod Kristentroen fjendtlige eller uvillige Lærdomme i Nutiden" (Frederikshavns Avis 24/5 1880 jfr. annonce 14/5).

Brev nr. 55. O.M. til D.B. 16/7 1880

- 142.34 Skat Rørdam til O.M. 12/7 1880 (originalbrevet på RA).
- 143.11 I juli 1880 opnåede Højre forlig med F. Bojsens moderate Venstre om en ny hærlov (jfr. Kristian Hvidt: Venstre og Forsvarssagen 1870-1901. Aarhus 1960 s. 89-92).
- 143.20 De demokratiske Regeringer. Af G. Valbert, ved Viktor B. (Fædrelandet 10/7 og 12/7 1880).
- 143.27 A.G. Fich: Martensen, Kierkegaard og Grundtvig (Theol. T. 1880 s. 385-416).
- 143.30 Fr. Schjøtt: Om Textus receptus. Et texthistorisk Indlæg med et Tillæg om Codex aureus Holmiensis (Theol. T. 1880 s. 417-51), jfr. Replik s. 701-03.
- 144.17 Theol. T. ophørte med at udkomme i 1880 (se C.H. Kalkar: Til Læserne. Theol. T. 1880 s. 747f.). Udgivelsen blev genoptaget i 1884 under red. af H.V. Sthyr.

Brev nr. 56. D.B. til O.M. 3/9 1880

- 145.4 D.B.'s forgænger i Ovsted var Axel Severin Bülow.
- 145.6 D.B.'s efterfølger i Elling var M.C.B. Nielsen.

145.39 Se Br. 59 note 150.16.

Brev nr. 57. O.M. til D.B. 27/5 1881

146.33 J.C. Jeppe.

147.33 Der var valg til Folketinget både 24/5 1881 og 26/7 1881. I Odderkredsen sejrede Gert Winther stort ved begge valg (Nordengaard: Valgene til Rigsdagen i 100 Aar. Kbh. 1949 s. 192).

148.40 O.M.: Til Forstaaelse og Bedømmelse af Nutidens Fritænkeri. Kbh. 1881.

Brev nr. 59. D.B. til O.M. 10/12 1881

150.16 D.B.: Geologiske Forhold i det nordligste Jylland (Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben Bd. 28, 1881 s. 355-69). Se også D.B.: Geologiske Forhold i den nordligste Del af Jylland (Förhandlingar vid de skandinaviska naturforskarnas tolfte möte i Stockholm 1880. Stockholm 1883 s. 275-81). D.B. deltog også i debatten efter lektor S. Almquists foredrag: Om den floristiska behandlingen av polymorfa släkten (smst. s. 438).

150.22 Ved efterårsmødet 9/11 1881 i Konventet for det sydøstlige Jylland holdt provst Høegh-Guldberg foredrag om de på Askov vedtagne forslag til forandringer i den kirkelige lovgivning. I den livlige diskussion efter foredraget talte bl.a. D.B. bestemt imod Askov-frihedsforslagene (Da. Kirketid. 1881 sp. 745-46). Kapellanen i Gedved 1880-85 var Ole Jensen.

151.12 H.C.V. Køster var i 1875-80 hjælpepræst hos sin fader sp. Janus Køster, Østbirk-Yding.

151.16 D.B. holdt møde sammen med kolportør Markus Sørensen (jfr. K.S. Deichmann til D.B. 6/12 1881 (D.B.'s arkiv).

151.22 Bruun Juul Fog afløste i 1881 G.P. Brammer som biskop i Aarhus.

151.34 Vilhelm Rothe: To Bøger om vore Apostolske Troesartiklers Oprindelse og Udvikling. Kbh. 1878.

Brev nr. 60. O.M. til D.B. 22/12 1881

153.10 De andre, der talte imod Askovadressen på konventet, var dr. Clausen, Horsens, sp. Scharling, Randers, stiftsprovst Sørensen, Aarhus, sp. Holm, Hatting og provst Brammer, Gammelby (Da. Kirketid. 1881 sp. 745).

- 153.24 B.J. Fog underviste fra 1865 ved Pastorseminariet i homiletik og en periode også i kateketik.
- 153.39 H. Martensen: Jacob Bøhme. Theosophiske Studier. Kbh. 1881.
- 154.8 Jfr. cirk. 29/10 1873, der tillod indførelsen af Roskilde Konvents tillæg til salmebogen, hvis præst og menighed (efter afstemning) var enige derom (Love og Ekspeditioner vedk. Kirke- og Skolevæsen 1872-74 s. 218f.).
- 154.12 C.H. Spurgeon: Præsten hjemme og i Kirken. Pastoral-theologiske Forelæsninger. Overs. af V. Brenøe. Kbh. 1881.

Brev nr. 61. D.B. til O.M. 7/2 1882

- 154.32 O.M.'s dreng Asger døde 9/1 og pige Marie Elisabeth 13/1.

Brev nr. 62. D.B. til O.M. 29/3 1882

- 155.13 N.G. Blædel: Et Livsbillede. Udg. af W. Hjort. Nyborg 1881.
- 155.14 H. Martensen: Jacob Bøhme.
- 155.18 Ludv. Feilberg: Om størst Udbytte af Sjælsevner. Bidrag til praktisk Psykologi. Kbh. 1881.
- 155.23 Kulturhistoriske Personligheder. Biografier og Karakteristiker. Udgivne af H. Trier. I (Ludvig v. Beethoven), II (H. Pestalozzi), IV (Leonardo da Vinci). Kbh. 1876.

Brev nr. 63. D.B. til O.M. 22/6 1882

- 157.6 D.B.'s indlæg på konventet i Vejle er ikke refereret i Da. Kirketid. Derimod er D.B.'s indlæg i debatten på konventet for det sydøstlige Jylland i Horsens 27/11 1882 ang. kirkeforfatningssagen refereret i Da. Kirketid. 1883 sp. 225ff.

Brev nr. 64. O.M. til D.B. 15/12 1882

- 158.33 Konventet for Aarhus Stift blev oprettet ved et præstemøde i Aarhus 25/4 1883. Formand blev pastor Scharling, Randers, og næstformand pastor Kirkeby, Fausing (Da. Kirketid. 1883 sp. 350f.).
- 159.21 Skat Rørdam var gift med *Ovine Marie* Frederikke Hauch (1834-1915), datter af forfatteren Carsten Hauch.
- 154.26 Anton Kirkeby var gift med Rakel Holga Bertha Kirstine Schäf-

- fer, datter af distriktslæge Schäffer.
- 159.33 Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859. Udg. Sv. Grundtvig. Kbh. 1882.
- 159.38 Mynsters breve er udgivet i flere omgange (jfr. henvisningerne i DBL. 3. Udg. Bd. 10 s. 193).
- 159.40 Sidste brev nr. 146 Grundtvig til Ingemann 7/6 1859 (anførte værk s. 326-28).
- 160.8 H. Martensen: Af mit Levnet. I-III. Kbh. 1882-83.
- 161.10 Johanne L. Heiberg: Peter Andreas Heiberg og Thomasine Gyllembourg. Kbh. 1883.
- 161.15 Fr. Hammerich: Et Levnetsløb. Udg. af Angul Hammerich. Kbh. 1882.
- 161.19 O.M.'s bog om Johannes Åbenbaring udkom først i 1889 (se Br. 104).

Brev nr. 65. D.B. til O.M. 7/2 1883

- 162.6 Om Martensens forhold til Nikolaus Lenau, se Af mit Levnet I s. 169-212.
- 163.17 Øieblikket nr 5. (Søren Kierkegaard: Samlede Værker. Bd. 19 (1964) s. 176 og noten s. 343).
- 164.10 D.B.: Hviledagens Nødvendighed. Kbh. 1883. (39 sider).
- 164.23 Artiklen af Peter Bregnerød må være: Hans Rasmussen (Bregnerød) i Fædrelandet 28/1 1883; jfr. 4/2 1883 (Et Svar til Hans Rasmussen Brægnerød).

Brev nr. 66. O.M. til D.B. 10/2 1883

- 165,32 Provsten over Hads-Ning Herreders Provsti 1857-86 var sp. H.T. Mygind, Gosmer-Halling.
- 167.6 Fr. Niensens indlæg i Da. Kirketid. 1882 sp. 65-67 (Præsten i Ousted som Anklager) var et skarpt svar på D.B.'s beretning om de religiøse og sædelige forhold i Danmark, som han havde tilstillet den internationale Forening for Søndagens Helligeholdelse til mødet i Paris nov. 1881 (trykt i Alm. K.tid. 1881 s. 381-83). D.B.'s skarpe gensvar findes i en lang note s. 37-38 i hans bog: Hviledagens Nødvendighed (1883).

Brev nr. 67. D.B. til O.M. 24/4 1883

- 168.33 O.M.: Politik og Christendom. Kbh. 1873; jfr. Br. 24.
 169.25 Fr. Nielsen i Da. Kirketid. 1882 sp. 65-67; jfr. note til Br. 66.
 170.3 Frederik Nielsen var 1864-73 sp. i Aasted-Skærum nabosognet til Elling og provst over Horns Herred.
 170.29 Jfr. Den da. Kirkes Historie VII s. 234-35; C.J. Brandts kommentar til spørgsmålet om valgmenigheden på Mors se Da. Kirketid. 1883 sp. 81-85 og artiklen To be or not to be, that is the question (sp. 195-98).
 172.3 Jfr. Br. nr. 43-46.

Brev nr. 69. O.M. til D.B. 11/11 1883

- 172.32 O.M.: Om Flertalsregimente, nogle kun for Christne forstaaelige Overvejelser. Kbh. 1883.
 173.36 Martensens udtalelser om Søren Kierkegaards angreb se Af mit Levnet. III (1883) s. 12-23.
 174.30 A. Listov: Morten Luther, opfattet af Søren Kierkegaard. Kbh. 1883.
 174.32 A. Listov: Luthers Huusliv 1525-46. Kbh. 1862. 3. Udg. 1874; Martin Luthers Levnet. Kbh. 1864. 2. Udg. 1881. Folkeudg. 1880; Fra Luthers Vennekreds. Kbh. 1880.
 174.34 Theologisk Tidsskrift for den danske Folkekirke. Udg. H.V. Sthyr. Bd. 1ff. Kbh. 1884ff.

Brev nr. 70. D.B. til O.M. 20/11 1883

- 175.28 Bidrag til Forstaaelse af vor politiske Partistilling. Af en Høiremand paa Landet. I-II (Dagens Nyheder 21-22/9 1883). Jfr. Br. 73 note 183.6.
 176.5 J.C. Heuch: Vantroens Væsen. Populære polemiske Foredrag. Kristiania 1883.
 176.9 F.W. Farrar: Apostlen Paulus. Bearbejdet Oversættelse af E. Christiani. Kbh. 1883.
 176.10 Jfr. August Neander: Geschichte der Pflanzung und Leitung der christl. Kirche durch die Apostel. I-II, 1832-33. 4. Udg. 1847.
 176.15 Fr. Nielsen udgav i 1882-83 4 små bøger imod frimureriet: Det nordiske Frimureri og Historien; Frimureriet i Norden; Frimureriets Basis; Logen og Kirken.
 176.26 Biskop B.J. Fogs visitats hos D.B. 23/9 1883 (LAV. Aarhus Bispearkiv. Visitatsprotokol 1880-93); jfr. Fogs brev 14/12 1883 til D.B.,

hvori han takker for tilsendte likener (D.B.'s arkiv).

Brev nr. 71. D.B. til O.M. 5/1 1884

- 177.18 O.M.: Over "Herrens Bord". Syv Skjærtorsdagsprædikener. Kbh. 1883.
177.32 Jfr. Hebr. 7,3.
178.7 Palästina in Bild und Wort. Nebst der Sinaihalbinsel und dem Lande Gosen. Nach dem Engl. hrsg. von Geo. Ebers und Herm. Guthe I-II. Stuttgart 1881-83.

Brev nr. 72. O.M. til D.B. 24/1 1884

- 180.22 Farrars bog udkom i 2 dele; jfr. Br. 70 note 176.9.
181.9 J.C. Jeppe, lærer i Gylling.

Brev nr. 73. D.B. til O.M. 2/5 1884

- 181.18 O.M.: Gjenløsningen eller Jesu Christi Liv, Død og Opstandelse til Verdens Frelse, forsøgt fremstillet i Sammenhæng. Kbh. 1884 (490 s.).
181.23 D.B. talte bl.a. om forsoningen ved et præstekonvent i Vejle 3/7 1882. (jfr. Br. 63).
181.35 Anselm af Canterbury fremsatte sin objektive forsoningsteori i bogen Cur Deus homo (skrevet 1094-98).
182.35 Andr. Leth: Om det bibelske Grundlag for Otto Møllers nyeste Bog. Nogle Bemærkninger (Højskolebladet 1884 sp. 593-96, 609-12, 625-29, 641-45).
182.39 D.G. Monrads anm. af O.M.'s bog: Om Flertalsregimente findes i Morgenbladet 24/2 og 2/3 1884.
183.6 Bidrag til Forstaaelse af vor politiske Partistilling. Af en Høiremand paa Landet. I-II (Dagens Nyheder 2.-3. feb. 1884); jfr. Iagttagelser og Slutninger om vor politiske Strid. Af en gammel Højremand (Jyllandsposten 23/1 1885). Et eksemplar af artiklerne findes i D.B.'s families besiddelse. Se også Br. 70 note 175.28.
183.21 J.F. Scavenius var kultusminister i Estrups regering 1880-91.
184.1 Kirkens Gang i Livsbilleder, fremstillet af Karl Fr. Aug. Kahnis. I norsk Oversættelse. Kristiania 1883.
184.8 O.M.: Det faldne Menneskes Gjenfødelse og Fornyelse ved Daab og Nadver. 1870. 2. Udg. 1872.

Brev nr. 74. O.M. til D.B. 26/5 1884

- 184.29 O.M.: Om Grundlaget for Pastor Leths Dom over min "nyeste Bog" (Da. Kirketid. 1884 sp. 265-79); A. Leth: Til Hr. Pastor Otto Møller (smst. sp. 299-304). Debatten om O.M.'s bog fortsattes i en række artikler i Da. Kirketid. 1884-85.
- 184.32 Vilhelm Birkedal: Den kristne Forsonings-Tro hævdet overfor Pastor Otto Møller. Kolding 1884; jfr. V. Birkedal: Et Svar til Pastor Otto Møller (Da. Kirketid. 1884 sp. 681-89).
- 186.5 Om O.M.'s karl Rasmus Pedersen se Slægt og oplevelser s. 97-100.

Brev nr. 75. D.B. til O.M. 10/7 1884

- 187.9 Karl Schönberg udgav O.M.'s bog Gjenløsningen i hæfter.
- 187.16 Jfr. Br. 74 note 184.29.
- 187.19 Se Br. 63.
- 187.25 Se Br. 76 note 188.23.
- 187.28 Om Dijmphna-ekspeditionen til Kara-Havet se A.P. Hovgaard: Dijmphna-Expeditionen 1882-83. Kbh. 1884. D.B. publicerede sine undersøgelser i 1887 i artiklen Lichener fra Novaia-Zemlia, samlede paa Dijmphna Expeditionen 1882-1883 af S. Borch og Th. Holm (Dijmphna-Togtets zoologiske-botaniske Udbytte. Kbh. 1887 s. 71-77).
- 187.31 Se Br. 66 note 167.6.
- 188.4 Jørgen Teilmann var valgmenighedspræst i Bering 1876-1919.

Brev nr. 76. D.B. til O.M. september 1884

- 188.20 Brevet er udateret.
- 188.23 Fællesudtalelsen "Hvile- og Helligdagen" var undertegnet af D.B., K.S. Deichmann, Hvidbjerg, præst ved metodistkirken C.F. Eltzholtz, grev A. Moltke, Kbh., grev E. Moltke, Nørager, højskoleforstander Chr. Nielsen, Hindholm og folketingsmand Th. Nielsen, Herning. Pjecen, der blev trykt i 13.000 eksemplarer, er refereret i Nationaltidende 6/9 1884. Jfr. D.B. i Alm. K.Tid. 1885 s. 141-45. Da. Kirketid. gengav mødets program (1884 sp. 438-40); referater af foredragene findes i dagbladene og i Da. Kirketid. 1884 sp. 599-600, 611-16.
- 188.25 D.B. holdt bl.a. foredrag i Foreningen til Dyrenes Beskyttelse, hvori søndagssagen blev inddraget (Nationaltidende 10/9 1884);

Jfr. D.B.: Vore Pligter mod Dyrene efter Bibelen, og hvad vi kunne lære af dem (Dyrevennen. Nordisk illustreret Maanedsskrift nr. 1, 1885 s. 1-4).

Brev nr. 77. O.M. til D.B. 17/9 1884

- 190.3 Se Br. 76 note 188.23.
 191.6 F. Barfod: Dronning Karoline Amalie. Nogle Pennestrøg. Kbh. 1884.
 191.12 H.L. Martensen: Leilighedstaler. Samlede og ordnede af Forfatteren. Kbh. 1884.

Brev nr. 78. D.B. til O.M. 16/8 1885

- 191.33 D.B.'s utrykte anmeldelse og H.V. Sthyrs brev 22/7 1885 findes i D.B.'s arkiv. O.M.'s bog Gjenløsningen blev senere genstand for en grundig behandling i 4 artikler i Theol.T.: 1886 s. 60-77 (A. Schack), s. 177-215 (A.G. Fich), s. 343-73 (Glarbo), s. 374-403 (A. Schack). Theol.T. optog dog D.B.'s anmeldelse af H.G. Saabye: Om Sekterne i Danmark med særligt Hensyn til deres Afgivelser i Læren fra den evangelisk-lutherske Kirke (Theol.T. 1885 s. 295-300).
 192.17 Herom se D.B.: Den almindelige Anerkjendelse af Hviledagen i Danmark (Alm. K.tid. 1885 s. 141-45).

Brev nr. 79. O.M. til D.B. 3/9 1885

- 195.12 D.G. Monrad: Et Bidrag til den apostoliske Troesbekjendelses Historie. 1. Hefte. Kbh. 1885.
 195.20 Peder Madsen: Johannes Aabenbaring, indledet og fortolket. Udkom i 2 dele 1885 og 1887.
 195.29 F. Buhl: Den nyeste Pentateuchkritiks Ret og Uret (Theol.T. 1885 s. 256-82).

Brev nr. 81. O.M. til D.B. 15/3 1886

- 196.30 Vakancen i Odder varede fra 22/12 1885 til 16/3 1886.
 197.8 Se Br. 78 note 191.33.
 197.13 O.M.: Om Forstaaelsen af nogle Bibelord. En Undersøgelse. Kbh. 1886. Ifølge forordet foretrækker O.M. at uddybe nogle spørgs-

- mål i forbindelsen med bogen om "Gjenløsningen" i en ny bog fremfor at indlade sig i en polemisk diskussion.
- 197.22 Spørgsmålet om præsternes holdning til den standende politiske situation var genstand for ivrig debat i tiden efter udstedelsen af den provisoriske finanslov 1. april 1885 (se en række artikler i Da. Kirketid. 1885-86). Sagen blev også drøftet i flere præstekonventer.
- 197.36 C.J. Brandt: Vore danske Kirke-Salmebøger fra Reformationen til Nutiden. Kbh. 1886.
- 198.2 Fr. N.'s bøger om frimureriet se Br. 70 note 176.15; Fr. Nielsen: Haandbog i Kirkens Historie. I. Oldkirken, II Middelalderen. Kbh. 1885-92. 2. Udg. 1893-98.
- Brev nr. 82. D.B. til O.M. 30/3 1886
- 199.9 Typograf Julius Rasmussens attentatforsøg på Estrup fandt sted 21/10 1885.
- 199.20 Se herom Aarhus Stiftskonvents møde 22/10 1884 (Da. Kirketid. 1884 sp. 833-34).
- 200.3 Bek. 2/2 1885 autoriserede en ny række af prædiketekster (Love og Expeditioner vedk. Kirke- og Skolevæsen 1884-86 s. 164-65).
- 200.29 Jfr. første side i Fichs artikel (Theol.T. 1886 s. 177) med ialt 7 udråbstegn!
- 200.33 Kvækeren Walter Morice, der udgav flere pjecer på dansk om søndagssagen, rejste rundt med D.B. og holdt foredrag, og han betalte for, at flere af D.B.'s artikler kunne udkomme som selvstændige tryk. Jfr. en omfattende brevveksling 1883-1908 i D. B.'s arkiv.
- Brev nr. 83. D.B. til O.M. 23/7 1886
- 201.22 F.C. Krarup: Om forholdet mellem det guddommelige og menneskelige i Kristi person. Kbh. 1885.
- 201.24 Se Br. 78 note 191.33.
- 201.33 Christen Brun: Oplysningens tidsalder, dens religiøse ideer i deres historiske oprindelse og karakter. Christiania 1886.
- Brev nr. 84. O.M. til D.B. 25/7 1886
- 203.19 Edw. White: I Kristus er Livet. Kbh. 1886.

203.24 H. Lotze: Grundtræk af Religionsfilosofien. På dansk ved E. Lehmann. Kbh. 1886.

203.33 G. Kent: Det absolute Gudsbegreb. En religionsfilosofisk Udvikling. Christiania 1886.

Brev nr. 85. D.B. til O.M. 12/8 1886

204.25 K. Kroman: Vor Naturerkjendelse. Bidrag til en Matematikens og Fysikens Theori. Kbh. 1883.

205.14 K.R. Hagenbach: Lehrbuch der Dogmengeschichte. 1840. 4. Udg. Leipzig 1857.

206.8 Se br. 81 note 197.13.

Brev nr. 86. O.M. til D.B. 30/8 1886

206.33 Biogenesis, en Naturlov i den aandelige Verden. Oversat fra eng. af E.V. Lose (Theol.T. 1886 s. 577-99).

Brev nr. 87. D.B. til O.M. 9/9 1886

207.18 A. Andersen: Evangeliefortolkningens ledende Grundtanke (Theol. T. 1886 s. 520-76).

207.19 N. Teisen: Henry Longueville Mansel. 1820-1871 (Theol.T. 1886 s. 497-519).

207.37 Grundtvigs breve til Brammer er udg. af Joh. Kok i Theol.T. III 1886 s. 612-21; Mynsters breve til Brammer er trykt i: Breve fra J.P. Mynster (1860).

Brev nr. 88. D.B. til O. M. 2/11 1886

208.21 Erslevs bog er nok snarere Dronning Margrete og Kalmarunionens Grundlæggelse (1882) end den senest udkomne Danmarks-Norges Len og Lensmænd. 1596-1660 (1885).

208.37 Min. cirk. 20/9 1886 til biskopperne om præsternes selvkomunion (Love og Expeditioner vedk. Kirke- og Skolevæsen 1884-86 s. 358-59). Cirk. indeholder også ordlyden af, hvad præsten skal sige.

209.10 K.S. Deichmann 28/10 1886 til D.B. K.S.D. rejste meget rundt og holdt mindre, opbyggelige møder sammen med præster og indremissionærer. Han havde kontakt med en række beboere i

de sogne, hvor han tidligere havde været præst, og hjalp en række mennesker med penge eller med lån (herom se især K.S.D. til D.B. 3/3 1886).

Brev nr. 89. D.B. til O.M. 21/6 1887

209.30 O.M.: Lyst Syn og Bibelstorm, to Leilighedsbetragtninger. Kbh. 1887.

209.39 Santalmissionsmøde i Horsens 22.-23. juni 1887 (jfr. mødeindkaldelsen i Da. Kirketid. 1887 sp. 351-52); K.S.D. til D.B. 29/9 1887 (D.B.'s arkiv).

Brev nr. 90. O.M. til D.B. 2/8 1887

210.38 Pastor A. Bärthold i Halberstadt udgav en række bøger om Søren Kierkegaard (se Jens Himmelstrup: Søren Kierkegaard. International Bibliografi. Kbh. 1962 nr. 4366-4393).

211.11 J.S. Mill: Theisme. Oversat efter Originalens 3. Udgave. Kbh. 1886.

211.13 Se Br. 84.

Brev nr. 91. D.B. til O.M. 10/9 1887

212.30 L. Lund: Om virkelige Portræter af Jesus. Et Foredrag og en Replik til Hr. Professor Fr. Nielsen. Kbh. 1887.

213.22 N.F.S. Grundtvig: En liden Bibel-Krønike for Børn og Menigmand. 2. Omarb. Udg. Kbh. 1828. 3. Udg. Kbh. 1879.

213.27 N.F.S. Grundtvig: Den christelige Børnelærdom. 2. Udg. Kbh. 1868 (oprindeligt udgivet i tidsskriftet Kirkelig Samler 1855-61).

213.39 Poul Kierkegaard (1842-1915), c.teol. 1866, kunne på grund af sin psykiske tilstand ikke føre et normalt liv (jfr. DBL. 3. Udg. Bd. 7 s. 636-37).

214.4 D.B. og Chr. Grønlund: Grønlands Lichen-Flora (Meddelelser om Grønland III, 3 (1887) s. 447-513).

Brev nr. 92. O.M. til D.B. 21/9 1887

214.32 Beretning om det Andet kirkelige Møde i København den 13de-15de September 1887. Udg. P. Taaning. Kbh. 1887. Skat Rørdam indledte debatten om det ene hovedemne: Søndagshvilen. D.B.

- havde et mindre indlæg i debatten.
- 214.39 F. Rønning: Pastor O. Møller som Polemiker (Da. Kirketid. 1887 sp. 253-56); J. Victor Bloch: Om det "lyse Syn" (smst. sp. 300-03); J.H. Monrad: Betydningen af Jesu Kristi Død. I Henhold til Skrifter af Dr. E.F.B. Horn og Otto Møller (sp. 497-512, 529-38, 552-57, 563-71); L. Nyegård: I Forhandlingen om Betydningen af Jesu Kristi Død (sp. 593-603). O.M. fik dog også støtte: T. Gottfred Petersen: En Henstilling til dem, der skrive om Forsoningen (sp. 753-61).
- 215.6 Se Br. 99.
- 215.16 L. Gude: Den hellige Nadvere. 2. Afd. Vedligeholdelsen i Kirken. Kbh. 1887; 1. Afd. Forberedelsen og Indstiftelsen udkom 1874.
- Brev nr. 93. D.B. til O.M. 10/12 1887
- 215.35 D.B.: Adskillelsen af Hviledag og Helligdag (Alm. K.tid. 1887 s. 497-503).
- Brev nr. 95. O.M. til D.B. 6/2 1888
- 218.39 Se Br. 79 note 195.20
- Brev nr. 96. D.B. til O.M. 9/2 1888
- 219.38 J.C. Jeppe, lærer i Gylling.
- 220.16 D.B.'s plejedatter Anna Emilie Hansen blev gift med gårdejer og senere folketingsmand R.P. Randsløv, Taaning Østergaard.
- 220.29 Theodor Zahn: Søndagens Historie, fornemmelig i den gamle Kirke. Oversat fra tysk. Kristiania 1879.
- 221.1 Jfr. oversigten nedenfor over D.B.'s artikler om søndagssagen i Alm.K.tid.
- Brev nr. 97. O.M. til D.B. 10/2 1888
- 222.7 Præsterne blev taget af Levi stamme.
- 223.4 Thomas Laub: Om Kirkesangen. Kbh. 1887.
- 223.13 Biskop Otto Laubs Levnet. En Livsskildring i Breve. Samlet og udgivet af F.L. Mynster. I-III. Kbh. 1885-87. Brevene til og fra bispens tidligere røgter, husmand Christen Sørensen Daugaard findes i Bd. III s. 278-381.

Brev nr. 98. D.B. til O.M. 25/2 1888

- 224.17 Om det "notable møde" jfr. D.B. i Alm.K.tid. 1885 s. 144. I D.B.'s arkiv findes en del breve fra grev A. Moltke.
- 224.31 Kirkebudet er måske en fejlskrivning for Kirkebladet, hvis udgivere Th. Rørdam og Th. Elmquist søgte at slå bro over svælget mellem grundtvigianere og Indre Mission.
- 224.38 Johannes Clausen [Slagelse]: Søndagen, dens Brug og Misbrug af Menigheden og Statens Forhold til den. Kbh. 1887.
- 224.40 J. Vahl: Nogle Bemærkninger om det tredje Bud og Søndagen (Fra Bethesda 1888 s. 81-92, 97-107).
- 225.2 O.M.: Søndagen (Vægteren 1887 s. 353-61). O.M. skrev i perioden 1883-1903 en række artikler i Vægteren. En oversigt findes i Slægt og oplevelser s. 250-56; jfr. A. Hey i Da. Kirketid. 1888 sp. 625-27; O.M.'s bidrag i hvert nr. giver Vægteren dets tyngde.
- 225.22 Frants Buhl: Om Jobs Bog. Kbh. 1887.

Brev nr. 99. O.M. til D.B. 10/4 1888

- 226.13 Kritikken af O.M.'s bøger "Gjenløsningen" og "Lyst Syn og Bibelstorm" (jfr. Br. 92 note 214.39) fik ham til endnu engang at fremsætte sit synspunkt om forsoningen i et større skrift: Om vor Frelse fra det onde. Nogle fornyede Overvejelser. Kbh. 1888 (149 s.).
- 226.26 Bogen medførte endnu en polemik i Da. Kirketid. Se årg. 1888 sp. 359-66 (anm. af Chr. Borch), sp. 369-84 (Laurids Nyegård), sp. 449-60 (O.M.), sp. 492-98 (Nyegård), sp. 513-22 (J.N. Dalsgård).
- 226.30 Der hentydes til påskeforhandlingerne om et politisk forlig 1888, der endte med, at Venstre sprang fra.

Brev nr. 100. D.B. til O.M. 5/6 1888

- 227.16 Da. Kirketid.'s redaktør C.J. Brandt var præst ved Vartov.
- 227.33 D.B. henviser utvivlsomt til Aarhus Stiftskonvents møde 2.-3. maj 1888, hvor han deltog i debatten både efter Henry Ussings foredrag om vor gudstjeneste og pastor H.M. Ruhveders foredrag om Folkekirkens grænser (Da. Kirketid. 1888 sp. 438-47).
- 229.5 D.B. tog til København for den 13/6 at fri til Emmy Boldsen (oplyst af datteren Ruth Brandt).

Brev nr. 101. D.B. til O.M. 7/11 1888

- 230.17 Om Laurits Jørgensen (Ethelberg) se DBL 3. Udg. Bd. 4 s. 273, om provst S.H.Th. Sørensen se smst. Bd. 14 s. 347 (blev først ridder 1900).

Brev nr. 102. O.M. til D.B. 8/11 1888

- 231.33 Christian Molbech og Nikolai Frederik Severin Grundtvig. En Brevvexling. Samlet af Chr. K.F. Molbech og udg. af L. Schrøder. Kbh. 1888.
- 232.10 P. Waldenström skrev bl.a. en bog om forsoningslæren: Om försoningens betydelse. Stockholm 1873, som gav anledning til en længere debat (se Svensk Bok-katalog 1866-1875 s. 215).
- 232.19 Arthur Schopenhauer: Døden. Overs. af Dr. Seth. Kbh. 1889.

Brev nr. 103. D.B. til O.M. 29/11 1888

- 234.22 Tidsskriftet Revue des deux mondes udkom i Paris med 6 store bind pr. årgang.
- 234.26 Arthur Schopenhauer: Om Elskov eller Kjærlighedens Metafysik. Overs. af Dr. Seth. Kbh. 1886.

Brev nr. 104. O.M. til D.B. 5/9 1889

- 235.7 D.B. blev gift 17/1 1889.
- 235.12 O. M.: Forsøg til en kort Forklaring over St. Johannes Aabenbaring. Kbh. 1889 (348 s.).
- 235.21 Biskop Johannes Clausens visitats i Gylling 23-24/6 1889 (LAV. Aarhus Bispearkiv. Visitatsprotokol 1880-93).

Brev nr. 105. D.B. til O.M. 22/1 1890

- 236.36 Ved valget i Skanderborg Amts 3. valgkreds (Bræstrup) 21/1 1890 valgtes grd. J.P. Bøtker (Venstre) med 1918 st. mod 215 st. til sognefoged J.P. Rasmussen (Højre). J.P. Nordengaard: Valgene til Rigsdagen i 100 Aar, s. 205.
- 237.6 A.S. Bülow (1815-91), sp. i Ovsted 1868-80.
- 237.12 Festskrift i Anledning af Borchs Kollegiums 200 Aars Jubilæum. Kbh. 1889 (heri s. 1-180 Hans Olrik om Borchs Kollegium og

- s. 181-284 L. Glahn: Soningen i den gammeltestamentlige Offerkultur).
- 237.16 Severin Cavallin udgav bl.a. Lunds Stifts herdaminne. I-V. Lund 1854-58.
- 237.16 Om Gustav Theodor Fechner og hans produktion, se Svensk Uppslagsbok. Bd. 9 (1948) s. 318-19.
- 237.18 Ph. Friedr. Keerl: Grunddragen af den h. skrifts lära om Cherubim, de goda englarna, samt satan och hans englar. Öfv. v. Humbla. Lund 1879.
- 237.27 Biskop Clausens hyrdebrev til præsterne i Aarhus Stift ved tiltrædelsen 1884 er trykt i Da. Kirketid. 1884 sp. 549-50.
- 237.29 Fr. Nielsen: N.F.S. Grundtvigs religiøse Udvikling. Kbh. 1889.
- 237.39 Naturen og Mennesket. Illustreret Maanedsskrift for Naturkundskab og Naturbeskrivelse. Red. S. Mørk-Hansen 1889ff.

Brev nr. 106. O.M. til D.B. 31/1 1890

- 238.36 F. Lochmann: Den nyere Naturanskuelse. Christiania 1888.
- 239.2 Henry Drummond: Naturens lov i aandens verden. Overs. Birger Hall. 3. opl. Kristiania 1889.
- 239.18 Ved valget den 21/1 1890 vandt oppositionen 3 mandater, og socialdemokraterne vandt landkredsen Skjøldelev i Aarhus Amt. I Odderkredsen valgtes redaktør Viggo Bjørnbak med 1154 st. mod grd. S. Christensens 436 st. (Nordengaard).

Brev nr. 107. D.B. til O.M. 6/2 1890

- 240.18 Ellen Deichmann Branth født 5/2 1890.

Brev nr. 109. D.B. til O.M. 31/3 1890

- 242.11 A. Bramsen: Genierne. Ensidigheden-Styrken-Svagheden. Kbh. 1889.
- 242.12 Frederik Jungersen: Den frie tanke, teologien og den levende Gud. Seks foredrag. Kbh. 1889.
- 242.20 Se, hvilket Menneske! Et Billede af Jesu Christi Liv og Gjerning som Forbilledet for et i Sandhed christeligt Liv og Levnet. Overs. af H. Schou. Kbh. 1874. Forfatteren er ifølge Anonym- og Pseudonym-Lexikon s. 223 John Robert Seeley.

Brev nr. 110. O.M. til D.B. 30/6 1890

- 244.37 Fr. Buhl: Nyere Fund i Jerusalem (Theol.T. VI 1889 s. 481-99) og tidligere artikler.
- 244.40 J. Wellhausen: Israels og Judas historie i korthed (Bibliothek for de tusen hjem). Fagerstrand 1889.
- 245.1 A.C. Larsen: De fem Mosebøger. En Vejledning til historisk-kritisk Bibellæsning. Kbh. 1890.
- 245.2 Israel og vore Dage. Bibelhistorisk og religiøst Tidsskrift. Udg. af A. Plenge og V. Ullmann. Viborg 1890-92. Tidsskriftet var klart bibelkritisk.
- 245.21 Valdemar Schmidt: Den nyere Kritik af det gamle Testamente (Da. Kirketid. 1890 sp. 409-15. 425-32).

Brev nr. 111. D.B. til O.M. 14/8 1890

- 246.15 Se Br. 105 note 237.39.
- 246.27 Om naturforsker mødet 1873 se Br. 23 note 64.35.
- 247.5 Om Buhls standpunkt jfr. Fr. Buhl: Til Belysning af de nyere gammeltestamentlige Undersøgelser (Da. Kirketid. 1890 sp. 345-55, 361-73).
- 247.14 C.J. Brandt (død 27/12 1889) afløstes af L.J. Moltesen og J.H. Monrad.
- 248.1 D.B. og O.A. Hilligsøe var student fra Aalborg Katedralskole 1849, C.M. Krarup, F.I.H. Colding, H.J.J. Mygind 1848 samt Wilhelm Winde 1847. I D.B.'s arkiv findes en del breve vedr. sammenkomsten hos D.B. i 1890.

Brev nr. 112. D.B. til O.M. 4/2 1891

- 250.8 Chr. Ernst Luthardt: Kompendium der Dogmatik. 6. Udg. Leipzig 1882; Karl Hase: Hutterus redivivus eller den Evangelisk-Lutherske Kirkes Dogmatik. Et dogmatisk Repertorium for Studerende. Overs. A.L.C. Listov. Kbh. 1841 (begge bøger er i D.B.'s families eje).
- 251.4 Det kirkelige Råd behandlede på sin 7. samling 16.-29. sept. 1890 bl.a. spørgsmålet om præsternes brug af messedragt (RA. Kultusmin. 1. Kontor. Det kirkelige Råd. Forhandlingsprotokol 1886-92 s. 275-76).

Brev nr. 113. O.M. til D.B. 12/2 1891

- 251.22 Jfr. oversigten nedenfor over D.B.'s artikler om søndagssagen i Alm.K.tid.
- 252.24 Anna Margrethe Møller (1839-90).
- 252.32 O. Bugge-Asperheim: Brændende Spørgsmaal. I Afhandlinger. Kristiania 1890 (s. 104 henvises til Ludwig Schoeberlein: Das Princip und System der Dogmatik. 1881).
- 252.40 J.P. Bang: Den kristelige Erfaring som dogmatisk Udgangspunkt (Theol.T. VII 1890 s. 486-516).
- 253.6 Fr. Nielsen: De nye Salmer. Aabent Brev til Prof. C.H. Scharling. Kbh. 1891; jfr. C.H. Scharling: De nye Salmer. Alvorsord til Præster og Lægfolk. Kbh. 1890.
- 253.10 Min.cirk. 11/11 1890 om betingelserne for børns antagelse til konfirmationsforberedelse (Love og Ekspeditioner vedk. Kirke- og Skolevæsen 1889-90 s. 398-402. Kirkerådets udtalelse er trykt som note).

Brev nr. 114. D.B. til O.M. 18/6 1891

- 254.35 Ved Kgl. Resol. 9/5 1891 adskiltes Tolne fra Elling Sogn, Elling blev derefter selvstændigt pastorat, medens Tolne forenedes med Hørmested Sogn. (Love og Ekspeditioner vedk. Kirke- og Skolevæsen 1891-92 s. 95).
- 255.14 Jfr. Br. 74.
- 255.21 V. Birkedal: en Livs-Førelse. I-II. Odense 1863-64 og Personlige Oplevelser i et langt Liv. I-III. Kbh. 1890-91.
- 255.25 D.B. skrev flere gange i Jyllands-Posten om søndagssagen: Budet om Hviledagen et naturligt Bud (25/10 1888); Hviledagen er til for Menneskets Skyld (24/12 1889). Hverken Statsbiblioteket eller K.B. har det omtalte særtryk. Kvækeren W. Morice bekostede en række af D.B.'s artikler om søndagssagen udgivet som særtryk.
- 255.37 Jfr. Thomas Rørdam: Nogle Tanker om Grundtvigianismen og Indre Mission. Odense 1890.
- 255.39 Menighedskonventet, oprettet ved møde 17.-18. juni 1891, skulle være konvent for præster og lægmænd af forskellige kirkelige retninger (Fra Bethesda 1891 s. 383-84, Da. Kirketid. 1891 sp. 443-44 jfr. sp. 413-17).

Brev nr. 115. O.M. til D.B. 22/8 1891

- 257.6 C.H. Scharling: Grundtvig eller Luther? Et Blik på Nutidens danske Kirkeforhold. Kbh. 1891. Bogen var et svar på Fr. Nielsen: Luther og Grundtvig. En kirkelig Lejlighedsbetragtning. Kbh. 1891; jvf. Br. 113 note 253.6 og P.G. Lindhardt: Holmens Provst Thomas Skat Rørdam. Kbh. 1969 s. 115ff.
- 257.29 J.H. Monrad i Da. Kirketid. 1891 sp. 333-42. O.M. havde netop i 1891 en polemik i Da. Kirketid. med Monrad om det onde (se sp. 153-63, 180-84, 253-58, 269-75).

Brev nr. 116. D.B. til O.M. 11/12 1891

- 258.32 Johan Olaf Deichmann Branth født 6/7 1891.
- 259.2 A.S. Bülow døde 22/8 1891.
- 260.17 (C.H. Scharling): Uffe Hjælms og Palle Løves Bedrifter, beskrevne af en Samtidig. 2. Udg. Kbh. 1886.
- 260.22 Biskop Johannes Clausens visitats i Ovsted-Taaning 15-16/10 1891 (LAV. Aarhus Bispearkiv. Visitatsprotokol 1880-93).
- 260.27 Henry Drummond: Det største i Verden. Overs. M. Hedemann. Kbh. 1890; jfr. Br. 106 note 239.2.

Brev nr. 117. O.M. til D.B. 11/1 1892

- 262.6 Johanne L. Heiberg: Et Liv gjenoplevet i Erindringen. Udg. A.D. Jørgensen. I-IV. Kbh. 1891-92.
- 262.19 Min.cirk. 31/10 1891 til biskopperne ang. ministerialbøgernes førelse efter de nye skemaer m.v. (Love og Ekspeditioner vedk. Kirke- og Skolevæsen 1891-92 s. 194ff.).
- 262.27 Ifølge § 21 i Lov 9/4 1891 om det offentlige fattigvæsen skulle præsterne hver måned anmelde fødsler til sognerådet. Forsømmelighed kunne straffes med bøder indtil 400 kr.

Brev nr. 118. O.M. til D.B. 6/10 1892

- 263.30 O.M.: Den kristelige Vished eller "Troens fulde Forvisning". Kbh. 1892; O.M.: Den evangeliske Historie eller Herrens Liv paa Jorden fremstillet efter det apostoliske Vidnesbyrd. 2. Udg. Kbh. 1892 (1. Udg. I-II 1879).
- 264.10 Se Skat Rørdam til O.M. 3/8 1892 og 10/8 1892; O.M. til Skat Rørdam 11/8 1892: O.M. takker ham for besøget: "Du har Ulejligheden deraf alene, jeg har den billige Glæde. Skjøndt vi jo er

uenige om ikke faa Ting, er vi dog enige om saa mange og saa store, at det er mig en Vederkvægelse at tale med Dig". (Originalbreve i RA.).

Brev nr. 119. D.B. til O.M. 25/11 1892

- 266.6 D.B. lånte bogen af O.M. i 1886 (se Br. 85).
- 266.10 D.B. talte på mødet om "Udviklingen hos de i Vand voxende Verrucarier" (Forhandlingerne ved de skandinaviske Naturforskere 14. Møde i Kjøbenhavn den 4.-9. Juli 1892. Kbh. 1892 s. 466). Et større referat (Om Udvikling og Afændring hos Verrucaria hydrela Ach.) findes i Botanisk Tidsskrift 18, 1892-93 s. 104-07.
- 266.21 Den metodistiske præst i Horsens i 1892 var Frederik Kerff (Hof- og Statskalender 1892 s. 595).
- 266.30 D.B.'s foredrag på Aarhus Stiftskonvent 3/11 1892 er gengivet i forkortet form efter manuskriptet i Da. Kirketid. 1892 sp. 805-11.
- 266.38 På Det kirkelige Råds 9. samling i sept. 1892 drøftedes spørgsmålet om forandringer i de gældende regler for nådensåret (RA. Kultusmin. 1. Kontor. Det kirkelige Råd. Forhandlingsprotokol 1892-96 s. 64ff.).
- 267.8 H.C.S. Bruun (1863-1945) blev i 1894 gift med Selma Boldsen (Emma Boldsens søster).
- 267.31 Jfr. C. Ryder: Den østgrønlandske Expedition. I-II. Kbh. 1892; Br. 125 note 280.22.

Brev nr. 120. O.M. til D.B. 6/2 1893

- 268.23 Jfr. biskop J. Clausens henvendelse: Til Præsterne i Aarhus Stift ang. loven om ligbrænding 1/4 1892. Trykt i Da. Kirketid. 1893 sp. 29-32.
- 268.29 Da. Kirketid. 1893 sp. 13-15 (stykket er ikke skrevet af Monrad, men af medred. L.J. Moltesen).
- 268.31 Skat Rørdam 19/1 1893 til O.M. (originalbrev på RA.); jfr. P.G. Lindhardt: Morten Pontoppidan I (1950) s. 252ff.
- 269.2 Oplyst af J.H. Monrad i Da. Kirketid. 1893 sp. 45.

Brev nr. 121. D.B. til O.M. 15/7 1893

- 270.34 Inger Deichmann Branth født 12/6 1893.

- 271.24 Om J.V. Malling, valgmenighedspræst i Odder, jfr. DPS VII 132-35.
271.36 H.G. Heggtveit: Illustreret Kirkehistorie. Ved A.C. Bang. Christiania 1891-95 (afsnittet om Kædmon og andre oldeng. digtere se s. 307ff.). Bogen findes i D.B.'s families besiddelse.
- 271.39 Se Br. 49 note 130.31.
272.25 Trykt opfordring underskrevet af bl.a. J.C. la Cour og sp. M. Mørk Hansen, Vonsild om at støtte sønderjydernes bestræbelser for at værne modersmål og folkeliv. O.M. havde påtaget sig lokalt at indsamle bidragene. Eksemplar af opfordringen ligger som bilag til Br. 121.

Brev nr. 122. O.M. til D.B. 15/10 1893

- 273.28 Stiftamtmand A. Regensburg havde en meget omfattende bog-samling (nu indgået i Statsbiblioteket).
273.29 O.M.: Nogle Støttestrukturer under Bedømmelsen af det gamle Testamente. Et Foredrag. Kbh. 1893.
274.3 Jul. Friis Hansen: Om nye Kirker i Kjøbenhavn. Kbh. 1893.

Brev nr. 123. D.B. til O.M. 29/3 1894

- 275.8 O.M.: Noget om Determinisme og Frihed. Kbh. 1893; Br. 122 note 273.29.
275.24 Synoden i Laodicea 345-65 havde betydning for kanondannelsen.
276.10 Jules Payot: l'Education de la volonté. Paris 1894.

Brev nr. 124. O.M. til D.B. 25/9 1894

- 277.19 J.H. Monrad flyttede i 1894 fra Vartov til den af Tietgen genopførte Frederikskirken som sognepræst.
279.9 And. Andersen: Menneskets Søn. Evangelieopfattelsens Enhed. Kbh. 1894.
279.10 T.S. Rørdam: Det ny Testamente oversat med Anmærkninger til Oplysning for kristne Lægfolk. I-II. Kbh. 1887-92.

Brev nr. 125. D.B. til O.M. 13/2 1895

- 279.31 Herluf Deichmann Branth født 8/2 1895.
280.17 Kultusminister i ministeriet Reedtz-Thott var V. Bardenfleth.
280.22 D.B.: Lichener fra Scoresby Sund og Hold with Hope (Meddelelser

- 281.3 om Grønland 18 (1896) s. 83-103); jfr. Br. 119 note 267.31.
D.B. skrev om bibelkritikken i Alm.K.tid. 1893 s. 160-64. (Den saakaldte Pentatevkkritiks Sabbat) og i Annekset 1894 s. 154-57 (Bibeltro og Bibelkritik).
- 282.7 F. Godet: Studier over Pauli Liv og Breve. Overs. A. Lüsberg. Kbh. 1895.

Brev nr. 126. O.M. til D.B. 18/6 1895

- 283.4 Om udnævnelsen af Rørdam til biskop se P.G. Lindhardt: Holmens Provst Thomas Skat Rørdam. Kbh. 1969 s. 155-74.
- 284.24 Skat Rørdam til O.M. 15/6 1895 (var til det kirkelige møde i Kolding og ville tage herfra til Gylling); jfr. O.M. til Skat Rørdam 12/9 1895 (originalbreve i RA.).

Brev nr. 127. D.B. til O.M. 25/1 1896

- 285.36 Fr. H.R.v. Frank: Geschichte und Kritik d. neueren Theologie, insbesondere der systematischen, seit Schleiermacher. Leipzig 1894.
- 286.5 Arthur J. Balfour: Troens Grundvolde. Efter 3. Udg. af "Foundations of belief being notes introductory to the study of theology". Overs. af A. Aabel. Kristiania 1895.
- 286.10 D.B.: Lille Naturlære til Skolebrug. Kbh. 1896 (168 s.). Ifølge forordet har D.B. fået bistand af skoleinspektør C. Christensen, Fr.værk.

Brev nr. 128. O.M. til D.B. 27/1 1896

- 289.3 Anton Neergaard, rektor Horsens lærde Skole 1889-1902.

Brev nr. 129. D.B. til O.M. 9/5 1896

- 290.31 Borken = Borchs Kollegium.
- 291.4 Se Br. 127 note 286.10.
- 291.15 D.B.'s art. er trykt i Alm.K.tid. 1894 s. 285-89.
- 291.29 Sp. V.G.F. Rosencrone Benzon, Tunø blev få måneder senere forflyttet til Tirstrup.

Brev nr. 130. O.M. til D.B. 16/10 1896

- 293.12 O.M.: Guds sanddrue, forstaaelige og evige Ord. Nogle Overvejelser. Kbh. 1896.
- 294.12 J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde. En biografisk Skildring med Bidrag til Belysning af danske Kirke- og Studieforhold i det 17. Aarhundredes første Halvdel. Kbh. 1896.
- 294.25 Johannes Jørgensen: Livsløgn og Livssandhed. Kbh. 1896.

Brev nr. 131. D.B. til O.M. 20/12 1896

- 295.20 RA. Indenrigsmin. 1. dep. (KK) Journalsag 178/1896. Sagen drejede sig om ansættelsen til formue- og lejlighedsskat af embedsjorden. Skønt ministeriet i første omgang var positivt indstillet, endte sagen alligevel med en afvisning af D.B.'s klage.
- 296.10 R. Møller: Veiledning til en andægtig og forstandig Læsning af det Gamle Testamente, især for ulærde Læsere. 2 Dele. Kbh. 1826.
- 296.14 Biblen eller den christne Kirkes Hellige Skrift. 2. Udg. ved N. Lindberg. Kbh. 1866.
- 296.26 D.B.: Bibeltro og Bibelkritik (Annekset 15/11 1894 s. 167-75); D.B.: Maaden hvorpaa det Gamle Testamente brydes ned (Annekset 15/10 1896 s. 154-57). D.B.'s artikel i Annokset blev offentliggjort samtidig med V. Becks berømte ord på Bethesdamødet 13.-15. okt. 1896: "På knæ for Guds ord, professorer!" - Se også fortegnelsen nedenfor over D.B.'s artikler i Alm.K.tid.
- 297.13 Om den norske kirkestrid se Einar Molland: Norges kirkehistorie i det 19. århundre. Bd. II Oslo 1979 s. 182ff.

Brev nr. 132. O.M. til D.B. 27/7 1897

- 298.25 J.L. Motley: Opstanden i Nederlandene og Grundlæggelsen af den hollandske Republik. Overs. af F. Meldahl. I-III. Kbh. 1881-82.
- 298.34 Dronning Wilhelmina født 1880, dronning 1890.
- 298.39 C.F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie under Hans, Christian II, Frederik I, Gustav Vasa, Grevefeiden 1497-1536. I-V. Kbh. 1864-72.
- 299.1 A.D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeldt. I-II. Kbh. 1893-94.
- 299.6 Kirke-Leksikon for Norden. Udg. Fredrik Nielsen. Bd. I Aarhus 1900 (udkom i hæfter fra 1896).
- 299.9 Poul la Cour og Jacob Appel: Historisk Fysik. I-II. Kbh. 1896-97.

299.12 Se Br. 134 note 304.33.

Brev nr. 133. D.B. til O.M. 16/11 1897

300.14 J.S. Voldum, sp. i Hundslund 1889-1900.

300.28 Se henv. til Br. 131 note 297.13.

300.31 Fritz Hommel: Die altisraelische Überlieferung in inschriftlicher Beleuchtung. Ein Einspruch gegen die Aufstellungen der modernen Pentateuchkritik. München 1897 (bogen er i D.B.'s families besiddelse).

301.3 P. Madsen og T.S. Rørdam havde et opgør med V. Beck om Bibelen på kirkemødet i Bethesda 1896 (Det 8de kirkelige Møde i Kbh. 13.-15. Oktober 1896. Kbh. 1897).

Brev nr. 134. O.M. til D.B. 26/1 1898

303.37 Peder Ottosen udnævntes 2/2 1898 til sp. i Gosmer-Halling.

304.19 Bertha Hahn: Jødisk Liv i den efterreksilske Tid. Kbh. 1897.

304.33 Nord og Syd. Illustreret Maanedsskrift for Historie, Geografi og Naturvidenskab. Udkom 1897-99; Dansk Tidsskrift 1898ff.; Museum. Tidsskrift for Historie og Geografi 1893-96; Naturen og Mennesket. Red. S. Mørk Hansen. Ophørte 1896.

Brev nr. 135. D.B. til O.M. 5/4 1898

305.15 Valget 5/4 1898 i Skanderborg amts 2. valgkreds stod mellem grd. Jens Sørensen (Venstre) og grd. R.P. Randløv, Taaning (forhandlende Venstre). J. Sørensen vandt med 1157 st. mod 1065.

Brev nr. 137. O.M. til D.B. 27/6 1898

308.32 F.L. Grundtvig: Troens Ord. Ordet, hvori den himmelske Brudgom renser, fæster og favner sin jordiske Brud. Et i vore Dage upaaagtet Udsagn af Augustin, tilligemed andre Bidrag til Belysning af hans Stilling til Daabspagten. Kbh. 1898.

309.10 Se Br. 132.

Brev nr. 138. D.B. til O.M. 10/7 1898

309.30 D.B. stod som udgiver af de sidste 4 nr. af Alm.K.tid. efter ud-

- giveren J. Vahls død. Se oversigten nedenfor over D.B.'s artikler i Alm.K.tid.
- 309.34 Kristelig Talsmand.
- 309.38 Sagen belyses af Botanisk Haves arkiv. Modtagne breve 1898 Nr. 193 og Professor Eug. Warmings kopibog 1888-1911 s. 409-10 (opbevares på Botanisk Haves kontor) samt RA. Kultusmin. 3. Kontor. Journalsag 430/1898.
- 310.12 Om sp. J.S. Voldum, Hundslund jfr. DPS II s. 268.

Brev nr. 139. D.B. til O.M. 18/11 1898

- 311.12 J.-H. Merle d'Aubigné: Histoire de la Réformation en Europe au temps de Calvin. (7 Bd.) Paris 1863-76 (svensk udg. Stockholm 1874-79).
- 312.8 V.J. Hoff: Fra Kirken og fra Lønkammeret. Kristelige Læsestykker til hver Dag i Aaret. Kbh. 1889 (og senere udg.).
- 312.11 Det kirkelige Vennemøde d. 7.-8. Septbr. (Da. Kirketid. 1898 sp. 593-602). Ved mødet d. 8/9 talte J. Nørregaard og Christoffer Bruun om forholdet mellem kirke og kultur.
- 312.15 Udkom 1900 jfr. Br. 143 note 320.15.

Brev nr. 140. O.M. til D.B. 5/1 1899

- 312.37 William H. Prescott: Erobringen af Mexico. Kbh. 1856; Erobringen af Peru, med Udsigt over Incaernes Civilisation. Kbh. 1857 og Philip den Anden, Konge af Spanien. Kbh. 1858-60.
- 314.7 Johannes Fibiger: Mit Liv og Levned, som jeg selv har forstaaet det. Udg. Karl Gjellerup. Kbh. 1898; Chr. Jensen: Søren Kierkegaards religiøse Udvikling. Aarhus 1898; L. Koch: Fra grundtvigianismens og den indre missions tid, 1848-1898. Kbh. 1898.
- 314.10 Om tilblivelsen og formålet med det grundtvigske Kirkeligt Samfund af 1898 se J.H. Monrads redegørelse i Da. Kirketid. 1899 sp. 33-39.

Brev nr. 141. D.B. til O.M. 15/8 1899

- 315.7 Kyrills Katecheser. Overs. af J. Belsheim (Vidnesbyrd af Kirkefædrene V). Christiania 1882.
- 316.5 Poul la Cour: Historisk Mathematik. Kolding 1881. 2. Udg. Kbh. 1898.

316.12 Lov 24/3 1899 om forskellige forhold vedr. folkeskolen.

Brev nr. 142. O.M. til D.B. 3/9 1899

317.7 Anton Neergaard, rektor Horsens lærde Skole 1889-1902.

317.28 Se Br. 132.

317.33 Frem. Ugeskrift for Underholdning og Belæring. Red. J. Schiøtt. 1897ff..

317.38 Henrik Pontoppidan: Lykke-Per (udkom i 8 dele. Kbh. 1898-1904).

318.6 Bl.a. Dansk Præsteforenings bestyrelse klagede over, at kultusminister Sthyr ikke besatte bispeembedet (jfr. H.G.A. Jørgensen: Ribebispen Gabriel Koch. Hans Liv og hans Tid. Kbh. 1930 s. 184). Efter Sthyr's afgang som minister udnævntes han til biskop over Fyn!

Brev nr. 143. D.B. til O.M. 4/1 1900

318.31 I dagspressen og blandt folk diskuteredes ivrigt, om århundredskiftet fandt sted 31/12 1899 eller 31/12 1900. Striden var så omfattende, at Kultusministeriet måtte udstede hele to bekendtgørelser (23/12 1899 og 15/12 1900) om fejringen af århundredskiftet (Love og Ekspeditioner vedk. Kirke- og Skolevæsen 1899-1900 s. 241-42 og s. 565-66).

319.2 O.M.: Vor Frelser's Dødsdag. En Undersøgelse. Kbh. 1899 (hovedsagelig optryk af artikler i Da. Kirketid. 1899) og Fra Gylling Kirke. En Aargang Prædikener. Kbh. 1899.

320.15 D.B.: Naturlære til Brug ved Undervisning. Sjette [store] Udgave. Kbh. 1900. Ifølge forordet er afsnittet s. 208-51 om elektricitet gennemset af P. la Cour.

320.16 Er evt. D.B.: De politiske Partier (Jyllandsposten 14/8 1898).

Brev nr. 144. O.M. til D.B. 9/1 1900

321.38 A. Breitung: Abeteoriens Bankerot og vor populære Darwinisme. Til velvillig Overvejelse for Studentersamfundets Kredse. Kbh. 1899.

322.1 Amand Breitung til O.M. nytårsdag 1900 (K.B. Ny Kgl. Saml. 4435,4^o). Breitung var blevet opmuntret af O.M.'s brev, fordi det kom fra en "navnkundig teologisk Forfatter, der tillige har et vaagent Øje med Naturvidenskabernes Udvikling og den Retning,

de tage”.

- 322.26 O.M.: En Opdrager til Christus for dem, ”som ikke have Loven”. En Betragtning af de 10 Buds Forhold til Hedningernes Sandhedslov og Forsøg til Fremstilling af ”Danske Lov”. (Skrifter til Oplysning og Opbyggelse. Udg. af ”Kirkeligt Samfund af 1898”). Kbh. 1900.
- 322.32 V. Brücker skrev fast i Højskolebladet (se indholdsfortegnelserne til årg. 1899-1900).

Brev nr. 145. D.B. til O.M. 18/2 1900

- 323.17 William Whewell: History of the inductive sciences, from the earliest to the present time. I-III. Ny udg. London 1847.
- 325.6 Hjærtets Ager skal beredes (O.M.: Fra Gylling Kirke (1899) s. 120-27).

Brev nr. 146. O.M. til D.B. 1/10 1900

- 325.35 O.M.: Tro og Gerning i Strid og Fred, nogle Overvejelser. Kbh. 1900.
- 326.25 *Verdenskrigen*: O.M. hentyder til boerkrigen (1899-1902) og bokseropstanden i Kina (1900-01).

Brev nr. 147. D.B. til O.M. 10/1 1901

- 328.32 Lyder Brun: Den oldkirkelige trosregel i dens forhold til daabsbekjendelsen og den hellige skrift. Literatur-oversigt (Norsk Theologisk Tidsskrift 1. bd. 1900 s. 176-99).
- 329.2 D.B.: Lichenes (Botany of the Færøes, based upon danish investigations. I. Kbh. 1901 s. 317-38).
- 329.8 Esther Deichmann Branth født 10/5 1900

Brev nr. 148. O.M. til D.B. 9/6 1901

- 330.13 Se Skat Rørdam til O.M. 28/4, 30/4 og 17/5 1901 og O.M. til Skat Rørdam 13/5 1901 (takker for den gode hjælp, han har fået i Lars Peder Pedersen), 31/5 1901 (O.M. stadig fornøjet med Pedersen, og ”Folkene i Sognet er rent forgabede i ham”) og 26/6 1901 (Pedersen rejser - O.M. forgæves søgt at overtale sp. ved Frelsers Kirke til at lade ham blive i Gylling). Se originalbrevene

i RA.

- 330.27 Sp. Anton Jensen, Harboøre forkastede læren om "evige helvedsstraffe". Ribebispen V.C. Gøtzsche krævede tilbagekaldelse fra prædikestolen, men ministeriet fritog præsten herfor. I 1901 afsluttedes sagen med, at præsten afskedigedes (Den Da. Kirkes Historie VII s. 350ff.).
- 330.29 Th. Skat Rørdam: Evig Frelse og evig Fortabelse. Kbh. 1901.
- 331.1 A.S. Poulsen udnævntes 18/5 1901 godt to måneder før venstreministeriet tiltrådte.

Brev nr. 149. D.B. til O.M. 3/7 1901

- 332.36 O.M. fik Dannebrogsmændenes hæderstegn på foranledning af biskop Johannes Clausen. Han betegnede i sin anbefalingsskrivelse O.M. som "en fremragende Mand, der vedblivende staar som en af den danske Kirkes frugtbareste Forfattere og dygtigste Præster" (RA. Kultusmin. 1. Kt. Journalsag 3S 455/1901).

Brev nr. 150. O.M. til D.B. 5/12 1901

- 334.3 Om J.C. Christensens kirkelige lovforslag se Den da. Kirkes Historie VIII s. 18ff.

Brev nr. 151. D.B. til O.M. 4/2 1902

- 336.3 En historie om Mads og Vorherre. Fortalt af Sygehushæge Hindhede (Skanderborg Amts Avis 23/12 1901). Hindhede diskuterede i avisen gennem hele jan. måned 1902 med flere præster. Om D.B.'s deltagelse i debatten med Hindhede se Skanderborg Amts Avis 21/1 1902 (K.K.: Halvt og helt Fritænkeri. Pastor Deichmann-Branths Foredrag i Aftes), 23/1 1902 (Hindhede: Hr. Pastor Branth!), 29/1 1902 (D.B.: Rør ikke ved Mads!) og 31/1 1902 (Mads: Pastor Brandt maa godt røre ved Mads).
- 337.2 C.V.J. Camradt, Nim afløstes i 1902 af J.T. Bollerup, Hylke som provst over Voer-Nim herreder.

Brev nr. 152. O.M. til D.B. 21/4 1902

- 338.13 Se K.S.D. til O.M. 21/2 1902 (K.B. Ny Kgl. Saml. 4435,4^o).
- 338.21 Jfr. Kr. Erslev: Nils Kjeldsen den 28. Februar 1864. En kritisk

- Undersøgelse (Historisk Tidsskrift VII, 4 1902-04 s. 145-270), og DBL. 3. Udg. Bd. 7 s. 680-81.
- 338.32 Aftalen om salg af De vestindiske Øer til USA bortfaldt i 1902, da der var stemmelighed i Landstinget, efter at Folketinget havde vedtaget salgstraktaten.
- Brev nr. 155. D.B. til O.M. 14/10 1902
- 340.18 D.B.: Socialismens Religionshad og Vold I-IV (Horsens Avis 11/10, 14/10, 16/10 og 17/10 1902 og i Kristeligt Dagblad 31/10, 5-6/11 og 8/11 1902).
- 340.22 P.E. Benzon: Det kristne Haab efter den hellige Skrift. Kbh. 1900.
- 340.24 Bogen om Island kan ikke identificeres.
- 340.27 Ludvig Schrøder: N.F.S. Grundtvigs Liv og Gerning. Kbh. 1899 og N.F.S. Grundtvigs Levned. Kbh. 1900.
- 340.30 A. Harnack: Kristendommens Væsen. Overs. af E. Lehmann. Kbh. 1900.
- 341.27 I 1902 afløstes Paula Hauch-Carlsen, datter af læge og børnehjælpsdagens stifter Johan Carlsen, af Karen Myrgild Hansen som lærerinde i Snetrup Præstegård (jfr. breve i D.B.'s arkiv).
- 341.38 Wilh. Möller: Historisk-kritiske Betænkninger mod den Graf-Wellhausenske Hypothese af en tidligere Tilhænger. Overs. af A. Schmidt. Kbh. 1901.
- Brev nr. 156. D.B. til O.M. 29/12 1902
- 342.20 Chr. Balling: En Sommer i Amerika. Kbh. 1902.
- 342.21 H.F. Feilberg: Den nordiske Jul (Dansk Tidsskrift 1901 s. 813-30).
- 342.23 Hverken Statsbiblioteket eller Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv kan identificere artiklen, da Socialt Tidsskrift ikke eksisterer i 1902. Artiklen er muligvis skrevet af residerende kapellan Emil Koch, Odense, der i 1904 skrev to pjecer om: Det sociale Spørgsmaal og de Kristne.
- 342.24 Se Br. 155 note 340.18.
- Brev nr. 157. O.M. til D.B. 2/1 1903
- 344.5 Alfred Ipsen: Georg Brandes. En Bog om Ret og Uret. I-III. Kbh. 1902-03.
- 344.11 Gustav Jensen: Tanker og Opgaver. Kristiania 1902.

- 344.15 J.P. Bang: Om Kristendommens Væsen. Forelæsninger. Kbh. 1902.
344.18 Morten Eskesen: Mit Samliv med Bjørnstjerne Bjørnson og andre Oplevelser. Aarhus 1902.
344.27 K.S.D. til O.M. 19/12 1902 (K.B. Ny Kgl. Saml. 4435,4^o).
344.32 Den nye læge i Gylling var Svend Aage Rasmussen (Hof- og Statskalenderen 1904 s. 586).

Brev nr. 158. D.B. til O.M. 11/5 1903

- 345.14 O.M.: Om Død og evigt Liv. Nogle Aftentanker. Kbh. 1903.
345.17 O.M. i Da. Kirketid. 1902 sp. 761-72, 777-89.
346.11 Præsteembedet i Kattrup blev i 1903 besat med Jens Peter Julius Jensen. Hemming Skat Rørdam blev samme år seminarieforsøger i Jelling.
346.25 Om Biskop Rørdams henvendelse til Sundhedskollegiet i spørgsmålet om smittefaren ved fælles brug af alterbægeret se Da. Kirketid. 1903 sp. 45-46 og 384; jfr. Min. cirk. 16/5 1903 og 10/9 1903 (Love og Ekspeditioner vedk. Kirke- og Skolevæsen 1903-04 s. 156-59 og s. 315-18). D.B. deltog også i debatten: Lægeerklæringen om Nadverbægeret (Kristeligt Dagblad 6/1 1903) og Nadverbægeret (Horsens Avis 22/5 1903).
346.30 Jfr. Lov 15/5 1903 om menighedsråd.
347.14 J.C. Heuch: Mod Strømmen. Kristiania 1902; Svar fra J.C. Heuch. Kristiania 1903; jfr. J.P. Bang: Kirkekampen i Norge (Da. Kirketid. 1903 sp. 33-40, 49-57).

Brev nr. 159. D.B. til O.M. 16/7 1903

- 347.26 Ruth Deichmann Branth født 10/7 1903.
348.26 Aarhus Stiftskonvents møde er ikke refereret i Da. Kirketid.
348.29 D.B.: Bibelkritiken paa Retur I-II (Kristeligt Dagblad 3-4/6 1903).
348.38 Prædiken til 3. Søndag efter Trin. (O.M.: Fra Gylling Kirke. 1899 s. 292-98).
349.17 D.B.: Lichenes Islandiae (Botanisk Tidsskrift 25, 1903 s. 197-220).

Brev nr. 160. O.M. til D.B. 21/3 1904

- 350.20 15/5 1903 udstedtes 5 nye skattelove; bl.a. indførtes der indkomstskat til staten.

- 350.31 C. Conder: Den første Bibel. Overs. af J. Friis Hansen. Kbh. 1904.
351.11 De nye præster var sp. Jens Peter Julius Jensen og rkp. og seminarie-
lærer V.C. Poulsen.
351.14 O.M.: Vejen til Livstræet (Skrifter til Oplysning og Opbyggelse
udg. af "Kirkeligt Samfund af 1898" V, 1). Kbh. 1904.
351.18 Om Hindhede jfr. Br. 151 note 336.3.

Brev nr. 161. D.B. til O.M. 26/5 1904

- 352.28 J.P. Bang overtog redaktionen af Da. Kirketid. ved J.H. Monrads
død 18/10 1903 (se 1903 sp. 727).
352.32 Jfr. J.P. Bang: Grundtvigs Stilling til den hellige Skrift efter 1825
III (Da. Kirketid. 1904 sp. 324-29).
353.22 Provst J.T. Bollerup, Hylke.

Brev nr. 162. D.B. til O.M. 7/1 1905

- 355.8 Kapellan hos K.S.D. 1904-06 var F.J. Ebbesen; jfr. K.S.D. til D.B.
6/12 1904 (D.B.'s arkiv).

Brev nr. 163. D.B. til O.M. 11/5 1905

- 356.14 D.B.: Den s. k. bibelkritiken i Danmark. Brefkort till Facklan
i anledning af en fråga (Facklan 4. årg. 1905 s. 218).
356.16 Brücker skrev en række artikler i Højskolebladet (se indholdsfor-
tegnelserne).
356.31 Jfr. F. Linderberg og J.P. Bang i Da. Kirketid. 1905 sp. 87-90
og sp. 125-26.
357.12 J.P. Bangs bog: Om Kristendommens Væsen. Kbh. 1902 med-
førte et pseudonymt modskrift af sp. J. Voldum (Pauper frater:
Det faste Punkt. Et polemisk Indlæg af en Præst. Kbh. 1904).
Voldum og Bang fortsatte debatten i Da. Kirketid. 1904-05.
O.M.'s bog: Den faste Grundvold, et lille Lejlighedsskrift. Kbh. 1905
var et indlæg i denne debat på Bangs side (jfr. Bang i Da, Kirke-
tid. 1905 sp. 345-51).
357.23 D.B og C. Christensen: Lille Naturlære til Skolebrug. 2. Udg.
Kbh. 1905.

Brev nr. 165. D.B. til O.M. 18/5 1905

360.19 Jfr. oversigten nedenfor over D.B.'s artikler i Facklan.

Brev nr. 166. O.M. til D.B. 14/9 1905

362.5 Johannes Clausen fik sin afsked som biskop i Aarhus 19/9 1905 og afløstes af prof. Fredrik Nielsen.

Brev nr. 167. D.B. til O.M. 15/11 1905

363.29 D.B.: Den lille Jødinde og hendes Pige (Kristelig Talsmand 1905 s. 350-51).

363.35 A.S. Poulsen (Viborg) og G. Koch (Ribe).

Brev nr. 168. O.M. til D.B. 13/3 1906

365.3 Banen Horsens-Odder (over Falling, få km. fra Gylling) indviedes 14/5 1904.

365.12 Ord af, til og om danske Demokrater. Aarhus 1906 (ifølge H. Ehrencrone-Müller: Anonym og Pseudonym-Leksikon er forfatteren Severin Nordentoft, læge i Aarhus).

365.36 Jfr. Forhandlingerne i det kirkelige Udvalg. 1.-7. Samling. Kbh. 1904-07.

365.38 Lov 30/3 1906 om modarbejdelse af offentlig usædelighed og venerisk smitte.

Brev nr. 169. D.B. til O.M. 26/5 1906

366.24 Sp. Rudolf Skifter Andersen (Ovsted 1906-13) var gift 1. gang med Sara Louise Næss fra Norge.

367.24 D.B.: Bref från Danmark. "Förening för fri forskning och positiv kristendom" (Facklan 1906 s. 237-39).

368.8 D.B.'s afskedsprædiken 1/1 1906 findes blandt hans store bevarede håndskrevne prædikensamling 1872-1906 (i familiens besiddelse).

368.11 LAV. Vor-Nim Herreders Provsti. Provstebog 1743-1919 s. 137 (Møde 25/5 1906 om pension - deltagere i mødet var provsten, to nabopræster samt D.B. og Skifter Andersen).

Brev nr. 170. D.B. til O.M. 2/10 1906

- 368.38 Poul Fenger indrettede i 1907 Korinth Landbrugsskole i den nedlagte Brahetrolleborg Folkehøjskoles bygninger (Trap 5. Udg. 13, 751).
- 369.20 De anmeldte skrifter er Edv. Lehmann: Fri Forskning og positiv Kristendom. Udg. af "Ny theol. Forening". Kbh. 1905, F.C. Krarup: Hvad vi kan lære af Ritschl. Kbh. 1906 og F.L. Østrup: Om Bønnen. Kbh. 1906 (Facklan 1906 s. 237-39, 305-08 og 398-401).
- 369.24 D.B.: Hvor vidt er vi i tro og lære? Kbh. 1906.

Brev nr. 171. D.B. til O.M. 9/11 1906

- 370.25 M. Cl. Gertz havde som undervisningsinspektør et hovedansvar for den nye skolelov af 1903.
- 370.29 J.P. Bang kalder i Da. Kirketid. 1906 sp. 757 D.B.'s bog for en "sær lille Bog", og han er utilfreds med D.B.'s omtale af Da. Kirketid.
- 370.39 Er formodentlig: Den 146-aarige Normand, C. Drakenbergs mærkværdige Levnetsbeskrivelse. Christiania 1845.

Brev nr. 172. O.M. til D.B. 12/11 1906

- 372.7 O.M.: Om Sakramentordenes Betydning og Form. Kbh. 1906.
- 372.15 Anna Møller (1829-1906) og Hanne Møller (1834-1906).

Brev nr. 173. D.B. til O.M. 6/12 1906

- 372.35 K.S.D. døde 12/11 1906. Overbibliotekar Chr. Bruun var gift med D.B.'s kusine, men D.B. og Chr. Bruun kaldte hinanden for fætre.
- 373.14 D.B.: Hvor vidt er vi i tro og lære? Kbh. 1906 s. 41.
- 374.25 De 3 præster i Kolding var i 1906: Sp. C.W. Kiørboe, hjælpepræst Knud Haslund og rkp. Lars Søren Larsen, der havde været præst i USA 1900-06. Jfr. Br. 175.
- 375.12 I D.B.'s arkiv findes et læg med papirer vedr. "Ousted-Taaning Sogns Sygeplejeforening" 1902-05, som Emmy Branth var formand for.

Brev nr. 174. O.M. til D.B. 7/1 1907

- 375.36 Kirke-Leksikon for Norden. Bd. II udg. af Fr. Nielsen (1904)

og III udg. af Fr. Nielsen og J. Oskar Andersen (1911). Udkom i hæfter. Jfr. Br. 132 note 299.6.

Brev nr. 175. D.B. til O.M. 19/4 1907

- 376.18 Bd. I s. 611-13.
 376.26 Kirken og Hjemmet. Ugeblad til Opbyggelse og Oplysning. 1900ff.
 376.31 A. Breitung: Udviklingslæren og Kristentroen. Et "Baade - Og" imod Vilh. Rasmussens og Andres "Enten - Eller". Odense 1905; II. En Advarsel mod Lettroenhed overfor Vantroens populærvidenskabelige Skrifter. Odense 1906.
 377.2 Uffe Birkedal: Om og i Anledning af et nys udkommet Stridskrift (Lys over Landet. Ugeskrift for religiøs, etisk og social Oplysning, Udvikling og Fremskridt 10. årg. 1907 s. 22-24); Nordisk Ugeblad for katholske Kristne. 54. årg. 1906 s. 826-28, 852-54.
 377.9 Den katolske præst V. Klemp og lægen i Gylling Svend Aage Rasmussen var trosfæller.
 377.40 D.B. angreb i Facklan 1907 s. 208-11 (Bibelkritik i stället för kristendomsundervisning) religionsundervisningen i den nye skolelov af 1903 og især viceskoledirektør N. Bang. Se også D.B. i Facklan 1907 s. 460-63 (Pedagoger utan religion).

Brev nr. 177. O.M. til D.B. 11/7 1907

- 379.8 Artiklen har ikke kunnet identificeres.
 379.24 O.M. hentyder til kaptajn L.C.F. Lützens forhandlinger i Berlin og optantbørnkonventionen af 11/1 1907 (se Troels Fink: Spillet om Dansk Neutralitet 1905-09. Aarhus 1970).
 380.5 F.C. Krarup: Skrift og Tro. En Undersøgelse mellem Religion og Theologi i det nye Testamente. Kbh. 1907.
 380.10 P. Madsen: Den danske Theologi og Fremtiden. Et Foredrag. Kbh. 1907.

Brev nr. 178. D.B. til O.M. 21/9 1907

- 380.36 O.M.: Imod Christendomsforfalskning, en Indsigelse. Kbh. 1907.
 381.1 D.B. i Facklan 1907 s. 375-78 om F.C. Krarups bog: Skrift og Tro.
 381.33 Byfoged T.E. Budtz, Odense var broder til D.B.'s svigermoder.

Brev nr. 179. D.B. til O.M. 12/10 1907

382.16 H.L. Møller (1861-1928) lærer ved Borgerdydskolen i Helgolandsgade, dr.phil. og folketingsmand for Højre, søn af O.M.'s broder Niels Theodor Møller og Petrea Frederikke Lollesgaard.

Brev nr. 180. O.M. til D.B. 18/12 1907

383.37 O.M.'s sidste bog var "Imod Christendomsforfalskning" (1907).

384.1 V. Ammundsen: Den nye Luther. Studier over hans Theologi. 1907

384.16 C. Asschenfeldt-Hansen: Provst Deichmann. Nogle Mindeblade 1907

Brev nr. 181. D.B. til O.M. 17/1 1908

385.19 Knud Deichmann Branth født 12/10 1907.

385.39 D.B.: Noget væsentligt om Provst K.S. Deichmann (Anneksat 26/1 1908 s. 56-59).

Brev nr. 182. D.B. til O.M. 20/2 1908

386.22 O.M. blev 77 år 20/2 1908.

Brev nr. 183. O.M. til D.B. 5/3 1908

387.10 O.M.'s avertering findes i Da. Kirketid. 2/2 1908 sp. 79-80.

387.18 Skat Rørdam skrev til O.M. 23/1, 4/2 og 19/2 1908 (RA.)

387.24 O.M.'s ansøgning til Kongen 19/2 1908 om at få Bay som kapellan; H.L. Møllers skr. 9/3 1908 til fuldmægtig Ploug om at fremskynde sagen, da hans farbroder er i stor forlegenhed; Krigsmin.'s tilladelse 12/3 1908 til at Bay slipper for indkaldelse til øvelse; Bay udnævnes ved Kgl. Resol. 20/3 1908 (RA. Kultusmin. 1. Kontor. Journalsag 3H 456/1908).

387.40 Erik Møller blev cand.mag. jan 1908 med Historie som hovedfag og Dansk og Engelsk som bifag.

Brev nr. 184. D.B. til O.M. 14/4 1908

388.14 Brevet er ved en skrivefejl dateret 14/4 1905.

388.27 D.B.: Modernisme paa Askov (Anneksat 1/3 1908 s. 79-80).

388.36 D.B.: Bref från Danmark (Facklan 1908 s. 177-79). Heri omtales

- O.M.'s bog: Imod Christendomsforfalskning og en af "inre missionens bästa män, prosten Deichmann i Thy".
- 388.40 George A. Coe: Det religiøse Liv. Religionspsykologiske Studier. Overs. H. Ostenfeld. Kbh. 1907.

Brev nr. 185. O.M. til D.B. 5/5 1908

- 391.6 Biskop H.S. Sørensens visitats i Gylling 10/5 1908 (LAV. Aarhus Bispearkiv. Visitatsprotokol 1907-16). Den foregående visitats i Gylling fandt sted i 1889 (se Br. 104).

Brev nr. 186. D.B. til O.M. 14/5 1908

- 391.22 Facklan 1908 s. 16-20 og s. 177-79.
- 392.3 Mads Jepsen: Som man saar -. Nutidsbetragtninger. Odense 1907.
- 392.20 Danmarks Riges Historie (I Johannes C.H.R. Steenstrup: Oldtiden og den ældre Middelalder; II Kr. Erslev: Den senere Middelalder). Udkom i hæfter 1897-1905.

Brev nr. 187. O.M. til D.B. 18/5 1908

- 393.30 V.C. Lindhardt, stiftsprovst Aarhus 1903-22.
- 393.32 C.F.J. Wegener, biskop Maribo 1907-23 var en broder til H.E.D. Wegener, sp. Hvilsted 1895-1911.

Brev nr. 188. O.M. til D.B. 20/7 1908

- 394.14 D.B.'s udnævnelse til ridder var foranlediget af en henvendelse fra professor i Botanik E. Warming til ministeriet (RA. Kultusmin. 3. Kt. Forestillinger 70/1908 og Botanisk Centralbibliotek. D.B.'s brev til E. Warming 17/7 1908).

Brev nr. 189. D.B. til O.M. 7/8 1908

- 396.12 D.B. var i København for at modtage ridderkorset. Han benyttede bl.a. lejligheden til at besøge Botanisk Have og Bibliotek. Jfr. D.B. 17/7 1908 til Eug. Warming (Botanisk Centralbibliotek).
- 396.21 Postkort brevstemplet i Stavanger 31/5 1908 fra W. Morice til D.B. og brev 23/7 1908 fra fru L.W. Morice i D.B.'s arkiv.
- 397.1 Fuldmægtig H.C.S. Bruun, der var søn af D.B.'s kusine og over-

bibliotekar ved Kgl. Bibl. Chr. Bruun, var gift med Selma Boldsen, en søster til D.B.'s anden hustru.

Brev nr. 192. O.M. til D.B. 22/12 1908

- 399.22 Jfr. Erik Møller: England og Danmark-Norge 1807 (Historisk Tidsskrift 8. Rk. III 1912 s. 309-422).
- 399.38 J.C. Christensen afløstes i okt. 1908 af Niels Neergaard som konsejlspræsident efter Albertiskandalen.

Brev nr. 193. D.B. til O.M. 19/2 1909

- 400.35 Jfr. uenigheden om århundredskiftet Br. 143-44 og 147.
- 401.11 Om forsvarsdebatten se Troels Fink: Spillet om dansk neutralitet 1905-09 (1970) s. 138ff.
- 401.13 Jfr. bek. og cirk. 9/2 1909 om adgang til at benytte særkalke ved uddelingen af nadverens sakramente (Love og Ekspeditioner vedk. Kirke- og Skolevæsen 1909-10 s. 32-35).
- 401.22 Om den begivenhedsrige engelske periode på Gyllingnæs i beg. af det 19. årh. se Th. A. Becker: Englænderne paa Gyllingnæs (1859) og H.L. Møller: Englænderne paa Gyllingnæs (Aarbøger udg. af Historisk Samfund for Aarhus Stift 1922 s. 1-109, 1923 s. 55-63), der bygger på Otto Møllers optegnelser (nu i Kgl. Bibl.).
- 401.39 D.B.: Koldinghus's Flora 100 Aar efter Slottets Brand (Botanisk Tidsskrift 28, 1908 s. 265-70). Uddrag af artiklen er gengivet i Kolding Avis 5/3 1908.
- 401.39 D.B.: Lic. J.P. Bang om den moderne Subjektivisme (Anneksat 7/2 1909 s. 45-48). D.B.'s artikel var svar på J.P. Bang: Den moderne Subjektivismes Ret og Uret. Foredrag holdt ved det kirkelige Vennemøde d. 13. Okt. 1908 (Da. Kirketid. 1908 sp. 673-83); jfr. J.P. Bang i Da. Kirketid. 1909 sp. 108, 141-42.

Brev nr. 194. O.M. til D.B. 16/6 1909

- 403.5 Kapellan J.N.O. Bay blev i sept. 1911 gift med Gudrun Louise Ploug-Rasmussen, plejedatter af sp. Simon Ploug-Rasmussen i Saksild.
- 403.17 Harald Høffding: Danske Filosofer. Kbh. 1909.
- 403.19 Kristiania 1909.

Brev nr. 195. O.M. til D.B. 20/7 1909

- 403.39 D.B.: Kendsgerninger imod Fritænkeri. Kbh. 1909. Bogen blev meget positivt omtalt i Da. Kirketid. 1909 sp. 732-33 og i Annekset 1909 s. 384.
- 404.1 James Orr: Det gammeltestamentlige Spørgsmaal. Udvalget til Udg. af Skrifter om Bibelen og Bibelkritiken. Overs. Birger Hall. I-II. Kbh. 1909.
- 404.3 Am. Breitung: Morsomt nyt fra gamle Bekendte og Frænder (Folkelæsning. Illustreret Ugeblad for danske Hjem. Red. Mads Jepsen 1908/09 s. 655-58, 672-75).

Brev nr. 198. D.B. til O.M. 27/9 1909

- 405.40 Rørdams efterfølger blev i okt. 1909 Peder Madsen. Da denne døde i 1911, blev H. Ostenfeld udnævnt til biskop.
- 406.19 C.F. Moths moder var en søster til O.M.'s kone.

Brev nr. 199. O.M. til D.B. 9/11 1909

- 407.33 Ministeriet Holstein-Ledreborg aug.-okt. 1909, ministeriet Zahle okt. 1909 - juli 1910.
- 407.40 Jfr. Henry Ussing: Hvor vi staar, og hvor Udviklingen bærer hen i den danske Folkekirke. Foredrag ved Bethesdamødet d. 12. Okt. 1909. Kbh. 1909.

Brev nr. 201. D.B. til O.M. 8-9/1 1910

- 409.25 Om O.M.'s 50-års jubilæum som præst se J.P. Bang i Da. Kirketid. 1910 sp. 17-18 og O.M.'s taksigelse smst. sp. 63.
- 409.32 Kultusminister M.C.B. Nielsen i ministeriet Zahle I havde været sp. i Elling-Tolne 1880-87.
- 410.4 Biskop P. Madsens Hyrdebrev til Præsterne og Menighederne i Sjællands Stift 1/1 1910 er trykt i Da. Kirketid. 1910 sp. 40-46 og i Kristeligt Dagblad 7/1 1910.
- 410.8 Gejstlig Veltalenhed og verdslig (Kristeligt Dagblad 7/1 1910).

Brev nr. 202. O.M. til D.B. 19/1 1910

- 411.18 H. Sophus Sørensen, biskop i Aarhus 1907-16.

- 411.29 Brev fra Carl Chr. Eriksen til O.M. 13/1 1910 (KB. Ny Kgl. Saml. 4435,4^o).

Brev nr. 203. D.B. til O.M. 5/4 1910

- 412.28 D.B.: Anmeldelse og Bemærkninger [H. Martensen-Larsens bog: Tvivl og Tro, Oplevelser og Erfaringer, de søgende tilegnet. 1909] (Annekset 3/4 1910 s. 122-27); D.B. i Facklan 1910 s. 32-34 og 123-26. I okt. 1910 fik D.B. offentliggjort endnu en anm. af Tvivl og Tro i Facklan s. 445-48.

- 412.31 D.B.: Agnosticisme (Annekset 4/9 1910 s. 266-69) - kommentar til F.C. Krarups artikel: I hvilken Forstand er Kristendommen den absolute Religion (Teol.T. 3. Rk. I 1909-10 s. 1-26).

Brev nr. 204. O.M. til D.B. 6/7 1910

- 414.16 Ministeriet Klaus Berntsen juli 1910 - juni 1913. Kultusminister var Jacob Appel. D.B.'s marginkommentar i brevet om Appel: "Holdningsløs liberal".

- 414.26 Arthur Christensen: En dansk Tænker. Aage Werner. Kbh. 1910.

Brev nr. 205. D.B. til O.M. 7/9 1910

- 415.10 D.B. fik trykt to artikler i sept. 1910: 1) Annokset 1910 s. 266-69 se Br. 203 note 412.31; 2) Bibelkritiken i Danmark (Facklan 1910 s. 409-12); desuden skrev han i Kolding Avis 24/8 1910 om et helt andet emne (Fredsforslag mellem Folket og Hærens Førere).

Brev nr. 206. O.M. til D.B. 4/12 1910

- 416.32 O.M.: Det Harnackske Jesusdigt (Da. Kirketid. 1910 sp. 737-46).

- 417.4 H. Martensen-Larsen: Religionshistoriske Smaaskrifter [af Harald Høffding og N. Blædel] (Kirken og Hjemmet 27/11 1910 s. 762-68).

Brev nr. 208. D.B. til O.M. 10/1 1911

- 419.18 Facklan Nr. 1 jan. 1911. Hæftet, der har et billede af D.B. på forsiden, indeholder en omtale af D.B. i anledning af 80-årsdagen (s. 2-3) og en artikel af D.B.: Bibelkritiska volter (s. 29-31).

- 419.22 I D.B.'s arkiv findes der en række personlige breve fra Facklans udgiver Waldemar Lönnbeck.
- 419.27 Se Br. 193 note 401.39.
- 419.35 Facklan 1911 s. 3.

Brev nr. 209. D.B. til O.M. 18/2 1911

- 421.38 Særslev Højskole, oprettet 1882. Skolens første forstander var Klaus Berntsen, som afløstes af Rasmus Nielsen (Trap 12, 380).
- 422.12 D.B.: Bref från Danmark (Facklan 1911 s. 122ff.).

Brev nr. 210. D.B. til O.M. 1/3 1911

- 422.27 O.M. blev i anledning af 80-årsdagen kommandør af 2. grad (se hans skr. til Ordenskapitlet gengivet i Slægt og oplevelser s. 208); jfr. Da. Kirketid. 1911 sp. 124-25 (Schönbergske Forlag planlagde et nyt oplag af O.M.'s prædikensamling "Fra Gylling Kirke" i anledning af 80-årsdagen).
- 423.13 O.M.: Det faldne Menneskes Gjenfødelse og Fornyeelse ved Daab og Nadver. Kbh. 1870 2. Udg. 1872.

Brev 211. O.M. til D.B. 5/3 1911

- 425.25 O.M. skrev i Da. Kirketid. 1911 sp. 481-89 (Basunen skal give en ren Lyd) imod Morten Pontoppidan ang. Arboe-Rasmussen; jfr. svar og gensvar sp. 538-39.
- 425.29 Se Br. 181.

Brev nr. 212. D.B. til O.M. 9/3 1911

- 426.37 Se Br. 209 note 422.12.
- 426.39 J.B. Lightfoot: Apostlen Paulus' Breve til Menigheden i Kolossæ og til Filemon, fortolkede. Overs. H. Hagerup. Kbh. 1888.
- 427.11 Marie Rørdam: Tilbageblik paa et langt Liv. Minder. Kbh. 1911.

Brev nr. 213. D.B. til O.M. 5/5 1911

- 428.8 Heinrich W.J. Thiersch: Kirken i den apostoliske Tidsalder og de nytestamentlige Skrifers Oprindelse. Overs. A.F. Schiødte. Kbh. 1873.

428.11 Jfr. O.M.: Forsøg til en kort Forklaring til St. Johannes Aabenbaring. Kbh. 1889.

428.24 Jfr. Br. 204 note 414.16.

Brev nr. 214. O.M. til D.B. 15/5 1911

429.38 F. Torm: Den historiske Videnskab og Jesu Liv (Kristendom og Nutidsforskning nr. 2). Kbh. 1911.

430.3 Om Mary Westenholz, formand for unitarerne, se Michael Neiiendam: Frikirker og Sekter. 4. Udg. 1958 s. 77-78 og DBL. 3. Udg. 15 s. 428-29.

Brev nr. 215. D.B. til O.M. 9/7 1911

431.10 Præsterne i Kolding i 1911 var sp. C.W. Kiørboe og rkp. Lars Søren Larsen (jvf. Br. 173 note 374.25).

431.31 D.B.: Kärleksmåltiderna i den äldsta kristna församlingen (Facklan 1911 s. 315-19).

Brev nr. 218. D.B. til O.M. 4/11 1911

434.8 D.B. hentyder til artikler i Da. Kirketid., der redigeredes af J.P. Bang under medvirken af Chr. Ludwigs.

434.24 Den kirkepolitiske debat prægedes i 1911 af Arboe Rasmussen-sagen og udnævnelsen af den liberal-teologisk prægede Harald Ostenfeld til Sjællands biskop (debatten er fyldigt behandlet i P.G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II (1953) s. 228-50).

434.30 Jfr. smst. s. 239.

Brev nr. 219. O.M. til D.B. 5/12 1911

436.7 C.F.J. Kaarsbo var kapellan hos O.M. fra 12/9 1911 og indtil han 26/5 1913 udnævntes til sp. i Torsted. Kaarsbo var søn af overpakkemester H.J. Knudsen.

436.26 Om bispernes forslag til præsteløfte se P.G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II (1953) s. 245f. (med henvisninger).

436.31 Jvf. Lov om menighedsråd 10/5 1912 § 25ff.

Brev nr. 220. D.B. til O.M. 3/1 1912

- 437.17 Dagbladet "København" 7/12 1911.
438.13 Jfr. D.B.: Treenigheden i predikan och undervisning (Facklan 1911 s. 544-46).

Brev nr. 222. O.M. til D.B. 20/4 1912

- 440.34 Se artiklen Gylling Kirkes nye Prædikestol (Horsens Folkeblad 7/2 1912). O.M. var så begejstret for begivenheden, at han lignede avisartiklen på indersiden af bindet til Liber Daticus 1844-1918 (L.A. Viborg).
441.5 Jfr. Niels Munk Plum i Teol.T. 3. Rk. III 1911-12 s. 33-52 (Tysk Kirkeliv 1910) og s. 483-500 (Tysk Kirkeliv 1911).

Brev nr. 223. D.B. til O.M. 8/7 1912

- 442.19 D.B. fik ret - se Trap 5. Udg. Bd. 19 (1963) s. 349: "Prædikestol fra 1911, skåret af billedhugger Rasmus Andersen med Peter, Paulus og Johannes, skænket sgpr. Otto Møller af menigheden".

Brev nr. 225. D.B. til O.M. 19/7 1912

- 444.32 Provst J.J. Marcussen var i 1912 kst. kapellan ved Sct. Mikkel's Kirke i Slagelse.
445.23 Wilh. Wachsmuth: De vigtigste historiske Personer og Begivenheder fra Reformations- til Revolutionstiden. I-III. Kbh. 1833-34. Overs. F. Klee.

Brev nr. 226. O.M. til D.B. 4/11 1912

- 445.33 Jfr. fortegnelsen over D.B.'s artikler i Facklan.
446.1 Kapellanen fik ikke embedet. I nov. 1912 udnævntes O.C.O. Kildebæk til sp. på Endelave.
446.12 Edvard Holm: Danmark-Norges udenrigske Historie i Aarene 1800 til 1814. Bd. II 1807-1814. Kbh. 1912.
446.19 1. Balkankrig 1912-13.
447.4 Kirkeligt Landsforbund oprettedes i 1911 som følge af Arboe-Rasmussen-sagen og udnævnelsen af H. Ostenfeld til biskop. Organisationen skulle være et kampforbund, der værgede kirkens bekendelse (jfr. Den Da. Kirkes Historie VIII, 113ff.); i D.B.'s arkiv findes oplysningsmateriale vedr. Landsforbundet og kvit-

tering for medlemskontingent for 1912.

Brev nr. 227. D.B. til O.M. 17/2 1913

- 448.2 Gustave Doré: Bibelen i Billeder. To hundrede og tredive Tegninger, med tilføjede bibelske Tekster af Wilhelm Beck. 3. Udg. Kbh. 1892.
- 448.24 Meddelelser om Grønland. Udg. af Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland.
- 448.36 Provst Rasmus Deichmann, Ferslev (1798-1879).

Brev nr. 228. O.M. til D.B. 1/4 1913

- 449.16 D.B.: Hanner og Hunner i Dyreriget, Menneskelivet og Aabenbaringen (Kolding Avis 28/3 1913).
- 450.6 Chr. Glarbo: Christian science. Religiøs Sjælehelsebevægelse. Kbh. 1913.

Brev nr. 229. D.B. til O.M. 5-8/6 1913

- 452.33 I indledningen til artiklen: Den johanneiska tiden i Mindre Asien (Facklan 1913 s. 279-81) omtaler D.B. to professorer ved Det teol. Fakultet i midten af 19. årh. (H.N. Clausen, der var fader til biskop Johannes Clausen, og C.E. Scharling).

Brev nr. 230. O.M. til D.B. 19/7 1913

- 436.7 Jfr. Br. 219 note 436.7.

Brev nr. 232. O.M. til D.B. 5/12 1913

- 455.36 D.B.'s efterfølger R. Skifter Andersen, sp. i Ovsted 1906-13.
- 456.5 Ludvig Holberg: Jødiske Historie fra Verdens Begyndelse fortsatt til disse Tider. Kbh. 1742.

Brev nr. 233. D.B. til O.M. 18/2 1914

- 457.23 D.B.: Hvar befinna vi oss i tro och lära? (Facklan 1913 s. 350-55, 416-20, 463-67, 516-19); D.B.: Från Danmark (Facklan 1914 s. 46).

Brev nr. 234. D.B. til O.M. 18/5 1914

458.18 Fhv. folketingsmand H.L. Møller.

458.29 Søofficer Erik Branth var født i Sandsvær i Norge.

Brev nr. 235. O.M. til D.B. 23/5 1914

459.25 Aage Steffensen var kapellan hos O.M. fra 11/6 1914.

Brev nr. 236. D.B. til O.M. 20/8 1914

460.36 Jfr. Br. 26 note 72.25

Brev nr. 241. D.B. til Johanne Møller 16/1 1915

464.31 Brevet findes på KB. Ny Kgl. Saml. 4435,4^o.

464.36 O.M. døde 13/1 1915. O.M.'s huslæge 1914-15 har skrevet om O.M.'s sidste år (Jens Didriksen: Den gamle præst og den unge læge. Gyllingbogen Bind II. 1977 s. 57-65).

465.4 O.M.'s gravsted ligger ved kirkegårdsdiget ind mod præstegårdshaven. Efter O.M.'s ønske findes der ingen gravsten på graven.

Brev nr. 242. Johanne Møller til D.B. 15/3 1915

465.11 Brevet findes i D.B.'s arkiv.

Brev nr. 243. D.B. til O.M.

465.32 Det udat. brev stemplet i Fr.havn 23/1 må være skrevet enten 1872, 73 eller 74; både provsten og D.B. (på den genbrugte kuvert) har anvendt en bestemt type skillingsfrimærker. Folkebladet Fylla ophørte 1876. Skoleloven var på Rigsdagens dagsorden 1872-74.

Brev nr. 244. D.B. til O.M.

466.11 Brevfragmentet, der tilsyneladende er en side af et ikke-bevaret brev, bærer en påskrift om, at det stammer fra omkr. midten af 1870'erne; indholdet kunne også tyde på et tidspunkt kort efter Grundtvigs død. Den nævnte bog af S. Rørdam kunne i så fald være Grundtvig og Luthers lille Katekismus. Kbh. 1873.

OTTO MØLLER – BIBLIOGRAFI

En oversigt over Otto Møllers produktion og litteratur om Otto Møller findes i Otto Møller: Slægt og Oplevelser. Udg. Jørgen I. Jensen og Christian de Fine Licht. Kbh. 1983 s. 249-67, hvortil henvises. Efter denne erindringsbogs udgivelse har P.G. Lindhardt publiceret Otto Møllers brevveksling med Jakob Knudsen i Fønix 8. årg. 1984 s. 145-67, samt et brev fra O.M. 25/1 1882 til sp. G.N. Bugge i Kirkehistoriske Samlinger 1985 s. 201.

JAKOB DEICHMANN BRANTH – BIBLIOGRAFI

Litteratur af Deichmann Branth

Bøger og pjecer

1. Meddelelser om Tønders private Realskole i Juli 1862. Møgeltønder 1862 (18 s.)
2. Meddelelser om Tønders private Realskole i April 1863. Møgeltønder 1863 (19 s.)
3. Naturlære og lidt Kemi, til Brug ved Undervisning. 1. udg. Tønder 1866 (216 s.). 2. udg. Tønder 1872. 3. udg. Tønder 1876. 4. udg. Kbh. 1882. 5. udg. Kbh. 1888. 6. udg. (ændret titel: Naturlære til Brug ved Undervisning). Kbh. 1900
4. Lichenes Daniae eller Danmarks Laver. Kbh. 1869 (158 s. - 2 tavler). Også trykt i Botanisk Tidsskrift
5. (sammen med 4 andre præster): Til vore Menigheder om Pligten at forsvare sit Fædreland. Frederikshavn 1876 (15 s.)
6. Verdens Begyndelse og Ende efter fysisk-astronomisk Sandsynlighed. Efter Prof. A. Forster. (Oversat og med en efterskrift af D.B.). Kbh. 1877 (70 s.)
7. Om et dansk akademi. Kbh. 1879 (47 s.)
8. Hviledagens Nødvendighed. Kbh. 1883 (39 s.)
9. Lille Naturlære til Skolebrug. Kbh. 1896 (168 s.). 2. gennemsete Udgave ved D.B. og C. Christensen. Kbh. 1905
10. Hvor vidt er vi i tro og lære? Kbh. 1906 (46 s.)
11. Kendsgerninger imod Fritænkeri. Kbh. 1909 (51 s.)

Desuden er en lang række af D.B.'s artikler i Almindelig Kirketidende om søndagssagen udkommet som selvstændige tryk (se nedenfor).

Bibliografi og oversigter

Artikler

En oversigt over D.B.'s botaniske artikler findes i Carl Christensen: Den danske Botaniks Historie med tilhørende Bibliografi. Bd. II. Kbh. 1924-26 s. 357-58. Derudover har D.B. publiceret utallige artikler om geologiske, kirkelige og politiske emner. En komplet bibliografi lader sig vanskeligt opstille, da disse artikler er spredt i en lang række tidsskrifter, uge- og dagblade. De fleste af de væsentlige artikler er anført i noterne.

D.B. leverede i en længere årrække bidrag til tre tidsskrifter: Almindelig Kirke-tidende, Annekset og Facklan især vedrørende søndagssagen og bibelkritikken. Nedenfor gives en oversigt over disse artikler.

D.B.'s artikler i Almindelig Kirketidende. Udgivet af J. Vahl. 39. årg. 1898 delvis udg. af D.B. Betegnelsen "særtryk" angiver, at artiklen findes som selvstændigt særtryk i Det kgl. Bibliotek og/eller Statsbiblioteket.

22. årg. 1881

- s. 381-83 Om Søndagens Helligholdelse. (Beretning til den internationale Forening for Søndagens Helligholdelses Møde i Paris i November 1881)

25. årg. 1884

- s. 225-27 Virksomhed for Søndagens Hvile- og Helligholdelse
s. 437-41 Den almindelige Anerkjendelse af Hviledagen i Danmark (I). Særtryk

26. årg. 1885

- s. 141-45, 182-86, 297-300 Den almindelige Anerkjendelse af Hviledagen i Danmark (II-IV)
s. 417-21 Om Søndagssagen

27. årg. 1886

- s. 96-99 Om Søndagssagen (Søn- og Helligdage. Virksomhed for Søndagsfred)
s. 206-10 Skrifter om Søndagssagen. Særtryk
s. 297-301, 441-46 Søndags-Forlystelser (I-II)

28. årg. 1887

- s. 81-84 Søndags-Forlystelser (III)
s. 275-79 Søndagsarbejde paa Landet

Bibliografi og oversigter

- s. 409-14 Veie at arbejde for Søndagssagen
- s. 497-503 Adskillelsen af Hviledag og Helligdag

29. årg. 1888

- s. 65-69 Alexander Lombard [stifter af den internationale forening for søndagens overholdelse]. Særtryk
- s. 189-92 Søndagsarbejde paa Landet
- s. 361-64 Hviledagen først, men ikke størst. Særtryk
- s. 429-33 Udtalelser om Søndagshvilen. Særtryk

30. årg. 1889

- s. 65-68 Tre Paralleler
- s. 173-77, 337-40 Hviledagen er til for Menneskets Skyld. Særtryk
- s. 409-13 Efterretninger og Udsigter. Særtryk

31. årg. 1890

- s. 65-69 Hviledagen og Familielivet. Særtryk
- s. 170-73 Forskellen mellem social og kirkelig Opfattelse. Særtryk
- s. 265-68 Søndagshvilen og Mejeridriften. Særtryk
- s. 377-80 Hviledagens Flytning. Særtryk

32. årg. 1891

- s. 61-64 Udtalelser af Holberg
- s. 165-68 Hviledagens fysiologiske Begrundelse. Særtryk
- s. 265-68 Søndagens Brug og Misbrug. Særtryk
- s. 396-400 Lovgivning og offentlig Mening om Hviledagen I. Særtryk

33. årg. 1892

- s. 73-76 Søndagens Seirstog
- s. 171-75 Lovgivning og offentlig Mening om Hviledagen II
- s. 282-85 Tre Møder
- s. 363-67 Søndagsreiser og Søndagsselskaber

34. årg. 1893

- s. 79-82 Theorien om lovløse Hviledage
- s. 160-64 Den saakaldte Pentatevkritiks Sabbat
- s. 319-23 Opgaver og Veie [om den 8. årsberetning fra Den danske Forening til Fremme af Søndagens rette Brug]

35. årg. 1894

Bibliografi og oversigter

- s. 75-78 Praktiske Raad fra den internationale Forening for Søndagens Overholdelse
- s. 133-37 Om Søndagssagen. Er dens Maal naaet her i Landet?
- s. 197-201 Genferkomiteens Arbeider i et Aar
- s. 285-89 Dag til Hvile og Dag til Gudsdyrkelse
- s. 369-72 Bliver Søndagens Helligholdelse i England slappere?

36. årg. 1895

- s. 76-79 Søndagens Bestemmelser. Efterretninger
- s. 167-70 Økonomiske Overveielser
- s. 257-61 Hvorledes tilbringe Tyendet og Arbeiderne paa Landet Søndagen?
- s. 361-65 Industrielle Erfaringer

37. årg. 1896

- s. 61-64 Middelklassens Søndag. Efterretninger
- s. 193-97 Den syvende Dag og den første Dag
- s. 257-61 Synd eller Uorden
- s. 385-88 Efterretninger

38. årg. 1897

- s. 65-68 Om Søndagssagen. Dens forskjellige Formaal
- s. 172-76 Hygiejnens og Profeternes Sabbat imod den ny theologiske Kritiks
- s. 251-54 Jembaneulykker om søndagen
- s. 377-81 Kampen imod Udskænkning af berusende Drikke om Søndagen i Storbritannien - Kampen imod Arbeide Lørdag Eftermiddag paa Fastlandet

39. årg. 1898

- s. 69-75 Den literære Kritik af Mosebøgerne og de nyeste arkæologiske Opdagelser. Særtryk
- s. 109-12 Den ottende internationale Kongres for Søndagshvile. Særtryk
- s. 117 Til Abonnenterne
- s. 133-34 Jens Vahl
- s. 181-86 Søndagshvilen i de Forenede Stater
- s. 195-96 Bethesdamødet i Aarhus 1.-3. Juni
- s. 197-98 Til Slutning

D.B.'s artikler i Annekset til "Den indre Missions Tidende" og Indre Missions Tidende

Bibliografi og oversigter

Annekset 5. årg. 1894

s. 167-75 Bibeltro og Bibelkritik

Annekset 7. årg. 1896

s. 154-57 Maaden hvorpaa det Gamle Testamente brydes ned

Annekset 19. årg. 1908

s. 79-80 Modernisme paa Askov

Indre Missions Tid. 1908

s. 56-59 Noget væsentligt om Provst K.S. Deichmann

Annekset 20. årg. 1909

s. 45-48 Lic. J.P. Bang om den moderne Subjektivisme. Dansk Kirketidende [1908] Nr. 43

Annekset 21. årg. 1910

s. 122-27 Anmeldelse og Bemærkninger [H. Martensen-Larsen: Tvivl og Tro, Oplevelser og Erfaringer, de søgende tilegnet. 1909]; s. 127-28 udgiveren Chr. Sørensens Efterskrift

s. 266-69 Agnosticisme

s. 302-04 P.O. Ryberg-Hansen: Det ældste Evangelium [anmeldelse]

Annekset 22. årg. 1911

s. 190-92 Gøgeæg [om skrifter af H. Høffding og F.C. Krarup]

D.B.'s artikler i Facklan. Tidskrift för kristlig tro och forskning. 1-13. årg. Stockholm 1901-14. Udg. af Waldemar Lönnbeck.

1. årg. 1901-02

s. 275-76 I anledning af notisen "Hvarifrån härstammar vår religion?" i Facklan, s. 194-196

4. årg. 1905

s. 218 Den s.k. bibelkritiken i Danmark. Brefkort till Facklan i anledning af en fråga

s. 485-86 Vantron i Danmark och försvaret mot dess angrepp [fra "vår korrespondent i Danmark"]

Bibliografi og oversigter

5. årg. 1906

- s. 69-71 Från Danmarks horisont
- s. 237-39 Bref från Danmark. "Förening för fri forskning och positiv kristendom"
- s. 305-08 Rationalismen i ny skepnad
- s. 398-401 Om bönen. Med anledning af en fripositivistisk skrift

6. årg. 1907

- s. 43-46, 138-40 Bref från Danmark
- s. 208-11 Bibelkritik i stället för kristendomsundervisning
- s. 375-78 Bref från Danmark
- s. 460-63 Pedagoger utan religion

7. årg. 1908

- s. 16-20 Från Danmark
- s. 177-79 Bref från Danmark
- s. 327-30 Folkhögskolan och kristendomen i Danmark
- s. 468-70 Från Danmark

8. årg. 1909

- s. 40-42, 189-91 Från Danmark
- s. 414-16 Troende bibelförnekare
- s. 560-62 Mellanståndpunkten i det gamla Israel

9. årg. 1910

- s. 32-34 Nyrationalismen i Danmark
- s. 123-26 Gammal sanning och gammal dårskap
- s. 315-17 "Det äldsta evangeliet" [om P.O. Ryberg-Hansens bog]
- s. 409-11 Bibelkritiken i Danmark
- s. 445-48 En troende kritikers otro [anm. af H. Martensen-Larsen: Tvivl Tro. Kbh. 1910]

10. årg. 1911

- s. 29-31 Bibelkritiska volter
- s. 122-27 Bref från Danmark
- s. 217-21 Höfdding, "Religion och vetenskap".
- s. 315-19 Kärleksmåltiderna i den äldsta kristna församlingen
- s. 419-22 Lif och död i forntidens och nutidens "äldre stenålder"
- s. 463-67 Från Danmark
- s. 544-46 Treenigheten i predikan och undervisning

Bibliografi og oversigter

11. årg. 1912

- s. 121-24 Grundtvigs förtjenster och fel
- s. 259-60 Handgriplig tro o. spindelväfstro
- s. 420-22 Erfarenheter om förbindelser och samarbete med andra kyrkosamfund
- s. 515-18 Från Danmark

12. årg. 1913

- s. 19-25, 65-72, 123-30 Fakta mot fritänkeriet
- s. 279-81 Den johanneiska tiden i Mindre Asien
- s. 350-55, 416-20, 463-67, 516-19 Hvar befinna vi oss i tro och lära?

13. årg. 1914 (Tidsskriftet ophører ved udgiverens død)

- s. 46 Från Danmark

Litteratur om Jakob Deichmann Branth

Eug. Warming: Den danske botaniske Litteratur fra de ældste Tider til 1880 (Botanisk Tidsskrift 12, 1880-81 s. 205)

(Kyrkoherden J.S. Deichmann Branth 80 år). Facklan jan. 1911 s. 2-3 - billede på hæftets forside

J.S. Deichmann Branth. 80 Aars Fødselsdagen [med tegning] (Dagbladet "København" 7/12 1911)

Carl Christensen: Den danske botaniske Litteratur 1880-1911. Kbh. 1913 s. 28-29

Nekrologer i en række dagblade (se f.eks. Skanderborg Amts Avis 12/12 og 15/12 1917 og Vejle Amts Folkeblad 13/12 1917)

L. Kolderup Rosenvinge: Nekrolog (Botanisk Tidsskrift 36, 1918 s. 213-18)

Hakon Jørgensen: Præsten og Botanikeren Jakob Severin Deichmann Branth (Folkelæsning 1918 s. 263)

Carl Christensen: Den danske Botaniks Historie med tilhørende Bibliografi. Kbh. 1924-26 Bd. I s. 456-57, 816. Bd. II s. 357-58

K: J.S. Deichmann Branth 1831-7. December - 1931 (Horsens Folkeblad 5/12 1931)

Carl Dumreicher: En Hundredaarsdag (Berl. Aften 7/12 1931)

Carl Dumreicher: Pastor J.S. Deichmann Branth's Hundredaarsdag (Jydske Tidende 8/12 1931)

Carl Dumreicher: En Hundredaarsdag. J.S. Deichmann Branth. 1831-1931 (Skanderborg Amtsavis 12/12 1931)

Carl Dumreicher: Embedsmandshjem i Provinsen. Erindringer fra Helsingø,

Bibliografi og oversigter

- Randers, Svendborg og Snetrup (Danske Hjem ved århundredskiftet. Red. af Tove Clemmensen. 4. Samling Kbh. 1953 s. 94-113)
- Axel Garboe: Skælskør omkring 1860 [om D.B.'s tid som kateket i Skælskør 1866-71] (s. 4 og 13). Trykkestedet kan ikke identificeres
- Axel Garboe: Præst og Naturforsker (Jyllands Postens kronik 24/2 1955)
- Axel Garboe: Præsten og Naturforskeren J.S. Deichmann Branth. Et hundredårsminde (Kristeligt Dagblads kronik 18/11 1957)
- Asger Nyholm: Nationale og religiøse brydninger i Tønder på sprogeskripterens tid. Aabenraa 1958 s. 232-34, 242-43 [om D.B.'s tid som realskolebestyrer i Tønder 1861-64]
- Axel Garboe: Geologiens historie i Danmark. Bd. II Kbh. 1961 s. 322f.
- Carl Dumreicher: Jacob Severin Deichmann Branth. Præst og Videnskabsmand (Friesia VII 1962 s. 86-96)
- Axel Garboe: En sten fik mæle (Frederiksborg Amts Avis' kronik 23/10 1964)
- Ejnar Degnbol: Da istiden var en hypotese (Morsø Folkeblad 23/12 1981)

Artikler i biografiske leksika

- E. Rostrup i DBL (Bricka). 1. udg. Bd. III 1889 s. 15-16
- Hakon Jørgensen i Dansk Biografisk Haandleksikon Bd. I 1920 s. 217
- Carl Christensen i DBL. 2. udg. Bd. IV 1934 s. 26-27
- Anne Fox Maule/Carl Christensen i DBL. 3. udg. Bd. 2 1979 s. 485

Slægtstavler

- Poul Bredo Grandjean: Stamtavle over Peder Jacobsen Deichmanns Efterkommere. Kbh. 1905 (se især s. 41-46)
- Slægten Boldsen fra Mellerup. 1. udg. ved H.C. Bruun. Aalborg 1925, 2. udg. 1956 og 3. udg. 1980 ved Svend Søgaard-Sørensen (se især 3. udg. s. 15-18)
- Stamtavle for Familien Branth. Udg. E. Valentiner Branth. Kbh. 1938

Bibliografi og oversigter

O.M.'s NÆRMESTE FAMILIE

Hustru

Johanne Frederikke Holm, født 26/1 1844 i Ronæs, Udby Sogn (Fyn), død 17/11 1932 i Kbh., datter af sp. Claus Holm (senest i Udby) og Elisabeth Regensdorff. Gift med O.M. 14/10 1868.

Børn

1. Ingeborg Møller, født 18/2 1870, død 11/1 1871.
2. Hans Larsen Møller, født 26/9 1871, død 3/12 1871.
3. Asger Møller, født 29/10 1872, død 9/1 1882.
4. Marie Elisabeth Møller, født 26/10 1876, død 13/1 1882.
5. Erik Møller, født 7/1 1879 i Gylling, død 19/2 1962 i Gentofte, cand. mag. 1908, historiker og journalist, gift 5/3 1912 med oversætter Aslaug Mikkelsen.

D.B.'s NÆRMESTE FAMILIE

Hustruer

1. Sophie Fanny Conradine Dumreicher, født 25/6 1839 på Bregentved, død 13/12 1887 i Snetrup, datter af godsforvalter Frederik August Dumreicher og Elise Georgine Boethe. Gift med D.B. 20/4 1862.
2. Emmy Boldsen, født 4/2 1864 i Flade, død 13/4 1937 i Kbh., datter af sp. Henrik Carsten Boldsen (senest i Fruering) og Marie Louise Budtz. Gift med D.B. 17/1 1889.

Børn

1. Ellen Deichmann Branth, født 5/2 1890 i Snetrup, død 3/6 1967 i Slagelse.
2. Johan Olaf Deichmann Branth, født 6/7 1891 i Snetrup, død 5/9 1967 i Skanderborg, maskinhandler i Skanderborg.
3. Inger Deichmann Branth, født 12/6 1893 i Snetrup, død 29/9 1967 i Randers, køkkenchef en række steder.
4. Herluf Deichmann Branth, født 8/2 1895 i Snetrup, død 15/6 1965 i Kbh., repræsentant i Aarhus, købmand i Randers og grosserer i Kbh.
5. Esther Deichmann Branth, født 10/5 1900 i Snetrup, død 9/7 1985 i Helsingør, lærerinde ved Københavns kommunes skolevæsen.
6. Ruth Deichmann Branth, født 10/7 1903 i Snetrup, sundhedsplejerske i København, bor 1985 på Frederiksberg.
7. Knud Deichmann Branth, født 12/10 1907 i Kolding, farvehandler i

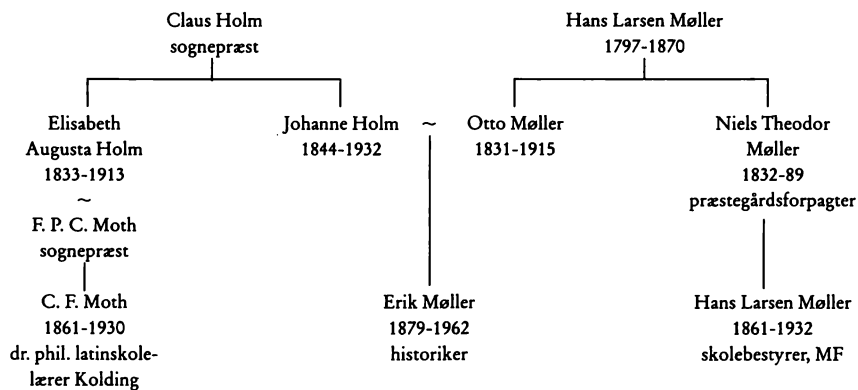
Bibliografi og oversigter

Kolding, bor 1985 i Kolding.

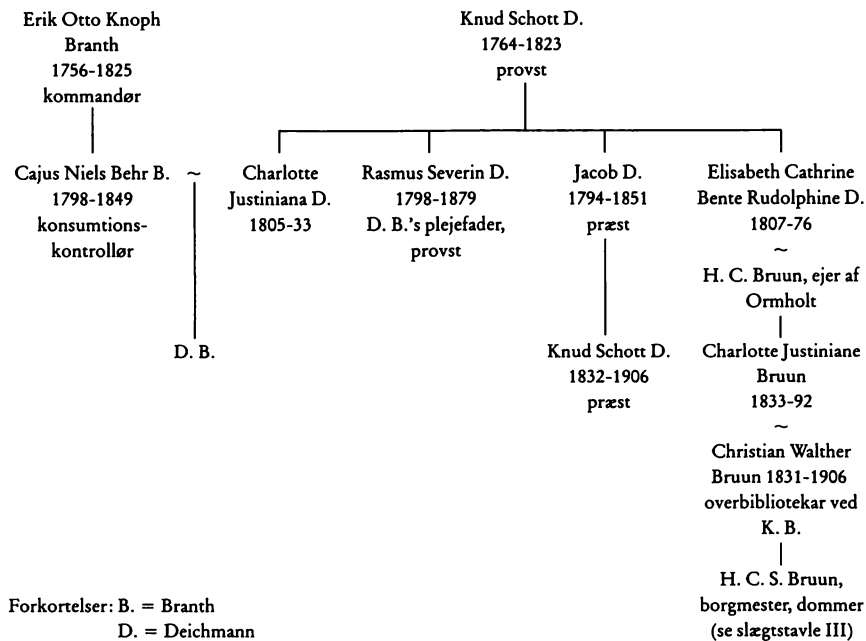
Plejedatter

Anna Emilie Hansen, født 30/1 1866 i København, død juni 1938 i Esbjerg

Slægtstavle I (Otto Møllers familie)

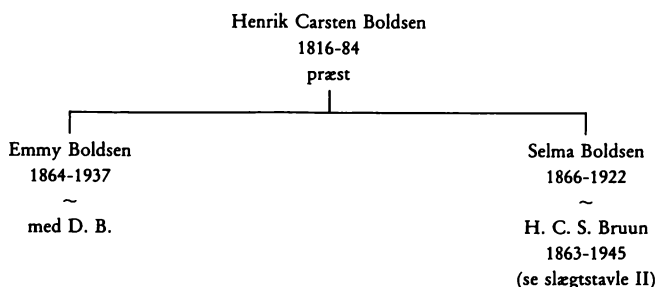


Slægtstavle II (familierne Branth og Deichmann)



Forkortelser: B. = Branth
D. = Deichmann

Slægtstavle III (familien Boldsen)



VOLUNTØRER, MEDHJÆLPERE OG KAPELLANER HOS OTTO MØLLER

Biografiske oplysninger og sidehenvisninger til brevene se personregistret. For medhjælperne gælder det, at den anførte periode er omtrentlig. Nabo-præsternes hjælpetjeneste er ikke medtaget.

1. Andreas Storm (skrev til O.M. 1893 og bad om at måtte være voluntør, men kom ikke).
2. A.J. Rud, opholdt sig i Gylling sept. 1894 - juli 1895.
3. Georg Thaning, opholdt sig i Gylling feb.-juni 1898.
4. J.V. Steenstrup, medhjælper okt. 1900 - marts 1901.
5. Lars Peder Pedersen [Berkow], medhjælper maj-juni 1901.
6. J.K.V. Terkildsen, kapellan aug. 1901 - jan 1908.
7. J.N.O. Bay, kapellan marts 1908 - juli 1911.
8. C.F.J. Kaarsbo, kapellan sep. 1911 - juni 1913.
9. C.A.L. Haugaard, medhjælper juli - okt. 1913.
10. Herman Holm, medhjælper okt. - nov. 1913.
11. R.P.L. Haugaard, medhjælper dec. 1913 - jan. 1914.
12. Aage Steffensen, kapellan juni 1914 - maj 1915.

PERSONREGISTER

Registret henviser til sidetal. Personregistret omfatter personer, som direkte er nævnt i brevene, samt i et vist omfang personer, som der sigtes til uden navns nævnelser. Otto Møllers og Deichmanns Branth's hustruer og børn er ikke medtaget i registret (jfr. oversigten over brevskriverens nærmeste familie). De biografiske oplysninger er hovedsagelig givet med henblik på omtalen af de pågældende personer i brevene. For præsternes vedkommende anføres i regelen slutstilling, så det bliver muligt direkte at finde vedkommende i Nedergaards og andre præstehistorier, og derved få fuldstændigere biografiske data. Forkortelser se side 469-70.

A.

Afrem Syrer se Efræm Syrer

Agardh, C.A. (1785-1859), svensk prof. i botanik og økonomi, senere biskop i Karlstad 319

Alberti, P.A. (1851-1932), justitsminister 401

Allen, C.F. (1811-71), historiker 298

Ammundsen, Valdemar (1875-1936), professor i kirkehistorie 1901-23, biskop Haderslev 1923-36 318, 384, 395, 414, 430, 447

Andersen, Anders (1846-1919), sp. Uldum-Langskov 1877-87, Søborg-Gilleleje 1887-1902, senest præst Vartov 207, 279

Andersen, F.V. (1820-1910), sp. Ringsted-Benløse og provst Ringsted-Alsted Herreder 1871-94 148, 174

Andersen, H.C. (1805-75), forfatter 124f.

Andersen, J. Oskar (1866-1959), kirkehistoriker 294

Andersen, Rasmus (1861-1930), billedhugger 430, 440

Andersen, Rudolf Skifter (1870-1933), hjpr. Brøndum-H. 1900, sp. Ovsted-Taaning 1906-13 (D.B.'s eftermand), senere sp. Odden 366, 369, 375

Andresen, J.H. (1842-86), præst i Horsens Tugthus 1876-83, senest sp. Løgstør 163

Anselm af Canterbury (1033-1109), ærkebiskop, skolastiker 15, 85, 157 181f., 185, 192, 250

Ansgar (ca. 801-65), ærkebiskop i Hamburg-Bremen 29

Appel, Cornelius (1821-1901), højskoleforstander og frimenighedspræst Røding 77

Appel, Jacob (1866-1931), højskolelærer Askov 1890, medforstander 1899, forstander 1906, kultusminister 1910-13 299, 304, 414f., 422, 428, 433f., 438

Arboe Rasmussen, N.P. (1866-1944), sp. Skibsted 1897, Vaalse 1916 (17) -

Personregister

- 20, hovedperson i den såkaldte Arboe-Rasmussen sag 380, 438, 448
Aristoteles (384-322 f.Kr.), græsk filosof 99
Arnobius fra Sicca, forfatter af kristen apologi 205
Aschlund [Arent], (død 1835), landmåler 5, 28
Asschenfeldt-Hansen, C. (1856-1934), rejsepræst for Indre Mission 1892-96,
sp. og seminarieforsstander Nørre Nissum 1904-14, senest sp. Gjern-Skan-
nerup 272, 384
Athanasios (ca. 297-373), kirkefader, biskop i Alexandria 315
d'Aubigné, J.-H. Merle se Merle d'Aubigné, J.-H.
Augustin (354-430), kirkefader, biskop 266, 308-10

B.

- Balfour, Arthur James (1848-1930), eng. politiker 286
Balling, Chr. (1843-1916), lærer Gedved Seminarium 1863-64, lærer i Linde-
balle ved Vejle 1867-1905, forfatter, foretog foredragsrejse til den danske
kirkes menigheder i Amerika 1901, udgav 1883-1905 tidsskriftet "Vægteren"
med O.M. som fast medarbejder 145, 342f., 345
Balslev, Rasmus (1831-1915), rkp. Kattrup og sem.lærer Gedved 1862-72,
sp. Gangsted-Søvind 1872-86, sp. i Vigerslev 1886-1907 48, 163, 183
Bang, Chr. (1840-1913), norsk kirkehistoriker 90
Bang, J.P. (1865-1936), lic.theol. 1894, docent i NT-eksegese, professor i Dog-
matik og NT-eksegese 1910, redaktør af Da. Kirketid. 1903-16, udgav 1931
bogen Gylling-præsten Otto Møller 252, 318, 344, 352f., 356f., 363, 383
386, 391, 393, 396, 401, 414f., 419, 424, 434, 447
Bang, Niels (1857-1934), viceskoleledelse 1900-15, skoledirektør 1915-19
København 377
Barfod, Frederik (1811-96), historisk forfatter, politiker 124, 191
Barner, S. (1839-1921), godsejer, politiker, kammerherre 396
Baur, F.C. (1792-1860), tysk teolog 246f., 275
Bay, Gudrun (født 1892), adoptivdatter af sp. S. Ploug-Rasmussen, Saksild,
gift 1911 med J.N.O. Bay, kapellan hos O.M. 436
Bay, J.N.O. (1880-1915), kapellan hos O.M. 20/3 1908 - 28/7 1911, kapellan
Føllenslev 1911-14, sp. Torstrup-Horne 1914-15, gift 28/9 1911 med oven-
nævnte Gudrun Bay 387, 390f., 393, 395, 397f., 400, 402f., 412, 417,
422, 432, 436, 440
Beck, Fr. (1816-61), dr.phil. 1839, lic.theol. 1840 8, 12, 19
Beck, Vilhelm (1829-1901), præst og leder af Indre Mission (fra 1881 for-
mand) 44, 72f., 192, 224, 255, 272, 281, 296f., 306, 320, 326f., 333
Benzon, P.E. (1857-1925), sp. Galten-Vissing 1901-22 340
Berg, C. (1829-91), venstrepolitiker 59, 93, 136, 440

Personregister

- Berggren, G.G.W. (1829-1903), præst i Aventoft 1861-64, sp. i Ø. Skjerninge 1886-1900 38
- Berkow, se Lars Peder Pedersen
- Berntsen, Klaus (1844-1927), leder af friskolen i Højby, venstrepolitiker, konsejlspræsident 1910-13 446, 452
- Biedermann, A.E. (1819-85), schweizisk teolog 285
- Bille, C. St. A. (1828-98), redaktør, politiker 81, 260
- Bille, Frans Ernst (1832-1918), gesandt i London 1890-1908 399
- Bindesbøll, S. (1798-1871), biskop Aalborg 1851-56, Lolland-Falster 1856-71 16
- Birkedal, Uffe (1852-1931), præst først i Folkekirken, senere for unitarerne, søn af Vilhelm Birkedal 269, 377
- Birkedal, Vilhelm (1809-92), sp. Ryslinge 1849-65, præst Ryslinge Valgmenighed 1868-85, forfatter og politiker 76f., 84, 135, 182, 184, 209, 228, 234, 255
- Bismarck, Otto v. (1815-98), tysk politiker 404
- Bissen, Vilhelm (1836-1913), billedhugger 441
- Bjerre, Bertel (1875-1937), sp. Alrø 1909-14, senest sp. Taars 1923-27 414
- Bjørnbak, Lars (1824-78), politiker, redaktør Aarhus Amtstidende, gav navn til en særlig Bjørnbaksk gruppering inden for Venstre 59, 63, 106, 108
- Bjørnbak, Viggo (1853-92), medlem af Folketinget 1884-92 (Odder-kredsen), søn af Lars Bjørnbak 239
- Bjørnson, Bjørnstjerne (1832-1910), norsk forfatter 84f., 90, 100, 344
- Bleek, Friedrich (1793-1859), tysk teolog 72
- Blicher, St. St. (1782-1848), forfatter og præst 128, 401
- Bloch, J. Victor (1812-92), sp. Vig-Asminderup 1868-81 140, 227
- Blædel, Nic. (1882-1943), c.teol. 1906, journalist 425
- Blædel, N.G. (1816-79), rkp. og sp. Garnisons Kirke 1853-79 68, 155, 408
- Boesen, E.F. (1812-81), stiftsprovst Aarhus 1863-77 45
- Boisen, F.E. (Budstik-) (1808-82), sp. Stege, udgiver af Budstikken 1852-79. Far til venstrepolitikerens Frede Bojsen og P. Bojsen, Gedved 84f., 92, 97, 119, 340, 364
- Boisen, P.O. (1815-62), hjælpepræst hos Grundtvig 1854-62 32
- Boisen, P.T.B. (1845-1920), sp. Lundum-Hansted 1884-86, valgmenighedspræst Kerteminde 1886-1920 199
- Bojsen, Ingeborg Christiane (1840-1922), gift med P. Bojsen, Gedved 141
- Bojsen, Peter (1838-1922), seminarieforsøger Gedved 1862-96, broder til venstrepolitikerens Frede Bojsen 57?, 61, 147, 171, 243
- Boldsen, Henrik Carsten (1816-84), sp. Flade-G. 1857-75, Fruering-Vitved 1875-84. Far til D.B.'s 2. kone Emmy Boldsen 229

Personregister

- Borch, C.F. (1836-1912), sp. Randlev-Bjerager 1878-1907 30, 110, 115, 206, 239, 264, 293f., 386, 395, 400
- Bornemann, J.A. (1813-90), lic.theol. 1840, prof. i teologi 1854-70 24, 27
- Brammer, C.B. (1832-1900), præst i Skast 1858-67, sp. Stouby-Hornum 1877-98, provst Bjerre-Hatting Herreder, søn af biskop Brammer 38, 163
- Brammer, G.P. (1801-84), biskop Lolland-Falster 1843-45, Aarhus 1845-81 11, 39, 45, 49, 68, 107f., 110, 148, 151, 205, 207, 250, 259f.
- Brandes, Georg (1842-1927), kritiker, forfatter 90, 247, 294, 344
- Brandt, C.J. (1817-89), sp. Rønnebæk-Olstrup 1860-72, præst Vartov (efterfulgte Grundtvig) 1872-89, redaktør af Dansk Kirketidende 1845-89 (med mindre afbrydelse i 1860'erne) 19, 60, 140, 159, 170, 197, 209, 227, 257
- Branth, Erik (1756-1825), født i Sandsvær i Norge, søofficer, deltog i slaget på Reden som chef for blokskibet "Jylland", farfar til D.B. 57
- Brasen, J.A. (1802-69), sp. Skælskør 1840-69, provst 1836-69 39, 42
- Bregnerød se Rasmussen, Hans (Bregnerød)
- Breitung, Amand (1850-1933), jesuit, lærer ved St. Andreas-Kollegiet i Ordrup, skrev en række bøger imod udviklingslæren 321, 376, 404
- Brochmand, Jesper (1585-1652), biskop 68, 294
- Brochmann, J.H.H. (1850-1926), norsk præst 300
- Brorson, H.A. (1694-1764), biskop, salmedigter 72
- Brorson, R.B. (1842-1922), rkp. Kattrup og seminarielærer Gedved 1876-80, sp. Hylke 1880-92, sp. Vindinge 1892-1913 250
- Bruck, Gregor (1483(84)-1557), kursachsisk kansler 301
- Brun, Christen (1846-1917), norsk præst og kirkehistoriker 201, 204
- Bruun, Christian (1831-1906), leder af Det Kgl. Bibliotek 1863-1901 (fra 1893 overbibliotekar), gift med D.B.'s kusine 267, 354, 372f., 442
- Bruun, Christopher Arndt (1839-1920), norsk højskoleleder (Vonheim) og præst 139, 312
- Bruun, C.H. (1828-96), præst i Brarup 1860-64, sp. Rørby 1887-96 38
- Bruun, H.C.S. (1863-1945), byfogedfuldmægtig Vejle 1888, senere byfoged og borgmester i Ribe og dommer Hellum-Hindsted Herreder, søn af overbibliotekar Chr. Bruun, gift med Selma Boldsen søster til D.B.'s 2. kone 267, 353f., 397, 442
- Bruun, H.G. (1809-92), sp. Saksild-Nølev 1858-83 139
- Brücker, V. (1852-1929), præst Aagaard valgmenighed, fra 1898 tillige højskoleforstander, kirkelig forfatter 234, 271, 322f., 327, 356, 374, 376, 381
- Bræstrup, Cosmos (1789-1870), politidirektør 13
- Buchwald, N.A. (1835-1917), rejsepræst for Indre Mission 1866-68, sp. Hirschholmene 1868-73, sp. Sdr. Højrup-Aarslev 1877-1904 54
- Bugge-Asperheim, O. norsk 252

Personregister

- Buhl, Frants (1850-1932), professor i gl. testamente 1880-90 (i Kbh.), 1890-98 (i Leipzig), prof. i semitisk-østerlandsk filologi (Kbh.) 1898-1922, banebryder inden for gammeltestamentlig bibelkritisk forskning 195, 225, 244, 247, 275
- Bungener, Felix (1814-74), schweizisk reformert teolog 90, 94
- Burman-Becker, G. (1831-94), fuldmægtig i Kultusmin.'s 1. Kontor, kontorchef 1891-94 139
- Busck, Gunni (1798-1869), grundtvigiansk præst 12f., 21, 40, 169
- Busk, Jens (1845-1908), venstrepolitiker 162
- Bülow, A.S. (1815-91), sp. Ovsted-Taaning 1868-80, D.B.'s forgænger i embedet 237, 249, 252, 255, 259, 267
- Bülow, Jacobine Bodil Margrethe, født Gylding (1820-98), gift med A.S. Bülow, D.B.'s forgænger som sp. i Ovsted 307
- Büschel 32
- Bärthold, A., præst Halberstadt, udgav flere bøger om Søren Kierkegaard 210
- Bøggild, D.H. (1829-87), student Aalborg 1848, adjunkt Horsens 1855, overlærer 1868, rektor Aalborg 1875-87 38
- Bøggild, J.D.F. (1821-1900), sp. Elling-Tolne 1859-71 (D.B.'s forgænger i embedet), sp. Hillerslev-Kaastrup 1877-99 46
- Böhme, Jacob (1575-1624), tysk religiøs mystiker 153, 156
- Børresen, H.P. (1825-1901), missionær i Indien 97f., 210, 315
- Bøttiger, L.J. (1843-1925), hjælpepræst hos faderen i Lundum-Hansted 1873-83, senest sp. V. Skerninge-Ulbølle 163
- Bågå, Christoffer (1836-1915), højskolelærer Testrup 57, 179, 443

C.

- Calixtus, Georgius [Jørgen Callisen] (1586-1656), slesvigsk teolog 55
- Calovius, Abraham (1612-86), tysk ortodoks-luthersk teolog 112
- Calvin, Johan (1509-64), schweizisk reformator 90, 94, 97, 125, 216, 316, 420
- Canning, George (1770-1827), eng. udenrigsminister 1807-09 401
- Caroline Amalie (1796-1881), dronning, gift med Christian VIII 191
- Caspari, C.P. (1814-92), født i Dessau, teol. professor i Kristiania 105
- Cavallin, Severin (1820-86), svensk præst og personalhistoriker 237
- Celsus, platonisk filosof, forfattede skrift mod de kristne på kejser Marcus Aurelius' tid 72
- Christensen, C.P. (1849-1936), sp. Beder-Malling 1887-1902, Vær-Nebel 1902-14 424
- Christensen, J.C. (1856-1930), lærer i Stadil (Christensen-Stadil), venstrepolitiker, kultusminister 1901-05, konsejlspræsident 1905-08 334, 346, 348, 354, 379, 390, 399, 401, 406f., 414f., 422, 434
- Christensen, Ludvig (1854-1929), sp. Køge-Øsemagle 1903-23 358

Personregister

- Christian II, da. konge 1513-23 298
Christian IV, da. konge 1588-1648 294, 296, 426
Christian IX, da. konge 1863-1906 118, 354
Christiani, Emil (1817-1901), grundtvigiansk præst, senest sp. Nysted 1871-87
180, 227
Christiansen, C. (1843-1917), fysiker, docent ved Polyteknisk Læreanstalt,
senere prof. ved Universitetet 133f.,
Christophersen, Emanuel (født 1831), student Horsens 1852, cand.phil., stabs-
skriver, senere portner ved St. Josephs Hospital, O.M.'s og D.B.'s studenter-
kammerat 1, 3, 11, 13, 16, 21, 23
Chry[so]stomus, Johannes (ca. 347-407), græsk kirkefader 152
Clausen, H.N. (1793-1877), ekstraordinær professor i teologi 1822-1830,
ordinær professor 1830-1874, 1-4, 8, 11, 16, 27, 89f., 93f., 97, 140,
(206), 452
Clausen, Johannes (1830-1905), sp. Horsens 1872-84, biskop Aarhus 1884-1905
76, 81, 183, 235, 237, 248, 250, 260, 297, 315, 320, 333, 351, 355, 362,
369, 396
Clausen, Johannes (1832-1908), sp. Slagelse 1885-95, senest Vonsild-Dalby 224
Clemmensen, Andreas (1852-1918), arkitekt, byggede bl.a. en række nye kirker
425
Coe, George A. (1862-1951), amer. religionspsykolog 388, 390
Colding, F.I.H. (1829-1904), student Aalborg 1848, sp. Raklev 1885-1903
248
Conder, C. (1848-1910), eng. officer og Palæstinaforsker 350, 352
Cooper, J.F. (1789-1851), amer. romanforfatter 458
Copernikus se Kopernikus
Cour, P. la se la Cour, P.
Cromwell, Oliver (1599-1658), eng. statsmand 326,426
Cuvier, George de (1769-1832), fransk naturforsker 84, 127
- D.
- Dall, F.J. (1824-1918), sp. Tømmerby-Lild 1861-72 77
Dalsgaard, J.N.L. (1825-1904), sp. Ringgive-Give 1872-79, Ødum-Hadbjerg
1879-1900, udgav afhandlinger om teologi, naturvidenskab og kunst 134f.,
139
Dam, M.A. (1835-96), grundtvigiansk præst, senest i Thisted 91
Damkier, Oskar (1853-1924), departementschef i Kultusministeriet 434
Danneskjold-Samsøe, Christian (1838-1914), greve og politiker 213
Darwin, Charles (1809-82), eng. naturforsker 54, 58, 83f., 95f., 99, 114,
116, 239

Personregister

- Deichmann, Knud Schott (1832-1906), student Aalborg 1851, c.teol. 1857, huslærer, hjælpepræst Krstrup 1860-66, sp. Møborg-Nees 1866, Dallerup-Laasby 1873-84, Hvidbjerg-Lyngs 1884-1906, provst Hjelmlev-Gjern Herreder 1878-84, fætter til D.B. 1-7, 10f., 14, 16, 21, 23f., 28, 32, 38, 41, 44, 47, 54, 57, 70, 72, 139, 142, 193, 209, 272, 279, 290, 312, 337f., 343f., 355f., 369, 371f., 375, 384f., 388, 390, 425
- Deichmann, Ludvig (1833-1923), prokurator i Slagelse, D.B.'s fætter 381, 442
- Deichmann, Poul (1831-62), broder til Ludvig D., druknede på Atlanterhavet 442
- Deichmann, Rasmus S. (1798-1879), sp. Ferslev-Dall-Volsted 1838-69, provst Fleskum-Hornum Herreder, D.B.'s morbroder og plejefader 138
- Deuntzer, J.H. (1845-1918), konsejlspræsident 1901-05 354f.,
- Dickens, Charles (1812-70), eng. forfatter 67
- Dionysios Areopagita, athenæer, medlem af domstolen Areopagos 152
- Doré, Gustave (1832-83), fransk illustratør, maler og billedhugger 448
- Dorner, Isaak August (1809-84), tysk teolog 174
- Drachmann, A.G. (1810-92), læge, ortopæd 62
- Drakenberg, Christian Jacobsen (død 1772), sømand, skulle ifølge den tvivlsomme tradition være født i Norge 1626 318f., 327, 370
- Drummond, Henry (1851-97), skotsk naturforsker og professor ved frikirkens præsteskoie i Glasgow 239, 242, 250, 260
- Due, H.M.O. (1870-1944), sp. Ørting-Falling 1910-21, senest i Ølsted-Torsted 417
- Dyngby, Niels Jensen se Jensen, Niels
- Dyrholm, Jens Sørensen (1810-75), lægprædikant 6
- E.
- Ebers, Georg (1837-98), tysk ægyptolog 178, 183
- Efræm Syrer (død 373), syrisk kirkefader 130, 271
- Egede, Hans (1686-1758), missionær i Grønland 86
- Eibe, restauratrice 26
- Eilertsen, husjomfru fra Vordingborg (tjenestepige hos D.B. 1888) 225
- Eliesen, Povel se Helgesen, Povel
- Elvius, Sofus (1849-1921), genealog, udgiver af præstehistorie 235
- Engberg, H.L. (1850-1932), sp. Hundslund 1900-23 387, 459
- Engelbreth, W.F. (1771-1862), sp. Lyderslev-Frøslev 1795-1858 27, 409
- Engelstoft, C.Th. (1805-89), biskop Odense 1851-89 11, 16, 23, 81
- Erickson, M. 77
- Erik af Pommern, da. konge 1412-39 392
- Eriksen, Carl Christian (1831-1913), c.teol. 1858, sp. senest Volstrup-Hørby

Personregister

1877-1910 411

- Erslev, Kr. (1852-1930), dansk historiker (208), 392
Eskesen, Morten (1826-1913), friskoleleder, forfatter 344
Eschricht, D.F. (1798-1863), professor i Fysiologi ved Universitetet 42
Estrup, J.B.S. (1825-1913), højrepolitiker, konsejlspræsident 1875-94 199,
280, 295, 305
Ethelberg, Laurits se Jørgensen, Laurits
Eusebios af Cæsarea (ca. 270-340), biskop, kirkehistoriker 5

F.

- Farrar, F.W. (1831-1903), eng. bredkirkelig teolog 176, 180, 183, 185f.
Fechner, G.T. (1801-87), tysk filosof og prof. i Fysik 237
Feilberg, H.F. (1831-1921), præst, folklorist 342f.
Feilberg, Ludvig (1849-1912), assistent ved Polyteknisk Lærestanstalt, filosof
155
Fenger, H.M. (1850-1930), Holmens provst 1900-30 432
Fenger, P.A. (1799-1878), grundtvigiansk præst, sp. Slotsbjergby-Sludstrup
1827-55, Vor Frelzers Kirke 1855-78 17, 23, 101, 124
Fenger, Poul (1877-1964), forstander Korinth Landbrugsskole 1907-31 368
Fibiger, Johannes (1821-97), sp. senest i Eskilstrup, forfatter 314, 316f.
Fich, A.G. (1827-1901), sp. Karlebo 1879-92 143f., 197, 200f.
Filip af Hessen (1504-67), landgreve, protestantisk fyrste 94, 301
Filip II, konge af Spanien 1556-98 312
Fischer, J.C.H. (1814-85), kultusminister 1875-80 81, 123, 127, 129, 131, 136
Fog, B.J. (1819-96), biskop Aarhus 1881-84, Sjælland 1884-96 (Martensens
efterfølger) 151, 153, 163, 174, 176, 180, 183, 280, 283, 297, 320
Fogh, C. (1824-79), overlærer Metropolitanskolen, geolog 83
Fogtmann, Nikolai (1788-1851), biskop Aalborg 25
Forster, A., prof. 96, 99
Forchhammer, G. (1794-1865), geolog, professor 42f.
Frandsen, H.K. (1836-1905), friskolelærer Gylling 1865-90 133f.
Frank, Fr.H.R.v. (1827-94), tysk evangelisk-luthersk teolog 285
Frederik III, da. konge 1648-70 426
Frederik VII, da. konge 1848-63 16
Frederik VIII, da. konge 1906-12 365
Freuch, James, skotsk proprietær Ø. Sortkjær Elling Sogn 126, 135
Friis-Hansen, Julius (1856-1905), sp. Olsker-Allinge 1889-96, sekretær Kbh.'s
Kirkefond 1897-1905 274
Frijs, Mogens (1849-1923), lensgreve, frikonservativ politiker 452
Fryd, Axel (1872-1947), sp. Randlev-Bjerager 1908-37 389, 396

Personregister

G.

- Gad, Christen Pram (1830-91), præst i Klægsbøl 1860-64, sp. Sengeløse 1884-91 38
- Gerlach, O. v. (1801-49), tysk præst 72, 225, 460
- Gertz, M.Cl. (1844-1929), professor i klassisk filologi 1880-1918, formand for undervisningsinspektionen for de lærde skoler 370,377
- Gjerløff, L.T. (1824-78), manuduktør, sp. Randlev-Bjerager 1877-78 90f., 103f., 107
- Glahn, Ludvig (1861-1935) manuduktør, sp. Vejstrup 1892, senere sp. Snoldelev-Tune og dr. theol 238
- Glarbo, Chr. (1875-1920), lærer ved Univ. i NT 1910, professor i systematisk teologi 1916 450, 452
- Godet, F. (1812-1900), schweizisk reformert teolog 72, 75, 82f., 85, 90, 129, 131, 282, 374
- Goethe, J.W.v. (1749-1832), tysk forfatter 160, 427
- Gravesen, restauratør 26
- Griffenfeld, Peder Schumacher (1635-99), rigskansler 299
- Grove-Rasmussen, A.C.L. (1836-1904), sp. Harte 1874-78, senest Sct. Hans K., Odense 1892-1904
- Grundtvig, F.L. (1854-1903), præst i U.S.A., søn af N.F.S. Grundtvig 308,310
- Grundtvig, N.F.S. (1783-1872), præst og forfatter 18, 20, 23, 27, 33, 36f., 40, 43, 50, 55, 60, 68, 72, 79f., 85, 87, 89, 93, 105, 113f., 124f., 128f., 136, 140, 143-45, 153, 159-61, 163f., 166, 168-71, 173f., 182, 192, 199, 202, 207-09, 213f., 216, 221, 224, 231, 234, 236f., 255, 271, 273, 277f., 281, 286, 290, 296, 308f., 316, 323, 340, 352, 374, 384, 388, 390, 403, 405, 408, 425, 431, 438, 441, 447f., 451, 466
- Grüder, H. (død 1883), apostolisk præfekt 76, 80
- Gude, L. (1820-95), sp. Hunseby 1848-66, domprovst Roskilde 1866-95 24, 27, 67, 74, 79f., 127, 174, 188, 215
- Guericke, H.E.F. (1803-78), tysk kirkehistoriker 2, 6f.
- Guldberg se Høegh-Guldberg, F.C.J.
- Gunkel, Hermann (1862-1932), tysk prof. i GT 356
- Guthe, Hermann (1849-1936), tysk teolog og Palæstinaforsker 178
- Guthrie, Thomas (1803-73), skotsk præst 126
- Gyllembourg, Thomasine (1773-1856), forfatter, mor til J.L. Heiberg 161
- Gørtz, Vilhelm (1852-1939), chef for generalstaben 1905-09, generalløjtnant og chef for 1. generalkommando 1909-17 401

H.

- Haeckel, E. (1834-1919), zoolog, prof. Jena 246

Personregister

- Hagen, J.F. (1817-59), prof. i kirkehistorie 1852-59 3, 5f.
Hagenbach, K.R. (1801-74), schweizisk teolog og kirkehistoriker 205
Hagerup, E.T. (1854-1923), sp. Ringgive-Give 1893-1902, Udby (Fyn) 1913-23 308
Hahn, Bertha (1848-1916), forstanderinde Zahles Privatlærerindeskole 1873-1911 304, 320
Hall, C.C. (1812-88), nationalliberal politiker, kultusminister 1870-74 48
Hammerich, Fr. (1809-77), professor i kirkehistorie 1859-77 161, 271, 408
Hansen, Julius Friis se Friis-Hansen, Julius
Hansen, P.O. Ryberg se Ryberg-Hansen, P.O.
Hansen, S. Mørk, udg. af Naturen og Mennesket 1889ff. 299
Hansen, Vilhelm (1847-1935), rkp. og sp. Nykøbing M. 1879-1925, provst Mors 1908-25 362
Harnack, Adolf (1851-1930), tysk teolog 340, 342, 345, 372, 374, 416, 418f., 425, 430
Hase, Karl August von (1800-90), tysk kirkehistoriker, prof. i Jena 7, 250
Hasenkamp, J.G. (1736-77), tysk teolog og pædagog 439
Haslund, Knud (1877-1916), hjælpepræst Kolding 1906-12, rkp. Assens 1912-16 377
Haugaard, C.A.L. (1878-1965), c.teol. 1903, huslærer, hjælpepræst Odder 1907, senere Lyngaa, Jyderup og Gylling, sp. Kerte (Fyn) 15/10 1913-48 453-55
Haugaard, R.P.L. (1855-1938), sp. flere steder, vikar Ovsted-Taaning (Sneptrup) 1910-12, sp. Thise 3/1 1912 - 29/1 1913, hjælpepræst Gylling 1913-14, kaldskap. Raarup 1914-25 455f.,
Hauge, H.N. (1771-1824), norsk lægprædikant 90
Hegel, Friedrich (1770-1831), tysk filosof 27, 363
Hegel, F.V. (1817-87), boghandler, forlægger 119
Heggtveit, H.G. (1850-1924), norsk kirkehistoriker 271
Heiberg, Gabriel T.S.R. (1832-1917), c.teol. 1857, sp. Sjelle-Skjørring 1871-77, senest 2. præst ved Roskilde Domkirke 1886-1912 6, 28, 43, 66, 411, 456
Heiberg, J.L. (1791-1860), forfatter 44, 160, 262
Heiberg, Johanne Luise (1812-90), skuespiller, forfatter 160f., 174, 262
Heiberg, P.A. (1758-1841), forfatter 161
Helgesen, Povl (Povel Eliesen) (ca. 1485 - ca. 1535), reformkatolsk teolog 20
Helveg, H.F. (1816-1901), grundtvigiansk præst, diakon og præst i Haderslev 1850-64, senest sp. i Købelev og stiftsprovst Lolland-Falster 12f., 15, 19 60
Helveg, Ludvig (1818-83), kirkehistoriker, 1. rkp. Sct. Knuds Kirke Odense

Personregister

- og præst ved Gråbrødre Hospital 1857-83 81, 97
- Hermansen, C. (1806-82), professor i teologi (GT) 1848-82 3, 7, 244, 273, 296
- Herschel, F.W. (1738-1822), eng. astronom 7
- Heuch, J.C. (1838-1904), norsk biskop 176, 300, 347
- Hey, V.A. (1847-1927), sp. Alminde-Viuf 1877-1927, provst 1900-27 194, 203
- Hilligsøe, O.A. (født 1831), student Aalborg 1849, c.teol. 1859, 1. lærer Slagelse Borger- og Friskole 14, 248
- Hindhede, Mikkel (1862-1945), læge Skanderborg Amtssygehus, skrev talrige indlæg om ernæringsspørgsmål og ædruelighed 336, 351
- Hjort, J.M.L. (1824-99), sp. og provst Tønder 1860-64, afsat af preusserne 1864, sp. Keldby-Elmelunde 1865-99, provst 1880-98, udgiver af Ugeskrift for den evangeliske Kirke i Danmark 1853-59 24, 34, 36
- Hoff, V.J. (1832-1907), valgmenighedspræst Ubberup 1873, præst Vartov 1894-1907 312
- Holberg, Ludvig (1684-1754), forfatter 251, 391, 415, 456, 458
- Holm, Edvard (1833-1915), prof. i Historie 298, 446
- Holm, Herman (1850-1930), sp. Raklev 1903-10, vikarierede derefter i flere præsteembeder, bl.a. Gylling og Sct. Jakobs Kirke, Kbh. 455
- Holstein, Ludvig (Ledreborg) (1839-1912), lensgreve, venstrepolitiker, konsejlspræsident 1909 74, 407
- Homer, græsk forfatter 115
- Hommel, Fritz (1854-1936), tysk orientalist 300
- Horn, E.F.B. (1829-99), norsk præst 82, 86
- Hostrup, C. (1818-92), forfatter, præst 197
- Huber, Johannes (1830-79), gammelkatolsk prof. München 135
- Hus, Johan (o. 1369-1415), böhmsk reformator 258
- Høegh-Guldberg, F.C.J. (1813-1902), sp. Vær-Nebel 1848-1902, provst Voer-Nim Herreder 1848-90 163, 248, 250
- Høffding, Harald (1843-1931), filosof 403
- Højmark, Asger (1865-1944), valgmenighedspræst Aarhus 1904-43 363

I.

- Ingemann, B.S. (1789-1862), forfatter 159f., 164
- Ipsen, Alfred (1852-1922), forfatter 344
- Ipsen, H. 203
- Irenæus (ca. 130 - ca. 200), biskop i Lyon 18, 205, 309

J.

- Jacobsen, J.C. (1862-1948), prof. i Gammel Testamente 1891-1929 353,

Personregister

376, 414, 447

Jeansson, J.P. (1835-78), Indre Missions rejsepræst 1868, sp. Horne-Asdal 1871-78, sp. Øde Førslev-Sneslev 1878, medlem af IM's bestyrelse 1872 72f.

Jensen, Christian, udgav bog om Søren Kierkegaard 314, 316f.

Jensen, Gustav (1845-1922), norsk stiftsprovst og teol. forfatter 344, 403

Jensen, Herman (1842-1909), missionær i Indien 92

Jensen (Dyngby), Niels (1833-83), lærer og kirkesanger i Dyngby ved Odder. folketingsmand Skjoldlevkredsen 1872-79 107f., 110

Jeppe, J.C. (1850-1932), 2. lærer Falling-Ørting, 1. lærer Gyllingskov Skole 1875 146, 181, 291, 349

Jepsen, Mads (1868-1916), redaktør 391-93, 404

Jepersen, T.A. (1816-71), sp. Hundslund 1862-71 34

Johannes fra Damaskus (Damaskenos) (ca. 675-749), dogmatiker 152

Johnsen, M. (1867-1936), sp. Gosmer 1905-32 358

Johnstrup, F. (1818-94), geolog, prof. 1866-94 64

Jonas, E.J. (1824-1912), dr. Rostock 1842, assistent i Ministeriet for Holsten 1852-54, litterat, opholdt sig i Danmark indtil 1867 7

Jungersen, Fr. (1836-1912), c.teol., lærer Skovgård Højskole, sp. Blære-Ejdrup 1877-81, Vig-Asminderup 1881-90, præst Kbh.'s Valgmenighed 1890-1911 69, 76, 84, 91, 197, 242

Jørgensen, A.D. (1840-97), historiker, rigsarkivar 298f.

Jørgensen, Johannes (1866-1956), forfatter 294

Jørgensen, Laurits (Ethelberg) (1847-1907), afholdsagitor, navneforandring 1901 til Ethelberg 230

K.

Kahnis, Karl Fr. Aug. (1814-88), tysk luthersk teolog 183f.

Kalkar, Chr. H. (1802-86), kirke- og missionshistoriker, sp. Gladsakse-Herlev 1843-68, udg. Theologisk Tidsskrift 1871-80, præsident for den evangeliske alliances kongres i Kbh. 1884 82, 85, 97, 143f., 176, 188f.

Kalvin se Calvin

Kampmann, C.P.G. (1816-97), sp. Hjørring 1863-93, provst 1864 53

Karl X Gustav, svensk konge 1654-60 426

Kau, H.N. (1861-1935), sp. Gadbjerg-Lindeballe 1891-1922 308

Keerl, Ph. Fr. 237

Kelsus se Celsus

Kent, Georg (1842-92), norsk teolog og filosof 203, 206f.

Kepler, Johannes (1571-1630), tysk astronom 7

Kierkegaard, P.C. (1805-88), sp. Pedersborg-Kindertoft 1842-56, biskop Aal-

Personregister

- borg 1856-75, kultusminister 1867-68, broder til Søren K. 21, 23f., 46, 48f., 54f., 60, 64, 74, 78, 81, 94, 97, 131, 205, 213, 425
- Kierkegaard, Søren (1813-55), filosof, broder til biskop P.C.K. 46f., 55, 60, 87, 90, 94, 125, 143f., 150, 163, 173f., 178, 210f., 314, 316, 408, 425
- Thomas Kingo (1634-1703), biskop, salmedigter 72, 462
- Kirkeby, Anton (1834-83), student Horsens 1852, c.teol. 1858, hjælpepræst Bjørnsholm og seminarielærer Ranum 1859, hjælpepræst Gangsted 1866, sp. Lem 1870, sp. Fausing-Auning 1877-83 1, 6, 13f., 16, 21, 23-25, 33, 38, 41, 44, 56, 91, 112, 158f., 180
- Kirkeby, Mathias Anchersen (1795-1880), sp. Gangsted-Søvind 1849-72, far til Anton K. 13, 25
- Kirketerp, Ove (1878-1952), praktiserende læge Gylling 1909 - apr. 1914, derefter i Grenå 404
- Kjørboe, C.W. (1850-1930), sp. Sct. Nicolai Kirke, Kolding 1899-1925 377
- Kjeldsen, Niels (1840-64), dragon 338
- Kjerulf, Theodor (1825-88), norsk teolog og forfatter 65, 84
- Klaveness, Thorvald (1844-1915), norsk præst 297, 300
- Klemmensen, se Clemmensen, A.
- Klemp, V., præst Sct. Michaels katolske kirke i Kolding 1906-23 377, 380, 401, 416, 420, 434, 438, 442, 444, 448, 452, 454, 459
- Knudsen, Christian (1828-1911), senest sp. Avernakø 1871-1900 6
- Knudsen, J.L. (1819-86), sp. Lejrskov, far til Jakob K. 194
- Knudsen, Jakob (1858-1917), forfatter, valgmenighedspræst Mellerup 1890-97 327, 451
- Koch, (Emil) (1851-1924), rkp. Odense Domkirke 1883-1923 342f.
- Koch, Gabriel (1858-1922), biskop Ribe 1901-22 405f.
- Koch, George (1827-1914), konferensråd, borgmester i Odense 137
- Koch, L. (1837-1917), præst, kirkehistoriker 314, 316
- Konradsen, K.D. (1823-1903), sp. Hvirring-Hornborg 1873-1903 48
- Konstantin d. Store, romersk kejser 306-37 276
- Kopernikus, Nicolaus (1473-1543), astronom 5, 7, 9f., 12, 14, 43, 95, 102
- Krarup, C.M. (1831-1915), student Aalborg 1848, rektor Ribe 1874, Roskilde 1882-1901 248
- Krarup, F.C. (1852-1931), lic.theol. 1885, sp. Mariager 1884-93, Sorø 1893-1922, teologisk forfatter 201, 203f., 206, 369, 380f., 412, 418
- Krebs, F.C. (1814-81), distriktslæge Skælskør 1855-71, stiftsfysikus Fyn 1871-81, socialøkonomisk forfatter 126
- Kristensen, Martin (1842-1931), seminarielærer Gedved 1864-1912 (medforstander fra 1896) 88, 91, 141, 145, 243
- Krohn, A.P.V. (1819-65), ejer af Gyllingnæs 1853-65 10, 18, 20

Personregister

Kroman, K. (1846-1925), filosof, prof. 1884-1922 204, 266
Kruse, Vibeke (død 1648), Christian 4.'s elskerinde 296
Kurtz, J.H. (1809-90), tysk luthersk teolog og kirkehistoriker 3, 5f., 8, 11, 14
Kyrillos (c. 315 - c. 386), patriark i Jerusalem 351-86 315
Kædmon (død c. 680), angelsaksisk forfatter 271, 273
Kaarsbo, C.F.J. (1886-1955), kapellan hos O.M. 1911-13, sp. Torsted 1913-19,
sidst i Paarup 1922-42 436, 439f., 445f., 450, 453

L.

la Cour, Poul (1846-1908), fysiker, lærer i naturvidenskab Askov Højskole
1878-1908 133, 299, 316f., 320, 322f., 389
Lalande, J.J.L. (1732-1807), fransk astronom 7
Lang, Theodora (1855-1935), seminarieleder Silkeborg 341, 368
Lange, C.V. (1822-98), sp. Hals 1864-88 132
Laplace, P.S. (1749-1827), fransk matematiker og astronom 7, 96
Larsen, A.C. (1840-1914), c.teol. 1862, assistent og bibliotekar Kgl. Bibl.
1870-1914, forfatter 76, 245
Larsen, Lars Søren (1871-1962), dansk præst i USA 1900-06, rkp. Kolding
1906-14, sp. Helsing-Valby 1914-41, navneforandring til Lyng-Larsen
1926 377
Larsen, Morten (1851-1936), valg- og frimenighedspræst Holstebro 1888-1926
270
Larsen, Peder (Dons) (1802-73), gårdejer Dons, lægprædikant 34
Laub, Otto (1805-82), biskop Viborg 1854-78 81, 115, 223, 225
Laub, Thomas (1852-1927), kirkemusiker, organist Helligåndskirken 1884,
Holmens Kirke 1891 223
Laursen, N.J. (1855-1930), redaktør af Aarhus Folkeblad, senere medlem af
Folketinget og kap. ved Domkirken i Aarhus 199
Lehmann, Edvard (1862-1930), religionshistoriker 369
Lenau, Nikolaus (1802-50), tysk forfatter 160, 162
Lessing, G.E. (1729-81), tysk forfatter 18
Leth, Andreas (1822-1905), sp. Middelfart 1870-94 182, 184, 187
Leunbach, H.C.v. (1837-1903), biskop Lolland-Falster 1899-1903 318
Levinson, Carsten (1812-72), præst ved Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen
1849, rkp. Trinitatis Kirke 1858-73 8
Lightfoot, J.B. (1828-89), eng. teolog, biskop 426
Lillelund, H.B. (1827-1905), sp. Tæbring-Outrup 1878-1902 308
Lind, P.E. (1814-1903), sp. Sæby-Hallenslev 1855-75, biskop Aalborg 1875-88
81, 86, 110
Lindberg, Niels (1829-86), lærer i Kbh., rkp. Kattrup-Ørrikslev-Tolstrup og

Personregister

- sem.lærer Gedved 1872-76, derefter valgmenighedspræst Kerteminde, red. af Da. Kirketid. 1860-72 46, 48f., 56f., 65f., 71, 99, 106, 145, 171, (296), 438, 451
- Linné, Carl von (1707-78), svensk naturforsker 84
- Lipsius, R.A. (1830-92), tysk protestantisk teolog 285
- Listov, A.L.C. (1817-89), sp. Dalby-Tureby 1872-89 174
- Livingstone, David (1813-73), skotsk opdagelsesrejsende og missionær 396
- Lochmann, E.F. (1820-91), norsk prof. i medicin 238, 246
- Lotze, R.H. (1817-81), tysk filosof 203f., 211
- Ludwigs, C. (1877-1930), rkp. Blågårds Kirke 1905, Vor Frelzers Kirke 1911, biskop Aalborg 1915-30, medarbejder ved Da. Kirketid. fra 1901 (1910-15 som medredaktør) 383, 422, 434
- Lund, J.L.M. (1844-1912), religionshistorisk forfatter, zoolog 212
- Lunde, A. 422
- Luthardt, C.E. (1823-1902), tysk luthersk teolog 250
- Luther, Martin (1483-1546), tysk reformator 20, 22, 33, 40, 43, 49, 62f., 73, 78f., 90, 94, 113, 174, 216, 250, 264, 290, 301f., 316, 351, 378, 384, 420, 425, 432f.
- Lyng, Herman (1862-1945), antikvarboghandler 370
- Lütken, C.F. (1827-1901), zoolog 127
- Lüttichau, M. (1795-1870), officer, krigsminister 1854-56, højstkommanderende artilleriofficer 1863-65 108
- Lönnbeck, Waldemar (1854-1914), udgiver af Facklan. Tidskrift för kristlig tro och forskning. Stockholm 1901-14 419
- Løventhal, Eduard (1841-1917), missionær i Indien 92, 97
- M.
- Macaulay, T.B. (1800-59), eng. historiker og politiker 298, 311
- Machiavelli, Niccolò (1469-1527), ital. politisk forfatter 86
- Madsen, P. (1843-1911), prof. i dogmatik 1875-1909, Sjællands biskop 1909-11 132, 195, 218f., 249, 301, 309, 318, 380, 391, 398, 408, 410, 432
- Maedler, J.H. von (1794-1875), russisk astronom 7
- Mahrt, Hans Heinrich (født o. 1813), proprietær Leerbæk, Elling Sogn 136
- Malling, J.V. (1846-1912), valgmenighedspræst Odder 1886-1912 202, 206, 244, 271
- Margrete I, da. dronning 1375-1412 392
- Martellus fra Amyra 195
- Martensen, H. (1808-84), ekstraordinær prof. i teologi 1840, ordinær 1850, Sjællands biskop 1854-84 3f., 6, 8, 11, 16-18, 24, 27, 36, 45f., 67f., 76f., 79, 81, 97, 111, 119, 121f., 125, 135, 138, 143f., 151, 153, 155f., 159-63,

Personregister

- 173f., 176-78, 180, 183, 191, 237, 262, 269, 283
- Martensen-Larsen, H. (1867-1929), sp. Vejlbj ved Aarhus 1895, Skt. Pauls Kirke, Kbh. 1904, domprovst Roskilde 1915 412, 417, 419, 422, 425f.
- Melanchthon, Philipp (1497-1560), tysk reformator 97, 301
- Melbye, M. (1817-79), sp. Asperup-Roerslev 1845-79 33
- Menken, Gottfried (1768-1831), tysk præst 439
- Merle d'Aubigné, J.-H. (1794-1872), schweizisk teolog og kirkehistoriker 75, 301, 311, 316
- Mikkelsen, Aslaug (1876-1964), mag. art. i Engelsk 1903, oversætter, gift med O.M.'s søn Erik Møller 1912 440
- Mikkelsen, Hans (død 1532), borgmester Malmø, Christian II's rådgiver 20
- Mill, John Stuart (1806-73), eng. filosof og nationaløkonom 211f., 215
- Mogensen, B.N. se Mørch-Mogensen, B.N.
- Molbech, C. (1783-1857), historiker, filolog 231
- Moltesen, L. (1865-1950), c.teol. 1888, historiker, red. Da. Kirketid. 1890-95, red. Dansk Tidsskrift 1898-1906, senere medlem af Folketinget og udenrigsminister 299, 304, 390
- Moltke, Adam H.C. (1828-1913), greve, kammerherre 224
- Monrad, D.G. (1811-87), nationalliberal politiker og konsejlspræsident, biskop Lolland-Falster 1849-54 og 1871-87 75f., 135, 138, 140, 182, 195
- Monrad, J.H. (1848-1903), sp. Køge 1883, præst Vartov 1890, sp. Frederikskirken 1894, red. Da. Kirketid. 1890-1903 215, 247, 257, 268, 277, 281, 297, 352
- Moody, Dwight Lyman (1837-99), amer. opvækkelsesprædikant 112
- Morris, se Morice, Walter
- Morice, Walter (død 1908), forstander for kvækersamfundene i Danmark og Norge, aktiv for fremme af søndagssagen 200, 355, 396
- Moth, C.F. (1861-1930), dr. phil., lærer Kolding Latin- og Realskole 1895, lektor Haderslev Katedralskole 1920, søstersøn til O.M.'s hustru 382, 406
- Motley, J.L. (1814-77), amer. historiker og diplomat 298, 301, 309-12
- Muhamed (ca. 570-632), arab. profet 114
- Mule, C.L.E. (1818-1902), sp. Hundslund 1871-89 48
- Mygind, H.J.J. (1830-1912), student Aalborg 1848, sp. Fraugde 1883-1909 248
- Mygind, H.T. (1805-91), sp. Gosmer-Halling 1858-86, provst Hads-Ning Herreder 1857-86 33
- Mygind, L.T. (1841-1924), sp. Tamdrup 1877-96, provst Vor-Nim Herreder 1891-96, sp. Karrebæk 1896-1913, søn af provst H.T. Mygind 250
- Müller, L. Chr. (1806-51), seminarieforsøger Snedsted 1843-48, Ranum 1848-50, sp. Starup 1850-51 32, 37

Personregister

- Müller, S.C. (1821-1906), lærer Holmens Sogneskole 1850-59, sp. Gadstrup-Syv 1882-91 37
- Mynster, J.P. (1775-1854), Sjællands biskop 1834-54 8, 24, 59, 89, 97, 125, 159, 161, 163, 173, 178, 207, 262, 269, 283, 408
- Mädler se Maedler, J.H. von
- Møller, Christen (1845-1925), biskop Aalborg 1905-15 365
- Møller, Hans Larsen (1797-1870), sp. Taarup-Kvols-Borris 1827-41, sp. Gyl-ling 1841-70, O.M.'s fader 56
- Møller, H.L. (1861-1928), dr.phil. 1889, lærer Borgerdydskolen på Christians-havn, bestyrer Brockske handelsskoler 1888-1911, medlem af Folketinget 1911-13 (Højre), O.M.'s brodersøn 382, 387, 390, 458
- Møller, J.P. (1846-1920), sp. Sejling-Sinding 1883-94, senest Nørre Lyndelse-Højby 1905-20 249
- Møller, P.C. (1839-1909), sp. Katstrup-Ørridslev-Tolstrup 1885-1903 243, 341, 343
- Møller, Poul Martin (1794-1838), forfatter 27
- Møller, Rasmus (1763-1842), biskop Lolland-Falster 1831-42 296
- Möller, Wilhelm, inspektør ved Pastoralseminariet i Westfalen 341
- Mørch, købmand Horsens 225
- Mørch-Mogensen, Bertel Nikolaj (1850-1923), 2. lærer Hedensted 1871, 2. lærer Gedved almueskole samt lærer på seminariet 1874-77, lærer Elling 1877-86, derefter Kilden ved Frederikshavn 86, 91f., 106
- N.
- Napoleon I (1769-1821), fransk kejser 28, 43, 427
- Neander, J.A.W. (1789-1850), tysk kirkehistoriker 85, 176, 282
- Neergaard, Niels (1854-1936), venstrepolitiker, konsejlspræsident 1908-09, statsminister 1920-24 401
- Nero, romersk kejser 54-68 29, 182, 427
- Newton, Isaac (1642-1727), eng. fysiker, astronom og matematiker 7
- Niedner, C.W. (1797-1865), tysk protestantisk kirkehistoriker 174
- Nielsen, Frederik (1818-89), sp. Aasted-Skærum 1861-73, provst Horns Herred 1864-73, sp. Oure-Vejstrup 1873-78, onkel til Fredrik Nielsen 170
- Nielsen, Fredrik (1846-1907), prof. i kirkehistorie 1877-1900, dr.theol. 1879, biskop Aalborg 1900-05, Aarhus 1905-07, medred. Da. Kirketid. 1873-82 129, 132, 153, 167-70, 174, 176, 192, 198, 215, 221f., 233, 237, 253, 257, 260, 263, 299, 318, 363, 365, 376, 438
- Nielsen, M.C.B. (1847-1930), sp. Elling-Tolne 1880-87 (D.B.'s eftermand), provst Horns Herred 1884-87, senest sp. Vemmelev-Hemmershøj 1897-1909, kultusminister 1909-10 409

Personregister

- Nielsen, Rasmus (1809-84), filosof, prof. 1841-82, udg. af tidsskriftet *For Ide og Virkelighed* 1869-73 4, 10, 61, 69, 76, 84f., 96, 100, 113f., 116
- Nielsen, Thomas (1838-95), venstrepolitiker, medlem af Folketinget 1869-87, af Landstinget 1887-95 190
- Nyegaard, Lavrids (1849-1916), forfatter, sp. Ølsted (Horsens) 1884, Gimlinge 1898-1908 215
- Næpius, Erasmus se Rothe, Wilhelm
- Nørregaard, Jens (1838-1913), c.teol. 1861, forstander Testrup Folkehøjskole 1866-1908 52, 57, 63, 71, 117, 147f., 157, 179f., 183, 218, 254, 257, 260, 278, 281, 286, 289, 303, 313, 378, 389f., 395, 400, 451
- O.
- Oehlenschläger, Adam (1779-1850), forfatter 160, 183, 296, 427
- Oksen, Erik Lassen (1849-1924), sp. Hylleholt 1879-1902, sp. Herfølge 1902-22, provst 1894-1922 137
- Olsen, H.W. (1856-1946), sp. Norup 1896-1904, Alrø 1904-08 358
- Olufsen, C.F.R. (1802-55), astronom, prof. og bestyrer af observatoriet i Rundetårn 14
- Orr, James (1844-1913), prof. i teologi og apologetik ved den skotske frikirkes universitetshøjskole i Glasgow 404
- Ostenfeld, Harald (1864-1934), sp. Solbjerg Kirke 1908, provst Fr.berg 1909, formand for Præsteforeningen 1905-11, biskop Sjælland (fra 1923 Kbh.) 1911-34 405, 433f.
- P.
- Paludan-Müller, C. (1805-82), historiker, prof. 298
- Paludan-Müller, Jens (1813-99), sp. Marvede-Hyllinge 1864-74, Snese 1874-88 (46), (121)
- Panum, P.L. (1820-85), dansk fysiolog 42
- Pascal, Blaise (1623-62), fransk matematiker, fysiker og filosof 212, 286
- Payot, Jules 276
- Pedersen, Lars Peder [Berkow] (1873-1951), hjpr. Ørslev 1899, medhjælper hos O.M. maj-juni 1901, ord. kateket Vor Frelzers Kirke 1901-11, senest sp. Hunseby 1926-39 330
- Petersen, Gotfred, baptistprædikant Aarhus 361
- Petersen, Harald L. (1835-90), student Horsens 1852, c.teol. 1858, lærer Det kgl. Teaters elevskole og københavnske kommuneskoler, ord. kateket Grenaa 1868, sp. Tiset 1873-89, sp. Dalby-Tureby 1889-90, O.M.'s og D.B.'s studenterkammerat 1, 3, 5-7, 10f., 13, 16, 21, 23, 25, 27, 30, 38, 44, 66f., 179f.
- Pingel, V. (1834-1919), filolog og geolog, overlærer ved Metropolitanskolen

Personregister

- (afskediget 1883), medlem af Folketinget 1884-92 365
- Pius IX, pave 1846-78 29
- Platon (427-347 f.Kr.), græsk filosof 420
- Plenge, Axel (1859-1940), realskolebestyrer Viborg 1890-1909, sp. Magleby, Møn 1912-25, bibelkritiker 271
- Ploug, C. (1813-94), nationalliberal politiker (senere Højre), red. Fædrelandet 1841-81 121, 260
- Ploug-Rasmussen, Simon (1847-1909), sp. Saksild-Nølev 1884-1909 264, 395
- Polykarp, biskop i Smyrna (2. årh.) 321
- Pontoppidan, Dines (1814-79), rkp. Ribe Domkirke 1843, sp. Trinitatis K. Fredericia 1856, Sct. Morten Randers 1863 8, 13, 15, 19
- Pontoppidan, Henrik (1857-1943), forfatter 317
- Pontoppidan, Morten (1851-1931), højskoleforstander Freerslev, Jørlunde og Kbh. 1878-93, sp. Hagested 1894, senest Stenløse-Veksø 1902-21, udg. Tidens Strøm 1884-92, Frit Vidnesbyrd 1893-1904, 1913-14 197, 234, 268, (308), 425
- Poulsen, Adam (1833-1907), fysiker, adjunkt ved Metropolitanskolen, senere direktør for Meteorologisk Institut 61, 96, 317
- Poulsen, A.S. (1854-1921), domprovst Roskilde 1896-1901, biskop Viborg 1901-21 330-32
- Pram-Gad, C. se Gad, C. Pram
- Prescott, William H. (1796-1859), amer. historiker 312, 316f., 320
- Pressensé, E.D. de (1824-91), fransk protestantisk teolog 75

R.

- Randløv, R.P. (1859-1944), gårdejer Taaning Østergaard, folketingskandidat fra 1898, medlem af Folketinget 1903-06, gift med D.B.'s plejedatter Anna Emilie Hansen 305, 355, 419, 426
- Rasmussen, A.C.L. Grove se Grove-Rasmussen
- Rasmussen, Hans (Bregnerød) 164
- Rasmussen, N.P. Arboe se Arboe-Rasmussen, N.P.
- Rasmussen, sp. Saksild se Ploug-Rasmussen, S.
- Rasmussen, Vilhelm (1869-1939), pædagog, socialdemokratisk politiker, radikal tilhænger af udviklingslæren 376
- Renan, J.E. (1829-92), fransk orientalist og religionshistoriker 275
- Ricard, Olfert (1872-1929), sekretær i Kbh.'s KFUM 1896-1908, rkp. Sct. Johannes K. Kbh. 1908, sp. Trinitatis Kirke 1917-29 395
- Ritschl, A. (1822-89), tysk protestantisk teolog 380, 418
- Rode, Gotfred (1830-78), forstander Skovgård Højskole i Ordrup 69
- Rosenberg, C. (1829-85), litteraturhistoriker 124

Personregister

- Rosenkrantz, Holger (den lærde) (1574-1642), rigsråd, teolog 294
- Rossen, Jes (1850-1944), praktiserende læge Bjerringbro 1885-1925 312, 331
- Rothe, C. (1811-1902), stiftsprovst Kbh.'s Domkirke 1865-91 174, 192, 224
- Rothe, Richard (1799-1867), tysk teolog, prof. i Heidelberg og Bonn 408
- Rothe, Wilhelm (pseud. Erasmus Næpius) (1800-78), dr.theol. 1839, sp. Vemmeløv-Hemmershøj 1843-76 4-6, 13, 79, 104f., 151
- Rousseau, J.-J. (1712-78), fransk forfatter og filosof 204
- Rud, A.J. (1868-1945), c.teol. 1894, opholdt sig i Gylling hos O.M. sept. 1894 - juli 1895, sp. Kauslunde 1896-1902, senest biskop Odense 1923-38 278, 282-84, 303
- Rudelbach, A.G. (1792-1862), dr.theol. et phil., superintendent og førstepræst Glauchau i Sachsen 1829-45, privatdocent Kbh. 1847, sp. Slagelse Sct. Mikkel 1848-62, medred. Zeitschrift für die gesammte luth. Theologie und Kirche 1840-45 6, 15, 20, 22, 97
- Runeberg, J.L. (1804-77), finsk forfatter 183
- Ryberg Hansen, P.O. (1860-1911), teologisk manuduktør, religionshistoriker 380
- Ryder, C.H. (1858-1923), søofficer og Grønlandsforsker, senere direktør for Meteorologisk Institut 267
- Rye, Olaf (1791-1849), officer, faldt ved Fredericia 6. juli 1849 258
- Rørdam, Hans Christian (1803-69), sp. Hammer-Lundby 1850-69, far til Th. Skat R. 315, 408
- Rørdam, Hans Kristian (1842-1924), kaldskap. Stege 1871-80, sp. i Fanefjord 1893-1911, broder til Thomas R., fætter til Th. Skat R. 141
- Rørdam, Hemming Skat (1872-1925), rkp. Katstrup-Ørridslev-Tolstrup og sem. lærer Gedved 1899-1903, forstander Jelling Sem. 1903-20, Haderslev Statssem. 1920-25, søn af Th. Skat R. ("lille Rørdam") 327, 341-43, 346, 348, 351f.
- Rørdam, Holger Fr. (1830-1913), boede på Borchs Kollegium samtidig med D.B., kirkehistoriker, udg. af Kirkehistoriske Samlinger, sp. Brændekilde-Bellinge 1876, Lyngby 1883, broder til Th. Skat R. 6, 14, 129, 456
- Rørdam, Marie (1834-1915), datter af forfatteren Carsten Hauch, gift 1858 med Th. Skat R., udgav erindringer 1911 427, 429
- Rørdam, Th. Skat (1832-1909), student 1848, c.teol. 1855, deltog 1866 i konkurrencen om docentur i etik, sp. Sønderup-Nordrupvester 1869-73, Rønnebæk-Olstrup 1873-80, Helligåndskirken, Kbh. 1880-86, Holmens provst 1886-95, Sjællands biskop 1895-1909 3, 6, 14, 21, 32, 37, 44, 61, 69, 97, 130, 137, 139f., 142f., 148, 153, 158, 163, 189, 192, 214f., 218, 220f., 224, 233, 255, 264, 268, 271, 275, 279, 281, 283f., 296, 301, 313, 330, 332f., 346, 348, 373, 387f., 390, 398, 401, 405-09, 411, 451, 466

Personregister

Rørdam, Thomas L. (1836-94), sp. Norup 1873, Vejlø-V. Egesborg 1879, Gamtofte 1892-94, red. af tidsskriftet Kirkebladet 1877-93, fætter til Th. Skat R. 61, 69, 255

S.

Sailer, J.M. (1751-1832), tysk katolsk prof. og biskop 152

Salomon, J.G., forlægger 8

Scavenius, Jacob (1838-1915), højrepolitiker, kultusminister 1880-91 148, 153, 183, 331

Scharling, C.E. (1803-77), prof. i teologi (nytestamentlig eksegesi og isagogik) 1834-76, fader til Henrik S. 13, 27f., 452

Scharling, Henrik (1836-1920), docent 1867, prof. i etik og religionsfilosofi 1870-1916, dr.theol. 1879, red. Ugeblad for den danske Folkekirke 1865-68, Dansk Tidsskrift for Kirke- og Folkeliv 1869-70, forfatter, søn af C.E.S. 45, 129, 253, 257, 260, 283, 309, 414, 447

Schjørring, P. (1831-1913), cand.jur. 1854, medlem af Folketinget 1866-76, by- og herredsfoged Skælskør 1869-77, byfoged og borgmester Kolding 1877-1909 39, 72, 177

Schjøtt, Fr. (1839-98), sp. Ringkøbing-Rindom 1875-83, senest i Nakskov 143

Schleiermacher, Friedrich (1768-1834), tysk teolog og filosof 3, 17, 22, 32, 42, 47, 49-51, 55, 85, 97, 160, 185, 187f., 201, 242, 247, 265, 408

Schliemann, Heinrich (1822-90), tysk arkæolog 122

Schmidt, Rudolph (1836-99), forfatter, udgav tidsskriftet For Ide og Virkelighed sammen med Rasmus Nielsen og Bjørnstjerne Bjørnson 1869-73 61

Schmidt, Valdemar (1836-1925), c.teol. 1859, orientalist, docent i østerlandsk filologi 1883-1922 245, 341, 348

Schoeberlein, Ludwig (1813-81), tysk evangelisk teolog 252

Schopenhauer, A. (1788-1860), tysk filosof 232, 234

Schröder, Johannes E. (1838-1920), højskoleforstander 1867-73, derefter bogholder og forvalter ved kunstflidslotteriet, vingrosserer, anmelder og referent i Højskolebladet, broder til Ludvig S. 121

Schröder, Ludvig (1836-1908), c.teol., højskoleforstander Rødding 1862, Askov 1865-1906, tit.prof. 1906 60, 118, 121, 150, 171, 286, 340, 389, 451

Schütz, D.v. 135

Schönberg, Karl (1832-1908), boghandler, forlægger, udgav de fleste førende grundtvigianeres bøger 119f., 264

Seeley, J.R. (1834-95), eng. historiker, prof. i Cambridge 242

Serno 324

Servet, Michael (1511-53), antitrinitariker, læge, brændt som kætter i Genève

Personregister

94

- Shakespeare, William (1564-1616), eng. forfatter 115
- Siegumfeldt, M.A. (1827-1913), rkp. Hjørring 1865-73, sp. Sneum 1873-84, Søften-Foldby 1884-1903 53
- Skou, J.C.C. (1831-1904), sp. Horsens 1884-91, Svindinge 1891-1904 223
- Skrefsrud, L.O. (1840-1910), norsk missionær i Santalistan 210
- Smith, Josef (1805-44), grundlægger af Jesu Kristi Kirke af de sidste dages hellige (mormonerne) 114
- Smith, Troels (1813-80), sp. Skælskør 1870-80 39, 42
- Sokrates (469-399 f.Kr.), græsk filosof 212
- Sommer, Mogens (1829-1901), lægprædikant 86-88
- Spencer, Herbert (1820-1903), eng. filosof 239
- Sponneck, Wilhelm (1815-88), rigsgreve, finansminister 1848-54 21
- Spurgeon, Charles Haddon (1834-92), eng. baptistisk prædikant 154
- Stadil se Christensen, J.C.
- Steenberg, J.G.F. (1822-60), lic.theol. 1849, boede på Borchs Kollegium samtidig med D.B., sp. Rønnebæk-Olstrup 1855-60 24
- Steenstrup, Japetus (1813-97), lektor i mineralogi og botanik Sorø Akademi 1841-45, prof. i zoologi 1845, arkæolog, fader til Joh. S. 42, 54, 61, 64, 301, 423
- Steenstrup, J.V. (1871-1939), dansk præst i USA (Perth Amboy og Minneapolis), medhjælper hos O.M. 1900-01, sp. Taars 1911-38 326, 329
- Steenstrup, Joh. (1844-1935), prof. i historie, søn af Japetus S. 392
- Steffensen, Aage (1888-1930), kapellan hos O.M. 1914-15, sp. senest i Jebjerg-Lyby 1921-30 459, 461
- Stein, Harald (1840-1900), sp. Sct. Matthæus Kirke, Kbh. 1880-89, formand for Københavns Indre Mission 1880-86, biskop Odense 1889-1900 192, 224
- Sthyr, H.V. (1838-1905), prof. i NT 1877-87, biskop Lolland-Falster 1887-97, medlem af Landstinget 1886-94, kultusminister 1897-1900, biskop Odense 1900-03, red. Theologisk Tidsskrift for den danske Folkekirke 1884-96 189, 191f., 201, 203f., 206, 208, 244, 252, 305, 317f., 320
- Storck, H.B. (1839-1922), arkitekt, forestod en række kirkerestaureringer, titulær prof. 441
- Storm, Andreas (1869-1930), c.teol. 1893, dansk sømandspræst Newcastle og London 1894-1902, sp. Citadels Kirke 1902-30 269, 274
- Strauss, D.F. (1808-74), tysk teolog 19, 75, 211
- Sue, Eugène (1804-57), fransk romanforfatter 200
- Swane, Jørgen (1821-1903), stiftsprovst Viborg 1871, biskop Viborg 1878-1901 235

Personregister

- Sørensen, Enevold (1850-1920), indenrigsminister 1901-05, kultusminister i ministerierne Neergaard og Holstein-Ledreborg 1908-09 406
- Sørensen, H. Sophus (1856-1936), seminariefors­tan­der Jelling 1884-99, biskop Lolland-Falster 1903-07, Aarhus 1907-16, sp. Nørup 1916-25 393f., 406, 411, 428, 434
- Sørensen, S.M. (1843-78), forstan­der Rødkilde Højskole til jan. 1873, lærer Ordrup Højskole, kateket Køge 1877-78 69
- Sørensen, Th. (1849-1929), provst på Færøerne, sp. Skanderborg 1884-1920, ædruelighedsforkæmper 230

T.

- Tacitus, Cornelius (c. 55-120), rom. historieskriver 29
- Taine, H.A. (1828-93), fransk kritiker og forfatter 247
- Tang, Jeppe (1828-1904), seminariefors­tan­der Blågård 1859-1904 61
- Tausen, Hans (1494-1561), reformator, biskop Ribe 139
- Tegnér, Esaias (1782-1846), svensk forfatter 183
- Teilmann, Jørgen (1835-1919), valgmenighedspræst Bering 1876-1919 188, 332
- Teisen, Niels (1851-1916), religionsfilosofisk forfatter, adjunkt og overlærer Odense Katedralskole 207
- Terkildsen, J.K.V. (1876-1943), c.teol. 1899, elev på Testrup Højskole, kapellan hos O.M. aug. 1901 - jan. 1908, sp. Dallerup-Laasby 1908-18, senest sp. Tranebjerg 1925-43, provst Samsø 1941-43 334, 337, 344, 358, 383, 387
- Termansen, N.J. (1824-92), medlem af Folketinget 1858-78 og Landstinget 1878-86 72
- Tertullian (ca. 160 - ca. 220), kirkefader 132
- Thaning, Georg (1870-1933), huslærer Testrup Højskole sept. 1896 - jan. 98, opholdt sig derefter i Gylling hos O.M., hjælpepræst Brorstrup-Ravnkilde juni 1898-1902, senest sp. Hobro 1909-33, gift med højskoleforstan­der Jens Nørregaards datter 303
- Thiersch, H.W.J. (1817-85), tysk protestantisk (senere irvingiansk) teolog 428
- Tholuck, F.A.G. (1799-1877), tysk protestantisk teolog 408
- Thomsen, Julius (1826-1909), kemiker, prof. 42f.
- Thygesen, J.B.G. (1843-1908), sp. Odder 1886-1908 395, 400
- Tietgen, C.F. (1829-1901), finansmand 277f., 281
- Torm, Frederik (1870-1953), prof. i NT 1903-40 429, 431, 447
- Trier, Herman (1845-1925), politiker, pædagog 155
- Troels-Lund, Troels (1840-1921), historiker 365
- Tryde, E.C. (1781-1860), stiftsprovst Vor Frue Kirke, Kbh., kgl. konfessio-

Personregister

narius 23

Tschech, H.L. (1789-1844), borgmester i Storkow, attentatmand 240

U.

Ussing, Henry B. (1855-1943), sp. Jesuskirken, Valby 1891-1915 og provst Vestre Provsti 1909-15, stiftsprovst Vor Frue Kirke, Kbh. 1915-33 391, 395, 406f.

V-W.

Wachsmuth, Wilhelm (1787-1866), tysk historiker 445

Vahl, Jens (1828-98), missionshistoriker, sp. senest i Nr. Alslev 1884-98, udg. af Almindelig Kirketidende 1860-98, næstformand i Evangelisk Alliances danske Afdeling 188f., 224, 306

Valdemar Atterdag, da. konge 1340-75 392

Waldenström, P. (1838-1917), svensk frikirkemand (Svenska Missionsförbundet) og politiker 232, 234

Valla, Laurentius (1407-57), italiensk humanist 75

Warming, Eug. (1841-1924), prof. i botanik Stockholm 1882-86, i København fra 1886 396

Vaupell, Chr. (1821-62), botaniker, privatdocent 57

Wegener, C.F. (1802-93), gehejmearkivar, historiker 11-13

Wegener, C.F.J. (1851-1930), biskop Lolland-Falster 1907-23 393

Wegener, H.E.D. (1864-1930), sp. Hvilsted 1895-1911, Radsted 1911-30, broder til biskop C.F.J. Wegener 393

Weisner, N.C. (1805-58), sp. Gosmer-Halling 1839-58, provst Hads-Ning Herreder 1842-57 25

Wellhausen, Julius (1844-1918), prof. i teologi senere i semitiske sprog, banebrydende inden for gammeltestamentlig bibelkritisk forskning 244, 247, 275, 300, 342, 352, 356, 396

Werner, Aage Lorentz (1866-1909), filosof 414

Wessel, Johan Herman (1742-85), forfatter 415

Westenholz, Mary (Bess) (1857-1947), medstifter af Det fri Kirkesamfund (Unitarerne) 1900, sad i ledelsen for samfundet 1900-25 430

Wetstein, J.J. (1693-1754), schweizisk teolog og bibelvariantsamler 311

Wexels, Wilhelm Andreas (1797-1866), norsk præst 8

Whewell, William (1794-1866), eng. filosof og naturvidenskabsmand 323

White, Edw. 203, 205f.

Viborg, K.F. (1813-85), c.teol. og mag. art., sp. i Rynkeby-Revninge 1845-62, Slagelse Sct. Mikkel 1862-83 22, 27

Wieseler, Karl (1813-83), tysk evangelisk teolog 5

Personregister

- Vilhelm den Tavse (1553-84), prins af Oranien, Nederlandenes befrier 311
- Vilhelm III af Oranien (1817-90), konge i Nederlandene 1849-90 311
- Vilhelmine (1880-1962), dronning i Nederlandene 1890-1948 298
- Vind, Ole (1590-1646), sp. Helligåndskirken i Kbh., senere sp. Vor Frue Kirke og hofprædikant 294
- Winde, Wilhelm (1829-1901), student Aalborg 1847, adjunkt Aalborg Katedral-skole 1859-89 248
- Vinet, A.R. (1797-1847), schweizisk teolog og frikirkemand 75
- Winther, Geert (1813-1905), venstrepolitiker, medlem af Folketinget (Odderkredsen) 1849-84 147
- Voigt, Ludvig Emil (født ca. 1838), proprietær Bjerager Sogn 108
- Voldum, Jens Sørensen (1853-1940), grundtvigiansk præst, sp. Hundslund 1889-1900, Hjembæk-Svinninge 1900-25, skrev talrige artikler, skrev i 1904 et skrift imod O.M. under pseudonymet "Pauper frater" 310, 357, 360, 369, 381, 451
- Voltaire, F. de (1694-1778), fransk forfatter og filosof 204
- Worsaae, J.J.A. (1821-85), arkæolog, direktør for Rosenborgsamlingerne og for det oldnordiske og etnografiske museum fra 1866, kultusminister 1874-75 61
- Z.
- Zahle, C. Th. (1866-1946), radikal politiker, konsejlspræsident 1909-10 407
- Zahle, P. Chr. (1825-98), forfatter, politiker, sp. Vallensved 1881-96 7f.
- Zahn, Theodor (1838-1933), tysk teolog, prof. 220
- Zahrtmann, J.N. (1845-1907), hjælpepræst Randlev-Bjerager 1872-77, rkp. Aarhus Domkirke 1877-1904, sp. 1904-07 90, 108
- Zeuthen, F.L.B. (1805-74), sp. Sorø 1849-60, Sct. Michaelis, Fr.cia 1860-74 13, 17f.
- Ø.
- Ørsted, A.S. (1778-1860), jurist, premierminister 21. apr. 1853 - 12. dec. 1854 4, 16, 24f.
- Ørsted, H.C. (1777-1851), fysiker 301
- Østergaard, C.C. (1804-83), missionær i Grønland, sp. Husby-Sønder Nissum 1850-77 12f., 132
- Østrup, F.L. (1862-1959), sp. Sædder 1900, Aarhus Vor Frue 1907, Horne (Fyn) 1923, forfatter 369